

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน
Honest Livelihood and Activities Development of Buddhist Agriculture
Village in Nan Province

ภายใต้แผนงานวิจัย

เรื่อง หมู่บ้านพุทธเกษตร:รูปแบบการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกร
วิถีพุทธสู่ความยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดน่าน

Buddhist Agriculture Village: A Model of Forest Management and
Honest Livelihood Promotion of Buddhist Styled Agriculturist for
Sustainability in Nan Province

โดย

นายธนวัฒน์ ศรีลา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761131

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง

การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน
Honest Livelihood and Activities Development of Buddhist Agriculture
Village in Nan Province

ภายใต้แผนงานวิจัย

เรื่อง หมู่บ้านพุทธเกษตร:รูปแบบการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกร
วิถีพุทธสู่ความยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดน่าน

Buddhist Agriculture Village: A Model of Forest Management and
Honest Livelihood Promotion of Buddhist Styled Agriculturist for
Sustainability in Nan Province

โดย

นายธนวัฒน์ ศรีลา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761131

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub - Research Report 2

Honest Livelihood and Activities Development of Buddhist Agriculture
Village in Nan Province

Under Research Program

Buddhist Agriculture Village: A Model of Forest Management and
Honest Livelihood Promotion of Buddhist Styled Agriculturist for
Sustainability in Nan Province

By

Mr. Tanawat Srela

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nan Buddhist College

B.E.2018

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761131

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย :	การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน
ผู้วิจัย:	นายธนวัฒน์ ศรีลา
ส่วนงาน :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ
ปีงบประมาณ :	๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องการพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่านมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึงพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ๓) เพื่อวิเคราะห์การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

วิธีการวิจัย เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาจากเอกสารรายงาน การวิจัยที่เกี่ยวข้องและมีการสัมภาษณ์และ Focus Group Discussio ประกอบการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชากร จำนวน ๔๐ คน ซึ่งเป็นบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่านจำนวน ๑๐ คน หมู่บ้านโป่งคำ ตำบลคูพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่านจำนวน ๑๐ คน หมู่บ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน จำนวน ๑๐ คน หมู่บ้านศิลาเพชร ตำบลศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน จำนวน ๑๐ คน

จากการศึกษาพบว่า ลักษณะกิจกรรมด้านการเกษตรมีลักษณะกิจกรรม ๔ ลักษณะ ๑) การทำการเกษตรแบบดั้งเดิม ที่เน้นการดำรงชีพเพื่อให้อยู่ได้ในพื้นที่โดยพึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ ๒) การทำการเกษตรแบบผสมผสานแนวใหม่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีหลักการระเบิดจากข้างในลุกขึ้นมาจัดการตนเอง ผลิตเพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ภายในครอบครัว ๓) การเกษตรที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เป็นการผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและกระแสดูแลสุขภาพ กลุ่มนี้จะต้องการสินค้าด้านการเกษตรที่ดีมีคุณภาพและปลอดภัย ๔) การเกษตรแบบค้าขาย ที่เน้นการผลิตจำนวนไม่มาก การผลิตลักษณะนี้มีการผลิตที่ควบคุมในเรื่องของคุณภาพจึงเป็นที่ต้องการของตลาด ส่วนการพัฒนากิจกรรมการประกอบสัมมาชีพนั้นจะมุ่งเน้นการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาโดยวิธีการการตระหนักถึงสภาพปัญหาของตนเองที่ต้องเผชิญ การรวมกลุ่ม ศึกษาดูงาน การทดลองทำ การติดตามผล และการพัฒนาต่อยอดเกี่ยวกับผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ผนวกกับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจากภาครัฐ และการค้นหาทุนที่มีในชุมชนเพื่อเป็นจุดขาย ให้กับชุมชนจนนำมาซึ่งรายได้ของคนในชุมชน

คำสำคัญ: การพัฒนากิจกรรม การประกอบสัมมาชีพ หมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

Research Title : Honest Livelihood and Activities Development of Buddhist Agriculture Village in Nan Province

Researchers : Mr. Tanawat Srela

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nan Buddhist College

FiscalYear : 2018

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The research entitled honest livelihood and activities development of buddhist agriculture village in nan province aims 1) to study the aspects and activities of the careers leaning on nature and environment of Buddhist agricultural village in Nan province; 2) to develop the activities and honest livelihood of the village; and 3) to analyze the relationship between the careers and the management on natural resource and environment of the village.

This is the qualitative research collecting data from research documents, interviewing and doing focus groups. The research samples are 40 agriculturists divided into 10 people from Donsak village of Phuphieng district of Nan province, 10 people from Pongkhum village of Dupong sub-district of Suntisuk district of Nan province, 10 people from Fa village of Banluang district of Nan province, and 10 people from Silapet village of Silapet sub-district of Pua district of Nan province.

The research found that the agricultural activities can be divided into 4 aspects as following: 1) The traditional agriculture emphasizing on leaning on the natural resource in the village; 2) The new integrated agriculture according to the sufficient economy philosophy, which the agriculturists managed every activity by themselves in order to increase incomes and reduce outcomes; 3) The wellness tourism agriculture attracting the health care tourists which its products are qualified and safe; 4) The agriculture for trade producing a small number of qualified products. The last one is responded to markets. For the honest livelihood, the agriculturists give priority to the sufficient economy philosophy by activating the development on methods of problem management, collaboration, study trip, experiment, follow-up, and progress. All products are eco-friendly, appended to the governmental promotion and derived from the village's capital. These are the selling point making more income of the agriculturists.

Keywords: Activity Development, Honest Livelihood, Buddhist Agricultural Village in Nan Province

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง หมู่บ้านพุทธเกษตร:รูปแบบการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธสู่ความยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดน่าน” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยความสามารถและคำแนะนำอย่างดียิ่งของท่านผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบคุณ พระเดชพระคุณพระชยานันทมุนี,ผศ.ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดน่าน ผู้พร้อมให้ความช่วยเหลือต่างๆ ด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ ทุกรูป ทุกท่าน ที่คอยช่วยเหลือ ในการค้นคว้าข้อมูล และอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ด้วยดีตลอดมา ตลอดจนท่านผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ที่ให้ความสะดวกในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล เพื่อทำวิจัยจนสำเร็จตามวัตถุประสงค์

ขอขอบคุณ คุณพ่อคำ ศรีลา คุณแม่ลา ศรีลา คุณพ่อสมาน นันทะเสน คุณแม่ทองดี นันทะเสน และคุณมุกดา สุทธิแสน ที่คอยให้การสนับสนุนทั้งร่างกายและกำลังใจด้วยดีเสมอมา

ท้ายที่สุด ขอขอบคุณนักคิดและนักวิชาการทุกท่านที่มีรายชื่อในบรรณานุกรมท้ายเล่ม ล้วนมีส่วนก่อให้เกิดปัญหาและแนวคิดต่างๆ ในผลงานนี้ ผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า การศึกษาวิจัยครั้งนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยงานภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา และผู้ที่สนใจ ในการนำไปประยุกต์ใช้ในโอกาสต่อไป

นายธนวัฒน์ ศรีลา

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	จ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๔
๑.๔ ขอบเขตของโครงการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ.....	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิดเรื่องการเกษตรวิถีพุทธ.....	๗
๒.๒ แนวคิดชุมชนเรียนรู้.....	๘
๒.๓ แนวคิดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา).....	๑๑
๒.๔ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	๑๒
๒.๕ ทฤษฎีต้นไม้คุณธรรม.....	๑๖
๒.๖ วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๗
๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๔๒
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๔๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๔๓
๓.๒ พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant).....	๔๔
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๔๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๔๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอผลการวิจัย.....	๔๖
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๔๗
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๔๘
๔.๑ ผลการศึกษาลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึงพาธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน.....	๔๘
๔.๒ ลักษณะการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธ เกษตรในจังหวัดน่าน.....	๖๕

สารบัญ (ต่อ)

๔.๓ พัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน	๘๓
๔.๔ วิเคราะห์การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน.....	๙๔
๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๙๘
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ.....	๑๐๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๐๑
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๐๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๑๒
บรรณานุกรม.....	๑๑๔
ภาคผนวก.....	๑๒๑
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๑๒๒
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๔๐
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรม ที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๔๒
ภาคผนวก ง เครื่องมือวิจัย เช่นแบบสอบถาม / แบบสัมภาษณ์/หนังสือเชิญต่างๆ.....	๑๔๕
ภาคผนวก จ รูปภาพกิจกรรมดำเนินงานวิจัย.....	๑๕๑
ภาคผนวก ฉ ประวัตินักวิจัย.....	๑๕๖
แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๕๘

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	๔๒
แผนภูมิที่ ๔.๑ ความเชื่อมโยงของการประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน.....	๔๕
แผนภูมิที่ ๔.๒ แสดงองค์ความรู้การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน.....	๑๐๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นภูเขาทำให้ยากต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้อย่างสมบูรณ์ แม้จะมีหน่วยงานราชการในพื้นที่พยายามที่จะส่งเสริม ผลักดัน ให้เกิดการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมในพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมลดความเหลื่อมล้ำในสังคมเป็น ๑ ใน ๑๐ ยุทธศาสตร์การพัฒนาตามแผนฯ และรัฐบาลได้กำหนดนโยบายการบริหารราชการแผ่นดิน จำนวน ๑๑ ด้าน

ซึ่งมีนโยบายการลดความเหลื่อมล้ำของสังคมและการสร้างโอกาสเข้าถึงบริการของรัฐเป็นหนึ่งในนโยบายสำคัญ ที่มุ่งหวังแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับปากท้องของประชาชนในระดับล่างที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยมีแผนงานที่สำคัญ คือ แผนงานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งได้มอบให้กระทรวงมหาดไทยที่มีกรมการพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานหลักบูรณาการไปสู่การปฏิบัติการจัดการเกษตรในชุมชน การทำการเกษตรของประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ต่างไปจากอดีตในช่วงระยะเวลา ๒๐ ปีที่ผ่านมา รูปแบบการทำการเกษตร และการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ได้เปลี่ยนไปอย่างมาก และต้องอาศัยปัจจัยภายนอกในการผลิต ปัจจัยภายนอกยังได้เข้ามามีบทบาทในการเลือกประกอบอาชีพของคนในพื้นที่อีกเป็นจำนวนมาก

การที่จะเข้าไปส่งเสริมและเลือกอาชีพที่เหมาะสมให้กับคนในพื้นที่นั้นยังคงมีปัญหามากที่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริม ให้เกิดความสอดคล้องกับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่นที่อาจแตกต่างกัน แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้สำเร็จด้วยการท่องตามตำรา หากไม่ลงมือปฏิบัติก็ไม่สามารถทำให้เกิดผลสำเร็จได้ เป็นความท้าทายอย่างยิ่งกับวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เพราะปัจจุบันปัญหาของจังหวัดน่านมีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร เนื่องจากพื้นที่จังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นภูเขา จึงเป็นที่มาของการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวทำให้ชุมชนต่างคนต่างทำไม่มีความตระหนักถึงปัญหาที่ตามมาคือ “แม่น้ำลำคลองไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้” จากที่เคยอุดมสมบูรณ์ทุกหมู่บ้านทุกชุมชนเคยใช้ประโยชน์จากป่าและน้ำในพื้นที่ เนื่องจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่บ้านนั้น มีสัตว์น้ำเป็นแหล่งอาหาร เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา พืชพรรณต่างๆ ที่ช่วยเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ซึ่งสอดคล้องกับ ธนากร สังเขป^๑ ที่ยกพระราชดำรัสของรัชกาลที่ ๙ มาซึ่งมีใจความว่า การลุกขึ้นมาจัดการทรัพยากร ทุนทางสังคมของตนที่มีอยู่ตรงกับหลักการระเบิดจากข้างในที่ทรงชี้แนะเรื่องการพัฒนาให้มุ่งเน้นการพัฒนาคน ทรงตรัสว่า การระเบิดจากข้างในนั้น ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนา มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อนแล้วค่อยออกสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลภายนอกเข้าไปหาชุมชน หมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาเตรียมตัวหรือตั้งตัว

^๑ ธนากร สังเขป, การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๔๐.

เพราะในที่สุดคนที่นำเข้าไปต้องทำเองเพราะเขาไม่พร้อมที่จะทำหรือไม่ต้องการที่จะทำ หรือทำร่วมกันแต่พอคนนำเข้าไปต้องย้ายไปที่อื่น เขาก็จะเลิกทำ เป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนไม่ต่อเนื่อง เพราะฉะนั้นหน้าที่ของคนส่งเสริมที่จะต้องทำ คือ ทำให้คนในมีความพร้อมและมีความต้องการที่จะพัฒนา แล้วลุกขึ้นมาดำเนินการเอง มีแรงบันดาลใจให้ทำที่เกิดจากตัวเองย่อมมีพลังของความกระตือรือร้น ทุ่มเท รับผิดชอบ และพึ่งตนเองสูง ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชาวบ้าน ทำให้ลดรายจ่ายที่ไม่ต้องไปซื้อหาอาหารจากที่อื่น อีกทั้งยังสามารถเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือนจากปัญหาดังกล่าว กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับชุมชนพุทธเกษตรทั้งที่ยกมานั้น ตรงกับหลักการทางพระพุทธศาสนาก็คือ อริยสัจ ๔^๒ ซึ่งประกอบด้วย (๑)ทุกข์ (๒)ทุกขสมุทัย เหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุให้ทุกข์เกิด (๓)ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ (๔)ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนพุทธเกษตรที่จำเป็นต้องพึ่งพา ธรรมชาติเป็นส่วนมากในการดำรงชีพ

สอดคล้องกับ เขมานันท์ภิกษุ^๓ ได้กล่าวว่าพุทธศาสนาเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมในการแก้ไข ปัญหาทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคมนั้นมีลักษณะอนุรักษนิยม โดยที่หลักธรรมคำสั่งสอนมีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ซึ่งในธรรมทั้งหมดนั้นมีธรรมจำนวนมากที่กล่าวถึงการอนุรักษ์ป่าไม้ และมีธรรมจำนวนมากอีกเช่นกันที่สามารถจะนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษ์ได้ ไม่ว่าจะเป็นการไม่ทำลายป่าไม้หรือต้นไม้ การบำรุงรักษาให้คงสภาพเดิม และการฟื้นฟูหรือปลูกป่าขึ้นใหม่ ดังนั้นพุทธบริษัท อันได้แก่พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่เคร่งครัดย่อมต้องเชื่อฟังหลักคำสอนของพระพุทธองค์ และนำไปปฏิบัติหรือประยุกต์ใช้เป็นแนวทางที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อการปฏิบัตินั้นๆ ความเข้าใจในระดับปัจเจกชนที่ท่าน เขมานันท์ภิกษุ ได้กล่าวมานั้นถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดการพัฒนาในหลายด้านไปพร้อมกัน เป็นโอกาสพบที่คอยเชื่อมประสานกันหากสมดุลง่ายๆ ใดอย่างหนึ่งถูกแทรกแซงจะส่งผลต่อสิ่งอื่นทันทีไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม ความพยายามเข้าใจถึงเหตุปัจจัยที่ซ่อนอยู่ของสภาพปัญหาจะสามารถนำไปสู่การแก้ไข พัฒนาอย่างตรงจุดได้ อุปสรรคของชุมชนก็คือการยอมรับและการเรียนรู้สิ่งต่างๆรอบตัวเพื่อนำมาแก้ปัญหาของตนเองหรือที่เราเรียกกันว่าปัจเจกบุคคลจนนำไปสู่ระดับที่ใหญ่ขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาในพื้นที่อย่างรวดเร็วทำให้คนในจังหวัดน่านนั้นปรับตัวกันแทบไม่ทัน การอิงกระแสนอกเป็นหลักอาจเป็นสาเหตุต่อการพัฒนาชุมชนได้ในอนาคตที่จะมาถึง ซึ่งสอดคล้องกับ ทิพย์ภวิษณ์ ไสชาติ^๔ ได้กล่าวว่าสภาพการบริโภคนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นการบริโภคตามกระแสนิยม เพื่อตอบสนองความต้องการที่เกินความจำเป็นของตนเอง เป็นไปเพื่อความหรูหราหลงตามกระแส จนทำให้เกิดมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงด้วยความหลง เพราะเชื่อว่าถ้าได้บริโภคตาม

^๒ พระเทพเวที (ประยูร ญัตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘๑.

^๓ เขมานันท์ภิกษุ, พุทธศาสนาเถรวาทเป็นอนุรักษนิยมได้อย่างไรบ้าง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักธรรมวิจัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^๔ ทิพย์ภวิษณ์ ไสชาติ, วิเคราะห์ค่านิยมบริโภคตามแนวพระพุทธศาสนา, พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, พระพุทธศาสนา, ๒๕๕๘, หน้า ๑.

ความต้องการแล้วจะดูโก้เก๋ และทันสมัยอยู่เสมอ ทำให้เกิดผลกระทบตามมา จากการบริโภคอาหารก็คือ เกิดปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ การเสพที่เกินความจำเป็น การเสพด้วยความลุ่มหลง ทำให้เกิดการสูญเสียทั้งทรัพย์สิน สุขภาพ และสติปัญญา การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เกินขนาด ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บและปัญหาต่างๆ อีกมากมาย การเล่นการพนัน จะนำมาซึ่งปัญหาใจกรรม ลักขโมย ฉ้อโกง ปล้น จี๋ เป็นต้น การเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นเหตุให้เกิดปัญหาครอบครัว ปัญหาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ จากสภาพปัญหาต่างๆ ที่เข้ามากระทบกระแสนิยมย่อมเปรียบดั่งเป็นดาบสองคมที่ส่งผลทั้งด้านดีและด้านที่ไม่ดี แน่แน่นอนว่าชุมชนต้องได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเข้าใจถึงสถานการณ์ของปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันชุมชนเตรียมตัวรับมือได้ดีอยู่ในระดับไหน อะไรจะเป็นตัวช่วยในการรับมือกับปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้น ความเป็นอยู่ภายในชุมชน เศรษฐกิจ การประกอบอาชีพที่พึ่งพาปัจจัยภายนอกมากขึ้น แล้วคนรุ่นต่อไปจะยังคงรักษาความเป็นตัวตนของตนเองให้ส่งผ่านไปยังรุ่นต่อไปได้หรือไม่ จากความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น

ทัศนคติของคนรุ่นปัจจุบันในจังหวัดน่านเกี่ยวกับการทำการเกษตร มีกลุ่มคนที่ยังคงทำการเกษตรแบบพึ่งพาธรรมชาตินั้นเหลือน้อยมาก การเข้ามาของความสะดวกสบายของปัจจัยการผลิตต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น เครื่องจักรทางการเกษตร นวัตกรรมที่ช่วยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร สื่อที่คอยชี้แนะให้ทำตาม สร้างแรงจูงใจจนเกิดการลองผิดลองถูก บางคนถึงกับกลายเป็นหนี้สินล้นพ้นตัวเพราะนำเงินมาลงทุน เนื่องจากเชื่อตามคำชักจูง คำโฆษณาชวนเชื่อ เหตุการณ์เหล่านี้ยังปรากฏให้เห็นอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดน่านในปัจจุบัน เหตุการณ์เหล่านี้คือหนึ่งในปัจจัยที่ส่งผลต่อทัศนคติการทำการเกษตรวิถีพุทธ อาจจะมาจากความยุ่งยากของกระบวนการทำหรือความไม่เข้าใจถึงแนวทางของเกษตรวิถีพุทธของคนในชุมชน

ทำให้คณะวิจัยได้สังเกตเห็นความจำเป็นที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของ หมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อเพิ่มทางเลือกให้แก่ชุมชนในจังหวัดน่าน หากมองตามความเป็นจริงปัญหาการบุกรุกพื้นที่ของป่าเพื่อการประกอบอาชีพนั้นไม่ได้เป็นปัญหาที่เพิ่งเกิดขึ้น แต่เกิดขึ้นมานานเพียงแต่ไม่รุนแรงเท่ากับปัจจุบัน ในอดีตสภาพป่าที่เสื่อมโทรมนั้นมีสาเหตุหลักมาจาก นายทุนที่เข้าบุกรุกป่าทำอุตสาหกรรมป่าไม้ซึ่งประชาชนในพื้นที่ก็ได้รับผลประโยชน์ในระดับหนึ่ง แม้จะไม่มากมายแต่ก็เต็มใจที่จะทำ สาเหตุที่เกิดปรากฏการณ์แบบนี้เกิดขึ้นในพื้นที่สมัยอดีตที่ผ่านมาเพราะ ประชาชนในพื้นที่ขาดองค์ความรู้ถูกชี้นำไปในทางที่ผิด การให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับภาคประชาชนนั้นมีการปกปิดข้อมูลที่เป็นจริงจากส่วนงานที่เกี่ยวข้อง จากปัญหาจากอดีตจึงถูกลามมาเป็นปัญหาระดับชาติในปัจจุบัน แต่แนวโน้มในปัจจุบันเริ่มมีทิศทางไปในทางที่ดีเนื่องจากมี องค์กร หน่วยงาน เครือข่ายในภาคส่วนต่างๆ ช่วยเหลือกันทำงานในการ ให้ความรู้ อนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริม แต่มีบางประเด็นในพื้นที่ ยังคงต้องใช้ระยะเวลาในการทำความเข้าใจของสภาพปัญหาในพื้นที่

ปัจจุบันการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ ส่งผลกระทบอย่างมากกับความเสื่อมโทรมของป่าไม้ การที่มีอาชีพที่เหมาะสมของประชาชนในพื้นที่จะช่วยลดปัญหาการบุกรุก และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดได้ระดับหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับ

ปฏฐฎฎฎ จันทรบุณญเรื่อง^๕ ที่กล่าวว่าสถานการณ์ปัจจุบันป่าไม้ในประเทศไทย ถูกบุกรุกทำลายจากมนุษย์จนเหลือเนื้อที่น้อยลงอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดปัญหามากมายตามมา อาทิ เช่น ราคาไม้แพงขึ้น และในอนาคตอาจไม่มีไม้ไว้ใช้ต่อไปพื้นดินปราศจากสิ่งปกคลุมเกิดความแห้งแล้งดินตื้นถูกน้ำฝนพัดพา ลำห้วยลำธารแห้งเกิดในฤดูแล้ง เกิดน้ำท่วมรุนแรงในฤดูฝน สัตว์ป่าไม่มีที่อยู่อาศัยสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เลว ประชาชนชาติที่พักผ่อนหย่อนใจผลิตผลทางการเกษตรตกต่ำทำลายความอยู่ดีกินดีของประชาชนและส่งผลโดยตรงต่อเศรษฐกิจของประเทศชาติ การเริ่มต้นจากจุดเล็กๆ อาจนำมาซึ่งปัญหาใหญ่ในอนาคตตามที่ ปฏฐฎฎฎ จันทรบุณญเรื่อง ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้

ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะหน่วยงานที่มีส่วนได้ส่วนเสียเนื่องจากตั้งอยู่ในพื้นที่และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในจังหวัดน่าน ไม่ว่าจะเป็น ป่าไม้ แหล่งน้ำ เช่น แม่น้ำน่านที่ไหลมาจากอำเภอบ่อเกลือพาดผ่านอำเภอมือง ตลอดเส้นทางของสายน้ำน่านนั้นได้ผ่านชุมชนมากมายที่ใช้ประโยชน์จากแม่น้ำน่านที่เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของคนจังหวัดน่าน ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการพัฒนากิจการและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ผู้วิจัยจึงได้ตั้งสมมติฐานและได้ลงสำรวจพื้นที่และสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายการวิจัยในจังหวัดน่าน โดยผู้วิจัยได้ทำการเลือกพื้นที่วิจัยด้วยวิธีเลือกแบบเจาะจง ในจังหวัดน่าน จำนวน ๔ อำเภอ ได้แก่ (๑) กลุ่มเกษตรกรรมหมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จำนวน ๑๐ คน (๒) หมู่บ้านโป่งคำ ตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่านจำนวน ๑๐ คน (๓) หมู่บ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่านจำนวน ๑๐ คน (๔) หมู่บ้านบ้านนาคำ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่านจำนวน ๑๐ คน รวมทั้งหมดจำนวน ๔๐ คน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึงพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑.๒.๒ เพื่อพัฒนากิจการและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ กิจกรรมการประกอบสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธที่ยั่งยืนในจังหวัดน่าน

๑.๓.๒ แนวทางการพัฒนาและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธที่ยั่งยืนในจังหวัดน่าน

^๕ ปฏฐฎฎฎ จันทรบุณญเรื่อง, “พฤติกรรมกรเปิดรับสื่อ ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอดอนนาคร จังหวัดปราจีนบุรี”, (กรุงเทพมหานคร : คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๑), หน้า ๑ - ๒.

๑.๔ ขอบเขตของโครงการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้วิธีศึกษารวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการ ดังนี้ คือ ๑. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการวิจัย ดังนี้ จำนวน ๔ หมู่บ้านใน ๔ อำเภอ คือหมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง หมู่บ้านพงษ์ อำเภอสันติสุข หมู่บ้านหลวง อำเภอบ้านหลวง หมู่บ้านนาคำ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านประชากร

๑. กลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน	จำนวน ๑๐ คน
๒. หมู่บ้านโป่งคำ ตำบลตู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน	จำนวน ๑๐ คน
๓. หมู่บ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน	จำนวน ๑๐ คน
๔. หมู่บ้านนาคำ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน	จำนวน ๑๐ คน
รวมทั้งหมด	จำนวน ๔๐ คน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑. ศึกษาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรตามกิจกรรมอาชีพในรอบ ๑๒ เดือน เพื่อนำมาพัฒนาอาชีพ จำนวน ๕ อาชีพ
๒. จัดทำแผนของกิจกรรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรตามกิจกรรมอาชีพในรอบ ๑๒ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ

หมู่บ้านพุทธเกษตร หมายถึง หมู่บ้านที่มีการดำเนินชีวิตด้วยวิถีแห่งทางสายกลาง เพื่อลดละการเบียดเบียน หรือเบียดเบียนทรัพยากรในพื้นที่ให้น้อยที่สุดโดยมีหลักธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้เกิดความสงบสุขทั้งทางกายและใจ

รูปแบบการจัดการ หมายถึง กระบวนการทำงานหรือกิจกรรมที่กลุ่มบุคคลในหมู่บ้านพุทธเกษตร ร่วมกันทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามแนวทางที่กำหนดไว้ ๕ ขั้นตอนประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม

การส่งเสริม หมายถึง การเกื้อหนุน ช่วยเหลือสนับสนุนให้ดีขึ้น

สัมมาชีพ หมายถึง การประกอบอาชีพ ภายใต้กรอบอริยมรรคที่มีสัมมาทิฐิเป็นตัวนำ กล่าวให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้น หมายความว่าการทำงานโดยไม่ได้เอากำไรสูงสุดเป็นตัวตั้ง หรือเป็นเป้าหมายสุดท้าย และต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคม คือความสุขของตน และคนทำงาน รวมถึงประโยชน์ของผู้บริโภค และผู้รับบริการเป็นหลัก โดยไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม และไม่มุ่งไปกระตุ้นตัณหาอันเป็นเหตุแห่งทุกข์

วิถีพุทธ หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย วิถีพุทธ จึงเป็นแหล่งรวมความรู้เรื่องสังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาของคนไทย การประพฤติ ปฏิบัติ การศึกษาอบรม และการสืบทอดวัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบันโดยมีหลักการดังนี้ ๑) เน้นการพึ่งตนเอง ๒) การเน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท ๓) การเน้นอธิษฐาน หรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง ๔) การเน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์สุจริต และมีมานะ อดทน หรือสัมมาอาชีพะ ๕) การเน้นการมา

เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ๖) พยายามละกิเลสและความโลภ ๗) การเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำผิด

ความยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ การเพิ่มผลผลิต และการใช้หรือจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด รู้จักถนอมในการใช้ เพื่อให้มีไว้ใช้ การนำทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้มีมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดี โดยไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมนั้นด้อยประสิทธิภาพลง หรือกระทบกระเทือนต่อคนรุ่นหลัง และเป็นรูปแบบของการพัฒนาที่สนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคต ต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง และมีการดำเนินการสืบเนื่องรุ่นสู่รุ่น

จังหวัดน่าน หมายถึง พื้นที่ทำการวิจัย กรณีศึกษา จำนวน ๔ หมู่บ้าน ใน ๔ อำเภอในจังหวัดน่าน คือ หมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง, หมู่บ้านพงษ์ อำเภอสันติสุข, หมู่บ้านหลวง อำเภอบ้านหลวง, หมู่บ้านศิลาเพชร อำเภอปัว

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๖.๑ ลักษณะอาชีพที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่
- ๑.๖.๒ นำเสนอทางเลือกด้านการเกษตรที่เหมาะสมต่อการจัดการป่าและประกอบสัมมาชีพ
- ๑.๖.๓ การใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมและรู้คุณค่า
- ๑.๖.๔ รูปแบบการจัดการป่าและการประกอบอาชีพที่เหมาะสมของประชาชนในพื้นที่

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หมู่บ้านพุทธเกษตร:รูปแบบการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธสู่ความยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดน่าน ศึกษาลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่านคณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มานำเสนอตามลำดับดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเรื่องการเกษตรวิถีพุทธ
- ๒.๒ แนวคิดชุมชนเรียนรู้
- ๒.๓ แนวคิดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา)
- ๒.๔ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- ๒.๕ ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม
- ๒.๖ วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเรื่องการเกษตรวิถีพุทธ^๑

๒.๑.๑ ที่มาของแนวคิด การมุ่งสร้างความสุขทางด้านจิตใจจากการทำการเกษตร การเกษตรแนวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกัน กับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่จุดมุ่งหมายทางพระพุทธศาสนาจะแตกต่างจากจุดมุ่งหมายของเศรษฐกิจ เพราะ เศรษฐกิจมีจุดมุ่งหมายเพื่อบำบัดหรือสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความสุขมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวงมีความต้องการให้มนุษย์มีการเป็นอยู่ที่ดี มีอาหารที่ดี เพราะจะทำให้ชีวิตมีความสุขสบายยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาสอนเน้นให้มีหลักบำบัดรู้จักบรรเทาความทะยานอยากให้น้อยลงไป พยายามเป็นนายเหนือทรัพย์เพื่อลดความโลภต่าง ๆ ซึ่งเป็นเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา

๒.๑.๒ แนวคิดเรื่องเกษตรวิถีพุทธ หมายถึง การเกษตรไม่รบกวนธรรมชาติ แต่อาศัยธรรมชาติจัดการกันเองเพื่อให้ได้ปัจจัยในการดำรงชีพอย่างพอเพียง ตามแนวคิดการอนุรักษ์พันธุ์ไม้พื้นเมืองใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการสวน ทำการเกษตรแบบพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

๒.๑.๓ หลักการสำคัญ ของแนวคิดเกษตรวิถีพุทธคือการปรับเปลี่ยนทัศนคติต่ออาชีพเกษตรที่มุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์แต่เพียงอย่างเดียว ได้หันมาใส่ใจในเรื่องของความสุขที่เกิดจากภายในมีความสุขกับการทำอาชีพเกษตรที่อยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเข็มทิศชี้้นำในการใช้ชีวิตเพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่น

๒.๑.๔ องค์ประกอบ องค์ประกอบที่สำคัญของเกษตรวิถีพุทธประกอบด้วย สภาพปัญหา ความ เป็นปัจเจกบุคคล ความเชื่อ กระบวนการคิดตามแนวพุทธศาสนา การทดลองทำซ้ำๆ เกษตรวิถีพุทธตามแนวทางของตนเอง

๒.๑.๕ กระบวนการ การปรับเปลี่ยนจากการทำการเกษตรแบบทั่วไปไปสู่เกษตรวิถีพุทธต้องมีการปรับเปลี่ยนไปอย่างมีกระบวนการดังต่อไปนี้ การตระหนักถึงปัญหาที่พบจากการทำการเกษตรทั้งที่มีต่อ

^๑ พัชรินทร์ สิริสุนทร, แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์ เพื่อพัฒนาสังคม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๔๗.

ตนเองและครอบครัว ความทุกข์ที่เกิดกับร่างกายและจิตใจ เมื่อต้องเผชิญกับสภาพปัญหาแบบเดิมซ้ำๆจึงส่งผลกระทบต่อการพยายามแก้ปัญหาการหาทางออกของปัญหา ต่อมาจะเป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนความคิดกระบวนการนี้มีความสำคัญเป็นอย่างมากเปรียบเสมือนเข็มทิศที่จะพาไปสู่เป้าหมาย ตามด้วยกระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและซ้ำๆการลองผิดลองถูก จนนำไปสู่การตกผลึกเกี่ยวกับการทำเกษตรวิถีพุทธที่จะไปเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๒.๑.๖ การประยุกต์ใช้ หลักคำสอนที่สอดคล้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ที่แท้จริงของ สังคมเกษตรกรปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรในแนวพุทธ ส่วนหนึ่งคือปัญหาความล้มเหลวของภาคเกษตร และ ปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม รูปแบบการเกษตรแนวพุทธจำแนกได้เป็น ๕ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบนา (๒) รูปแบบนาและป่า (๓) รูปแบบนาไร่และวัวควาย (๔) รูปแบบนาไร่วัวควายเน้นสวนผัก และ (๕) รูปแบบนา ไร่เน้นวัวควาย โดยหลักการพื้นฐานของธรรมชาติในเรื่องความแปรปรวนของปัจจัยต่าง ๆ ในการผลิต

๒.๒ แนวคิดชุมชนเรียนรู้^๒

๒.๒.๑ ที่มาของแนวคิด การพยายามที่จะให้ระดับปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับชุมชนสังคมได้ตระหนักถึงพลังแห่งการเรียนรู้ องค์ความรู้ใหม่ในการแก้ปัญหา เรียนรู้สิ่งใหม่เหล่านี้อย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้งเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากพลังแห่งการเรียนรู้

๒.๒.๒ แนวคิดเรื่องชุมชนเรียนรู้ จึงมีความหมายในหลายมิติโดยขึ้นอยู่กับปัจจัยการพัฒนาที่ได้มุ่งเน้นในด้านใดเป็นสำคัญ หากพูดถึงการพัฒนาบุคคลแล้วเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลสามารถจัดระบบความคิด มีทักษะในการวิเคราะห์ ตั้งคำถาม แสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ จนสามารถนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

๒.๒.๓ แนวคิดเรื่องชุมชนเรียนรู้ จึงเป็นแนวคิดที่สำคัญประการหนึ่งที่วางอยู่บนพื้นฐานของการสร้างความเข้มแข็ง จากปัจจัยของตัวบุคคล ความสำคัญในการพัฒนาตัวบุคคลนั้นเป็นหัวใจหลักในการพัฒนา การที่จะเข้าไปเปลี่ยนแปลงความคิดของใครสักคนได้นั้นไม่ได้เกิดขึ้นง่ายๆ การเปิดใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงต้องมีปัจจัยหลายอย่างเข้ามาประกอบกัน สิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัวต้องเอื้อต่อการเรียนรู้ กระตุ้นความอยากรู้ อยากเปลี่ยนแปลงของบุคคล และคนใจชุมชน จึงจะทำให้เกิดการเป็นชุมชนเรียนรู้ ที่มีทดลองผิดลองถูกจนได้ผลลัพธ์เป็นที่น่าพอใจเกิดขึ้น

๒.๒.๔ องค์ประกอบ ที่มีลักษณะสำคัญของชุมชนเรียนรู้จะประกอบไปด้วย ๑)การกระทำ ๒)ภารกิจของปัจเจกบุคคล ๓)อิทธิพลที่ได้รับจากบุคคลอื่น ๔)การตอบสนองต่อสิ่งเร้า ๕)เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตลอดชีวิต องค์ประกอบดังที่ได้กล่าวมานั้นจะเป็นปัจจัยนำไปสู่การเป็นชุมชนเรียนรู้ได้ในอนาคต

๒.๒.๕ กระบวนการ กระบวนการเกิดชุมชนเรียนรู้ตามแนวคิดที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นนั้น จะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆตามลำดับขั้นตอน เริ่มจากการกระทำเพื่อให้เกิดกิจกรรมเกิดขึ้นไม่ว่าจะมีเป้าหมายไปในทิศทางใดก็ตาม สิ่งก็ตามมาของกิจกรรมนั้นก็จะเป็นที่มาที่ภารกิจของแต่ละบุคคลที่จะกระทำต่อกิจกรรมนั้น จนนำไปสู่ความร่วมมือกับบุคคลอื่นเพื่อให้กิจกรรมนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์ ในการทำภารกิจย่อมมีความผิดพลาดเกิดขึ้นย่อมมีการปรับปรุงแก้ไขตามความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล จนต่างฝ่ายต่างเรียนรู้การแก้ปัญหาร่วมกัน จนนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต ปัญหาที่เข้ามาคือความท้าทายเป็นสิ่งเร้าชั้นเยี่ยม ที่มีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ร่วมกัน

^๒ พัทรินทร์ สิริสุนทร, แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์ เพื่อพัฒนาสังคม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๔๗.

๒.๒.๖ การประยุกต์ใช้การรู้จักพัฒนาและปรับให้เหมาะสมกับสถานการณ์ย่อมนำมาซึ่งความสำเร็จ ยิ่งความรู้เดิมในสังคมปัจจุบันนั้นต้องเรียกได้ว่าหมดอายุเร็วมาก เนื่องจากโลกที่พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าด้าน เทคโนโลยี การใช้ชีวิตที่เปลี่ยนไป แต่ก็เชื่อว่าความรู้เดิมจะหมดประโยชน์ไปเสียทีเดียวหากรู้จักนำความรู้ที่มีอยู่ เดิมดังกล่าวมาเป็นฐานในการวิเคราะห์ เพื่อการพัฒนาอย่างเกิดประโยชน์ อย่างน้อยก็จะเกิดการเปรียบเทียบ จุดเด่นจุดด้อย ข้อผิดพลาดที่มีมาในอดีตเพื่อทำให้อนาคตได้รับการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม

๒.๒.๗ ลักษณะชุมชนเรียนรู้ ความต้องการที่จะพัฒนาตนเองให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของ ชุมชนพุทธเกษตรควบคู่ไปกับความสุขที่เกิดจากการทำงานและรายได้ที่เข้ามาจากการทำงาน เป็นความ คาดหวังของชุมชนพุทธเกษตร การที่มีเงินเพียงพอที่จะใช้จ่ายในการดำรงชีวิต ส่งบุตรเรียนหนังสือในระดับที่ สูงที่สุดเท่าที่ตนเองจะทำได้ เมื่อเรียนจบได้นำความรู้ที่เล่าเรียนกลับมาพัฒนาครอบครัว บ้านเกิดตนเองคือ ความคาดหวังของคนใจชุมชน การจะไปให้ถึงจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ได้นั้นต้องมีการวางแผนและเรียนรู้ควบคู่กัน ไป การพัฒนาให้ชุมชนเป็นชุมชนเรียนรู้ต้องทำให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาจัดการความ ต้องการของชุมชนเอง โดยมีหน่วยงานของรัฐคอยเป็นพี่เลี้ยงให้การสนับสนุน การพัฒนาต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชนชี้ให้เห็น ถึงปัญหาของตนเองและหาทางแก้ไข ซึ่งมีกระบวนการที่เหมาะสมกับชุมชน จำเป็นต้องเริ่มจากตัวปัจเจก บุคคลก่อนเป็นอันดับแรก หากตัวบุคคลลุกขึ้นมาแก้ปัญหาของตนเอง จะมีผลกระทบต่อภาพรวมของชุมชน เป็นวงกว้าง เนื่องจากมนุษย์จะมีพฤติกรรมเรียนแบบเป็นสัญชาตญาณที่ติดตัวมนุษย์มาอยู่แล้ว แต่จะทำได้ดี เหมือนต้นฉบับหรือไม่นั้นต้องอาศัย การกระตุ้น และสิ่งเร้าต่างๆที่เข้ามาประกอบ การพัฒนาชุมชนนั้นต้อง อาศัยแบบอย่างที่ดีเข้ามาเป็นเครื่องมือชิ้นสำคัญในการชักจูงให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการสร้างบุคคล ตัวอย่างหรือบุคคลที่เป็นแรงบันดาลใจนั้นย่อมทำให้การส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาไปสู่ความสำเร็จได้ ก่อนอื่น ผู้ส่งเสริมต้องได้รับการยอมรับจากกลุ่มเป้าหมาย การปฏิบัติตัวให้เป็นที่น่าเชื่อถือสำหรับผู้ส่งเสริมแล้วมี ความจำเป็นอย่างยิ่งจึงจะนำพาไปสู่มิตรภาพเพื่อปูทางและเป็นประโยชน์ต่อการสร้างบุคคลตัวอย่าง ซึ่งมี กระบวนการดังต่อไปนี้

๑) การกระตุ้นให้เห็นปัญหาของตนเองการที่ทำให้บุคคลนั้นเห็นว่าตนเองมีปัญหา อะไรบ้างที่จำเป็นต้องแก้ไขได้ คือการใช้หลักการพิจารณาโดยแยกกาย หรือที่เรียกกันว่าโยนิโสมนสิการ การ ที่เกษตรกรต้องวุ่นวายอยู่กับการทำงานในไร่นาสวนจนไม่มีเวลาที่จะมาคิด และการปรับเปลี่ยนตนเองนั้นคง จะเกิดขึ้นได้ยาก การทำข้อมูลการการสนทนากับกลุ่มเป้าหมายถือเป็นเรื่องสำคัญในกระบวนการนี้ กระบวนการนี้จะเป็นการสร้างความคุ้นเคย สร้างมิตรภาพ สร้างศรัทธา จนนำไปสู่การนำเสนอปัญหาที่เขา ประสบอยู่ให้เกิดการยอมรับในขั้นต้น และทำให้เขาปรับเปลี่ยนทัศนคติใหม่ เปลี่ยนแนวความคิดใหม่ไปสู่ การยอมรับและเตรียมความพร้อมเพื่อจะเรียนรู้และพัฒนาตนเองในลำดับต่อไป

๒) กระตุ้นให้เห็นสาเหตุของปัญหา กระบวนการนี้สำหรับบุคคลที่มีศรัทธาอย่างเต็ม เปี่ยมและพร้อมที่จะพัฒนาตนเองแล้วจะเป็นเรื่องที่ไม่ยาก การร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหาที่เกิด จำเป็นต้องมีการเปิดใจคุยกันอย่างตรงไปตรงมาเพื่อให้ได้ข้อมูลของปัญหาและนำไปสู่การสืบค้นสาเหตุของ ปัญหา การที่ทำให้ผู้ที่ได้รับการส่งเสริมได้พูดและเปิดใจจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ส่งเสริมจะต้องฟังให้มากและสร้าง บรรยากาศถึงความไว้นิ่งเชื่อใจ ความเห็นอกเห็นใจประหนึ่งเป็นพี่น้องเดียวกัน และพร้อมที่จะร่วมกัน แก้ปัญหาไปพร้อมๆกัน ข้อควรระวังก็คือการชี้แนะที่มาจากตัวผู้ส่งเสริมเอง การกระตุ้นให้เห็นถึงสาเหตุของ ปัญหาที่ตื้นต้องพาไปให้เห็นของจริง หรือหน่วยงานจับต้องได้จริงไปอยู่ในสถานที่จริงเป็นเทคนิคในการ กระตุ้นจากสภาพแวดล้อม จะมีการเปิดใจและได้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงประเด็น

๓) ชี้ให้เห็นถึงผลหากสามารถแก้ปัญหาได้ กระบวนการนี้ถือว่าสำคัญไม่แพ้กระบวนการที่ผ่านมา ในข้างต้น เมื่อพบสาเหตุของปัญหาแล้วจำเป็นอย่างยิ่งที่จะชี้ให้เห็นถึงเรื่องของเหตุและผลนำทั้งสอง

ส่วนนั้นมาประกอบกันชี้ให้เห็นถึงที่ไปที่มาของผลที่เกิดขึ้นหรือมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นได้อีกในอนาคตอันใกล้นี้ หากสาเหตุของปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับการแก้ไข ทำให้ผู้ได้รับการส่งเสริมนั้นเกิดอารมณ์ร่วม กระตุ้นให้ระเบิดจากข้างใน คิดวิเคราะห์ผลความล้มเหลวจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ให้เกิดพลังที่พร้อมจะพัฒนาเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าเดิม

๔) ร่วมกันหาวิธีหนทางแก้ไขปัญหา กระบวนการนี้เป็นกระบวนการสุดท้ายเมื่อทราบสาเหตุและผลของปัญหาแล้ว จึงนำข้อมูลที่ได้มาหาหนทางแก้ปัญหที่เกิดขึ้นร่วมกันแน่นอนว่ากระบวนการนี้แม้จะรู้วิธีแก้ปัญหมาแล้วแต่ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคอยให้คำปรึกษาไม่ปล่อยให้ผู้ถูกส่งเสริมเองแก้ปัญหาเพียงลำพัง การแก้ปัญหานั้นไม่ได้จบเพียงแค่นี้แล้วจะสำเร็จ จำเป็นต้องมีการลองผิดลองถูกกันอีกหลายครั้งกว่าจะสำเร็จ อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายปัจจัย หรือข้อจำกัดที่มีในชุมชนนั้นๆ การส่งเสริมให้เกิดบทบาทการคิดการตัดสินใจของคนในชุมชนเองถือเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง เพราะคนในชุมชนจะรู้ปัญหาในชุมชนของตนเองดีที่สุด ซึ่งบุคคลภายนอกไม่สามารถรู้ปัญหาของชุมชนได้ดีเท่ากับผู้ที่อาศัยอยู่ การสร้างปัจเจกบุคคลขึ้นมาต้องให้อำนาจการคิดการตัดสินใจอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เป็นจริงไม่หลอกตนเอง การตัดสินใจที่ดีนั้นจะนำเอาอารมณ์ความรู้สึกมาร่วมตัดสินใจไม่ได้ เพราะอาจทำให้การพัฒนาไม่ประสบผลสำเร็จ กระบวนการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลย่อมส่งผลกระทบต่อกลุ่มดังนั้นการพัฒนาให้ลักษณะการใช้อำนาจการตัดสินใจให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุดถือเป็นเรื่องสำคัญ

การดำเนินกิจกรรมที่เห็นได้ชัดเกี่ยวกับการให้อำนาจการตัดสินใจของชุมชนพุทธเกษตรที่มีผลต่อกระบวนการกลุ่มนำไปสู่ความสำเร็จสรุปโดยภาพรวมดังนี้ การรวมกลุ่มของผู้ที่มีความสนใจและรักที่จะพัฒนาในสิ่งเดียวกัน กล่าวคือ มีความชอบในสิ่งเดียวกัน ด้วยเหตุผลที่ว่าคนที่ชอบสิ่งเดียวกันก็จะรู้จักกันดีว่าใครที่มีความโดดเด่นที่สุดในกลุ่ม ได้รับการยอมรับจากคนภายในกลุ่มอย่างไม่มีข้อกังขาประเด็นนี้จะเป็นตัวเสริมในเรื่องของบารมีของผู้นำกลุ่มที่เป็นศูนย์รวมของคนภายในกลุ่ม ทำให้เกิดพลังในการสร้างสรรค์และพัฒนางานที่ทำได้การคัดเลือกผู้นำต้องเป็นคนที่มีความรู้และมีไหวพริบ ประเด็นนี้เป็นประเด็นสำคัญหากขาดคุณธรรมแล้วจะส่งผลถึงความล้มเหลวของกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นมาได้ การมีคุณธรรมจะทำให้เป็นที่เชื่อถือของคนภายในกลุ่มและต่อบุคคลอื่นที่เข้ามาติดต่อดูแล เพราะผู้ที่มีคุณธรรมจะไม่ทำในสิ่งที่ผิดหรือสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น และจะนำพาผู้ใต้บังคับบัญชาไปสู่ความมั่งคั่งที่ตั้งร่วมกันไว้ได้เป็นคนที่มีไหวพริบฉลาด ความมีไหวพริบและความฉลาดนั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญในตัวของผู้นำ หลายครั้งการตัดสินใจไม่ได้มีการเตรียมตัวมาก่อนดังนั้นไหวพริบจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อคนที่เป็ผู้นำ

การสร้างและมีเป้าหมายร่วมกัน กระบวนการนี้เป็นกระบวนการหนุนเสริมให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนที่เกิดจากการตัดสินใจของแต่ละคนภายในกลุ่มหรือระดับปัจเจกบุคคล เป็นการร่วมคิดร่วมทำที่ผ่านการกลั่นกรองจากกระบวนการตัดสินใจของกลุ่ม เป็นสิ่งที่มาจากความต้องการโดยแท้จริง มาจากฐานข้อมูลประสบการณ์ตรงของแต่ละคน ที่ทุกคนสามารถยอมรับผลของการตัดสินใจได้ไม่ว่าจะออกมาในด้านบวกหรือด้านลบก็ตาม การส่งเสริมบทบาทในการคิดการตัดสินใจ กระบวนการนี้เป็นการกระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์ก่อนการตัดสินใจ คิดจากฐานข้อมูล สภาพปัญหามาประกอบการตัดสินใจ สิ่งสำคัญของกระบวนการนี้คือการสร้างเวทีของผู้ส่งเสริมที่จะคอยกระตุ้นให้แต่ละบุคคลเกิดการคิดและตัดสินใจร่วมกันอย่างเป็นระบบและรอบคอบ การให้อำนาจในการพูดวิจาร์ณที่อยู่บนพื้นฐานของการสร้างสรรค์ไม่ใช่การทำลาย การวิจาร์ณที่จะนำไปสู่การพัฒนาให้ดีขึ้นไปกว่าเดิม มากกว่าที่จะจ้องทำลายและทำร้ายกัน

๒.๓ แนวคิดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา)

๒.๓.๑ ที่มาของแนวคิดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) การค้นพบแนวคิดนี้เริ่มจากการค้นหาหนทางดับทุกข์ของเจ้าชายสิทธัตถะ ที่เกิดความเบื่อหน่ายในกามที่เสพไม่รู้จักหมดสิ้น จนวันหนึ่งได้ไปเห็นเทวทูตทั้ง ๔ ได้แก่ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และนักบวช ด้วยการพิจารณาเทวทูตที่ปรากฏ ทำให้ทุกข์และสลดใจยิ่งนัก จึงได้ตัดสินใจออกบวชเพื่อค้นหาทางดับทุกข์ จนการบำเพ็ญเพียรล่วงเลยไปถึง ๗ ปี พระองค์จึงได้ค้นพบหนทางหลุดพ้นจากการปฏิบัติ ถึงแม้จะพยายามใช้ความเพียรเพียงใดก็ตามเพราะวิธีที่พระองค์เลือกใช้นั้น ในภายหลังได้พิจารณาแล้วว่ามันสุดโต่งเกินไป หากปฏิบัติหย่อนก็คงไม่ได้ผล พระองค์จึงเลือกทางปฏิบัติให้อยู่ในระดับกลาง ไม่สุดโต่งไปทางใดทางหนึ่งมากเกินไปจนทำให้พระองค์สามารถค้นพบหนทางแห่งความพ้นทุกข์ได้ด้วยตนเองในที่สุด

๒.๓.๒ ความหมายของแนวคิดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา)

มัชฌิมาปฏิปทา^๓ หรือทางสายกลาง ในศาสนาพุทธ หมายถึง การไม่ยึดถือสุดทางทั้ง ๒ ได้แก่ อัตตกิลมณานุโยค คือ การประกอบตนเองให้ลำบากเกินไป กามสุขัลลิกานุโยค คือ การพัวพันในกามในความสบาย พระพุทธเจ้าทรงกำหนดหลักทางสายกลางนี้ไว้ชัดเจน คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ เมื่อย่นย่อแล้ว เรียก "ไตรสิกขา" ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา

อีกความหมายหนึ่ง มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึงการปฏิบัติสายกลาง ซึ่งเป็นหลักจริยธรรมย่อมต้องคู่กับหลักศีลธรรมอันเป็นสายกลางเช่นกัน โดยที่หลักศีลธรรมอันเป็นสายกลางนี้เรียกว่ามัชฌิมาธรรม หรือหลักทฤษฎีที่ว่าด้วยความสมดุล จึงให้ความหมายแบบเข้าใจง่ายมากขึ้นคือ มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง หมายถึง ทางปฏิบัติที่ไม่สุดโต่งไปในทางอุดมการณ์ใดอุดมการณ์หนึ่งเกินไป มุ่งเน้นใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา มักไม่ยึดถือหลักการอย่างงมงาย

ส่วนมัชฌิมาปฏิปทาในทางจิตวิญญาณหมายถึงสติ สติเป็นความสมดุลทางจิตอย่างหนึ่ง คือ สมดุลระหว่างศรัทธาและปัญญา สติจะอยู่ตรงกลางระหว่างอารมณ์และเหตุผล

มัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลาง หมายถึง ความสมดุล ความเหมาะสม ความเสมอ ความพอดี ซึ่งเป็นความประสานสอดคล้องกันระหว่างข้อปฏิบัติปลีกย่อยต่าง ๆ ที่มาประชุมกันร่วมกันทำงาน ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาจะต้องมีสมตาคือความสมดุล ซึ่งเป็นความพอดีชนิดหนึ่ง เป็นชื่อเรียกสติอีกอย่างหนึ่ง เช่นความสมดุลระหว่างวิริยะกับสมาธิ และความพอดีระหว่างศรัทธากับปัญญา โดยมีสติเป็นเครื่องควบคุม

มัชฌิมาปฏิปทา ใช้ในความหมายอีกอย่างหนึ่งว่า มัตตัญญูตา คือ ความรู้จักประมาณ หรือรู้จักพอดีในการปฏิบัติต่าง ๆ โดยทั่วไป หรือรู้จักพอดีที่เป็นหลักกลาง ๆ เช่น จะรับประทานอาหารก็ต้องมีความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในอาหาร ถ้ารับประทานอาหารไม่พอดีก็เกิดโทษแก่ร่างกาย แทนที่จะได้สุขภาพ แทนที่จะได้กำลัง ก็อาจจะเสียสุขภาพ และอาจจะทอนกำลังทำให้อ่อนแอลงไป หรือเกิดโรค เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้มีความรู้จักประมาณในการบริโภค เรียกว่า โภชนมัตตัญญูตา

จะเห็นว่าหลักพระพุทธศาสนาในทุกระดับมีเรื่องของความพอดี หรือความเป็นสายกลางนี้ ฉะนั้นความเป็นสายกลาง คือ ความพอดีที่จะให้ถึงจุดหมาย และที่จะให้ตรงกับความจริง ไม่ให้ไปสุดโต่ง เอียงสุด ซึ่งจะพลาดจากตัวความจริงไปนั้น จึงเป็นลักษณะทั่วไปอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสายกลางทั้งหลักทฤษฎี มัชฌิมาธรรม และหลักการปฏิบัติ มัชฌิมาปฏิปทา

^๓ วิ.ม.(ไทย), ๔/๑๓/๒๐.

๒.๓.๓ ความสำคัญของแนวคิดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) การกระทำการใดก็ตามหากเกินประมาณเกินความพอดี หรือน้อยเกินไปไม่ใช่ผลดีต่อผู้ปฏิบัติ ยกตัวอย่างเช่นการรับประทานอาหารซึ่งถือเป็นเรื่องใกล้ตัวเราที่สุด หากการรับประทานอาหารในแต่ละมื้อรับประทานมากเกินไปจนแน่น ก็จะทำให้ร่างกายรู้สึกไม่สบายมีอาการอึดอัดและยังเป็นสาเหตุที่นำไปสู่การเกิดโรคต่างๆตามมากลับกันหากรับประทานอาหารน้อยเกินไปย่อมทำให้ร่างกายผอมไม่มีแรงในการทำงานและก็เป็นสาเหตุของอาการเจ็บป่วยเช่นกัน เพราะฉะนั้นการรับประทานอาหารที่มีความพอดีย่อมทำให้ร่างกายนำคุณค่าทางอาหารไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ทางสายกลางนี้ไม่ได้เจาะจงหรือจำเป็นต้องใช้กับทางพระอย่างเดียว ชรราวาสก็สามารถนำแนวคิดนี้ไปใช้ได้กับทุกเรื่องในชีวิตประจำวันได้

๒.๓.๔ องค์ประกอบของแนวคิดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) องค์ประกอบทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่าทางสายกลาง ประกอบด้วยมรรคที่มีองค์ ๘ เป็นทางปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าได้ทรงชี้แนะไว้ให้กับผู้ที่ศึกษาธรรมในศาสนาของพระองค์ มัชฌิมาปฏิปทา ก็คือมรรคที่มีองค์ ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือทาน ศีล ภาวนา หรือเรียกว่าทางสายกลาง ทางที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญ และได้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งหลายได้ ด้วยการบำเพ็ญมัชฌิมาปฏิปทา คือทรงบำเพ็ญมรรคที่มีองค์ ๘ ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ, สัมมาสังกัปป ความดำริชอบ, สัมมากัมมันโต การกระทำชอบ, สัมมาวาจา การพูดชอบ, สัมมาอาชีโว อาชีพชอบ, สัมมาวายาโม ความเพียรชอบ, สัมมาสติ การระลึกชอบ, สัมมาสมาธิ ความตั้งมั่นของจิตชอบ ทั้งหมดมี ๘ ข้อ รวมเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลาง ทางที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์ ส่วนอีก ๒ ทางจึงเรียกว่าเป็นทางสุดโต่ง คือการปฏิบัติที่ตึงเกินไป และการปฏิบัติที่หย่อนเกินไป

๒.๓.๕ กระบวนการของแนวคิดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) เป็นเริ่มด้วยการพิจารณาจนไปสู่ขั้นของการลงมือปฏิบัติให้เกิดผล หากมีแต่การศึกษาด้านทฤษฎีเพียงอย่างเดียวก็ไม่อาจที่จะทำให้สำเร็จได้ กระบวนการนั้นเริ่มจาก สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ, สัมมาสังกัปป ความดำริชอบ, สัมมากัมมันโต การกระทำชอบ, สัมมาวาจา การพูดชอบ, สัมมาอาชีโว อาชีพชอบ, สัมมาวายาโม ความเพียรชอบ, สัมมาสติ การระลึกชอบ, สัมมาสมาธิ ความตั้งมั่นของจิตชอบ ไปทีละขั้นตามลำดับและผู้ปฏิบัตินั้นจะรู้ได้ด้วยตนเอง

๒.๓.๖ การประยุกต์ใช้ของแนวคิดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ความจำเป็นในการนำแนวคิดนี้มาใช้ในชีวิตประจำวัน เพราะการทำงานของเรแต่ละวันต้องเจอกับปัญหามากมายที่ทำให้เราพอใจบ้างไม่พอใจบ้าง สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่คอยบั่นทอนพลังชีวิตของเราไปตามกำลังของสภาพปัญหาที่เราเจอ การรู้จักทำอะไรให้อยู่ในระดับกลางๆ ย่อมนำไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ไม่สร้างความเดือนร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น เราสามารถนำแนวคิดนี้ไปใช้ได้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของเราเองกับทุกเรื่องตั้งแต่ตื่นจนเราหลับ ยิ่งเราทำเป็นประจำก็จะเกิดเป็นผลดีกับตนเองเท่านั้น

๒.๔ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๔.๑ ที่มาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^๔ จากการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ช่วงทศวรรษ ๑๙๓๐ ได้ส่งผลต่อความเชื่อมั่นต่อระบบเศรษฐกิจทั่วโลก เมื่อกลไกตลาดไม่สามารถขับเคลื่อนให้เศรษฐกิจเข้าสู่ดุลยภาพ เกิดการว่างงานขึ้นอย่างกว้างขวาง และทวีความรุนแรงมากขึ้น การผลิต

^๔ ฌรัชชอร์ ศรีทอง, แนวคิด หลักการ และการปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๖), หน้า ๗.

อุตสาหกรรมของโลกทุนนิยมหดตัว คนตกงานมีมากกว่า ๓๐ ล้านคน ชวนาหลายล้านคนล้มละลาย ธนาคารน้ำมันแห่งปิดกิจการวิกฤตนี้ลุกลามไปทั้งอเมริกา ยุโรป ละตินอเมริกา และเอเชีย เพราะในบางประเทศอาศัยการส่งออกเป็นหลัก และลุกลามมาในประเทศไทยปี พ.ศ.๒๕๔๐ ได้เกิดวิกฤตครั้งสำคัญขึ้นซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาที่ไม่สมดุลและไม่มีเสถียรภาพ เพราะไม่คำนึงถึงความเหมาะสมของบริบทของประเทศ ความพร้อมของสังคม และระบบต่างๆ ภายในประเทศ ได้แก่การหวังพึ่งต่างประเทศมากเกินไป ไม่สร้างพื้นฐานที่มั่นคงภายในประเทศให้มั่นคงและแข็งแกร่ง สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในการสู้กับวิกฤตความผันผวนของปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ประชาชนทุกภาคส่วนหันกลับมาทบทวนถึงวิถีการดำเนินชีวิต และวิธีการพัฒนาตนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ซึ่งเป็นหนทางที่นำไปสู่การสร้างความสุข และการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทยทั้งในปัจจุบันและตลอดจนไปถึงอนาคตได้อย่างแท้จริง มั่นคง และยั่งยืน

๒.๔.๒ ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^๕ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นหลัก คำจำกัดความและวงรอบในบริบทของแนวคิดคงไม่มีความเหมาะสมกว่าและเที่ยงตรงกว่า การน้อมนำเอาพระราชดำรัสของพระองค์ผู้เป็นต้นคิดในเรื่องนี้ ดังที่ได้กล่าวไว้ในหลายช่วงเวลา ต่างกรรมต่างวาระ มาพิจารณา วิเคราะห์ที่ความตลอดจนได้น้อมนำเอามาพระราชกระแสที่มีเพิ่มเติม ภายหลังจากที่ได้จุดประกายแนวคิดนั้นขึ้นมาเป็นบรรทัดฐาน จนนำไปสู่ภาคการปฏิบัติและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน โดยเน้นการพึ่งตนเองให้มาก ให้มีอยู่ มีกิน มีใช้ ไม่เดือดร้อนตนเองและผู้อื่น

๒.๔.๓ ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่นำไปสู่ภาคปฏิบัติได้จริง สามารถให้ประเทศไทยสามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากปัจจัยภายนอกเพื่อเป็นการรักษาสมดุล ของการผลิตและการบริโภค โดยการกลับมาทบทวนสิ่งที่ตนเองมีอยู่ เริ่มจัดการปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งปัญหาส่วนใหญ่ก็เป็นปัญหาพื้นฐานที่ตนเองต้องพบเจออยู่ทุกวันคือเรื่อง การอยู่ การกิน การใช้ ทำอย่างไรให้ทุกอย่างมันเพียงพอต่อความต้องการของตนเองและครอบครัว ไม่เดือดร้อนตนเองและผู้อื่น รักษาธรรมชาติอยู่กับธรรมชาติได้โดยที่ไม่ไปทำลายธรรมชาติให้เสียหาย ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดภัยธรรมชาติอันมาทำร้ายมนุษย์เอง

๒.๔.๔ องค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักๆดังนี้ ความพอประมาณคือการรู้จักพอ ไม่โลภมากอยากได้อะไรก็มีจนลืมนึกถึงความพร้อมของตนเอง ก้าวตามกระแสนิยมไม่หันมาพิจารณาศักยภาพของตนเองที่ยังไม่พร้อมในเวลานั้น การคิดในลักษณะนี้เป็นความคิดที่ขาดซึ่งเหตุผล การมีเหตุผลรู้จักว่าสิ่งไหนควรไม่ควรจะเป็นภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีในการใช้ชีวิตไม่ตกเป็นทาสของกระแสนิยม ความรู้มีความจำเป็นต้องหมั่นศึกษาเพื่อนำสิ่งที่มีประโยชน์มาพัฒนาตนพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด ความรอบรู้เป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นตัวช่วยในการตัดสินใจในสถานการณ์ที่ต้องอาศัยปัจจัยแวดล้อมด้านต่างๆ เพื่อให้การตัดสินใจออกมามีความผิดพลาดน้อยที่สุด ความรอบคอบเป็นการเฝ้าระวังไม่ให้เราใจร้อนในการตัดสินใจไปตามกระแสโลกนิยมไม่หลงไปตามกระแสแห่งกิเลสอย่าง ระเบิดระวาง คุณธรรม ซื่อสัตย์ ขยัน อดทน มีสติปัญญา แบ่งปันสิ่งที่กล่าวมาจะเป็นตัวนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมให้เกิดความสมดุล เพื่อให้พร้อมรับกับความเปลี่ยนแปลง ที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

^๕ มนุญ มุกข์ประดิษฐ์, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาฯ, ๒๕๔๙), หน้า ๙๕.

๒.๔.๕ กระบวนการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกระบวนการเริ่มจากตัวของปัจเจกบุคคลที่มีการรับ และปรับกระบวนการคิดใหม่เข้าไปปรับใช้ ซึ่งด้วยความเป็นเหตุเป็นผลที่จะเกิดขึ้นหากปฏิบัติตามนี้แล้วจะเป็นอย่างไรหรือหากไม่ปฏิบัติตามนี้จะเกิดผลอย่างไร แนวคิดนี้จะประสบผลสำเร็จได้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกทั้งหมด หากปัจจัยภายในไม่พร้อมที่จะยอมรับกระบวนการนี้ก็ไม่สามารถทำให้เกิดผลได้ กระบวนการจึงมุ่งเน้นที่การพัฒนาตนเอง อดทน แสวงหาความรู้ เพื่อนำมาปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๔.๖ การประยุกต์ใช้ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในสถานการณ์ปัจจุบันมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีภูมิคุ้มกันในตนเอง ด้วยกระแสในด้านต่างๆ

กระทรวงศึกษาธิการได้อัญเชิญกระแสพระราชดำรัสของรัชกาลที่ ๙ เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่าเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลปัจจุบันทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมานานกว่า ๓๐ ปีด้วยสายพระเนตรที่ยาวไกลและลึกซึ้งยิ่งกว่านักพัฒนาหรือนักวิชาการใดๆจะมีสติปัญญาเสมอเหมือนได้ตั้งพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระองค์นับตั้งแต่ปี ๒๕๑๗ เป็นต้นมาที่ได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอนบนหลักแนวคิดพึ่งตนเองเพื่อให้เกิดความพอมีพอกินพอใช้และมีความสุขโดยใช้หลักความพอประมาณการคำนึงถึงความมีเหตุผลการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเองและทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาทระหนกถึงการพัฒนาที่สมดุลก้าวหน้าไปอย่างสมดุลในแต่ละขั้นตอนอย่างถูกต้องตามหลักวิชาและการมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นกรอบในการคิดและการกระทำสามารถประยุกต์ใช้ในทุกมิติชีวิตทุกภาคส่วนและทุกด้านของการพัฒนาเพื่อสังคมส่วนรวมจักได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเจริญก้าวหน้าไปพร้อมกันอย่างมั่นคงและยั่งยืน^๖

หลักการและนโยบายที่เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้มีการกำหนดไว้เป็นกฎหมายระเบียบ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มาตรฐานการศึกษาในลักษณะต่างๆ โดยมีสาระสำคัญดังนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๗๘ รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน (๑) บริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคง ของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ มาตรา ๘๓ รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการดำเนินการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พรบ. การศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) ๒๕๔๕ หมวด ๔ แนวการจัดการศึกษา มาตรา ๒๙ ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัวยุวมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

กรอบแนวคิดการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ จึงมีแนวคิดที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘-๑๐ โดยยังคงยึดหลักการปฏิบัติตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกภาคส่วน ทุกระดับ ยึดแนวคิดการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มีการเชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้ง

^๖ กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา, (กรุงเทพฯ: กระทรวงฯ, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

มิติตัวคน สังคมเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ขณะเดียวกัน ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมในกระบวนการพัฒนาประเทศ การสร้างภูมิคุ้มกันของประเทศ เพื่อให้ประเทศไทยสามารถรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องสร้างและใช้ประโยชน์จากภูมิคุ้มกันประเทศ ๕ ประการ ดังนี้ ๒.๓.๕ ชุมชนท้องถิ่นเป็นกลไกที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเชื่อมโยงกันเป็นสังคมสวัสดิการ เป็นพลังหลักในการพัฒนาฐานรากของประเทศให้มั่นคง ชุมชนพึ่งตนเองสามารถบรรเทาปัญหาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่ชี้นำทิศทางการพัฒนาประเทศระยะกลาง เพื่อมุ่งสู่วิสัยทัศน์ระยะยาว ที่ทุกภาคส่วนในสังคมไทยได้เห็นพ้องร่วมกันกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ปี พ.ศ.๒๕๗๐ ซึ่งกำหนดไว้ว่า “คนไทยภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีมิตรไมตรีบนวิถีชีวิตแห่งความพอเพียง ยึดมั่นในวัฒนธรรมประชาธิปไตย และหลักธรรมาภิบาล การบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานที่ทั่วถึง มีคุณภาพ สังคมมีความปลอดภัยและมั่นคง อยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดี เกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ระบบการผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมีความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน อยู่บนฐานทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองและแข่งขันได้ในเวทีโลก สามารถอยู่ในประชาคมภูมิภาคและโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี”^๗

แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) วิสัยทัศน์ ปี ๒๕๕๙ “อุดมศึกษาเป็นแหล่งองค์ความรู้และพัฒนากำลังคนระดับสูงที่มีคุณภาพเพื่อการพัฒนาชาติอย่างยั่งยืน สร้างสังคมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙) บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีบทบาทสูงในสังคมประชาคมอาเซียนและมุ่งสู่คุณภาพอุดมศึกษาระดับนานาชาติ”^๘

นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) วิสัยทัศน์การวิจัยของชาติ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙) คือ “ประเทศไทยมีและใช้งานวิจัยที่มีคุณภาพ เพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน” โดยมีการกำหนดพันธกิจการวิจัยของชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) คือ “พัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถในการวิจัยของประเทศให้สูงขึ้น และสร้างฐานความรู้ที่มีคุณค่า สามารถประยุกต์และพัฒนาวิทยาการที่เหมาะสมและแพร่หลาย รวมทั้งให้เกิดการเรียนรู้และต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์และสาธารณะ ตลอดจนเกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยใช้ทรัพยากรและเครือข่ายวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม” ยุทธศาสตร์การวิจัยที่ ๒ การสร้างศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยมีเป้าประสงค์การวิจัย คือ สร้างเสริมองค์ความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานสู่การสร้างศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยคำนึงถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นการวิจัยเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร ซึ่งครอบคลุมการสร้างมูลค่าผลผลิตทางการเกษตร ป่าไม้และประมง รวมทั้งการพัฒนาและจัดการองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน^๙

^๗สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑** (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙), (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ).

^๘สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, **แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ ๑๑** (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙), (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^๙สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.), **นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ ๘** (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙).

๒.๕ ทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะ^{๑๐}

๒.๕.๑ ที่มาของทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะ ดวงเดือน พันธมนาวิน ได้เสนอทฤษฎีที่ได้ข้อสรุปจากการวิจัยในสังคมไทยเพื่ออธิบาย เพื่ออธิบายสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง ว่าพฤติกรรมเหล่านี้มีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง แม้ว่าแต่ละคนจะแตกต่างกันไปตามเหตุปัจจัย หากทฤษฎีนี้ได้อธิบายถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของตัวบุคคล

๒.๕.๒ หากจะให้ความหมายของทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะแล้วนั้น ทฤษฎีนี้ได้มุ่งเน้นในการศึกษาและอธิบายถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์จนกลายเป็นบุคคลที่สังคมต้องการสร้างประโยชน์ให้สังคมมากกว่าที่จะทำให้สังคมแย่ลง ความหมายในด้านจริยธรรมของทฤษฎีนี้เป็นไปได้สองแนวทางคือ จริยธรรมเป็นคุณลักษณะที่มีอยู่ในตัวบุคคล ที่ทำให้ตัวบุคคลเลือกกระทำดีละเว้นความชั่ว ส่วนอีกแนวทางหนึ่งมองว่าจริยธรรมคือกฎเกณฑ์ กติกาต่างๆ ที่เป็นปัจจัยภายนอกตัวบุคคลที่ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลเป็นหลักจริยธรรมที่ถูกเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น จรรยาบรรณในวิชาชีพ

๒.๕.๓ ความสำคัญของทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะ ปัญหาของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะระดับปัจเจก หรือกลุ่มแล้วแต่เป็นการปล่อยปะละเลยในการหมั่นตรวจตราภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจของตนเอง ไม่ยอมที่จะหยุดคิดถึงผลที่จะตามมาของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ หากปล่อยให้จิตใจเป็นเช่นนี้นานๆ ย่อมเป็นสิ่งที่ยากจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่ดี การศึกษาโดยใช้ทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะจึงเหมาะที่จะได้เรียนรู้ถึงสาเหตุของปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เพื่อนำมาแก้ไขตนเองที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

๒.๕.๔ ทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะ มีองค์ประกอบ อยู่ ๓ ส่วน ได้แก่ส่วนที่เป็นดอกและผลของต้นไม้มากแสดงถึงพฤติกรรมการทำดีละเว้นชั่ว พฤติกรรมทางสังคมต่างๆ ที่พึงประสงค์และการทำงานที่มีประสิทธิผล ผลที่ออกมาเป็นพฤติกรรมต่างๆที่น่าปรารถนามีสาเหตุอยู่ ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกคือ สาเหตุทางด้านจิตใจที่เป็นส่วนลำต้นของต้นไม้อัจฉริยะประกอบด้วย จิตลักษณะ ๕ ด้าน ๑) เหตุผลเชิงจริยธรรม ๒) ลักษณะมุ่งอนาคตและควบคุมตน ๓) ความเชื่ออำนาจในตน ๔) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ๕) เจตคติ คุณธรรมและค่านิยม และส่วนที่ ๓ ของต้นไม้อัจฉริยะ คือรากต้นไม้อัจฉริยะซึ่งเป็นจิตลักษณะกลุ่มที่สองมี ๓ ด้านประกอบด้วย ๑)สติปัญญา ๒)ประสบการณ์ทางสังคม ๓)สุขภาพจิต สรุปลักษณะประกอบของจริยธรรม คือ ความรู้เชิงคุณธรรม เจตคติเชิงจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรม และพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

๒.๕.๕ กระบวนการ การที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงยิ่งเป็นไปในทางที่พึงประสงค์ด้วยแล้ว บุคคลนั้นจะประสบความสำเร็จ และทำงานมีประสิทธิภาพมากกว่าคนที่ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ทั้ง ๒ ลักษณะ ที่กล่าวมานี้มีผลต่ออนาคตทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ การใช้ชีวิตในสังคม ความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ โอกาสที่เข้ามาในชีวิต หากความเชื่อมั่นนั้นประกอบด้วยจริยธรรมด้วยแล้วย่อมทำให้บุคคลดังกล่าวเป็นบุคคลที่มีคุณภาพเป็นที่พึ่งพาของบุคคลอื่น มีอิทธิพลต่อบุคคลรอบตัวจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับที่กว้างขึ้น

๒.๕.๖ การประยุกต์ใช้ จริยธรรมเป็นทั้งนามธรรม และรูปธรรม ในเวลาเดียวกันการเลือกใช้พฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้านจริยธรรมจึงต้องอาศัยความเข้าใจพื้นฐานเป็นสำคัญ การเคร่งเกินไปหรือหย่อนเกินไปย่อมทำให้เกิดปัญหาให้กับตนเองเป็นลำดับแรก หากอยู่ร่วมกับผู้อื่นจำเป็นต้องดูความเหมาะสม ทั้งในตัวบุคคล สถานที่ เวลา การหมั่นฝึกฝนสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดีทำที่สุดแล้วจะนำมาซึ่งความสุขของคนในสังคม

^{๑๐} นีออน พินประดิษฐ์, จริยธรรม : ทฤษฎีและรูปแบบการพัฒนา, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐-๑๓.

๒.๖ วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พื้นฐานของคนใจชุมชนนั้นส่วนมากประกอบอาชีพทำการเกษตรที่ยังต้องพึ่งพาปัจจัยหลายอย่าง ในการประกอบอาชีพ การพัฒนากิจกรรมทางการเกษตรต้องไม่กระทบกับคนรุ่นต่อไป ที่จะต้องมาแบกรับ ปัญหาที่คนในรุ่นปัจจุบันได้สร้างไว้ การพัฒนาในด้านต่างๆจึงจำเป็นต้องตระหนักถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นสำคัญลำดับต้นๆ ของการพัฒนา แนวคิด ทฤษฎี ปรัชญา หลักการพัฒนาที่เกี่ยวกับความยั่งยืน เพื่อให้เหมาะสมกับการพัฒนาในรูปแบบที่ต่างกันไป

ฉลอง โชติกะคาม^{๑๑} ได้กล่าวถึงการยึดหลักปรัชญา ๔ ประการ ของปรัชญาสีเขียวไว้ดังนี้ ๑) ปรัชญาทางนิเวศหรือปรัชญาสีเขียว คือ ปรัชญาที่คำนึงถึงอนาคตของชาติของสิ่งแวดล้อมมากกว่าการคิดถึง การใช้วัตถุเพื่อประโยชน์เบื้องต้น ๒) ปรัชญาความรับผิดชอบต่อสังคม คือ ความต้องการสร้างสังคมแบบ ใหม่ขึ้นมาเป็นชุมชนที่มีความเสมอภาค มีการใช้ชีวิตร่วมกันและมีความเป็นมนุษย์มากขึ้น ๓) ปรัชญา ประชาธิปไตยพื้นฐาน คือ การปฏิเสธการรวมศูนย์การใช้ระบบอำนาจนิยม แต่ส่งเสริมการกระจายอำนาจ อย่างเต็มที่ ๔) ปรัชญาหิงสธรรม คือ แนวคิดที่ปฏิเสธใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบ โดยเฉพาะโครงสร้าง สังคมที่รุนแรง สังคมที่มีการกดขี่ ชูตรีต ครอบครอง ครอบงำ ทำให้เกิดความแตกแยกในชีวิตของมนุษย์

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย^{๑๒} ได้อธิบายถึงทฤษฎีที่เกี่ยวกับทัศนคติว่านักจิตวิทยาสังคมต่างๆใช้ แนวคิดทฤษฎีที่ตนถนัดในการอธิบายเรื่องของทัศนคติ กล่าวคือ ทฤษฎีการเรียนรู้

๑) ทัศนคติเรียนรู้ได้จากการเชื่อมโยง ทัศนคติเกิดจากการเรียนรู้เช่นเดียวกับวิธีการสร้างนิสัย ความประพฤติอื่นๆ นักจิตวิทยาการเรียนรู้เชื่อว่าผู้คนรับรู้ข้อมูลข่าวสารและข้อเท็จจริง รวมทั้งเรียนรู้ ความรู้สึกและค่านิยมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงเหล่านี้ เช่น เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับสุนัขว่าเป็น มิตร เป็นเพื่อนที่ดีของมนุษย์ เป็นสัตว์เลี้ยงที่ดี สุดท้ายแล้วเขาก็จะเรียนรู้ที่จะรักสุนัข พวกเขาได้เรียนรู้ เกี่ยวกับเรื่องราวของสุนัข ความรู้สึกเกี่ยวกับทัศนคติ โดยเรียนรู้จากการเชื่อมโยงสิ่งเร้าที่เกิดขึ้นในเวลาและ สถานที่เดียวกัน กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติเป็นลักษณะ เดียวกับที่ปัจเจกบุคคลเรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะของบ้าน ประเทศ สภาพ ความคิดอ่าน ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องใน ชีวิตของเขา คือผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมผ่านทางผู้มีอิทธิพลต่างๆ เช่น พ่อแม่ กลุ่มอ้างอิง ภาพส่วนบุคคล ประสบการณ์ชีวิตที่ฝังใจและสื่อมวลชน

๒) ทัศนคติเรียนรู้ได้จากการเสริมแรง ตัวอย่างเช่น ถ้านิสิตได้ A ในวิชาจิตวิทยาทางสังคม และ รู้สึกว่าเรียนวิชานี้แล้วสนุกสนาน ชอบ ก็จะเป็นแรงเสริมให้ลงเรียนวิชาจิตวิทยาอื่นๆ ในเทอมต่อไป หรือ หากนิสิตพูดคุยกับเพื่อนๆ ว่าวิชาจิตวิทยาสังคมสนุกสนานน่าสนใจ และเพื่อนๆ ต่างสนับสนุนเห็นพ้อง ต้องกัน ก็จะเป็นแรงเสริมให้เกิดทัศนคติทางบวกต่อวิชาจิตวิทยาสังคมขึ้นเช่นกัน

๓) ทัศนคติเรียนรู้ได้จากการเลียนแบบ ผู้คนจะเลียนแบบคนอื่นๆ โดยเฉพาะเมื่อคนอื่นมีความ เข้มแข็งกว่าหรือเป็นคนที่มีความสำคัญกว่า ดังนั้น แหล่งเรียนรู้ความรู้พื้นฐานพื้นฐานทางการเมือง และ เรียนรู้ทัศนคติต่อสังคมที่สำคัญสุดในตอนต้นของชีวิต คือ ครอบครัว โดยลูกๆ จะเลียนแบบทัศนคติของพ่อ

^{๑๑} ฉลอง โชติกะคาม ,การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน,(กรุงเทพฯ:บริษัทเซ็นเตอร์ดีส์คัพเวอร์จำกัด,๒๕๔๒),หน้า ๔๗.

^{๑๒} จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, จิตวิทยาสังคม. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗๘-๑๘๑.

แม้วัยรุ่นจะเลียนแบบทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ จากกลุ่มเพื่อนและคนที่นิยมชื่นชอบ ดังเช่น การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด ต้องสร้างตัวแบบ จากดารานักนิยมชมชอบของประชาชน โดยเฉพาะดารานักกร้องวัยรุ่นเพื่อเป็นเป้าหมายให้วัยรุ่นอื่นๆ ในสังคมยึดถือเป็นแบบอย่าง เป็นต้น

พระมหาสุทิตย์ อาภากร ดร. (อบอูน) และ เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ^{๑๓} ได้เสนอแนวคิดและพัฒนาการของ ตัวชี้วัดทางสังคมและการพัฒนามนุษย์ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยดังต่อไปนี้ ความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิตและสังคม การพัฒนาสังคม การพัฒนามนุษย์ การพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ดัชนีวัดความสุข ที่มีจุดเริ่มต้นจากความเป็นธรรมในสังคม ความยั่งยืนที่เกี่ยวข้องกับทุนด้านต่างๆ เช่น ทุนกายภาพ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนด้านสิ่งแวดล้อม และผลิตภาพ ที่มีความสำคัญและบังเกิดขึ้นจากการลงทุนในการพัฒนามนุษย์ และเศรษฐกิจในระดับมหภาคที่เอื้ออำนวยให้มนุษย์ได้ใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ในการพัฒนาผลผลิตที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ตลอดไปถึง การเสริมพลังอำนาจ หมายถึงการเสริมสร้างพลังความสามารถให้กับมนุษย์เพื่อดำรงอยู่ในฐานะที่จะตัดสินใจเลือกโดยอิสระได้ด้วยตนเองในแนวทางที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคม

สมพร เทพสิทธิ์า^{๑๔} กล่าวถึงหลักสำคัญของปรัชญาสีเขียวในทางเศรษฐศาสตร์ มีกลุ่มให้ความสำคัญกับแนวคิดนี้ คิดว่า “ การสนองตอบความต้องการทางวัตถุ ไม่อาจทำให้มนุษย์หรือสังคมมีความสุขสมบูรณ์มากขึ้นเท่าใดนัก การแสวงหาวัตถุของคนกลุ่มหนึ่งอย่างไร้ขอบเขตจะทำให้คนอีกกลุ่มหนึ่งต้องตกอยู่ในความทุกข์ยากเพราะกลุ่มที่แสวงหาจะเอาทรัพยากรส่วนใหญ่ไปครอบครองจนหมด ดังนั้นกลุ่มเศรษฐศาสตร์แนวนี้จึงยึดหลักสำคัญ ๒ ประการ คือ การแสวงหาที่ทำให้เกิดประโยชน์ ความยุติธรรมอย่างแท้จริงในสังคม และ กลุ่มที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ที่ไม่ให้เกิดความขัดแย้งทำให้เกิดการอนุรักษ์ให้ยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดีจักรีนฤเบดินทร สยามินทราธิราชบรมนาถบพิตร^{๑๕} ได้ตรัสพระราชทานตอนหนึ่งว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือการผลิตอะไรที่มีพอที่จะใช้ไม่ต้องของซื้อคนอื่นอยู่ด้วยตนเอง พึ่งพาตนเองได้ คำว่า พอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้ คือคำว่า พอ ก็พอเพียง เพียงนี้ก็พอ พอประมาณไม่สุดโต่ง ไม่โลภมาก ดังนั้น ความพอเพียงนี้จึงแปลว่า ความพอประมาณ และความมีเหตุผล

ประเวศ วะสี^{๑๖} ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ เศรษฐกิจพอเพียงว่าไม่ได้แปลว่าไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้า ไม่ขาย ไม่ได้ผลิตเพื่อใคร แต่หมายถึง พอเพียงในอย่างน้อย ๗ ประการคือ ๑) พอเพียงสำหรับทุกคน ในครอบครัวไม่ใช่เศรษฐกิจที่ทอดทิ้งกัน ๒) จิตใจพอเพียง จิตใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่น ๓) สิ่งแวดล้อมพอเพียง

^{๑๓} พระมหาสุทิตย์ อาภากร ดร. (อบอูน) และ เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ, *ตัวชี้วัดความสุข กลยุทธ์การสร้างและการใช้ เพื่อชุมชนเป็นสุข*, (กรุงเทพฯ : ริชแมกซ์ อินเตอร์พรีนท์, ๒๕๕๓), หน้า ๔๓-๔๔.

^{๑๔} สมพร เทพสิทธิ์า, *การประสานงานด้วยสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์ระหว่างรัฐบาลและเอกชน*, (กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๔๗.

^{๑๕} พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤเบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์, เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรดา พระราชวังดุสิต ๔ ธันวาคม ๒๕๔๒ สำนักงาน กปร. พ.ศ.๒๕๔๗, หน้า ๑๒.

^{๑๖} ประเวศ วะสี, *การพัฒนาพลังสร้างสรรค์ขององค์กร*, (กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๔), หน้า ๔-๕.

การอนุรักษ์ พื้นที่ ๔) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง ที่เกิดจากการรวมตัวกัน ๕) ปัญญาพอเพียง มีการเรียนและรู้จักปรับตัวร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ๖) อยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมที่พอเพียง เศรษฐกิจควรสัมพันธ์กับวัฒนธรรมเพื่อให้มีรากฐานที่เข้มแข็ง ๗) มีความมั่นคงพอเพียงไม่วูบวาบ คือลดปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหันหันการผันผวนที่รวดเร็วเกินไปจะทำให้เกิดภาวะความเครียด สุขภาพจิตที่ดีและการสร้างสมดุล คือความปกติยั่งยืน

วิชัย เทียนน้อย และ ประชา อินทร์แก้ว^{๑๗} ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับภูมิประเทศว่า ลักษณะภูมิประเทศจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความผูกพันต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสิ่งแวดล้อมอื่นๆ บริเวณพื้นผิวโลกที่มนุษย์เข้าไปครอบครองและตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างถาวรเรียกว่า เขตการดำรงชีวิต ตามปกติแล้วเขตการดำรงชีวิตของมนุษย์จะอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลขึ้นไปไม่เกิน ๕ กิโลเมตร และจะต่ำจากระดับน้ำทะเลลงไปราว ๖๐-๑๐๐ เมตร แต่ความเป็นจริงแล้ว การดำรงชีวิตของมนุษย์จะสะดวกสบายอยู่เฉพาะในบริเวณภูมิประเทศที่สูง หรือต่ำกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ในเขตการดำรงชีวิตนี้มนุษย์จะนำพื้นที่ซึ่งมีลักษณะที่เหมาะสมมาใช้สำหรับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าการตั้งถิ่นฐานและการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะหนาแน่นตามบริเวณที่ราบ แต่ตามที่ราบสูงหรือเขตภูเขาจะมีประชากรอาศัยอยู่อย่างเบาบาง เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะการดำเนินชีวิตตามที่สูงนอกจากปริมาณออกซิเจนที่ผสมอยู่ในอากาศจะน้อยแล้ว การติดต่อกับบริเวณอื่น จะทำได้ด้วยความยากลำบาก ดังนั้นการเลือกที่อยู่ในภูมิประเทศแบบไหนจะมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของที่นั้นๆ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๑๘} ได้เสนอแนวคิดและแนวทางการพัฒนาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้ มีสาเหตุที่ทำให้การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนอยู่สามประการได้แก่ สิ่งดีไปหมด มนุษย์ใส่ของเสียให้กับโลก ประชากรยิ่งเพิ่มมากขึ้นปัญหาก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น

สมหญิง สุนทรวงษ์^{๑๙} ได้เสนอแนวคิดที่ว่าความแตกต่างหลากหลายไปตามภูมินิเวศและวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง แม้ว่าชุมชนท้องถิ่นและกลุ่มคนพื้นเมืองจะมีการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งรัฐเองก็มีนโยบายและกฎหมายในการหยุดการทำลายป่าก็ตาม แต่พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยยังมีการลดน้อยถอยลง และการทำลายป่ายังคงดำรงอยู่ ทั้งนี้ด้วยเหตุปัจจัยทั้งการปฏิบัติ นโยบายและกฎหมายที่ไม่เอื้อและมีความขัดแย้งในตัวนโยบายเองและการปฏิบัติจริง ในขณะที่กรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้พยายามในการอนุรักษ์และจัดการป่าไม้ เพื่อรักษาขนาดและพื้นที่ของป่า แต่นโยบายในการส่งเสริมพืชเชิงเดี่ยวที่ต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่และความต้องการของตลาดมีการขยายตัวและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและกระบวนทัศน์ของคนท้องถิ่น นอกจากนั้นกฎหมายป่าไม้ที่ไม่เอื้อและไม่ทันสมัยต่อสถานการณ์ถือเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่น่าไปสู่ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่กับชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เขต

^{๑๗} วิชัย เทียนน้อย และ ประชา อินทร์แก้ว, **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๖๗.

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพฯ มหานคร: กลุ่มงานศาสนา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๔), หน้า ๕๕.

^{๑๙} สมหญิง สุนทรวงษ์, ระบบอุปถัมภ์กับการกระจายผลประโยชน์ในการพัฒนาชนบท กรณีศึกษาหมู่บ้านในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออก, **วิทยานิพนธ์มนุษยวิทยามหาบัณฑิต**, (คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘).

อนุรักษ์ ซึ่งสร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน และทรัพยากรป่าไม้ แนวทางการประกอบสัมมาชีพตามหลักอริยสัจ ๔ อริยสัจ ๔ อันประกอบด้วย

๑. ทุกข์ คือภาวะบีบคั้นที่มนุษย์ได้รับในปัจจุบัน และจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นในอนาคต ทุกข์ในปัจจุบัน ที่เกิดขึ้นจากภัยพิบัติทางธรรมชาติเกิดขึ้นเป็นประจำในหลายๆ หลายภูมิภาค แต่นับวันยิ่งทวีจำนวนครั้งที่เกิด บ่อยครั้งกลับเพิ่มระดับความรุนแรงยิ่งขึ้น ดังปรากฏเป็นข่าวอยู่เสมอจนเป็นที่ประจักษ์ว่า เหตุการณ์แต่ละครั้งได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนจำนวนมาก ทั้งการสูญเสียทางวัตถุ คือ ทรัพย์สินสูญหาย ที่อยู่อาศัยถูกทำลาย สภาพแวดล้อม ที่ดินทำการเกษตรเปลี่ยนแปลงหรือถูกทำลายเสียหายเป็นวงกว้าง ยังไม่นับถึงผลกระทบต่อความเจ็บป่วยทางร่างกาย จิตใจของผู้ที่ประสบภัย แม้กระทั่งการเสียชีวิตของประชาชนในพื้นที่ที่ประสบภัยที่บางครั้งมีจำนวนมาก จนไม่สามารถอยู่ในพื้นที่เดิมได้อีก ต้องอพยพโยกย้ายไปในที่ใหม่ การเกิดภัยพิบัติย่อมเป็นความสูญเสียที่ส่งผลกระทบต่อผู้ที่ประสบภัย ผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียงหรือพื้นที่ที่มีผู้ประสบภัยอพยพไปอยู่ เช่น น้ำท่วม น้ำป่าไหลหลาก ไฟไหม้ ผลกระทบจากภัยพิบัติทางธรรมชาติยังทวีความรุนแรงขึ้นอีกจากสมดุลงานธรรมชาติที่เสียไป

๒. สมุทัย คือ สาเหตุของทุกข์ คือความอยากที่ไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์ ที่ผ่านมามนุษย์นำเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาสนองความต้องการ เพื่อให้บรรลุมาตรฐานการเป็นอยู่คือมีคุณภาพชีวิตที่ดี หากแต่การนำสิ่งดังกล่าวมาใช้ ไม่สามารถสนองความต้องการมนุษย์ทุกคนได้มีเพียงประชากร ๒๐ % ของโลกเท่านั้นที่ได้รับการตอบสนอง แต่อีก ๘๐ % แค่อัจฉริยะพื้นฐาน ยังไม่สามารถมีให้ครบได้ จึงเกิดความเหลื่อมล้ำเป็นอย่างมาก สาเหตุของความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านดงป่าสักและบ้านห้วยกวาง ซึ่งเกิดภัยพิบัติที่รุนแรงขึ้นทุกปี อันมีสาเหตุมาจากการประกอบสัมมาชีพเพื่อเลี้ยงชีพ และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ด้วยสภาพพื้นที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพอื่น นอกจากปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด จนนำมาซึ่งความเสียหายที่เกิดจากการแผ้วถางป่า การเผาป่า การตัดไม้ทำลายป่า เพื่อทำการเกษตร จนสร้างความเสื่อมโทรมและขาดสมดุลทางธรรมชาติ อากาศที่ร้อน เกิดไฟไหม้ ฝนตกหนัก น้ำทะเลลึกเข้าท่วมหมู่บ้านสร้างความเสียหายเป็นวงกว้าง จนทำให้ชุมชนต้องตระหนักถึงสาเหตุ และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

๓. นิโรธ การสิ้นสุดของปัญหา เป็นที่ยอมรับว่า ปัญหาน้ำท่วม ปัญหากล้ง นั้นแก้ได้ยาก และปัจเจกชนไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ แต่ในระดับท้องถิ่น ยังพอแก้ไขได้ และยังมีความหวังว่า เมื่อมีการแก้ไขในระดับท้องถิ่น จนเกิดจิตสำนึกร่วมกัน อาจขยายวงไปสู่ระดับชาติ ระดับนานาชาติได้ การตระหนักถึงภัยต่างๆที่เกิดขึ้นจากสภาวะการขาดสมดุลทางธรรมชาติ ทำให้ชุมชนหันกลับมาองถึงสาเหตุที่แท้จริงที่เกิดขึ้นและสร้างความเสียหายเป็นอย่างมากต่อชุมชน และชุมชนใกล้เคียง หากปล่อยให้ปัญหาเรื้อรัง อาจสายเกินไปที่จะแก้ไข การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชนให้กลับสู่สภาวะสมดุลจำเป็นที่จะต้องใช้เวลา และความร่วมมือของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในชุมชน ที่มีส่วนเป็นอย่างมากในการดูแล รักษา อนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ให้คืนสู่สภาพเดิม เพื่อลดความรุนแรงของภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในอนาคตต่อไป

๔. มรรคมืองค์แปด คือทางดับทุกข์ถ้าจะแก้ปัญหานี้อย่างยั่งยืน เมื่อมนุษย์เป็นผู้ก่อ ก็ต้องแก้ที่มนุษย์ นั่นคือลดกิเลส ลดความต้องการอย่างฟุ่มเฟือยลง มาเป็นความต้องการที่พอเพียงต่อการดำรงชีวิตเท่านั้น กล่าวคือ คนไม่เบียดเบียนป่า ป่าก็ไม่ทำลายคน

มรรคมืองค์แปด หมายถึงวิธีทั้ง ๘ ที่รวมเป็นหนึ่งทางในแก้ปัญหานี้คือ

๑. สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ มนุษย์ต้องมีทัศนคติต่อทรัพยากรโลก การใช้ทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากร สาเหตุของปัญหา และการแก้ไขอย่างถูกต้อง มนุษย์จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้ จะต้องรู้จักธรรมชาติ รู้จักวิถีการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ โดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ซึ่งการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติให้แก่ชุมชน สร้างความเข้าใจให้แก่ชุมชนในเรื่องคนกับป่า ก็เป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะ

ป้องกันไม่ให้เกิดการบุกรุกทำลายป่า การสร้างความเชื่อ ทศนคติที่ดีต่อทรัพยากร ทำให้เกิดความรัก ความหวงแหนในทรัพยากรป่าชุมชน ย่อมจะเกิดผลดีต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสามารถที่จะลดผลกระทบที่รุนแรงจากภัยพิบัติต่างๆทางธรรมชาติได้ ดังนั้นถ้าในชุมชนบ้านดงป่าสัก บ้านห้วยกว้าง และชุมชนใกล้เคียงมีสัมมาทิฐิ ในการดำรงชีวิต ก็จะช่วยแก้ไขปัญหาด้อย่างถูกวิธีและยั่งยืน

๒. สัมมาสังกัปปะ คำริชอบ คือ มีความคิดอันถูกต้อง ในการที่จะแก้ปัญหา และไม่เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างปัญหา เช่น มีความคิดที่จะลดการใช้พลังงาน มีความคิดที่จะใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า กล่าวคือหากคนในชุมชนรู้ และตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรทางธรรมชาติ ที่มีประโยชน์อย่างมากมหาศาล และนำมาใช้อย่างถูกต้อง ถูกวิธี ใช้อย่างมีสติและคุ้มค่ามากที่สุด ย่อมจะสร้างอาชีพ สร้างรายได้ สร้างความสุขให้เกิดขึ้นในชุมชน ดังนั้น การมีสัมมาสังกัปปะ มีความรู้คิด ไตตรง ทบทวน และมีส่วนร่วมย่อมเกิดประโยชน์อย่างสูงสุดต่อชุมชนต่อไปในอนาคต

๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือสื่อสารในอันที่เผยแพร่ข้อมูลอันเป็นความจริง ในอันที่จะช่วยลดหรือแก้ปัญหา เช่น บอกแม่ค้าว่าไม่ขอรับถุงพลาสติกใส่สินค้า บอกสมาชิกในบ้านให้ช่วยประหยัดพลังงาน เป็นต้น การพูดสื่อสารเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งใช้สื่อต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพราะการดำเนินการผ่านสื่อมวลชนต่างๆ จะทำให้ประชาชนทราบข่าวอย่างกว้างขวาง และเข้ามามีส่วนร่วมได้มาก และยังเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเอาไว้ ตลอดจนเข้าใจบทบาทและหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้งทราบถึงกฎหมาย พระราชบัญญัติ และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบ ถ้าประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็จะทำให้ประชาชนทุกคนในชุมชน ในสังคม ในประเทศ มีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น

๔. สัมมากัมมันตะ การงานชอบ หรือการกระทำชอบ มีการกระทำที่ช่วยในการแก้ปัญหา และไม่เป็นส่วนหนึ่งของปัญหา การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างที่เกิดขึ้น ดังเช่นการทำแนวกันไฟ การปลูกป่าทดแทน การทำฝายชะลอน้ำ ส่งเสริมอาชีพต่างๆ เพื่อลดการบุกรุกทำลายป่า การดำเนินชีวิตให้กลมกลืนกับธรรมชาติโดยการลดการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติลง เช่น ดื่มน้ำเปล่าแทนน้ำอัดลม เพราะการผลิตน้ำเปล่าใช้กระแสไฟฟ้าน้อยกว่า พยายามเลือกอาหารสดมาปรุงรับประทานแทนอาหารแช่แข็งให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะอาหารแช่แข็งใช้พลังงานในการรักษาคุณภาพอาหารมากกว่าอาหารสดถึง ๑๐ เท่า นำสิ่งของที่ไม่จำเป็นออกจากหลังรถเพื่อลดน้ำหนักบรรทุก อันเป็นการช่วยประหยัดน้ำมัน นำปิ่นโตไปใส่อาหารเมื่อจะซื้ออาหารสำเร็จรูป เพื่อช่วยลดการใช้ถุงพลาสติก หรือ มีการกระทำที่ช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนักถึงความสำคัญของปัญหานี้ในวงกว้าง ชักชวนผู้เผากรดาดเงินกระดาดทองสำหรับบรรพบุรุษให้ลดจำนวนกระดาดลง เพื่อลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สู่ชั้นบรรยากาศ ชักชวนลูกออกไปเดินเล่นในสวนสาธารณะเพื่อแยกเด็กจากการเล่นเกมในคอมพิวเตอร์อันช่วยประหยัดพลังงาน ชักชวนเด็กๆสังเกตธรรมชาติรอบตัว เช่น ลักษณะของใบไม้ ดอกไม้ เพื่อบ่มเพาะความรัก และหวงแหนในธรรมชาติ เหล่านี้เป็นต้น ศิลปะ จึงเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ธรรมชาติ มาเป็นผู้ร่วมแก้ไขปัญหามีใช้เพียงบันทึกความงามตามธรรมชาติแต่เพียงอย่างเดียว เพราะการวาดภาพที่ต้องอาศัยการสังเกตอย่างถี่ถ้วน มีส่วนช่วยให้ผู้วาดเกิดความผูกพันกับธรรมชาติ อันนำไปสู่การอนุรักษ์

๕. สัมมาอาชีวะ ประกอบอาชีพชอบ ไม่ประกอบอาชีพที่มีผลต่อการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เผาป่าเพื่อทำไร่ คนบางกลุ่ม อาจต้องลดความต้องการในการหารายได้โดยมิชอบลง เช่นการตัดไม้ทำลายป่า การสร้างอาชีพเสริมทดแทนการทำกรเกษตรแบบปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์หันมาประกอบอาชีพที่ไม่ก่อให้เกิดการทำลาย ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกิน

ความจำเป็น และหาผลประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างเห็นแก่ตัว การสร้างสัมมาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนมีหลากหลายแนวทาง และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งชุมชนบ้านดงป่าสัก และบ้านห้วยกวางต่างได้รับการสนับสนุนในด้านอาชีพเสริม ทดแทนการปลูกข้าวโพด ที่ชาวชุมชนได้ปฏิบัติมาเป็นเวลายาวนาน เช่น การเลี้ยงไก่ไข่ การเลี้ยงปลาตุ๊ก การเลี้ยงกบ การเลี้ยงวัว การเพาะเห็ด การทำการเกษตรแบบพอเพียง กลุ่มอาชีพชีววิถี ซึ่งโครงการต่างๆเหล่านี้จัดทำขึ้นเพื่อสร้างอาชีพขั้นพื้นฐานแก่คนในชุมชน ลดรายจ่าย สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน ซึ่งก็สามารถที่จะแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชน และการแสวงหาผลประโยชน์จากป่าอันเกินความจำเป็น ดังนั้น สัมมาอาชีพะ มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก การเลือกประกอบอาชีพที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมถือเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม การไม่เข้าไปบุกรุก หาผลประโยชน์จากป่าเกินความจำเป็น จะส่งผลให้ป่าได้ฟื้นฟูตนเองและฟื้นฟูสมดุลของธรรมชาติให้กลับมาเป็นปกติเช่นเดิม

๖. สัมมาวายามะ พยายามชอบ คือพยายามละ ลด พฤติกรรมที่ทำร้ายโลก และพยายามเพิ่ม และรักษา พฤติกรรมในการเยียวยาธรรมชาติได้เริ่มต้นขึ้น การมีสัมมาวายามะ การลด ละ เลิกพฤติกรรมใช้สารเคมี พฤติกรรมการบุกรุกทำลายป่า พฤติกรรมเผาป่าเพื่อให้เกิดทรัพยากรใหม่ๆ เพื่อทำการเกษตร เพื่อผลประโยชน์ใดๆก็ตาม การลด ละ เลิกพฤติกรรมเหล่านี้ ก็เป็นอีกหนทางหนึ่งในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำไม่ให้ถูกทำลาย ลดความรุนแรง และป้องกันภัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นในแต่ละช่วงฤดูกาล เช่น การเดินสำรวจป่า การทำแนวกันไฟป่า การปลูกป่าทดแทน การสร้างอาชีพขั้นพื้นฐานเพื่อทดแทนอาชีพดั้งเดิม คือการปลูกข้าวโพด ย่อมแสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนบ้านดงป่าสัก และบ้านห้วยกวาง เป็นผู้ที่มีสัมมาวายามะในการดำรงชีพ

๗. สัมมาสติ ระลึกชอบ มีสติระลึกอยู่เสมอ ว่าการกระทำใดๆที่กำลังจะกระทำ หรือกระทำอยู่ จะมีผลต่อโลกอย่างไร คนในชุมชนบ้านดงป่าสัก และบ้านห้วยกวาง ระลึกอยู่เสมอว่าป่าชุมชน ป่าอนุรักษ์ เป็นเหมือนดังลมหายใจ เป็นดังที่อยู่อาศัย เป็นแหล่งน้ำ แหล่งอาชีพ ของคนในชุมชนและสัตว์ที่อาศัยอยู่ ณ ป่าชุมชนแห่งนี้ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ การมีจิตสำนึกในคุณค่าของธรรมชาติ และผลกระทบอันเกิดจากธรรมชาติ เป็นสิ่งหนึ่งที่คอยเตือนสติให้คนในชุมชนได้สำนึกว่าถ้าเมื่อใดก็ตามที่ธรรมชาติขาดสมดุล เมื่อนั้นชุมชนจะได้รับความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สินอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นการที่ชุมชนมีสัมมาสติ ระลึกถึงคุณของทรัพยากรธรรมชาติ ธรรมชาติก็จะให้ผลตอบแทนต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างยั่งยืน

๘. สัมมาสมาธิ มีสมาธิชอบ หรือตั้งมั่นชอบ มั่นใจว่าทำในสิ่งที่ถูกต้องไม่หวาดเสียวต่อคำนิทาจากสังคมที่ยังไม่เห็นความสำคัญอันเนื่องเพราะการกระทำของคนในชุมชน เช่น การคิดหาหนทางแก้ไขปัญหาน้ำท่วม น้ำป่าไหลหลาก ปัญหาการบุกรุกทำลายป่า ปัญหาหมอกควันจากการเผาป่า ปัญหาเหล่านี้ทำชุมชนได้รับเสียงสะท้อนจากสังคมว่าเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาเหล่านี้ ดังนั้นชุมชนจึงต้องมีสมาธิ มีสติ ในการที่คิดแก้ไขปัญหา เพื่อให้สังคมได้รับทราบ ว่า ชุมชนบ้านดงป่าสัก และบ้านห้วยกวาง ไม่ได้เป็นผู้กระทำแต่เพียงผู้เดียว โดยเฉพาะบ้านห้วยกวาง ที่แต่เดิมเป็นชาวลาวซึ่งอพยพมาอาศัยอยู่ ณ ที่แห่งนี้ ชาวลาวเหล่านี้ นับถือผีบรรพบุรุษ ผีเจ้าป่าเจ้าเขา ดังนั้นเขาเหล่านี้ย่อมมีความเคารพนับถือป่า ย่อมจะไม่ทำลายป่าเพราะถือเป็นความผิดประเพณี และอาจได้รับการลงโทษจะเจ้าป่าเจ้าเขาได้ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ เป็นอีกแนวทางหนึ่งซึ่งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า มีความตั้งมั่นในการอนุรักษ์ป่าไม่ให้ถูกทำลาย ซึ่งปัจจุบันจะเห็นได้ว่าชาวชุมชนบ้านดงป่าสัก และบ้านห้วยกวางเป็นต้นแบบในหลายๆเรื่องในด้านการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ การอยู่ร่วมกันกับป่าโดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทำให้ชุมชนอื่นๆภายนอกเห็นว่า ชุมชนนี้สามารถแก้ไขปัญหา

ได้อย่างจริงจัง และมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อคืนป่า คืนน้ำ คืนอากาศอันบริสุทธิ์ คืนอาหาร คืนที่อยู่อาศัย ให้กับสังคมมาตลอด^{๒๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๒๑} ได้กล่าวไว้ว่า หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จะย้ามากในเรื่องระบบของการพึ่งพาอาศัยและนอกจากการพึ่งพาอาศัยกันแล้ว สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ความรู้สึกที่ดีงามต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ความรู้สึกที่ดีงามอย่างหนึ่งได้แก่คุณธรรมที่เรียกว่า “ความกตัญญู” ความกตัญญูนี้ไม่ใช่มีเฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีทั้งต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย นอกจากนี้ยังกล่าวว่า การจัดการปัญหาของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม จะต้องเข้าใจความเป็นจริงตามหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ถือว่าเป็นตัวสภาวะธรรมของธรรมชาติที่จะทำให้มนุษย์มีทัศนคติท่าที ที่ถูกต้องในการพัฒนาตัวเอง และเข้าไปเกี่ยวข้องกับจัดการกับปัญหาอย่างถูกต้อง ซึ่งสามารถสรุปประเด็นแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกฎธรรมชาติ ดังนี้

๑) การกำหนดแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมีความตระหนักในเรื่องของความเปลี่ยนแปลง

๒) มนุษย์ต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลง เพื่อการยุติปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อม

๓) แนวคิดในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักของความเป็นจริงตามธรรมชาติทำให้มนุษย์มีโลกทัศน์ใหม่ที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวเนื่องกันเป็นองค์รวม มนุษย์เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสิ่งอื่นหรือเป็นสิ่งแวดล้อมของสิ่งอื่นๆ ด้วย ดังนั้น การจัดการสิ่งแวดล้อมตามความเป็นจริงแล้วก็คือ การจัดการตัวมนุษย์นั่นเอง

๔) แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธศาสนา บนแนวทางของความเป็นจริงต้องรู้ระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ คือ สภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เรียกว่า อุตุนิยม ได้แก่ ความจริงเกี่ยวกับสสารสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพที่เรียกว่า พืชนิยาม ได้แก่ความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุกรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เป็นธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม เป็นตัวเชื่อมโยงเกี่ยวข้องระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เป็นธรรมชาติเกี่ยวกับเรื่องของการกระทำและผลที่ตามมาเรียกว่า กรรมนิยาม ธรรมชาติเกี่ยวกับกลไกการทำงานของจิตที่เรียกว่า จิตนิยาม โดยเชื่อมโยงธรรมชาติเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ตามหลักที่เรียกว่า ธรรมนิยาม ได้แก่ สิ่งทั้งหลายที่มีความสัมพันธ์กันตามกระบวนการแห่งเหตุผล

พุทธทาส ภิกขุ^{๒๒} กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธศาสนิกกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ” พุทธศาสนาต้องการหยุดความเห็นแก่ตัว เมื่อคนตกเป็นทาสของความเห็นแก่ตัว ไม่ต้องหวังว่าจะมีความสงบ พุทธศาสนิกชนที่แท้จริงต้องปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอย่างจริงจังและจริงใจ เมื่อนั้นเราจึงจะรักษาธรรมชาติไว้ได้ トラบไตที่คนยังมีความเห็นแก่ตัวอยู่ก็ไม่สามารถที่จะป้องกันการทำลายป่าที่เพิ่มขึ้นได้ นั่นคือ ธรรมชาติมีอยู่อย่างจำกัด แต่ความต้องการของมนุษย์มีไม่จำกัดท่านพุทธทาสเป็นตัวอย่างที่ยังมองปัญหาต่างๆ หรือมองสิ่งต่างๆ บนพื้นฐานแห่งปฏิจสุมุปบาทอันประกอบด้วยเหตุและผล สอดคล้องกันไปเป็นกระบวนการ

๑) ส่วนภายนอก หรือด้วยกายภาพสำหรับผู้อาศัยป่า ภายได้พักผ่อน ทำให้จิตใจขึ้นเพราะป่าเป็นที่ให้กายวิเวก คนอื่นที่จะไปรบกวนมีน้อย กายวิเวกช่วยค้าจุนให้จิตสงบที่เรียกว่า จิกวิเวก ช่วยส่งไปให้ถึงขั้น

^{๒๐} นงนภัส เทียงกมล, *สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖) หน้า ๖๙.

^{๒๑} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), *คนไทยกับป่า*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐ - ๒๑.

^{๒๒} พุทธทาส ภิกขุ, *พุทธศาสนิกกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลดิมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๔.

อุปวิเวก หมดกิลีส ภายใต้พักผ่อนอยู่ใกล้สิ่งธรรมชาติกายจะเป็นกัมมณีโย ควรแก่การงานเป็นอุปการะ ตกแต่งจิตให้กล้าหาญ แจ่มใส ปลอดภัย เป็นกำลังแรงเพื่อปัญญาญาณ รู้แจ้งเป็นจริงสภาวะธรรมทั้งมวล ตามที่เป็นจริงต่อไป

๒) ส่วนภายในหรือจิตภาพ ใจเย็นสนิทได้ง่าย เพราะสภาวะธรรมชาติมีอำนาจในตัวมันเอง คอย ดึงดูดจิตใจคนให้มองเห็นชีวิตในด้านดี ภาพต้นไม้ ภูเขา ห้วยละหาน ธารน้ำไหล เป็นภาพที่สงบนิ่งสวยงาม ตามธรรมชาติ ทำให้จักขุสัมผัสของผู้ทอดทัศนาเย็นตาและเย็นใจ จิตใจของผู้ปฏิบัติธรรมเย็นสนิทแน่วแน่ได้ เพียงชั่วขณะเวลาเป็นครั้งคราว ภาพธรรมชาติจะช่วยให้เย็นสนิทแน่วแน่ได้นานยิ่งไปกว่านั้นหรือเป็นนิจไป บุคคลผู้หวังจะยกจิตใจของตนให้พ้นอารมณ์หลอกลวงมายา ควรเข้าไปอยู่ป่า ผู้หวังจุดหมายปลายทางเร็วก็ ต้องเคยอยู่ป่า

เมื่อกล่าวตามความเป็นจริง ป่าให้คุณแก่ผู้อยู่อาศัยมากเพียงไร ก็ยังซ่อนเร้นไว้ซึ่งโทษอย่าง มหันต์ในเบื้องหลังเหมือนกัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ซึ่งถือเอาใจความง่ายๆ ว่าผู้ที่อยู่ป่าหากอกุศล วิตกรอบงำ เป็นผู้มากด้วยอกุศลวิตกแล้ว ก็ยิ่งเลวกว่าผู้อยู่วัดใกล้บ้าน แต่ท่านทำอกุศลวิตกให้หมดไปได้

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ^{๒๓} ได้เขียนบทความเสวนาที่ประชุมวิชาการ ประจำปี ๒๕๓๖ เรื่อง มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งแวดล้อมที่กล่าวถึงส่วนใหญ่จะเป็นป่าไม้ มีสาระสำคัญ ที่เกี่ยวกับปัญหา สิ่งแวดล้อมในพุทธทศวรรษคือ ปัญหาที่ ๔ อันได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ กำลังเพิ่มความรุนแรงขึ้นทุกที จนเข้า วิฤติ ซึ่งปัจจัยหลักที่ผลักดันให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ล้วนมาจากพฤติกรรม ของมนุษย์ ได้แก่ (๑) ความเห็นแก่ตัว (๒) จุดประสงค์และค่านิยมในการอุปโภคบริโภคทรัพยากรที่มุ่งเน้น ความมั่งคั่งร่ำรวย (๓) ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และ (๔) การเพิ่มขึ้นของจำนวน ประชากร ดังนั้นศาสนาจึงควรจะเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารมากกว่า เช่น การนำเสนอพุทธบัญญัติที่เกี่ยวกับ พืช เสนาสนะอันสัจคณูปการของป่าไม้ต่อการปฏิบัติธรรม โทษภัยของการทำลายป่าไม้ อาณิสสของการ บริจาคที่ดินหรือมอบทรัพย์สินสมบัติของตนให้วัดตลอดจนหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แนวทางการส่งเสริมสนับสนุนการอนุรักษ์ธรรมชาติที่ศาสนาพึงกระทำได้บนพื้นฐานหลัก ธรรมชาติทั่วไปที่ว่า มนุษย์ได้รับประโยชน์จากสิ่งใดย่อมบำรุงรักษาสิ่งนั้น ตลอดจนปฏิบัติตนให้สอดคล้อง สัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวกับสิ่งนั้น เอื้อเพื่อเกื้อกูล อาศัยกันและกัน อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เพราะต่างล้วนเป็นผลผลิตมาจากกฎธรรมชาติเดียวกัน

ณภัคธิดา ทองมี^{๒๔} ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับภาวะผู้นำตามหลักพรหม วิหารธรรมของผู้บริหารองค์การบริหาร ส่วนตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีสภาพปัญหา ในลักษณะที่ปรากฏได้แก่ การให้บริการที่ล่าช้า เนื่องจากพนักงานขาดการทำงานบ่อย หากขาดหลักปฏิบัติ

^{๒๓} พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, บทความเรื่องพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๙-๑๕.

^{๒๔} ณภัคธิดา ทองมี, “ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารองค์การบริหาร ส่วนตำบล หนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์”, **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (การบริหารจัดการคณะสงฆ์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๙), บทความย่อ.

ตามหลักพรหมวิหารธรรมการดำเนินการขององค์การปกครองท้องถิ่นก็จะขาดประสิทธิภาพในอนาคต ซึ่งรองรับในการส่งเสริมและให้บริการด้านต่างๆแก่ประชาชน

ประเสริฐ วุฒิคัมภีร์^{๒๕} ได้ศึกษาแนวทางการปฏิบัติในการ จัดระบบการปลูกพืชอินทรีย์ของ เกษตรกรกลุ่มต่างๆ กล่าวว่าในการปลูกพืชผักอินทรีย์ที่ ใช้วิธีการปลูกพืชแบบผสมผสาน อาทิการปลูก ปอเทืองแซมไว้ในแปลงผัก ปลูกผักกาดหอมแซมผักกาดขาว/ ผักกาดกวางตุ้ง/แครอท ปลูกปอเทือง แซงไว้ใน ด้านข้างร่องถั่วฝักยาว และด้วยภูมิปัญญาของเกษตรกร พบว่า ผักโขม เป็นพืชที่ดัดแปลงให้ผักขอบกินและ เป็นพืชกับดักแมลง ได้ดีในแปลงผลิตผักกวางตุ้ง รวมทั้ง การใช้ปอเทืองเพื่อเป็นกับดักแมลงศัตรูผัก

รัตนา พรมาคม^{๒๖} ได้ศึกษาชนิดของแมลงศัตรูพืชและปริมาณการทำลายเพื่อใช้เป็นข้อมูล ส่งเสริมการปลูก ผักในระบบการปลูกพืชผสมผสาน โดยศึกษาพืชผัก ๘ ชนิด ได้แก่ คื่นช่าย กวางตุ้ง ผักบุ้ง ถั่วฝักยาว มะเขือเทศ มะเขือเปราะ แตงกวา และพริก พบว่า แปลงผักระบบผสมผสานมีความหลากหลาย ของชนิดแมลงมากกว่า แปลงที่ใช้สารเคมีโดยเฉพาะแมลงห้ำและเบียน ซึ่งน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญในการ ควบคุมการระบาดของแมลง ได้พบด้วงดิน ตัวก้นกระดก แมลงวันดอกไม้ แมงมุมและแตนเบียนโคตีเซีย อย่างไรก็ดี นักนิเวศวิทยามีความเห็นพ้องกันว่า การเพิ่มความหลากหลายและซับซ้อนในระบบนิเวศจะ ก่อให้เกิดความเสถียรภาพในระบบนิเวศนั้น ๆ และจะไม่เกิดการระบาดของศัตรูพืช

สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์^{๒๗} ได้เสนอไว้ ๓ ประการ คือ ๑. ระบบการผลิตหรือระบบการทำมาหากิน ๒. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ประกอบไปด้วย ครอบครัว เครือญาติและชุมชน ๓. ระบบความเชื่อ เช่น ศาสนา และพิธีกรรม การให้ความสำคัญกับระบบคุณค่าดั้งเดิม เช่น การเคารพผู้อาวุโส การทำบุญ หรือ ความเชื่อในการทำมาหากิน ฯลฯ ดังปรากฏให้เห็นในหลายชุมชน ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นผลมาจากสมาชิก ในชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นมา มีการดำรงอยู่อย่างสอดคล้องและรับใช้ชุมชนอย่างต่อเนื่องนอกจากจะมี ส่วนที่ชุมชนสร้างขึ้นมาแล้ว ยังมีส่วนที่สร้างจากอำนาจรัฐเพื่อครอบงำ ซึ่งส่วนนี้จากสังคมในอดีต จะเห็นว่า ชุมชนดั้งเดิมมีความพยายามที่จะต่อต้านจึงทำให้ส่วนที่เกิดจากการปรับตัวหรือการผลิตความคิดอุดมการณ์ ขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามากระทบกับชุมชนของตนเอง

ดังนั้นวัฒนธรรมชุมชนจึงมีบทบาทอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่า ไม้ที่ต้องอาศัยการหล่อหลอม ของชุมชนโดยผ่านเครื่องมือที่ชื่อว่า “วัฒนธรรม” เพื่อให้คนในชุมชนและ ท้องถิ่นได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่า ประโยชน์ที่คนในชุมชนพึงได้จากป่าไม้ เป็นแนวทางที่สร้างการ กระตุ้นภายในให้เกิดความรู้สึกรักและหวงแหนทรัพยากรภายในชุมชนของตนเอง ตลอดจนถึงสร้างความ ยั่งยืนด้านทรัพยากรให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี

^{๒๕} ประเสริฐ วุฒิคัมภีร์, แนวทางการผลิตพืชอินทรีย์,เอกสารประกอบบรรยายในการฝึกอบรมเกษตรกร ,๒๕๕๐,หน้า ๕ .

^{๒๖} รัตนา พรมาคม, การศึกษาชนิดของแมลงศัตรูพืชและปริมาณการทำลายเพื่อใช้เป็นข้อมูลส่งเสริมการ ปลูกผักในระบบการปลูกพืชผสมผสาน ,(กรุงเทพฯ:ภาควิชาเทคโนโลยีการจัดการศัตรูพืช, คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง,๒๕๔๒),หน้า.๓๕.

^{๒๗} สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. “วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงสังคม” (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๓๘), หน้า ๘๙.

จินดา ขลิบทอง^{๒๘} ได้ทำการศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวทางการเกษตรอย่างยั่งยืนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนจังหวัดนนทบุรี ได้เสนอวิธีการจัดการตนเองของชุมชนที่ประกอบด้วยแนวทางที่จะทำให้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้นยั่งยืนให้เกิดกับชุมชนจะต้องมีการพัฒนาและเสริมศักยภาพ ให้การจัดการมีประสิทธิภาพดังต่อไปนี้ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ดี มีการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว การบริการที่ทำให้เกิดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และความสามารถในการจัดการเองได้ด้วยชุมชน ซึ่งจะต้องเป็นการร่วมกันของคนในชุมชน ตั้งแต่การวางแผนหาแหล่งท่องเที่ยวดำเนินการจัดการท่องเที่ยว การจัดสรรผลประโยชน์ที่ลงตัวทุกฝ่าย พัฒนาศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ด้านบริหารจัดการ ด้านการรับรอง ด้านการบริการ และการดึงดูด การสร้างความประทับใจตลอดเส้นทาง โดยมีแนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรบุคคล ชุมชนและสังคม โดยบุคคลต้องมีความเข้มแข็งมีความรู้ ภูมิปัญญาในการถ่ายทอดอาชีพเกษตรกรรม เรียนรู้และพัฒนานวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง ชุมชนต้องให้การสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว สังคม ต้องเข้าใจและเข้าถึงวิถีชีวิตเกษตรและต้องการเรียนรู้อย่างแท้จริง

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ^{๒๙} วิฤตการณ์ป่าไม้เกิดจากอภุศลมูล โดยเฉพาะความโลภที่มีโมหะเป็นตัวชักนำ มนุษย์เบียดเบียนทำลายธรรมชาติ ไม่เคารพธรรมชาติ ทศนะในการมองธรรมชาติของและพระสาวกในสมัยพุทธกาล จะพบว่ามีท่าทีไปในทางที่ดีต่อการอนุรักษ์และปกป้องป่าไม้ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับป่าไม้ เนื่องจากป่าไม้เป็นสถานที่ซึ่งพระพุทธองค์และพระสาวกจาริกไปเพื่อแสวงหาและใช้เป็นปัจจัยในการปฏิบัติธรรมแต่โบราณ

การอนุรักษ์ด้วยความตระหนักถึงบุญคุณของป่าไม้และต้นไม้ที่มีต่อพระบรมศาสดาและ พระสาวก ซึ่งการแสดงความรัก ความกตัญญูต่อเวทิต่อต้นไม้ป่าไม้ ก็เท่ากับเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระพุทธองค์ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นโพธิ์ อันถือว่าเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงความสำเร็จขั้นสูงสุดของจิตวิญญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเป็นสัญลักษณ์ของการประดิษฐานของพระพุทธศาสนา

ศิริวรรณ โอสถานนท์^{๓๐} ความพยายามจะนำพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย มีสาระสำคัญดังนี้ วิฤตการณ์สิ่งแวดล้อมเกิดจากมิชฌาทีฐีหรือความเห็นผิด อันได้แก่ ทศนะแบบวัตถุนิยม แบบทุนนิยม และแบบสวดส่วน พุทธศาสนาสอนให้แก้ปัญหาที่สาเหตุ ดังนั้น พุทธวิธีคือเปลี่ยนความเห็นผิดให้เป็นความเห็นถูก กล่าวคือ เปลี่ยนจากมิชฌาทีฐีเป็นสัมมาทิฐีซึ่งได้แก่ ธรรมนะแบบธรรมชาตินิยม ในทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อว่ามนุษย์กับสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตามล้วนสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องอาศัยซึ่งกันและ ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่แท้จริงของพุทธบริษัทเป็นความสัมพันธ์แบบเพื่อนกัลยาณมิตร

^{๒๘} จินดา ขลิบทอง, “แนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน แบบมีส่วนร่วมของชุมชนจังหวัดนนทบุรี”, วารสารการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒, (๒๕๕๙) : ๕๙.

^{๒๙} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ, “พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ”, รายงานการวิจัย, มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๒๒.

^{๓๐} ศิริวรรณ โอสถานนท์, “พุทธศาสนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”, รายงานการวิจัย, ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑

ประสพสุข พันธุประยูร^{๓๑} ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้พระสงฆ์จะต้องเข้ามามีบทบาท การสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทอย่างจริงจังโดยไม่ผิดกฎหมาย สิ่งที่ควรสนับสนุนและมีกิจกรรมเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นเพื่อให้พระสงฆ์มีประสิทธิภาพในบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้ ๔ ประการคือ

๑. ควรเพิ่มพูนความรู้ในด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ให้กับพระสงฆ์เพื่อให้มีการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ควรให้กำลังใจการปฏิบัติหน้าที่เช่นการยกย่องสนับสนุนประกาศเกียรติคุณและถือว่าเป็นผู้นำ และทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง

๓. ควรจัดให้มีกองทุนเพื่อเป็นปัจจัยในการปฏิบัติงานอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นการเฉพาะเพื่อพระสงฆ์จะไม่ต้องลำบากในการระดมทุนจากแหล่งอื่นมาเป็นค่าใช้จ่ายในการอนุรักษ์

๔. ควรเป็นวิธีการอนุรักษ์ที่ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมืองและพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ประกอบด้วย ศรัทธา ปฏิปทา สามัคคี กิจกรรมเกื้อกูล หนุนจاریตประเพณี มีกลุ่มอนุรักษ์ องค์กรช่วยเหลือ หน่วยงานราชการ วิธีการนอกแบบพระสงฆ์แต่ละรูปมีวิธีการพิเศษเป็นส่วนตัวที่ไม่เหมือนกันและต่างก็ได้นำเอากลวิธีเฉพาะตัวมาใช้เป็นกลยุทธ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

พระบูรณภรณ์ บริบูรณ์^{๓๒} ป่าไม้เป็นสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญยิ่งต่อมนุษย์ชาติในการช่วยรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ หากขาดระบบนิเวศที่สมบูรณ์แล้วจะนำมาซึ่งภัยพิบัติทางธรรมชาติแก่มนุษย์ไม่ว่าจะเป็นความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเมื่อฝนตกดินที่ไร้คุณภาพก็ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ ปัญหาการพังทลายของหน้าดิน ปัญหามลพิษอุณหภูมิสูงขึ้นเป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ล้วนแต่มีที่มาจากสาเหตุเดียวกันคือการสูญเสียระบบนิเวศป่าไม้ถูกทำลายเพราะการใช้ทรัพยากรผิดวิธี

ลาวัลย์ อินทรารักษ์^{๓๓} ความศรัทธาต่อคำสอนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และพบว่าความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ในด้านความศรัทธาในคำสอนความศรัทธาในเพศของบรรพชิตและความศรัทธาในพิธีกรรม ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ความศรัทธาในด้านพิธีกรรม ความศรัทธาในคำสอนและความศรัทธาในเพศบรรพชิต เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพราะฉะนั้น ความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ในด้านต่างๆ ไม่สามารถอธิบายการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

สุเมธ ทราญแก้ว^{๓๔} ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนมีดังนี้ ๑) การได้รับสนับสนุนจากภายนอกเช่นการพัฒนาความคิดการฝึกอบรม ๒) สถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

^{๓๑} ประสพสุข พันธุประยูร, “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของไทย”, รายงานการวิจัย, ศูนย์วิชาการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕), หน้า ๒๐

^{๓๒} พระบูรณภรณ์ บริบูรณ์, “ป่าไม้ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและความเชื่อของชาวบ้าน : ศึกษากรณีความเชื่อของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าไม้จังหวัดน่าน”, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙), หน้า ๓.

^{๓๓} ลาวัลย์ อินทรารักษ์, “ความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ ทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านแม่สอย ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒), บทคัดย่อ.

^{๓๔} สุเมธ ทราญแก้ว, “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจังหวัดอุดรธานี”, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔.

ได้แก่การเผชิญปัญหาหรือความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติปัจจัยสิ่งแวดล้อมและความสะดวกซึ่งผลงานการวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้วิจัยในด้านรูปแบบการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพเกษตรกรวิถีพุทธ อย่างยั่งยืนในจังหวัดน่าน

รัฐันท์ พงศ์วิริทธิ์ธร และ สุรชัย อุตมอ่า^{๓๕} ได้แยกปัจจัยที่มีผลกระทบการดำเนินชีวิต การพัฒนาหมู่บ้านตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการดำเนินชีวิตกับ ปัจจัยส่วนบุคคลของหัวหน้าครอบครัวในพื้นที่สถานีเกษตรหลวงปางดะ อำเภอสะเมิงจังหวัดเชียงใหม่ไว้ดังนี้ หัวหน้าครอบครัวจะต้องดิ้นรนต่อสู้ในการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวซึ่งจะส่งผลกระทบต่อ ทัศนคติของหัวหน้าครอบครัวต่อการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เป็นรากฐานของชีวิตทั้ง ๖ ด้าน ประกอบด้วย ด้านการลดรายจ่าย ด้านการเพิ่มรายได้ ด้านการประหยัด ด้าน การเรียนรู้ และด้านการอนุรักษ์ การเสริมและสิ่งที่ดีที่ควรมุ่งเน้นที่ทำให้การพัฒนาเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ควรมีการส่งเสริมจากภาครัฐ จัดให้มีหน่วยงานส่งเสริมโดยกิจกรรมต่างๆ ให้มีการศึกษารูปแบบการดำเนิน ชีวิตตามเศรษฐกิจพอเพียง และภาคเอกชนควรให้การศึกษารูปแบบดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง โดยมีการกำหนดตัวบ่งชี้ หรือกิจกรรมที่ สามารถผลักดันหน่วยงานของตนให้สามารถ ดำเนินชีวิต ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

นवल บัณฑิต^{๓๖} ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าการรวมกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้าน ได้แก่กลุ่มอาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้านกลุ่มอาชีพอะนามัยประจำหมู่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มพัฒนาสตรี กลุ่ม เหล่านี้จะใช้ วัดในหมู่บ้าน และอาคารอเนกประสงค์ของหมู่บ้านเป็นที่อำนวยความสะดวกในการเป็นสถานที่ อบรมของกลุ่มต่างๆในตำบล ดูแลสุขภาพตามแผนงานของโรงพยาบาลสุขภาพตำบลแม่ปืม ลักษณะการท กษेत्र การเกษตรมีการผลิตสารเคมี ที่ช่วยเร่งความเจริญเติบโตของพืชผักไม้ผลต่าง ๆ ช่วยป้องกันกำจัด แมลง วัชพืช ช่วยลดภาระงานของเกษตรกร ดังนั้นเกษตรกรจึงหัน มานิยมการใช้สารเคมี ในการทำ การเกษตรมากขึ้น เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า เป็นต้น ซึ่งเกษตรกรเองขาดความเข้าใจ ไม่ได้ศึกษา รายละเอียดในการนำสารเคมีเหล่านั้นมาใช้ในเกษตร ขาดความระมัดระวังในการใช้ ขาดความตระหนัก ถึงโทษภัยจากสารเคมี ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและคนในสังคม พฤติกรรมการดูแลและส่งเสริมสุขภาพลักษณะ ของพฤติกรรมดูแลสุขภาพและกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมสุขภาพของคนในชุมชน ทั้งตามวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมต่างๆ ที่ชาวบ้านเคยปฏิบัติสืบทอดกันมาในอดีตนั้นตามลักษณะของพฤติกรรมของ เกษตรกร ตำบลแม่ปืม ในการทำเกษตรด้านการเพาะปลูกนั้นเป็นการทำแบบต่างคนต่างทำตามความเข้าใจ สืบทอดจากปู่ ย่า ตา ยาย โดยไม่มีการรวมกัน เป็นกลุ่มหรือเป็นชมรม แต่ต่อมาเมื่อเกษตรกรได้รับความรู้ มากขึ้นจากสื่อต่างๆ อาทิเช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือ สิ่งพิมพ์ต่างๆ หรือมีการเข้ารับการอบรม ฟังคำชี้แจง คำแนะนำ จากเจ้าหน้าที่ด้านการเกษตร เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เป็นต้น

เกษตรกรจึงได้เปลี่ยนพฤติกรรมหันมาปฏิบัติตามข้อแนะนำและใส่ใจดูแลสุขภาพของตนเอง เพื่อหลีกเลี่ยงสารพิษที่เกิดจากสารเคมีและส่งเสริมสุขภาพของคนในชุมชนมากขึ้น เช่น ขณะฉีดพ่น สารเคมีต้องอยู่เหนือลมและสวมใส่รองเท้าบูทใส่หน้ากากป้องกันสารพิษ หลังจากหว่านปุ๋ยเคมี หรือฉีดพ่น

^{๓๕} รัฐันท์ พงศ์วิริทธิ์ธร และ สุรชัย อุตมอ่า, รูปแบบการดำเนินชีวิตครัวเรือนของหัวหน้าครอบครัวต่อ การพัฒนาหมู่บ้านตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒, (ตุลาคม ๒๕๕๖), หน้า ๑๐.

^{๓๖} นवल บัณฑิต, กระบวนการมีส่วนร่วมด้านการดูแลสุขภาพของเกษตรกรผู้ใช้สารเคมีในชุมชนบ้านห้วยบง ตำบลแม่ปืม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๕๑.

สารเคมีแล้วต้องอาบน้ำ ชำระร่างกาย ซักเสื้อผ้า ทันทที เมื่อร่างกายได้รับหรือโดนสารเคมีต้องรีบชำระล้าง หรือไปพบแพทย์หากได้รับอย่างรุนแรง การเก็บสารเคมีให้พ้นมือเด็กหรือเก็บไว้ที่ปลอดภัย และไม่ล้าง อุปกรณ์หรือภาชนะเครื่องที่เปื้อนสารเคมีลงในแม่น้ำ ลำคลอง การประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจจาก ภาครัฐมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยสร้างความเข้าใจในพื้นที่ การให้ความรู้จรรยาบรรณไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทัศนคติของคนในชุมชนถือว่าเป็นความสำเร็จอีกก้าวหนึ่งในการพัฒนาชุมชนสู่ความยั่งยืนในการใช้ ทรัพยากรให้เกิดความคุ้มค่าต่อชุมชน

ปัทมา สารสุข^{๓๗} ได้ศึกษาพบว่าแนวทางการพัฒนาการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดนครนายก และนำเสนอสะท้อนด้านภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดนครนายก มีการ ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรย้อนหลังด้านการวางแผนประชาสัมพันธ์มีการวางแผนประชาสัมพันธ์ จัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรฤดูกาลที่เหมาะสมด้านการประชาสัมพันธ์นักท่องเที่ยวให้เข้าร่วมกิจกรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตรอยู่ในระดับปานกลาง มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆของจังหวัด นครนายกการพัฒนาารูปแบบการประชาสัมพันธ์กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดนครนายกเพื่อเข้าสู่สากล ด้านการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวมีการดำเนินการอยู่ในระดับปานกลางมีป้ายประชาสัมพันธ์ ให้ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบต่อระบบนิเวศของจังหวัดนครนายก จากผลการศึกษาที่ได้ทำให้เห็นถึง ประสิทธิภาพของการประชาสัมพันธ์ทางด้านสื่อต่างๆ ที่มีผลต่อการท่องเที่ยวให้ดีขึ้น แต่กลับกันหากชุมชน ไม่ได้ให้ความใส่ใจในสิ่งที่หน่วยงานพยายามนำเสนอจะทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะนำมาเม็ดเงิน และ อาชีพลงมายังชุมชนนั้นต้องได้รับผลกระทบในหลายด้านตามมาอย่างแน่นอน

นรินทร์ ยิ่งยวดและคณะ^{๓๘} จากการศึกษาพบว่ากระบวนการปรับใช้ความรู้ ในการทำการเกษตร ผสมผสานในระดับชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา และแสวง หาทางออกที่เหมาะสมในการเกษตร ผู้นำชุมชนมีบทบาทหลักในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านเวที ประชาคมก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เพื่อพัฒนารูปแบบการเกษตรผสมผสานที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ในขณะที่เดียวกันระดับเกษตรกรอาศัย กระบวนการเรียนรู้ แบบปฏิบัติจริง เพื่อปรับใช้ และต่อยอดองค์ความรู้ ในการทำการเกษตรผสมผสาน กระบวนการเรียนรู้ ของเกษตรกรก่อให้เกิดความรอบรู้และความรอบคอบในวิถีปฏิบัติที่สอดคล้องกับบริบทของ พื้นที่และนำไปสู่ความยั่งยืนทางเกษตรกรรม การศึกษาบริบทของพื้นที่เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญที่จะนำไปสู่การ ค้นพบปัญหาเพื่อนำมาแก้ไข หรือปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานของหน่วยงานที่จะเข้าไปให้ความรู้ การคาดคะเนไม่ สามารถที่จะบอกได้ชัดเจนว่าชุมชนนั้นๆมีความพร้อมที่จะรับการส่งเสริมและพัฒนาไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง การได้ ผู้นำที่ดีเอาใจใส่และติดตามกระบวนการตลอดจนมีการส่งผ่านข้อมูลที่ถูกต้องไปยังคนในชุมชนได้อย่างมี ประสิทธิภาพถือว่าการพัฒนาเพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการคิดได้มีบุคลากรที่มีคุณภาพอยู่ในพื้นที่ จนเป็นผล นำไปสู่การพัฒนาที่จะตามมา

สาริกา หาญพานิชย์^{๓๙} จากการศึกษาชุมชนบ้านดงบัง ตำบลคอนฉิม อำเภอแวงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น พบว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตในมิติของศาสตร์สมัยใหม่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มุ่ง

^{๓๗} ปัทมา สารสุข, “แนวทางการพัฒนาการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดนครนายก”, วารสารบัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, หน้า ๔๑๘.

^{๓๘} นรินทร์ ยิ่งยวดและคณะ, “กระบวนการปรับใช้ความรู้ในการทำเกษตรผสมผสานของชุมชนและเกษตรกร: กรณีศึกษา บ้านหนองกระโดนมนอ.หนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี”, วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (เดือนมกราคม – มิถุนายน : ๒๕๕๙), ๑๓๔.

^{๓๙} สาริกา หาญพานิชย์, “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการ”, ดุษฎีนิพนธ์ , (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๘).บทคัดย่อ.

การตอบสนองภายนอกเป็นส่วนใหญ่ เช่น การมีปัจจัย ๔ บริโภคอย่างเพียงพอ การมีระบบเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง ความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตที่มั่นคง และการมีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคล แต่การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางพระพุทธศาสนา จะให้ความสำคัญทั้งกายและจิต การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่แท้จริงของมนุษย์ต้องทำให้ครบทั้งสองด้านไปพร้อมๆ กันรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ๓ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบของคน มีหลักการสำคัญคือ การกล้าปรับเปลี่ยนแนวความคิดจากแบบเดิมมาสู่แนวคิดใหม่ โดยการศึกษาหาความรู้จากบุคคลตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการโดยการแนะนำของท่านผู้รู้หรือกัลยาณมิตร ๒) รูปแบบการทำงาน เป็นไปตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและรูปแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่เน้นทำการเกษตรแบบพออยู่พอกินและเน้นให้การพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน เพราะรากฐานเดิมของเกษตรกรนั้นประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และ ๓) รูปแบบการใช้คุณธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะแม้เกษตรกรจะมีการไปศึกษาหาความรู้แล้วนำหลักการเกษตรมาทำจนประสบความสำเร็จเพียงใด แต่หากขาดหลักคุณธรรมเสียอย่างเดียว ชีวิตย่อมไม่ประสบความสำเร็จ เพราะหลักคุณธรรมนั้นเป็นหลักการที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านดงบัง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของไตรสิกขา โดยการดำรงชีวิตตามกฎเกณฑ์ของสังคม การทำหน้าที่ของตนให้เป็นปกติตามสถานะและบทบาท นับเป็นการใช้หลักการของศีล ความตั้งใจมั่นในการประกอบสัมมาอาชีพจนประสบความสำเร็จ การมีสุขภาพจิตที่ดี

การมีสมรรถภาพทางจิตที่เข้มแข็งมีความพากเพียรพยายามในการประกอบหน้าที่การงานนับเป็นการใช้หลักการของสมาธิ และการมีความรู้ทั้งในการประกอบอาชีพ การพิจารณาแยกแยะสิ่งที่ไม่ควร การสามารถปรับเปลี่ยนแนวความคิดจากการดำรงชีวิตในรูปแบบเดิมมาใช้แนวความคิดใหม่ การมีเหตุมีผลในการดำรงชีวิตนับเป็นการใช้หลักการของปัญญา การเริ่มต้นของชุมชนนี้เริ่มจากการเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน แล้วนำปัญหาที่เจอมาหาทางแก้ไขโดยมุ่งเน้นทางด้านกายใจก่อน และกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงกับสิ่งใหม่ เพราะพิจารณาเห็นแล้วว่าหากไม่เปลี่ยนแปลงตนเองในเวลานี้อันาคตปัญหาเดิมๆก็จะย้อนกลับมาทำร้ายตนเองอีกไม่รู้จักจบ การที่มุ่งเน้นจากการพัฒนาภายในก่อน ทางชุมชนได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ เพราะเล็งเห็นแล้วว่าตนเองอยู่ในสังคมของพระพุทธศาสนา และคุ้นเคยกับพระพุทธศาสนามาตั้งแต่เกิด ผลแห่งการปฏิบัตินั้นก็ได้ผลดี ทั้งต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกายของคนในชุมชน

กัลยานี เดชประทุม^{๕๐} ได้กล่าวถึงความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามทัศนคติของนักท่องเที่ยวโดยรวมมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ด้านศักยภาพการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รองลงมาคือการส่งเสริมการขายการเพิ่มมูลค่าและพัฒนาผลิตภัณฑ์เกษตร ด้านการจัดการด้านความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวการเตรียมความพร้อมด้านการรักษาความปลอดภัยการรักษาพยาบาลเบื้องต้นเมื่อเกิดอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วยโดยรวมนักท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีการปรับปรุงระบบความปลอดภัยในพื้นที่

^{๕๐} กัลยานี เดชประทุม, "การเพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรณีศึกษาบ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, วารสารวิชาการ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙), หน้า ๗๗.

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ด้านศักยภาพการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นที่นิยมอย่างมากในปัจจุบัน ควบคู่ไปกับการเตรียมความพร้อมของบุคลากรในการรองรับนักท่องเที่ยวมีบุคลากรพร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยว ปัจจัยอีกอย่างที่ทำให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพคือ การกำหนดช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวมีการกำหนดช่วงฤดูกาลหรือระยะเวลาเปิด-ปิดของแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวได้ตลอดปี ความพร้อมด้านที่พักสำหรับบริการนักท่องเที่ยวจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีมาตรฐานและให้เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยว

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้านศักยภาพการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ความหลากหลายของกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวมีกิจกรรมที่เสริมสร้างความรู้การพักผ่อนและให้ ความบันเทิงที่หลากหลายรองลงมาคือด้านร้านอาหารของใช้ประจำวัน ของฝากและของที่ระลึกสำหรับ ให้บริการนักท่องเที่ยว จับจ่ายซื้อสินค้าและผลิตภัณฑ์ใช้ในแหล่งท่องเที่ยวหรือนำกลับบ้านอีกด้านที่ต้องเร่งแก้ไขให้เข้ากับยุคสมัยคือ บริการสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการ สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับบริการผู้สูงอายุและคนพิการ

ด้านการเรียนรู้วิถีชีวิตหรือร่วมทำกิจกรรมกับเกษตรกร ความโดดเด่นและความหลากหลายของกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว จะเป็นตัวสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว มาแล้วอยากที่จะมาอีกสิ่งนี้ส่งผลต่อรายได้ที่จะเข้ามากับการท่องเที่ยว การมีงานทำ และการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมเก่าๆ ให้คงอยู่ต่อไป

Patcharin Jungprawate^{๔๑} จากการศึกษาพบว่าผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วม การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ป่าชายเลนคลองโคกในระดัปปานกลางทั้งนี้ เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดปทุมธานีและจังหวัดนครนายกยังไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เนื่องจากขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ดังข้อเสนอแนะของผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งในจังหวัดปทุมธานีและจังหวัดนครนายก พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เชิงเกษตรจากภาครัฐซึ่งการสนับสนุนงบประมาณให้กับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่จะใช้ในด้านสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภค ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทศพล ถาวร (Thawonr, T., ๒๐๑๑) ที่พบว่า มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยสนับสนุนหรือส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแต่ก็ยังไม่เข้ามารับผิดชอบหรือสนับสนุนการดำเนินงานอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม

อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญพา เกื้อทอง (Kuethong, B., ๒๐๑๐) ที่พบว่า องค์กรบริหารส่วนจังหวัดพัทลุงมีงบประมาณในการบริหารงานจำนวนมาก แต่นำงบประมาณมาใช้ในการประชาสัมพันธ์น้อยงบประมาณส่วนใหญ่ใช้ในการพัฒนาสาธารณูปโภคเพื่อความปลอดภัย ให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเช่นเดียวกับงาน วิจัยของวัฒนา มโนรัตน์ (Manorat, W., ๒๐๐๙) ที่พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านฝิมัด อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังขาดงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่นและส่วนกลาง

ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของอรณภัทร ณรงค์ชัย (Narongchai, O., ๒๐๑๐) ที่พบว่า ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรขององค์การบริหารส่วนตำบลบุเปือย อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานีด้านงบประมาณในการจัดการท่องเที่ยวพบว่า ส่วนใหญ่มีแหล่งหมุนเวียนในชุมชนแต่ยังไม่เพียงพอต่อหาแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำให้แก่เกษตรกรเพราะงบประมาณที่ทาง อบต. สนับสนุนมีไม่เพียงพอต่อ ความต้องการของชุมชนยุทธศาสตร์ด้านวัสดุและอุปกรณ์ทางองค์การบริหารส่วนตำบลบุเปือย ได้ส่งเสริม ด้านวัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ด แต่ยังไม่ได้ให้การช่วยเหลือในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

^{๔๑} Patcharin Jungprawate, การมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดปทุมธานีและจังหวัดนครนายก, หน้า ๗๒.

จากประเด็นดังกล่าว จะสังเกตได้ว่าหากปล่อยเพียงชุมชนดำเนินการเองจะทำให้ระบบงานขาดประสิทธิภาพเพราะไม่ได้สอดประสานไปยังหน่วยงาน แต่หากชุมชนรอหวังพึ่งแต่หน่วยงานมากเกินไปก็จะขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ดังนั้นสิ่งหนึ่งที่จะทำให้ทั้งสองฝ่ายมาบรรจบกันและทำงานการพัฒนาไปพร้อมๆกันก็คือ การเข้าใจซึ่งบริบทของทั้งสองฝ่าย และความคิดของชุมชนที่ต้องการ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนา นำมาซึ่งอาชีพ และรายได้ที่ยั่งยืนของชุมชน

พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ อโนมปญโญ / กongsinru) และคณะ^{๔๒} การเกษตรแนวพุทธ มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความสุขให้แก่มนุษย์เช่นเดียวกับเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่จุดหมายทางพระพุทธศาสนาจะแตกต่างจากจุดหมายของเศรษฐกิจ เพราะเศรษฐกิจมีจุดหมายเพื่อบำบัดหรือสนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความสุขมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ทั้งปวง มีความต้องการใหม่มนุษย์มีการเปลี่ยที่ ดี มีอาหารที่ดี เพราะ จะทำให้ชีวิตมีความสุขสบายยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาสอนเน้นใหม่หลัก บำบัดทุกข์บรรเทาความทะยานอยากใหน้อยลงไปพยายามเพนนายเหนือทรัพย์เพื่อลดความโลภ ต่างๆ ซึ่งเป้นเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา

การเกษตรแนวพุทธในสังคมไทย มีหลักคำสอนที่สอดคล้องกับชีวิตและความเป็นอยู่จริงของสังคมเกษตรกรปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรในแนวพุทธ ส่วนหนึ่งคือปัญหาความล้มเหลวของภาคเกษตร และปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม รูปแบบการเกษตรแนวพุทธจำแนกได้เป็น ๕ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบนา ๒) รูปแบบนาและป่า ๓) รูปแบบนาไร่และวัวควาย ๔) รูปแบบนาไร่วัวควายเนนสวนผัก ๕) รูปแบบนาไร่เนนวัวควาย โดยหลักการพื้นฐานของธรรมชาติในเรื่องความแปรปรวนของปัจจัยต่าง ๆ ในการผลิต

การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน การเกษตรตามแนวพระพุทธศาสนา เกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการเกษตรไปสู่การเกษตรแนวพุทธสามารถในการพึ่งตนเอง มีการผลิตแบบใช้เอง บริโภคเอง มีความสมดุลในธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม มีการผสมผสานนวัตกรรมร่วมกับเกษตรแนวพุทธโดยได้นำบทสวดมนต์บทต่าง ๆ ก่อให้เกิดดุลยภาพความยั่งยืนด้านคุณภาพชีวิตสังคม และวัฒนธรรม ทั้งกายภาพ ชีวภาพและจิตวิญญาณ เป็นวิธีการปฏิบัติที่เรียบง่าย เป็นแบบอย่างบูรณาการการเรียนรู้ร่วมกัน โดยประสานการทำงานให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย ตลอดจนเป็นการพัฒนาคนพร้อม ๆ ไปด้วยพัฒนาเศรษฐกิจ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้มุ่งเน้นการบำบัดจิตใจ ลดละความอยากที่เป็นสาเหตุของปัญหาต่างๆมากมาย หากนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้กับการประกอบอาชีพเกษตรแล้วนั้น จะเป็นการฝึกฝนตนไปอีกทางหนึ่ง ผู้ที่ทำอาชีพเกษตรย่อมมีคุณธรรมหากเป็นผู้ผลิตย่อมจะนำสิ่งที่ดีๆให้กับผู้บริโภคไม่เอาเปรียบผู้บริโภค การที่มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาช่วยประครองจิตใจย่อมทำให้มีคุณธรรมประจำใจ ทำการสิ่งใดก็ประกอบด้วยสติความยั้งคิดไม่ใจร้อนด่วนได้ ยิ่งการทำเกษตรมีความเสี่ยงสูงมากเกี่ยวกับผลผลิต ที่มีปัจจัยหลายอย่างประกอบในการทำการเกษตร

ณรงค์ศักดิ์ จักรกรณ, และคณะ^{๔๓} ได้อธิบายเกี่ยวกับงานวิจัยเรื่ององค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาขีดความสามารถเชิงธุรกิจของสหกรณ์การเกษตรสู่ความสำเร็จ มุ่งเน้นที่การแข่งขันในเรื่องความรู้ความสามารถ ชื่อสัตย์เสียสละ ฝ่ายจัดการที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการธุรกิจ ความเข้มแข็ง

^{๔๒} พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ อโนมปญโญ / กongsinru) และคณะ, “การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน”, วารสารชอพะยอม, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗), หน้า ๕๔.

^{๔๓} ณรงค์ศักดิ์ จักรกรณ, “องค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาขีดความสามารถเชิงธุรกิจของสหกรณ์การเกษตรสู่ความสำเร็จ”, วารสารราชภัฏสวนสุนันทา, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐), หน้า ๒๓.

ของทีมงาน กระบวนการบริหารจัดการประกอบด้วย กระบวนการวางแผนยุทธศาสตร์การมีกระบวนการบริหารจัดการธุรกิจที่ตื้นนอกจากนั้น ความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมมีผลอย่างมากต่อความสำเร็จที่เป็นนามธรรมด้วยเช่นเดียวกันความรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสร้างความเข้มแข็งให้กับสหกรณ์การเกษตรในประเทศไทยโดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุนภายในของสหกรณ์ และส่งเสริมให้สหกรณ์ตระหนักถึงกระบวนการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมและธรรมาภิบาล ทุนภายในที่กล่าวถึงนั้นหมายถึง ตัวของเงินทุนด้านต่างๆ และตัวของบุคลากรที่เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กร ให้มีความสามารถที่จะแข่งขันกับระดับประเทศ และนานาชาติได้อย่างเป็นระบบ ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหาร การจัดการ และประสานประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับตัวของสมาชิกสูงสุด

กัญญ์พัสวีย์ กลุ่มธรงเจริญ^{๔๔} ได้ศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ประกอบอาชีพการทำเกษตรอินทรีย์ในจังหวัดเชียงใหม่ ว่ากระแสดความต้องการบริโภคอาหารอินทรีย์นั้นเพิ่มจำนวนมากขึ้นแต่สวนทางกับจำนวนของผู้ผลิตที่มีจำนวนลดน้อยลง เนื่องด้วยสาเหตุดังนี้ การย้ายถิ่นไปทำงานในเมืองของบุตรหลานเกษตรกร ส่วนมากเกษตรกรที่ทำการเกษตรอินทรีย์จะเป็นเพศหญิงที่มีอายุอยู่ระหว่าง ๕๐-๖๐ ปี จึงทำให้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อผู้บริโภค แต่ทางด้านสภาพจิตใจนั้นกลุ่มเกษตรกรเหล่านี้มีอารมณ์ที่แจ่มใส มองโลกในแง่ดี มีความปรารถนาดีต่อผู้บริโภค โดยพื้นฐานที่ประกอบด้วยคุณธรรม

ดวงดาว สารัตน์ และคณะ^{๔๕} ได้ให้ข้อสรุปในการทำวิจัยเรื่องนวัตกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ด้วยกระบวนการจิตตนิยามเชิงพุทธเพื่อลดภาวะเสี่ยงเบาหวาน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาวิวัฒนาการการเกษตรและสุขภาพในชุมชนตำบลหนองหินอำเภอเมืองสรวงจังหวัดร้อยเอ็ด ๒) สร้างนวัตกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ด้วยกระบวนการจิตตนิยามเชิงพุทธเพื่อลดภาวะเสี่ยงเบาหวาน ๓) ทดลองใช้และประเมินผลนวัตกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ด้วยกระบวนการจิตตนิยามเชิงพุทธเพื่อลดภาวะเสี่ยงเบาหวานการวิจัยมี ๓ ขั้นตอนคือ ขั้นที่ ๑ ศึกษาวิวัฒนาการการเกษตรและสุขภาพในชุมชนเก็บข้อมูลจากตัวแทนสมาชิกในครัวเรือนเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลปราชญ์ชุมชน

แกนนำต้นแบบการกินกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มป่วยเบาหวานรวม ๘๐ คน ด้วยการสัมภาษณ์วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและใช้แบบประเมินคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกขั้นที่ ๒ สร้างนวัตกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ด้วยกระบวนการจิตตนิยามเชิงพุทธเพื่อลดภาวะเสี่ยงเบาหวานด้วยการนำความจริงที่ค้นพบจากขั้นตอนที่ ๑ มาออกแบบนวัตกรรมกลุ่มเป้าหมายคือแกนนำครัวเรือน ปราชญ์ และจิตอาสา รวม ๓๐ คน จัดประชุมเชิงปฏิบัติการและระดมสมองศึกษาดูงานถอดบทเรียนและลงมือปฏิบัติ ขั้นที่ ๓ เป็นการวิจัยเชิงทดลอง โดยนำนวัตกรรมจากการวิจัยขั้นตอนที่ ๒ มาทดลองใช้และประเมินผลกลุ่มตัวอย่างคือภาคครัวเรือนที่สมัครใจเข้าร่วมจำนวน ๒๘ คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติร้อยละผลการทดลองพบว่า กลุ่มทดลองมีความรู้อยู่ในระดับสูง คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๒๙ เจตคติ อยู่ในระดับมากคิดเป็นค่าคะแนนระดับ ๔.๒๗ ด้านการปฏิบัติเหมาะสมเพิ่มขึ้นได้แก่ด้านการกินการออกกำลังกายและการจัดการความเครียด ด้านภาวะเสี่ยงเบาหวาน พบว่า ดัชนีมวลกาย รอบเอวระดับความดันโลหิตและระดับน้ำตาลในเลือด ลดลงร้อยละ ๑๐๐ ทุกข้อบ่งชี้ พบว่า ระดับน้ำตาลในเลือดลดลงถึงระดับปกติคิดเป็นร้อยละ ๘๔.๖๑ ค่าความพึงพอใจของครัวเรือนโดยรวมอยู่ในระดับมาก

^{๔๔} กัญญ์พัสวีย์ กลุ่มธรงเจริญ, “คุณภาพชีวิตของเกษตรกรเกษตรอินทรีย์ จังหวัดเชียงใหม่” วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๐), หน้า ๕๙.

^{๔๕} ดวงดาว สารัตน์ , อวยชัย วัฒนา , สุวกิจ ศรีปัดถา^{๔๕} , “นวัตกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ด้วยกระบวนการจิตตนิยามเชิงพุทธเพื่อลดภาวะเสี่ยงเบาหวาน”, วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐), หน้า ๒๘.

พีระพงษ์ กลิ่นล่อ^{๔๖} สรุปรงานวิจัยเรื่องรูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแนวพุทธเพื่อการพัฒนาเกษตรกรสู่เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและเชิงปริมาณประกอบกันโดยเริ่มศึกษาผลของการพัฒนาด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้ง ๑๐ แผน เปรียบเทียบกับผลของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างซึ่งผ่านกระบวนการวิธีสื่อสารแนวพุทธกับการพัฒนาเกษตรกร ด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษาว่าจะมีผลสู่ความยั่งยืนต่างกันอย่างใด ผลการวิเคราะห์พบว่า ความต้องการในการพัฒนาของเกษตรกรและการตอบสนองของปัจจัยการพัฒนาจะเกิดความสมดุลโดยผ่านการตรวจสอบจากผลที่เกิดขึ้นต่อเศรษฐกิจ การศึกษา ศรัทธาและความเชื่อมั่น

การมีส่วนร่วมทางสังคมและคุณภาพชีวิตในกลุ่มตัวอย่าง โดยการสื่อสารแนวพุทธจะเป็นจุดเชื่อมความสมดุลที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกรไปในทิศทางที่ทำให้เกิดปัญญาและความสุขที่ยั่งยืน เมื่อความรู้ที่ถูกส่งไปให้เกษตรกรปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งในการพัฒนานั้น อยู่ภายใต้กรอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ประยุกต์ความพอประมาณเข้ากับทฤษฎี

การผลิต การตลาด และการบริโภคของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่กำกับด้วยพุทธเศรษฐศาสตร์และหลักธรรมมีชัยมาปฏิปทา, มรรคมงคล ๘, ไตรสิกขา, ปฏิจจสมุปบาท, สัพปุริสธรรม ๗, เบญจศีล - เบญจธรรม ส่วนความมีเหตุและผลนั้นกำกับด้วยหลักธรรมโยนิโสมนสิการ, ไตรลักษณ์, อริยสัจ ๔, อิทธิบาท ๔, สังคหัตถุ ๔, พรหมวิหาร ๔ ด้วยภูมิคุ้มกันที่มีสติ - อปมาทธรรม และกัลยาณมิตรธรรม กำกับบนฐานความรู้คู่ คุณธรรมที่เข้มแข็งได้ด้วย พหุสูตร, อายตนะ ๖ ที่มี หิริโอตปปะความละอายและเกรงต่อบาปต่อการทุจริต

เป็นจุดเริ่มต้น และจากการสังเคราะห์พบว่า รูปแบบที่สมบูรณ์ของการตอบสนองปัจจัยการพัฒนาและความต้องการในการพัฒนาคือ จุดสมดุลของความต้องการและการตอบสนองที่ ถูกเชื่อมต่อเนื่องกันไปจนเป็นกราฟ เส้นตรงเส้นเดียวกัน ดังนั้นรูปแบบ นวัตกรรมการสื่อสารแนวพุทธเพื่อการพัฒนาเกษตรกรสู่เศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบไปด้วย ๕ ทฤษฎี หลัก ๑๕ หลักธรรม กำกับและวัดผลด้วย ๑๕ ดัชนี ซึ่งรูปแบบนวัตกรรมในงานวิจัยครั้งนี้ยังสามารถปรับใช้ในประเทศที่แตกต่างทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม เพราะสังเคราะห์จากหลักของธรรมชาติคือ หลักธรรม

รสสุคนธ์ ปัญญาพงศ์วิวัฒน์ และคณะ^{๔๗} จากการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ (๑) สสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยววิถีเกษตรแบบยั่งยืนในตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ (๒) ประเมินศักยภาพทรัพยากรท่องเที่ยวในตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ (๓) เพื่อสำรวจรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยววิถีเกษตรอย่างยั่งยืนในตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ให้ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้คือประชากรในหมู่บ้าน ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มประชากรในหมู่บ้านตำบลแม่ทา ซึ่งมีจำนวน ๗ หมู่ บ้าน จำนวน ๗๐ คน การวิจัยครั้งนี้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) สำหรับเครื่องมือที่ใช้ ในการรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ คือ แบบสอบถามที่ผ่านการทดสอบความตรงในเนื้อหาและการทดสอบความเชื่อมั่น พบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๘๐ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์เชิงลึกร่วมด้วย และวิเคราะห์ข้อมูลด้วย

^{๔๖} พีระพงษ์ กลิ่นล่อ, “รูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแนวพุทธ เพื่อการพัฒนาเกษตรกรสู่เศรษฐกิจพอเพียง”, วารสารบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - กันยายน ๒๕๕๘), หน้า ๒๒.

^{๔๗} รสสุคนธ์ ปัญญาพงศ์วิวัฒน์, “แนวคิดเกษตรกรรมที่ยั่งยืนเพื่อการจัดการการท่องเที่ยววิถีเกษตร ตำบลแม่ทา อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๖๐), บทคัดย่อ.

ผลการวิจัย พบว่า ผู้ที่ให้ข้อมูลส่วนมากเป็นเพศหญิงซึ่งมีอายุ เฉลี่ย ๔๗ ปี วุฒิกการศึกษาสูงสุด อยู่ในระดับประถมศึกษา ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม มีรายได้ต่อเดือนเฉลี่ย ๘,๘๙๖ บาท ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ มีถิ่นพำนักอยู่ในพื้นที่ ตำบลแม่ทา ผลการวิจัยเกี่ยวกับสำหรับการ สํารวจแหล่ง ท่องเที่ยววิถีเกษตรแบบยั่งยืนบนแนวคิด และรูปแบบการเกษตรยั่งยืนในตำบลแม่ทา พบว่าความคิดเห็น รูปแบบพุทธเกษตรกรรมระดับความคิดเห็นว่ามี อยู่ ในระดับที่ มากที่สุด และผู้ให้ ข้อมูลส่วนมากมี ความรู้ ความเข้าใจในรูปแบบการเกษตรอยู่ในระดับความคิดเห็นว่ามี อยู่ ในระดับที่ มาก การประเมินศักยภาพ ทรัพยากรท่องเที่ยวในตำบลแม่ทา พบว่า ศักยภาพในการรองรับของ แหล่งท่องเที่ยววิถีเกษตรมีศักยภาพ ในระดับสูง

ศักยภาพด้านการจัดการของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยววิถีเกษตรมีศักยภาพเป็นเจ้าบ้านมีศักยภาพ ในระดับปานกลาง มิติด้านการตลาดมีศักยภาพในระดับสูง ศักยภาพด้านการดึงดูดใจของทรัพยากรแหล่ง ท่องเที่ยววิถี เกษตรมีศักยภาพในระดับสูง และศักยภาพด้านการบริการการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยววิถี เกษตรมีศักยภาพในระดับสูง การสำรวจรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยววิถีเกษตรอย่างยั่งยืนในตำบลแม่ ทาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีความคิดเห็นว่าการท่องเที่ยวรวมไปถึงผลผลิตทางการเกษตรสามารถ นำมาใช้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวได้อยู่ ในระดับเห็นด้วยมาก รูปแบบตลาด การท่องเที่ยวอยู่ ในระดับที่ เห็นด้วยมาก และรูปแบบการบริ การการท่องเที่ยวอยู่ ในระดับเห็นด้วยมาก

ปิยะมา ใจไฝ^{๔๘} ได้ศึกษาพบว่าการพัฒนาแบบการประยุกต์ใช้แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงพุทธ เพื่อวิถีชีวิตที่ยั่งยืนมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดนิเวศวิทยาตะวันตก ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดนิเวศวิทยา เชิงพุทธ ๓) เพื่อศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้นิเวศวิทยาเชิงพุทธของกลุ่มเป้าหมายและ ๔) เพื่อพัฒนารูปแบบการ ประยุกต์นิเวศวิทยาเชิงพุทธเพื่อวิถีชีวิตที่ยั่งยืนในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาจากเอกสารและศึกษา จากการประยุกต์ใช้แนวคิดนิเวศวิทยาของกลุ่มเป้าหมายโดยเลือกศึกษา ๓ กลุ่มเป็นตัวอย่างประชากรใน ระดับ วัด ชุมชน และบ้าน ดังนี้ ๑) วัดพระบรมธาตุตอดยผาส้ม ๒) กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ต.แม่ทาและ ๓) ศูนย์ เรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองและศูนย์เมล็ดพันธุ์พื้นบ้านพันพรรณรายผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการประยุกต์ใช้ นิเวศวิทยาเชิงพุทธเพื่อการพัฒนาวิถีชีวิตที่ยั่งยืนเป็นทางเลือกในวิถีทางแห่งการแก้ปัญหาระบบเชิงนิเวศที่ ยั่งยืนมนุษย์ควรมีความเข้าใจ นิยาม ๕ ปฏิจจสมุบาทและกฎไตรลักษณ์ เพื่อจะสามารถดำเนินชีวิตที่ เหมาะสมกับระบบนิเวศตามหลักมรรคมีองค์ ๘

วันดี พินิจวรสินและคณะ^{๔๙} ได้กล่าวว่าภูมิปัญญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของสถาปัตยกรรม ในอุตสาหกรรมเกษตรพื้นบ้าน บริเวณลุ่มน้ำเพชรบุรี สถาปัตยกรรมและเครื่องมือ ของเครื่องใช้เพื่อรองรับ บกิ จกรรมที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม พื้นบ้านมีพัฒนาการควบคู่กับสังคมเกษตรมาเปนเวลานาน และมักมี ความแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขของท้องถิ่น

ลุ่มน้ำเพชรบุรีจัดได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางระบบนิเวศน ผลผลิตทางการเกษตร และกลุ่มชาติพันธุ์ อันนำมาซึ่งความหลากหลายในการพัฒนารูปแบบของอุตสาหกรรมเกษตรพื้นบ้าน สถาป

^{๔๘} ปิยะมา ใจไฝ, “การพัฒนาแบบการประยุกต์ใช้แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงพุทธเพื่อวิถีชีวิตที่ยั่งยืน”, วารสาร พิษเนศวร์สาร ,ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘), หน้า๑๖๙.

^{๔๙} วันดี พินิจวรสินและคณะ, “ภูมิปัญญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของสถาปัตยกรรม ในอุตสาหกรรม เกษตรพื้นบ้านบริเวณลุ่มน้ำเพชรบุรี”, หน้าจั่ว : วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ :มหาวิทยาลัยศิลปากร, (ประจำการศึกษา ๒๕๕๒), หน้า๑๔๗-๑๔๘.

ตยกรรม และอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการผลิตต่างๆที่มีความเฉพาะตามไปด้วย อย่างไรก็ตามท่ามกลางสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจ

ชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบได้ และอาจทำให้ต้องมีการปรับตัวทั้งกระบวนการผลิต และสิ่งแวดล้อมสรรครสร้างที่เกี่ยวข้องอีกด้วย บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอเรื่องราวภูมิปัญญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในพัฒนาการของสถาปัตยกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ และกิจกรรมการผลิตของผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมเกษตรพื้นบ้าน ที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศและปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องของบริเวณลุ่มน้ำเพชรบุรีของข้อมูลที่ใช้ในบทความนี้ มาจากการศึกษาในพื้นที่ ๓ อำเภอ อำเภอทวาย อำเภอปานลาด และอำเภอบานแหลม โดยมี

กรณีศึกษาตามประเภทกิจกรรมทางการเกษตรที่สัมพันธ์กับนิเวศแวดล้อม ได้แก่ นาข้าว นาเกลือ พืชไร่ พืชสวน การประมงทะเลชายฝั่ง และการปศุสัตว์ ข้อมูลที่ได้ถูกวิเคราะห์ และอภิปรายผ่านการจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบและการเทียบวิเคราะห์จากการศึกษาพบว่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและเครื่องมือ เครื่องใช้อื่นที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมเกษตรมีความหลากหลายและสอดคล้องไปกับกิจกรรมการผลิตที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศลุ่มน้ำเพชรบุรี

บางส่วนมีแนวโน้มที่กำลังจะสูญหายไปในอนาคต และบางส่วนมี พัฒนาการอย่างต่อเนื่องโดยมักมีการใช้วัสดุ สมัยใหม่ หรืออุปกรณ์ และเครื่องมือประกอบการผลิตที่มี เทคโนโลยี ขั้นสูงมากขึ้น ซึ่งการพัฒนาการต่างๆ มี ผลต่อการเปลี่ยนแปลง

อัตลักษณ์ ของท้องถิ่นอีกด้วยถึงแม้ว่าการพัฒนาของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเพื่อตอบสนองการผลิตของ อุตสาหกรรม เกษตรพื้นบ้านในภาพรวมจะมีแนวโน้มความสัมพันธ์ที่ห่างเหินจากแม่น้ำเพชรบุรี จากการวิเคราะห์ พบว่าสิ่งแวดล้อมสรรครสร้างพื้นถิ่นในพื้นที่ศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงใน ๒ แง่มุม คือ ๑) สถาปัตยกรรมโรงเรือนและอุปกรณ์ การผลิตที่สะท้อนให้เห็นถึงขคิดในการประหยัดพลังงาน สุนทรียภาพแห่งการผสมผสานของหลายประโยชน์ใช้สอย และ โครงสร้างอาคารที่ไหลลื่นประโยชน์ ในเชิงเศรษฐกิจ และ ๒) วิธีการดำเนินกิจการที่มีทั้งดานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดานการสร้างการผลิตที่หลากหลาย และดานการสร้างระบบพึ่งพาและรวมกลุ่มการผลิตของชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้ ตนเองท่ามกลางสภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจที่ผันแปรอย่างต่อเนื่อง

กิริติพร จุฑะวิริยะและคณะ^{๕๐}, ได้ทำวิจัยที่มุ่งวิเคราะห์ การดำรงชีพของเกษตรกรที่ ทำเกษตรผสมผสานในฐานะยุทธศาสตร์ การดำรงชีพในบริบทโลกาภิวัตน์ โดยวิเคราะห์ ภายใต้ กรอบคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework) ที่ให้ความสำคัญกับทุน(Capital/Assets) ๕ ด้าน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนทางกายภาพ และทุนการเงิน การศึกษาผ่านประสบการณ์ เกษตรกรสมาชิกเครือข่ายเกษตรผสมผสาน อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น พบว่าเกษตรกรผสมผสานเป็นยุทธศาสตร์การดำรงชีพที่ช่วยเกษตรกรในการคลี่คลายปัญหาอันเป็นผลจากการทำเกษตรแผนใหม่ ที่มุ่งสู่ การผลิตเชิงเดี่ยวหรือการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อขายสู่ท้องตลาด ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมและการลดลงของทุนธรรมชาติและทุนการเงิน การปรับระบบการผลิตสู่เกษตรผสมผสานที่มีรากฐานจากการใช้ทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ ทำให้เกษตรกรสามารถฟื้นฟูและสั่งสมทุนธรรมชาติทุนการเงินรวมถึงทุนทางกายภาพที่หดหายและถดถอยไปจนสามารถดำรงชีพได้อย่างมั่นคงขึ้นภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

^{๕๐} กิริติพร จุฑะวิริยะและคณะ, “เกษตรผสมผสาน : ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของเกษตรกรอีสานภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์”, วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง : ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗), หน้า ๒๕-๔๘.

วัลลภ จันดาเป้าและคณะ^{๕๑} การจัดการพัฒนารูปแบบ วนเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาเกษตรกรใน ๔ อำเภอของจังหวัดอุดรธานี, ได้ทำการวิจัย เพื่อศึกษารูปแบบวนเกษตรที่เหมาะสมของเกษตรกรจังหวัดอุดรธานี และเพื่อการศึกษาแนวทางการปลูกป่าในพื้นที่ของเกษตรกรระหว่างปี พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๕๔ ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative data) จากกลุ่มเกษตรกรจำนวน ๙๖ คน จาก ๔ อำเภอของจังหวัดอุดรธานี ประกอบด้วย อำเภอเมือง อำเภอวังสามหมอ อำเภอกุมภวาปี และอำเภอบานดุง ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรที่ทำ วนเกษตรมีรูปแบบการจัดการวนเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จากความรู้ ประสบการณ์ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากชุมชนเดียวกัน และต่างชุมชน แลวนำความรู้มาต่อยอดและยกระดับความรู้ที่มีให้เหมาะสมกับตนเอง จากการศึกษาพบ ๒ รูปแบบ ได้แก่ ๑) รูปแบบพื้นฐาน เป็นความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว เลี้ยงตนเองได้บนพื้นฐานของความประหยัดและขจัดรายจ่ายที่ไม่ จำเป็น ๒) รูปแบบก้าวหน้า เป็นความพอเพียงระดับชุมชนและองค์กร รวมทั้งกันในรูปแบบสหกรณ์ ในการผลิต การตลาด และการจัดการบนพื้นฐานของแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

อนุวัฒน์ กระสังข์^{๕๒} ได้อธิบายเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชน ตามหลักพุทธธรรมอย่างยั่งยืน หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรมอย่างยั่งยืน นับเป็นสิ่งที่ใหม่สำหรับชาวบ้านทั่วไป แต่สำหรับพระสงฆ์ได้ถือปฏิบัติกันมานาน เพียงแต่ไม่เป็นรูปธรรมเท่านั้น เป็นที่ตระหนักกันว่าปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาในระดับชาติที่ทุกคนในชาตินับตั้งแต่หน่วยเล็กๆจนถึงหน่วยใหญ่ คือระดับตั้งแต่ระดับ บุคคล ครอบครัว สังคม ไปจนถึงระดับองค์กร และระดับชาติ ต้องเข้ามามีส่วนร่วม จุดนี้เองทำให้พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่ บูรณาการหลักธรรมเข้าไปปรับใช้ จนทำให้เกิดแนวคิดใหม่ที่น่าสนใจ

พรหมพิริยะ พนาสนธิ^{๕๓} รูปแบบการสร้างความรู้เพื่อการอาชีพทำนาของชาวบ้านดอน ประกอบด้วย ๕ องค์ประกอบ คือ ๑) กระบวนการเรียนรู้ในรูปกลุ่มของชุมชน ๒) การเรียนรู้จากโรงเรียนชาวนา มูลนิธิข้าวขวัญ ๓) การรับ ความรู้จากภายนอกชุมชน ๔) ความรู้จากภูมิปัญญาดั้งเดิม และ ๕) ระบบความสัมพันธ์และวัฒนธรรม ชุมชน โดยในองค์ประกอบที่ ๑ ยังประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย ๔ องค์ประกอบ คือ ๑) การใช้ชุมชนและ ชาวบ้านเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และสร้างความรู้ (Learner Center) ๒) การจัดการเรียนรู้ในระบบกลุ่ม (Learning Organization) ๓) การจัดการความรู้ (Knowledge Management) และ ๔) การสร้าง เครือข่ายทุกระดับ (Networking) ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (Interaction) และเป็นสิ่งที่ชาวนาบ้านดอนใช้เป็นแกนหลักในการสร้างความรู้ใหม่ในเชิงปฏิบัติและต่อยอดความรู้บางส่วน ที่ได้รับจากโรงเรียนชาวนา มูลนิธิข้าวขวัญ สอดคล้องกับแนวคิดของกูด ,บาร์โดและ ฮาร์ตแมน ที่ให้ความหมายของรูปแบบว่า คือ สิ่งที่แสดงโครงสร้าง ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของปัจจัยต่าง ๆ หรือองค์ประกอบสำคัญของสิ่งที่ศึกษาเพื่อให้เข้าใจข้อเท็จจริง หรือปรากฏการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ง่ายขึ้น และยัง

^{๕๑} วัลลภ จันดาเป้า และคณะ, “การจัดการพัฒนารูปแบบวนเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาเกษตรกรใน ๔ อำเภอของจังหวัดอุดรธานี”, วารสารมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๑.

^{๕๒} อนุวัฒน์ กระสังข์, “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชน ตามหลักพุทธธรรมอย่างยั่งยืน”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ปี ๑๙ ฉบับที่ ๑, หน้า ๑๒๕.

^{๕๓} พรหมพิริยะ พนาสนธิ, “รูปแบบการสร้างความรู้บนฐานของชุมชนเพื่อการอาชีพทำนาของชาวบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี”, วารสารวิชาการราชภัฏตะวันตก, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๖, หน้า ๖๕.

สอดคล้องกับแนวคิดของวิลเลอร์ ที่มองว่ารูปแบบคือโครงสร้างทางความคิดและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ของเรื่องที่ศึกษา

ซึ่งในงานวิจัยฉบับนี้คือชุดความรู้ใหม่ในการทำ นาเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ในยุคทุนนิยม โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของปัจจัยต่าง ๆ หรือองค์ประกอบสำคัญของสิ่งที่ศึกษา และโครงสร้างทางความคิดของชาวบ้านตอนนั้น มิได้เกิดขึ้นจากองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อย เพียงเท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นจากขบวนการเรียนรู้ที่ชาวบ้านตอนร่วมกันจัดในระหว่างการสร้างความรู้ใหม่ด้วย ๐๖๖ วารสารวิชาการ ราชภัฏตะวันตก ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๖ ๕. การจัดการความรู้เพื่อสร้างความรู้ใหม่ของกลุ่มชาวบ้านตอน ตามรูปแบบที่ผู้วิจัยค้นพบ ประเด็นสำคัญอยู่ที่การจัดการความรู้ของชุมชน ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการคือ ๑) การมาพบกัน ณ จุดนัดพบของกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ๒) การสังเกตและการไตร่ตรองจากประสบการณ์ใน แปลงนามาแลกเปลี่ยน ๓) การสร้างข้อสรุปจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ที่ได้รับการเพิ่มเติม จากผู้เชี่ยวชาญ และ ๔) การทดลองปฏิบัติในแปลงนาของตนเองและสังเกตผลจากการทดลอง ในกระบวนการ ทั้ง ๔ ขั้นตอนนี้เป็นการนำ เอา Tacit Knowledge ในตัวของชาวบ้านออกมาเป็น Explicit Knowledge โดยกลุ่มจดบันทึกความรู้ไว้ ซึ่งทั้ง ๔ ขั้นตอนนี้ครอบคลุมกระบวนการจัดการความรู้ของ ศ.นพ. วิจารย์ พานิช (online [www. blog-for-thai-km.blogspot.com](http://www.blog-for-thai-km.blogspot.com)) ที่กล่าวว่ากระบวนการจัดการความรู้ประกอบด้วย ๗ ขั้นตอน คือ ๑) การบ่งชี้ความรู้ ๒) การสร้างและแสวงหาความรู้ ๓) การจัดความรู้ให้ เป็นระบบ ๔) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ ๕) การเข้าถึงความรู้ ๖) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ และ ๗) การเรียนรู้ โดยในขั้นตอนการจัดการความรู้ของชาวบ้านจะได้เป็นเส้นตรงเช่นเดียวกับแนวคิดของ นักวิชาการ เช่นในขั้นตอนที่ ๑), ๒), ๓), ๔), ๖) และ ๗) ตามแนวคิดของ ศ.นพ.วิจารย์ พานิช จะอยู่ใน ขั้นตอนี่ ๑), ๒) และ ๓) ของการจัดการความรู้ของชาวบ้าน

ศศิโสสม ดวงรักษา^{๕๔} ได้กล่าวว่า พฤติกรรมของ มนุษย์อาจแตกต่างกันไปตาม สถานภาพทางสังคมของแต่ละคน ซึ่งการแสดงออกอาจมีเหตุผลหลาย อย่างประกอบกับกล่าวคือส่วน หนึ่งมาจากความพอใจส่วนตัว และอีกส่วนหนึ่งเพื่อความต้องการ แสดงสถานภาพของตนเพื่อให้สังคม ยอมรับและยกย่อง สำหรับคนบางคนที่เดินทางท่องเที่ยวมี เหตุผลมาจากความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงภาระกิจวัตรประจำวัน ที่ซ้ำซาก นอกจากนี้ก็มีการเดินทาง เพื่อตอบสนองความอยากรู้อยากมีประสบการณ์แปลกๆ ใหม่ ๆ

ปรีชา แดงโรจน์^{๕๕} ได้อ้างอิงนิยามของการท่องเที่ยวขององค์การ สหประชาชาติ ในการประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ณ กรุงโรม เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๐๖ ไว้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึงกิจกรรมที่มีเงื่อนไขเกี่ยวข้องอยู่ ๓ ประการ ได้แก่การเดินทางจุดหมาย ปลายทาง และ วัตถุประสงค์ของการเดินทาง

นิคม จารุมณี^{๕๖} ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง การ เดินทางใดๆ ที่เป็นการเดินทางที่อยู่ในเงื่อนไข ๓ ประการคือการเดินทางจากสถานที่อยู่อาศัยประจำ ไปยังสถานที่อื่นๆ เป็น

^{๕๔} ศศิโสสม ดวงรักษา, “เปรียบเทียบปัจจัยและพฤติกรรมที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการโรงแรมระดับ ๔-๕ ดาว ของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ในเขตเมืองพัทยาจังหวัด ชลบุรี”, *วิทยานิพนธ์*, (มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๘), หน้า ๑๘.

^{๕๕} ปรีชา แดงโรจน์, *อุตสาหกรรมท่องเที่ยวสู่ศตวรรษที่ ๒๑*, (กรุงเทพฯ:บริษัทดวงกมล จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๙.

^{๕๖} นิคม จารุมณี, *การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*, (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

การชั่วคราวการท่องเที่ยวเป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ มิได้ถูกบังคับ และเป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตาม แต่มิใช่เดินทางเพื่อไปประกอบอาชีพหรือหา รายได้ องค์ประกอบของการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวจะเข้าเยี่ยมชมนั้นจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญและมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา^{๕๗} (๒๕๔๒) และ Collier & Harraway (๑๙๙๗) ได้กล่าว ว่าการที่การท่องเที่ยวจะบรรลุวัตถุประสงค์ขึ้นอยู่กับปัจจัย ๓ ประการดังนี้ - สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) เช่นความสวยงามตามธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมโบราณสถานฯ อันเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญที่สุดของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ต้องมีสิ่งดึงดูดใจอย่างใดอย่างหนึ่งในการที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางไปเยี่ยมชมเยือนถ้าไม่มีสิ่งดึงดูดใจแล้วนักท่องเที่ยวก็ไม่มีแรงจูงใจมาสถานที่นั้น - สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) หมายถึงสิ่งที่จะบริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจสะดวกและอยากมาท่องเที่ยวอีกหรือพักอยู่นานขึ้นเช่นที่พัก ร้านอาหาร การขนส่งสื่อสารไฟฟ้าประปาบ้านจำหน่ายของที่ระลึกและบริการนำเที่ยว เป็นต้น

การเข้าถึงพื้นที่ (Accessibility) หมายถึงการคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องมี เส้นทางหรือโครงข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงพื้นที่นั้นตลอดจนสามารถติดต่อเชื่อมโยงกันระหว่าง แหล่งท่องเที่ยว กับบริเวณใกล้เคียงจะเห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเข้าถึงได้โดยมีปัจจัยคมนาคมที่สะดวกก็จะมีนักท่องเที่ยวนิยมเข้าไปท่องเที่ยวมากแต่ถ้าแหล่งท่องเที่ยวอยู่ไกลและไม่มีการคมนาคม เข้าถึงได้สะดวกเพียงพอก็จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวนี้ลดความสำคัญลง Twitter ซึ่งเป็นไปตาม แนวคิดของ จิระวัฒน์ อนุวิชานนท์ ที่กล่าวว่านักท่องเที่ยวที่จะค้นข้อมูลเกี่ยวกับคุณภาพของ ๑๘ การบริการจากแหล่งข้อมูลต่างๆ แหล่งบุคคลอาจได้แก่ ครอบครัว เพื่อนหรือคนรู้จัก เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นไปตามแนวคิดของ การท่องเที่ยว แห่งประเทศไทย (๒๕๔๑) ที่กล่าวว่า การสื่อสารข้อมูลท่องเที่ยว ไปยังนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย โดยผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ นิตยสาร เป็นต้น เป็นการเร่ง เร้าให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวของตน นอกจากนี้การสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว พบว่า สื่อออนไลน์ที่ได้ผลมากที่สุดคือ เฟสบุ๊ค (Facebook) สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่งเพื่อไปทำการ พักผ่อน ทำธุรกิจ กิจกรรมร่วมประชุมสัมมนา เยี่ยมญาติ เป็นการเดินทางที่มีทั้งค้างคืนและไม่ค้างคืนแล้วแต่ ความสะดวกของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันออกไป

วิไลวัจน์ กฤษณะภูติ และคณะ^{๕๘} จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ได้พบประเด็นที่น่าสนใจ จึงนำมาอภิปรายผล ดังนี้ ๑. สภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิต กลุ่มสตรีอนุรักษนิยมมีปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองกุง ตำบลปลาหม้อ อำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น พบว่า กลุ่มนี้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตตั้งแต่เด็ก ด้านการทอผ้า สนใจการทอผ้ามาตั้งแต่อายุได้ ๑๐ ขวบ มีการสังเกต จดจำ ทำตามแม่และยาย เมื่อประจําการไปร่วมประชุม หลาย ๆ แห่ง เมื่อกลับถึงบ้านจะเล่าสิ่งที่ไปได้ยิน ได้ฟังมาให้กรรมการกลุ่มฟัง ซึ่งเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากเครือข่ายภายนอก และเป็นการสร้างเครือข่ายภายนอก ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง บนความพอเพียง ทั้งนี้อภิปรายได้ว่า การเรียนรู้ ตลอดชีวิตนั้น สามารถเริ่มได้ตั้งแต่มีการสังเกต การจดจำ การร่วมกิจกรรม การเข้าร่วม ประชุม มีการสร้างเครือข่าย มีการพัฒนาต่อยอดความรู้ให้

^{๕๗} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, (เชียงใหม่:คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒).

^{๕๘} วิไลวัจน์ กฤษณะภูติ และคณะ, “การพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตในบริบทธรรมาภิบาล ของกลุ่มสตรี กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี จังหวัดขอนแก่น”, มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ๓๔, (ปีที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐), หน้า ๒๖๒-๒๖๔.

เกิด การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ มานิตย์ ซาซियो ได้ทำการศึกษารูปแบบ การเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนหลายวัยในศูนย์ตุ้มโฮมลูกหลานบ้านเหล่าลิ่ง พบว่า รูปแบบการเรียนรู้ตลอด ชีวิตของคนหลายวัยในศูนย์ตุ้มโฮม ลูกหลานบ้านเหล่าลิ่ง คือ LING MODEL ประกอบด้วยการเรียนรู้ การ ค้นหาคความถนัด การสร้างเครือข่าย การปลูกฝัง การเรียนรู้พื้นฐานวิถีชุมชนบนความพอเพียง สอดคล้องกับ ผลการศึกษา Humanities & Social Sciences ๓๔ (๓) September - December ๒๐๑๗ ๒๖๓ Lifelong Learning Development in the Context of Good Governance Principles among Women Groups under Wilaiwatt Grisanaputi et al. Women's Development Fund Scheme, Khon Kaen Province ของ สุภาวดี วิทิกทินกร ที่ได้ทำการวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต บทบาทหน้าที่หลักของหน่วยงานและสถานศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ทุกระดับในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริม ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย ขั้นตอนเรียนรู้ ๔ ขั้นคือ ขั้นปรับตัว ขั้นสาธิตวิธีทำ ขั้นนำ และขั้นพัฒนาต่อยอดความรู้ให้เกิด การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

๒. ปัญหาการเรียนรู้ตลอดชีวิตในบริบทธรรมาภิบาลของกลุ่มสตรี กองทุน พัฒนาบทบาทสตรี จังหวัดขอนแก่น ปัญหาการเรียนรู้ตลอดชีวิต กลุ่มสตรีผลิตภัณฑ์อาหารสำเร็จรูปปลาข้าวบอง ทรงเครื่อง สมุนไพร บ้านวงศ์สว่าง ตำบลปอแดง อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น พบว่า กลุ่มมีปัญหาด้านการตลาด การตลาดไม่กว้างจึงจำหน่ายในหมู่บ้าน จำหน่ายตาม อำเภอที่มีการจัดงาน ไม่มีเครือข่ายจากองค์กร ภายนอกช่วยเหลือด้านการประชาสัมพันธ์ กลุ่มมีปัญหาการดำเนินงานตามหลักธรรมาภิบาล ยังไม่มีความ ชัดเจน ไม่มีการบันทึก ข้อมูล ไม่มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย ไม่สามารถตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับ การ ดำเนินงานของกลุ่มได้ ทั้งนี้อภิปรายได้ว่า การจัดการการตลาดของผลิตภัณฑ์จะ ต้องใช้วิธีการ ประชาสัมพันธ์ โดยเฉพาะผ่านช่องทางสื่อ Internet จึงจะได้ผล และ เป็นการประชาสัมพันธ์วงกว้าง นอกจากนี้การปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลข้อหนึ่ง ในหกข้อคือ ความโปร่งใส หากไม่มีการจัดทำบัญชีรายรับ รายจ่าย ไม่สามารถ ตรวจสอบได้ อาจเกิดปัญหาด้านความโปร่งใส ผลการศึกษานี้แตกต่างจากผลการศึกษา ของ อาชญญา รัตนอุบล และคณะ ที่ได้ทำการศึกษารื่อง การจัดการเรียนรู้ ของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต : สวนสาธารณะ ผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้ประสบปัญหาด้านการจัดการเรียนรู้ ด้าน บุคลากร ด้านวิชาการ และด้านงบประมาณ โดยให้เหตุผลว่า ไม่มีหน่วยงานที่จัดการศึกษาเข้าไปรับผิดชอบ โดยตรง ๓. การพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตในบริบทธรรมาภิบาลของกลุ่มสตรี กองทุน พัฒนาบทบาทสตรี ในจังหวัดขอนแก่น การพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต กลุ่มสตรีประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเพิ่มศักยภาพสมาชิก กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี

ในการเขียนโครงการ บ้านบ่อนกเขา ตำบล เขื่อนอุบลรัตน์ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น พบว่า กลุ่มสตรีบ้านบ่อนกเขา ชาดการ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ๓๔ (๓) กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐ ๒๖๔ การพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตในบริบทธรรมาภิบาล ของกลุ่มสตรีกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี จังหวัด ขอนแก่น วิไลวัจส์ กฤษณะภุติ และคณะ ติดตามประเมินผลที่ได้รับการฝึกอบรมกลุ่มสตรีในการเขียน โครงการ ขาดงบประมาณ สนับสนุน เพื่อพัฒนาศักยภาพสตรี ให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการส่งเสริม ความเท่าเทียมด้านโอกาส และความเสมอภาคทางการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป ชาดการ สร้างเครือข่ายด้าน วิชาการ หมวดยอดหนุนในการพัฒนาศักยภาพสตรี ทั้งนี้อภิปราย ได้ว่า ในการพัฒนาศักยภาพสตรี เพื่อ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ควรสร้างเครือข่าย วิชาการเน้นการมีส่วนร่วมจึงจะได้ผล ผลการศึกษานี้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ กิตติม บัญชวิทย์ และทัศนีย์ บัญชวิทย์ (๒๕๕๑) ที่ได้ทำการศึกษารูปแบบ ระบบ สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีท้องถิ่นในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษา

พบว่า การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับสูง ข้อค้นพบที่น่าสนใจ จากผลการวิจัยนี้ คือ การเรียนรู้ตลอดชีวิต เกิดขึ้นได้ตั้งแต่ บุคคลจำความได้ มีการสังเกต การจดจำ นำไปสู่การกระทำ ค้นหาความรู้เพิ่มเติม เสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ มีเครือข่ายการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และมีการพัฒนา ตั้งแต่ การเรียนรู้เพื่อรู้ จนถึงการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงทั้งตนเอง และมีอิทธิพลต่อ ครอบครัว และชุมชนอีกด้วย

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร^{๕๙} การศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ต่อรายได้ครัวเรือนเกษตรกร ปัจจัยที่ส่งผลต่ออัตราการเพิ่มขึ้นของรายจ่ายมากกว่ารายได้อุณหภูมิจึงปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยในช่วงที่ทำการศึกษานี้ในแต่ละภาคส่วนใหญ่มีความผันผวนและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ภาคกลางมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงที่สุดของประเทศ รองลงมา คือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ส่วนปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยภาคใต้มีปริมาณน้ำฝนสูงที่สุด รองลงมา คือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ตามลำดับ ทั้งนี้ผลการวิเคราะห์หาทางเศรษฐกิจ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อรายได้และรายได้สุทธิ ครัวเรือนเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ อุณหภูมิที่เพิ่มขึ้นจากอุณหภูมิเฉลี่ยในรอบ ๓๐ ปี ในช่วงเดือน พ.ค. - ก.ค. ส่งผลให้รายได้และรายได้สุทธิลดลง ๖๘๓.๖ และ ๓๒๐.๘ บาทต่อไร่ ตามลำดับ ส่วนช่วงเดือน พ.ย. - ม.ค. รายได้เพิ่มขึ้น ๕๒๘.๗ บาทต่อไร่ และเมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงการเพิ่มขึ้นของปริมาณน้ำฝนจาก ค่าเฉลี่ย ๓๐ ปี ในช่วงเดือน พ.ค. - ก.ค. พบว่า รายได้และรายได้สุทธิครัวเรือนเกษตรกรลดลง ๗.๓๕ และ ๖.๒ บาทต่อไร่ ส่วนช่วงระยะเวลาเดือน ก.พ. - เม.ย. รายได้สุทธิลดลง ๕๓.๓ บาทต่อไร่ ทั้งนี้ปริมาณน้ำฝนที่เพิ่มขึ้น ในช่วง พ.ย. - ม.ค. ส่งผลให้รายได้ และรายได้สุทธิเพิ่มขึ้น ๔๓.๘ และ ๓๕.๓ บาทต่อไร่ รวมทั้งช่วงเดือน ส.ค. - ต.ค. รายได้สุทธิเพิ่มขึ้น ๘.๖ บาทต่อไร่ จากผลการศึกษาดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้ประเมินผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศร่วมกับการจำลองสภาพภูมิอากาศในอนาคต โดยข้อจำกัดของแบบจำลอง คือ การวิเคราะห์ มูลค่าให้ได้ค่าที่สะท้อนข้อเท็จจริงของพื้นที่ทางการเกษตรตามกลไกตลาดให้ได้มากที่สุด ทั้งนี้ผู้ดำเนินนโยบาย สามารถให้ข้อมูลแก่เกษตรกรเพื่อเป็นการรับทราบถึงผลกระทบในรูปแบบความสูญเสียหรือความเสียหายที่ อาจเกิดขึ้นในการอนาคต และนำไปใช้เพื่อสร้างความสามารถในการตั้งรับปรับตัวเพื่อลดผลกระทบที่อาจจะ เกิดดังกล่าว

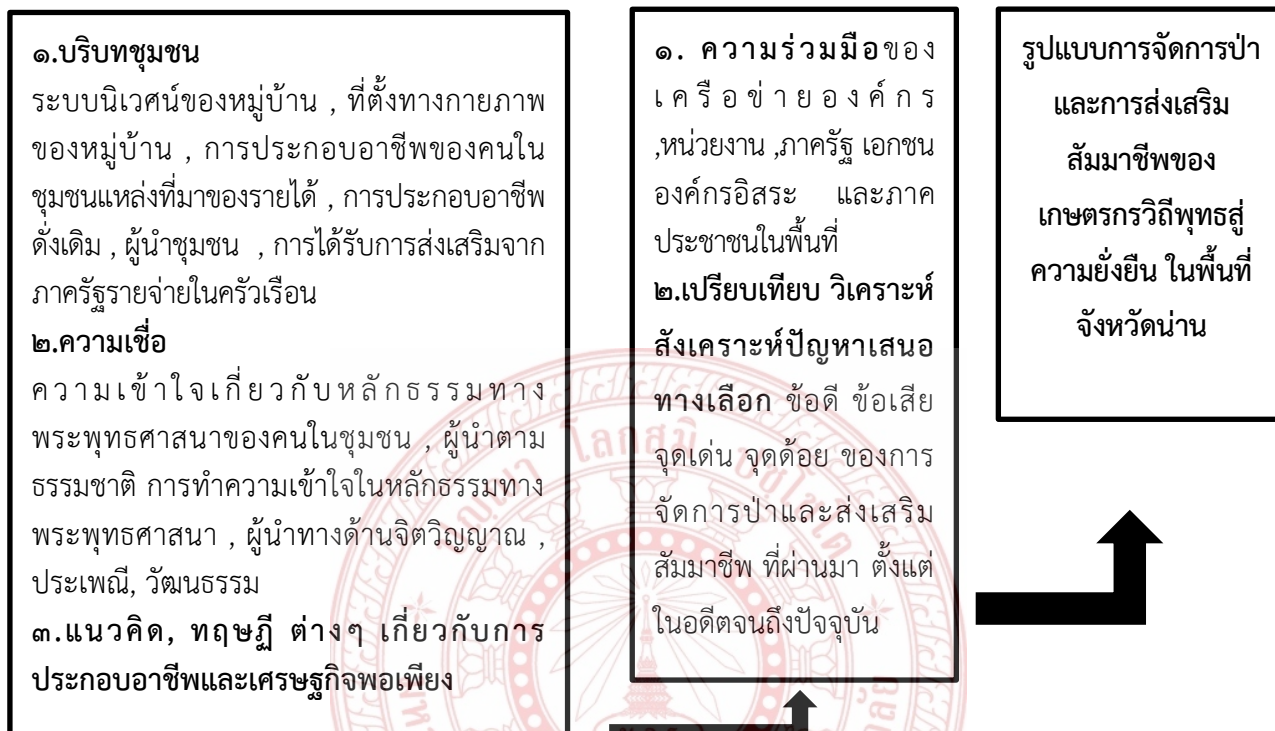
วริศรา บุญมา^{๖๐} ได้ศึกษาความสำเร็จของกลุ่มอาชีพในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์และศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ในมิติความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ มิติความเข้มแข็งทางสังคมและวัฒนธรรม มิติความเข้มแข็งด้านผลิตภัณฑ์การ วิจัยครั้งนี้ได้ใช้ทั้งวิธีการเชิงปริมาณ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้นำและสมาชิกในกลุ่มอาชีพผู้ผลิตชุมชนผลิตภัณฑ์ประเภทอาหาร ในจังหวัดเชียงใหม่จำนวน ๔๑ กลุ่ม รวมทั้งสิ้น ๒๔๖ คน และวิธีการเชิงคุณภาพ โดยเก็บ รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มอาชีพ ๗ กลุ่มและเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนใน ๕ อำเภอ ผลการวิจัยมีข้อค้นพบ ดังนี้ (๑) ระดับความสำเร็จของกลุ่มอาชีพ ด้านความเข้มแข็งของชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ความสำเร็จรายมิติ คือ มิติด้านเศรษฐกิจมีความสำเร็จระดับปานกลาง มิติด้านสังคมและวัฒนธรรมมีความสำเร็จระดับสูงและมิติด้านผลิตภัณฑ์ความสำเร็จอยู่ในระดับปานกลาง (๒) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพ ได้แก่ ระยะเวลาในการดำเนินงาน กลุ่ม ขนาดของกลุ่ม ผู้นำกลุ่ม การมีส่วนร่วม

^{๕๙} สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, การศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ต่อรายได้ครัวเรือนเกษตรกร, ๒๕๖๑, หน้า ๓.

^{๖๐} วริศรา บุญมา, “ความสำเร็จของกลุ่มอาชีพในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์: ด้านความเข้มแข็งของชุมชน”, วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๑, หน้า ๑๐๗.

ของสมาชิก การสนับสนุนจากภายนอก ความสัมพันธ์ของสมาชิก กลุ่ม การบริหารงานกลุ่ม และเครือข่าย ภายนอกกลุ่ม ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพ อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติได้แก่ แหล่งเงินทุนของกลุ่ม ระดับการศึกษาของสมาชิกกลุ่ม และมูลเหตุของการ รวมกลุ่ม

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พัฒนากิจกรรมและการประกอบสมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึงพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมและการประกอบสมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ๓) เพื่อวิเคราะห์การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน การวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่การวิจัยกลุ่มประชากร
- ๓.๓ เครื่องมือการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บและรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้วิธีการอธิบายแบบกรณีศึกษา (Case Study research) อธิบายถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดการพัฒนา กิจกรรมและการประกอบสมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตร ตลอดถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน บริบทชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตร โดยบางส่วน มีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นในการค้นปัญหาชุมชน การเรียงลำดับปัญหา การหาแนวทางการแก้ไขปัญหาหารือร่วมกัน ทั้งนี้ จะได้ทำการกำหนดตัวผู้ให้ข้อมูล เพื่อเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเหมาะสม ด้วยรูปแบบการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้วิธีการอธิบายแบบกรณีศึกษา (Case Study research) มีประเด็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพของคนใจชุมชน และบริบทที่หลากหลาย แตกต่าง ตามเวลาและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

๒. การศึกษาปัญหาอย่างลึกซึ้งเพื่อให้ได้คำตอบของประเด็นคำถามที่เที่ยงตรงและสอดคล้องกับเหตุการณ์หรือกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องอาศัยวิธีการศึกษาการประกอบอาชีพของคนในชุมชนที่สอดคล้องกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา แบบเจาะลึกเป็นแบบกรณีศึกษา เพื่อให้ได้คำตอบที่ครอบคลุมในเรื่องของสภาพการที่เป็นอยู่

๓. พัฒนาการด้านต่างๆ แนวคิดของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผลกระทบทางตรงและทางอ้อม อันจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนา กำหนดรูปแบบ ตลอดจนกิจกรรมที่เหมาะสมของชุมชนอย่างยั่งยืน ต่อไป โดยมีแหล่งข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ข้อมูลจากกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

๓.๒ พื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

การศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาการพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน จำนวน ๔ หมู่บ้านในจังหวัดน่าน ได้แก่

- ๑) หมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
- ๒) หมู่บ้านโป่งคำ ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
- ๓) หมู่บ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน
- ๔) หมู่บ้านนาคำ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน

สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ได้กำหนดกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยจากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการ หรืออยู่ในกลุ่มผู้นำโดยธรรมชาติ และประชาชนในชุมชน ซึ่งบริบทของชุมชน หมู่บ้านเกษตรวิถีพุทธรวมถึง โดยกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว มีความสำคัญในกระบวนการจัดการ ส่งเสริม การมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน อีกทั้งภาคีเครือข่ายด้านต่างๆที่สนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการสำคัญของการสร้างกระบวนการคิดของชุมชนในเชิงปรัชญา ตลอดจนแนวความคิดและทัศนคติทางด้านกระบวนการหรือกลไกเกี่ยวกับกระบวนการจัดการหมู่บ้านพุทธเกษตร ส่งเสริมการมีส่วนร่วม รวมทั้งทัศนคติด้านต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการส่งเสริมชุมชน

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาใช้กระบวนการคัดเลือก ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive random) อันเป็นการเลือกตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการพิจารณา เลือกตัวอย่าง ด้วยตนเองโดยมีเหตุผลในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้

- ๑) ต้องเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในกระบวนการส่งเสริม
- ๒) การมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน
- ๓) ภาคีเครือข่ายที่มีส่วนทำให้เกิดการสร้างเสริมสนับสนุนในบริบทชุมชนจนประสบผลสำเร็จ
- ๔) บุคคลตัวแทนดังกล่าวต้องสามารถตอบคำถามและแสดงความเห็น แนวคิด ทัศนคติทางด้านกระบวนการหรือกลไกการจัดการส่งเสริมสัมมาชีพทางการเกษตรอย่างชัดเจน

๕) ถ้าหากอาสาสมัครมีการถอนตัว จะคัดเลือกตัวแทนที่อยู่ในองค์กรเดียวกัน เช่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ตัวแทนกลุ่มผู้ประกอบการใน ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกิจกรรมดังกล่าวและสามารถให้สัมภาษณ์ได้เฉกเช่นเดียวกับประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ถอนตัวไป เพื่อที่จะได้นำข้อมูลที่ได้รับ จากวิธีการวิจัยมาประมวลผลข้อมูล และวิเคราะห์ อันนำไปสู่ข้อค้นพบในการวิจัย ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยดังนี้

๑) กลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน	จำนวน ๑๐ คน
๒) หมู่บ้านโป่งคำ ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน	จำนวน ๑๐ คน
๓) หมู่บ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน	จำนวน ๑๐ คน
๔) หมู่บ้านนาคำ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน	จำนวน ๑๐ คน
รวมทั้งหมด	จำนวน ๔๐ คน

ประกอบด้วย ๑) ประธานกลุ่มองค์กรต่างๆในพื้นที่เป้าหมาย ๒) ผู้อำนวยการโรงเรียนในพื้นที่ ๓) ผู้ใหญ่บ้าน ๔) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ๕) ตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ๖) ผู้ประกอบการสวน สวนผักพื้นบ้าน ๗) ผู้ประกอบการโฮมสเตย์ ๘) พระสงฆ์ ในพื้นที่

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้กำหนดรูปแบบให้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ออกแบบวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Obsevetional paticipation) ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีโครงสร้างคำถามแบบปลายเปิดหรือกึ่งโครงสร้าง ในการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Paticipation obsevetional) นั้น ผู้วิจัยจะได้เข้าร่วมทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มเป้าหมายที่ทำการศึกษาเพื่อ สังเกต เหตุการณ์ สภาพแวดล้อม พฤติกรรม ให้เข้าใจความรู้สึกนึกคิด และความหมายที่บุคคลเหล่านั้นให้ต่อพัฒนาการและปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นต่อการจัดการสร้างเสริมสุขภาพในบริบทชุมชนท้องถิ่นเชิงสุขภาพ รวมถึงสังเกต คุณลักษณะส่วนบุคคลที่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่ม การจัดการตนเอง ครอบครัว และชุมชนของประชากรเป้าหมาย แล้วทำการจดบันทึกข้อมูล ถ่ายภาพ และบันทึกเสียง (ถ้าหากผู้ให้ข้อมูลยินยอม)

๑. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยมีโครงสร้างคำถามแบบปลายเปิดหรือกึ่งโครงสร้าง ผู้วิจัยได้เลือกตั้งคำถามให้มีลักษณะปลายเปิด หรือกึ่งโครงสร้าง ด้วยเห็นว่าวิธีการตั้งคำถามลักษณะนี้จะทำให้เกิดผลดีทั้งผู้วิจัยและผู้ให้สัมภาษณ์ กล่าวคือ ผู้วิจัยมีโอกาสสอบถามอย่างละเอียด เพิ่มบางประเด็นได้อย่างเสรี และผู้ให้สัมภาษณ์ก็ให้ข้อมูลได้เต็มที่ นอกเหนือจากประเด็นที่ได้กำหนดไว้ทั้งนี้ประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์จำแนกออกเป็น หัวข้อดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ ๑ ความเป็นมา ประวัติศาสตร์ชุมชน บริบทชุมชน สถานการณ์ปัญหา วิฤตชุมชน แนวทางการแก้ไขปัญหาและเส้นทางการพัฒนาชุมชน แนวทางการจัดการสุขภาพโดยการเสริมสร้างสัมมาชีพในชุมชน

ประเด็นที่ ๒ แนวทางและวิธีการ ที่ชุมชนนำ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสพัฒนา อุปสรรค และทุนทางสังคม ของชุมชนจากการวิเคราะห์ในห่วงโซ่ที่ผ่านมา มาปรับใช้อย่างเหมาะสม จนก่อให้เกิดจัดการการส่งเสริมสัมมาชีพ

ประเด็นที่ ๓ กลยุทธ์การดำเนินการสร้างกิจกรรมที่ส่งเสริมสัมมาชีพ ของชุมชน

ประเด็นที่ ๔ บทบาทของชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และภาคีเครือข่าย ในการจัดการส่งเสริมการประกอบสัมมาชีพ

ประเด็นที่ ๕ แนวคิดและมุมมองต่อกระบวนการส่งเสริมสัมมาชีพ ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

ประเด็นที่ ๖ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมสัมมาชีพ ในระยะที่ผ่านมา

การสัมภาษณ์ จะใช้ประเด็นคำถามให้เหมาะสมกับเป้าหมายที่ทำการสัมภาษณ์ ได้แก่ กลุ่มผู้นำและแกนนำชุมชน แกนนำด้านต่างๆในพื้นที่ จะใช้คำถามครบทั้ง ๖ ประเด็น เพราะเป็นผู้ที่อยู่ในกระบวนการส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมในชุมชนตลอดมา แต่ผู้ประกอบการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว

ผู้มาใช้บริการทางด้านอื่นๆ จะใช้คำถามในประเด็นที่ ๔-๖ เท่านั้น เพราะ นักท่องเที่ยว ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องสำคัญในการจัดการกิจกรรมกับชุมชนมาตั้งแต่ต้น

๒. การสนทนากลุ่มย่อย จะเป็นการใช้คำถามชุดเดิมเพื่อทวนสอบประเด็นที่ได้สัมภาษณ์บุคคลอื่น เพื่อทวนสอบคำตอบที่ได้มาว่ามีความถูกต้องชัดเจนมากเพียงใด หรือมีประเด็นข้อมูลใหม่เกิดขึ้นในการสนทนากลุ่มย่อยหรือไม่

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากวิธีการต่างๆ ดังนี้

๓.๔.๑ ประสานผู้นำชุมชน เลือกกลุ่มเป้าหมายเพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลและทำการศึกษาวิจัยในพื้นที่ ประสาน วัน เวลา สถานที่ ตัวบุคคลที่จะให้สัมภาษณ์ เพื่อขอหนังสืออนุญาตทำการศึกษา ส่งถึงกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ทั้ง ๔ ตำบล เพื่อขออนุญาตดำเนินการสัมภาษณ์

๓.๔.๒ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การวิจัยเชิงเอกสาร ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร หรือการวิจัยเชิงเอกสาร โดย การทบทวนแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับด้านพุทธเกษตร และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการส่งเสริมสัมมาชีพ ในพื้นที่อื่น ทั้งไทยและต่างประเทศ โดยเริ่มจากการศึกษาข้อมูลทั่วไป และบริบทชุมชน รวมทั้ง ข้อมูลทางวิชาการที่ได้จากการสืบค้นทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือทางเว็บไซต์ต่าง ๆ อันประกอบไปด้วยข้อมูลทางวิชาการดังนี้ ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมสัมมาชีพ แนวคิดเรื่องการให้อำนาจ แนวคิดเรื่องชุมชนเรียนรู้ แนวคิดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะธรรม

๓.๔.๓ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยโดยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ประเด็นคำถาม และมีการอัดเสียง มีการจดบันทึกระหว่างสนทนาและใช้คำถามที่มีลักษณะปลายเปิด ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มประชากร ตามวัน เวลา สถานที่ที่ได้กำหนดไว้ เพื่อค้นหาแนวคิด ทรรศนะ แนวปฏิบัติ ทั้งส่วนบุคคล และชุมชน แนวคิดในการขับเคลื่อนสังคมในการจัดการสร้างเสริมสุขภาพ ที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยขออนุญาตบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์ (ในกรณีที่ผู้ให้สัมภาษณ์ยินยอมให้บันทึกเสียง) รวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์และการสังเกตตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ นำข้อมูลทั้งหมด มาวิเคราะห์อย่างเป็นเหตุเป็นผลตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ ตามกรอบแนวคิดที่ได้กำหนดไว้ในบทที่ ๑ โดยใช้ แนวคิดเรื่องการให้อำนาจ แนวคิดเรื่องชุมชนเรียนรู้แนวคิดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะธรรม อธิบายผลการวิจัยนี้

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอผลการวิจัย

๓.๕.๑ ผู้วิจัยจะได้ทำการถอดเทปจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ออกมาเป็นบทสนทนา ด้วยตนเอง รวมถึงการนำข้อมูลจากการรวบรวมสิ่งที่สังเกตได้มาวิเคราะห์เบื้องต้น ได้แก่ ท่าทาง ลักษณะอารมณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ขณะที่ทำการสัมภาษณ์ โดยจะทำการถอดเทปในลักษณะคงคำพูดทุกคำ ประกอบกับบรรยายลักษณะอารมณ์ สีหน้า แววตา การพูด ไว้ในการถอดเทปนี้อย่างละเอียดด้วย

ข้อมูลจากการถอดเทปจะถูกบันทึกด้วยการพิมพ์ในโปรแกรม Microsoft word โดยทำการแยกข้อมูลตามผู้ใช้ข้อมูลรายบุคคลที่ได้ทำการสัมภาษณ์ และผู้วิจัยทำการตรวจทาน การถอดเทปเพื่อให้มั่นใจว่าไม่มีประเด็นขาดหายไปในช่วงการถอดเทป และเพื่อความสมบูรณ์สูงสุดของการบันทึกข้อมูล

๓.๕.๒ การวางแผนเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะอ่านและศึกษาข้อมูล กำหนดค่าสำคัญและตีความ ทำความเข้าใจกับข้อมูลการสัมภาษณ์ที่จะได้จากการถอดเทป เพื่อให้เห็นภาพรวมและลักษณะของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน หลังจากนั้นจึงจะทำการออกแบบประเด็นหรือหมวดหมู่ของข้อมูลตามที่ได้กำหนดไว้ ในข้อมูลด้านขอบเขตเนื้อหาที่ต้องการ ทั้งนี้เพื่อให้ตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัยอย่างสูงสุด ได้แก่

๑. ประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของชุมชน ข้อมูลทั่วไปและบริบทชุมชน ปัญหาอุปสรรคด้านการส่งเสริมสมาชิก เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และกระบวนการแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ เพื่อพัฒนาและขับเคลื่อน พื้นที่เป้าหมาย ตั้งแต่อดีต - ปัจจุบัน (๒๕๖๑) การค้นหาปัญหา การเรียงลำดับปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา และการวางแผนยุทธศาสตร์ วางแผนกลยุทธ์ จนถึงการกำหนดวาระตำบล กระบวนการจัดการส่งเสริมสมาชิก และผลลัพธ์และผลสำเร็จที่เกิดจากการส่งเสริมสมาชิก

๒. แนวคิดเรื่องการให้อำนาจ, แนวคิดเรื่องชุมชนเรียนรู้, แนวคิดทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) , ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง , ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม ได้นำมาใช้ในชีวิตประจำวันอย่างไร โดยจะใช้เป็นคำถามที่ตั้งประเด็นมาจากแนวคิด และทฤษฎีที่กล่าวมาให้เป็นคำถามที่เข้าใจง่าย

๓. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและประชาชนต่อการส่งเสริมสมาชิก และผลสำเร็จที่เกิดขึ้นในมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและประชาชนที่เกี่ยวข้อง

๓.๕.๓ หลังจากที่ได้รวบรวมข้อมูล ทั้งระดับปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ตามขอบเขตของการศึกษาวิจัยนี้แล้ว ผู้วิจัยจะได้ดำเนินการเตรียมข้อมูล เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดย แยกข้อมูลเป็นส่วนย่อยๆ ภายใต้ประเด็นต่างๆจัดหมวดหมู่ หาประเด็นหลัก และดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามวัตถุประสงค์และขอบเขตเนื้อหาของกรวิจัย ที่ได้กำหนดไว้ในบทที่ ๑ แล้วนำเสนอผลการศึกษาในลักษณะของการพรรณนา (Descriptive) เป็นภาพรวมตามประเภทพร้อมแยกประเด็นตามวัตถุประสงค์ และขอบเขตเนื้อหา โดยมีการนำเอาบริบทชุมชน ทฤษฎี วรรณกรรม และงานวิจัยต่างๆที่ได้ทำการทบทวนในบทที่ ๒ มาอธิบายประกอบผลการศึกษานี้ในการเตรียมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ ว่าข้อมูลที่ได้มาจากพื้นที่วิจัยสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆในบทที่ ๒ หรือไม่และได้พบประเด็นอะไรเพิ่มเติมมาใหม่หรือไม่ในแต่ละวัตถุประสงค์

การแปลความหมายข้อมูล และการนำแนวคิดทฤษฎีมาอธิบาย ผู้วิจัยได้อ่านและตีความข้อมูลด้วยความรอบคอบ ซ้ำหลายรอบโดยให้ข้อมูลที่ได้เป็นตัวสะท้อนถึงชุดประสบการณ์ของชุมชน เหตุผล และการกำหนดรูปแบบการส่งเสริมด้านสมาชิก ให้แนวคิดทฤษฎี มาเชื่อมโยงกับการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อจะได้นำข้อมูลที่ได้จากการแปลความหมาย และการจัดหมวดหมู่มาเขียนพรรณนาตอบตามวัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

๓.๖ สรุประบวนการวิจัย

กล่าวโดยสรุป ในการนำเสนอผลการวิจัยนี้ ผู้ศึกษาได้ประยุกต์ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย ประกอบด้วย วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้รูปแบบ

กรณีศึกษา (Case study research) อธิบายพัฒนาการสำคัญในการส่งเสริมสัมมาชีพจากประสบการณ์ของผู้มีประสบการณ์เดียวกัน มีการเก็บข้อมูลในระดับปฐมภูมิ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยการตั้งคำถามปลายเปิดแบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อให้ได้ข้อมูลในทุกมิติ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observational) บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสัมมาชีพ และ ทุตัญญมิ จากการสืบค้นเอกสาร (Documentary research) หนังสือ บทความตีพิมพ์ และข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ต่างๆ จากนั้น ผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งสองระดับมาสังเคราะห์และวิเคราะห์รวมกันเพื่อนำเสนอเป็นผลการศึกษางานวิจัยต่อไป

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง พัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง หมู่บ้านพุทธเกษตร:รูปแบบการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธสู่ความยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๑) เพื่อศึกษาลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึงพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ๓) เพื่อวิเคราะห์การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ผู้วิจัยได้นำมาเรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

๔.๑ การศึกษาลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๔.๒ ลักษณะการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๔.๓ กิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๔.๔. วิเคราะห์การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการศึกษาลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

การศึกษากิจกรรมพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน กรณีศึกษา จำนวน ๔ หมู่บ้านใน ๔ อำเภอ ได้แก่ ๑. หมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ๒. หมู่บ้านโป่งคำ ตำบลคูพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ๓. หมู่บ้านหลวง อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน และ ๔. หมู่บ้านศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน จากการศึกษาพบว่าลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตร มีผลการศึกษาดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ ผลการศึกษาริบทชุมชนในพื้นที่ในการศึกษาวิจัย

พื้นที่ในการศึกษาวิจัย การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน กรณีศึกษา จำนวน ๔ หมู่บ้านใน ๔ อำเภอ คือ

๑) หมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน^๑

^๑สัมภาษณ์นางอรทัย ไชยเขียว เกษตรกรบ้านดงป่าสัก ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

บริบทชุมชนของบ้านดงป่าสักมีประชากรประมาณ ๖๐๐ คน ๔๐ หลังคาเรือน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร สำคัญได้แก่ข้าวโพด ซึ่งเป็นพื้นที่ไร่และเป็นพื้นที่ภูเขา ไม่มีพื้นที่ราบมากนัก และไม่มีพื้นที่ทำนา ชาวบ้านต้องนำเงินจากการทำไร่ ไปซื้อข้าวเพื่อไว้ในการบริโภคในระยะ ๑ ปีจากชุมชนใกล้เคียง บ้านทุ่งน้อย บ้านผายแก้ว ประชาชนส่วนใหญ่ถือครองพื้นที่ไม่เกิน ๒๕ ไร่ต่อคนในพื้นที่ไร่และถือเอกสาร ๑๐ ข้อจำกัดที่ดินมีกฎเกณฑ์การแบ่งที่ดินโดยใช้ GPS กฎการห้ามซื้อขายแต่สามารถส่งต่อแก่ลูกหลานได้กฎการจับจองที่ดินทำกินกับ ๕ พื้นที่เหล่านี้ไม่มีโฉนดที่ดินส่วนการถือครองแบบเอกสารสิทธิ์ สปก มีประชาชนจำนวนน้อยมากที่ได้ถือครองที่ดินในลักษณะนี้ พื้นที่ที่เหลือของชุมชนเป็นพื้นที่ป่าสงวนซึ่งมีข้อจำกัดในการใช้งานว่าห้ามเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าแต่สามารถเก็บเกี่ยวอาหารเช่นหน่อไม้และเห็ดได้

แหล่งน้ำในพื้นที่บ้านดงป่าสักใช้ลำน้ำห้วยได้แก่ลำน้ำเขียนในการอุปโภคบริโภค นอกจากนี้ยังมีการกักเก็บน้ำฝนโดยฝายคอนกรีตและแทงค์น้ำในครัวเรือนของแต่ละหลังคาเรือนโดยชุมชนได้รับงบประมาณในการจัดสร้างประปาภูเขาออกจากรัฐในครัวเรือนยังมีการขุดบ่อน้ำตื้นไว้สำหรับการอุปโภคบริโภค แต่ก็พบปัญหาน้ำในบ่อเป็นสนิมเหล็กจำนวนมากทำให้ไม่สามารถดื่มได้ซึ่งชุมชนอยู่ในระหว่างดำเนินการจัดทำระบบประปาที่สะอาดสำหรับการบริโภค

สวนยางพาราก็เป็นอีกหนึ่งอาชีพทางเลือกของเกษตรกรที่ต้องการพักการทำไร่ข้าวโพด เนื่องจากมีการใช้สารเคมีจำนวนมากและราคาขายไม่สู้ดีนักมีแนวโน้มลดลงทุกๆปีครัวเรือนที่เข้าโครงการปลูกป่าของผจำนวน ๑๗ ครัวเรือนด้วยกัน

นอกจากนี้แต่ละครัวเรือนยังทำการเลี้ยงสัตว์ประกอบไปด้วยการเลี้ยงปลาตุ้มมีมากกว่า ๑๐ หลังคาเรือนการเลี้ยงไก่การเลี้ยงวัวโดยเลี้ยงปล่อยในสวนและในพื้นที่ส่วนตัวโดยเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวได้ทำการปลูกหญ้าเพื่อเป็นอาหารวัวได้แก่พันธุ์เนเปียร์และลูซี่

ทุนทางสังคมของชุมชนดงป่าสัก ชุมชนดงป่าสักมีจุดแข็งของชุมชนในเรื่องของความสามัคคีโดยเฉพาะกลุ่มพ่อบ้านแม่บ้านซึ่งจะรับผิดชอบในงานชุมชนต่างๆโดยแบ่งความรับผิดชอบเป็นหมวดหมู่และเวียนกันไปครบทุกหมู่โดยกลุ่มพ่อบ้านเน้นงานโครงสร้างและการจัดหาอุปกรณ์ส่วนกลุ่มแม่บ้านเน้นในหมวดของการทำอาหารและการเตรียมการในงานชุมชนต่างๆ เช่น ในงานศพกลุ่มพ่อบ้านจะกางเต็นท์เตรียมเก้าอี้และเตรียมตัดไม้ทำเรือนทานแก่ผู้เสียชีวิต ส่วนกลุ่มแม่บ้านจะเตรียมอาหารและอุปกรณ์ที่ใช้ในงานศพตลอดถึงการจัดการอื่นๆ

ป่าชุมชนพื้นที่ป่าชุมชนของบ้านดงป่าสักมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลน้ำเกี๋ยนอำเภอภูเพียงจังหวัดน่าน ชุมชนไม่มีกฎเกณฑ์การใช้ป่าที่เข้มงวดมากนักเนื่องจาก พื้นที่รอบด้านของบ้านดงป่าสักเป็นป่าชุมชนและป่าสงวนประชาชนสามารถใช้พื้นที่ป่าชุมชนในการหาอาหารเช่นเห็ดและหน่อไม้ได้ อย่างเสรีและไม่มีกฎในการป้องกันพื้นที่ป่าชุมชนในกรณีบุคคลต่างชุมชนเข้ามาเข้ามาหาอาหาร กลยุทธ์หนึ่งในการดูแลป่าของชุมชนดงป่าสักได้แก่การบวชป่าและการออกกฎหมายห้ามตัดต้นไม้ทุกชนิดในป่าชุมชน

การรวมกลุ่มของเกษตรกรแบ่งเป็นกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกพืชเห็นชัดเจนได้แก่กลุ่มผู้ปลูกไผ่และกล้วย ส่วนกลุ่มเลี้ยงสัตว์จะเป็นกลุ่มผู้เลี้ยงวัวแต่ก็มีจำนวนไม่มากนัก การรวมกลุ่มนี้ใช้เพื่อการขอสินเชื่อในการลงทุนทำการเกษตรต่อแหล่งทุนได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

ประเพณี ประเพณีของชาวดงป่าสักและความเชื่อก็มีความเชื่อคล้ายกับพื้นที่อื่นเนื่องจากมีแต่เดิมมีชาติพันธุ์เป็นชาวมุข การบูชาผีจึงนิยมทำการเลี้ยงผีไว้ เพื่อบวงสรวงให้ผีเหล่านั้นบันดาลให้สามารถทำการเกษตรได้อย่างปกติและได้รับผลผลิตอย่างดี ความเชื่อและประเพณีอื่นๆ ได้แก่ ประเพณีการลอยกระทง เป็นการขอขมาพระแม่คงคาที่ได้ใช้น้ำในการอุปโภคบริโภคและทำการเกษตรในแต่ละปีและขอพรให้ในปีต่อไปมีน้ำใช้อย่างอุดมสมบูรณ์

วิถีชุมชนอื่นๆของชาวดงป่าสักได้แก่ การปฏิบัติตนตามวิถีพุทธคือจะไปวัดทุกวันพระและหยุดทำการเกษตร ๑ วัน เนื่องจากมีความเชื่อเหมือนกับชุมชนอื่นๆว่าการเข้าไปทำการเกษตรในไร่นาหรือพื้นที่ป่าในวันพระทำให้มีการ เหยียบย่ำสัตว์เล็กน้อยและมีการฆ่าสัตว์เกิดขึ้นและมีความเชื่อในเรื่องบาปกรรม บ้านดงป่าสัก มีอาราม จำนวน ๑ แห่ง มีพระสงฆ์ ๑ รูป เป็นแหล่งรวมจิตใจและพิธีกรรมทางศาสนาประชาชนร้อยละ ๑๐๐ นับถือศาสนาพุทธตันโพร้ที่เกิดขึ้นในวัดเป็นแหล่งรวมความเชื่อเรื่องของการบนบานศาลกล่าวชาวบ้านมักจะไปทำการบนบานศาลกล่าวบริเวณใต้ต้นไม้เพื่อขอให้เกิดผลสำเร็จในเรื่องต่างๆ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน ชุมชนดงป่าสักเมื่อ ๒๐ ปี ถือว่าเป็นชุมชนห่างไกลการคมนาคมเป็นไปด้วยความยากลำบาก จึงรักษาสุขภาพด้วยการพืชสมุนไพรและการใช้ภูมิปัญญาในด้านการรักษาโรคจากหมอเมืองหรือหมอพื้นบ้าน ซึ่งในชุมชนมีผู้ที่ทำการรักษาหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “หมอเมือง” อยู่จำนวนหลายคนได้แก่ อ้อยศักดิ์ ลุงหนอม ลุงต๋อ พี่ศักดิ์ ลุงเชียร ลุงมัน อ้อยหนาน หมอพื้นบ้านทุกคนมีตำราการรักษาของตนเอง การรักษา ส่วนใหญ่ เป็นการ สะเดาะ ก้างติดคอด้วยการเป่า ห่า หรือรักษาอาการเจ็บป่วย หรือใช้ด้วยความเชื่อว่ามีผีร้าย มาทำให้เกิดการเจ็บป่วย และมักจะรักษาด้วยการ การส่งสะตวง การใช้อาคม

ความเชื่อของชาวดงป่าสัก ชาวดงป่าสัก มีความเชื่อในเรื่องผีเทพเจ้าคล้ายกับชุมชนอื่นที่นี้เชื่อว่ามีเจ้าหลวงและ ผีชาวบ้านคอยคุ้มครองคนในชุมชน และคอยปกป้องรักษาให้มีการทำการเกษตรเป็นไปอย่างดี โดยจะทำการบวงสรวงในช่วงเดือน ๘ เดือนยี่ หรือเดือนพฤษภาคม และพฤศจิกายนของทุกปี โดยสัตว์ที่ทำการบวงสรวงได้แก่ ไก่ปี่ละ ๒ ครั้งและ ไช้หมู ๓ ปีต่อ ๑ ครั้ง นอกจากนี้ยัง มีการเลี้ยงผีไร่ผีสวนผีปู่ย่า ในช่วงเดือนเมษาก่อนและหลังการเก็บเกี่ยว นอกจากนี้ชุมชนยังมีปราชญ์ชาวบ้านจำนวน ๖ คน สามารถเป็นผู้นำทางการเกษตรได้แก่ ลุงสมาน และนายซัชพงษ์ กุลเทพพรหม เป็นผู้นำทางด้านเกษตรปลอดภัยมีครอบครัวต้นแบบ การทำเกษตรผสมผสาน มีคนนอกพื้นที่เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และศึกษาดูงานอย่างสม่ำเสมอ

ภาคีเครือข่าย ภาคีเครือข่ายที่ทำการช่วยเหลือให้ความรู้และสนับสนุนทุนการผลิตแก่เกษตรกรชาวดงป่าสักได้แก่ ประชาธิรัฐ โครงการวัวแลกป่าโดยมีเงื่อนไขจะให้วัว ๑ ตัว แก่เกษตรกรมาเลี้ยง แลกกับคืนพื้นที่ไร่จำนวน ๑ ไร่ เพื่อกลับคืนเป็นป่าปัจจุบันอยู่ในระหว่างการนำร่อง และเมื่อวัวมีลูก เกษตรกรจะต้องคืนลูกจำนวน ๕ ตัว ให้แก่โครงการประชาธิปไตย โดยเกษตรกรจะได้รับแม่พันธุ์ไปเลี้ยง และผลิตลูกตัวที่ ๖ จึงจะเป็นของเกษตรกรรายนั้นแต่ถ้าในกรณีที่วัวตาย เกษตรกรต้องซื้อวัวใช้คืน แก่โครงการประชาธิปไตยโครงการดังกล่าวมีเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์อำเภอภูเพียงมาทำการติดตามเป็นระยะพันธุ์วัวที่สนับสนุนให้แก่เกษตรกร ได้แก่ อเมริกันบราห์มัน เซอร์โรเล่และวัวพันธุ์พื้นเมือง การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้มาทำการสนับสนุนชุมชนบ้านดงป่าสักในการ จัดการชุมชนโดยการสนับสนุนให้มี โครงการเลี้ยงปลาตุ๊ก เลี้ยงไก่ โดยสนับสนุนอุปกรณ์ เช่น หัวอาหาร วัสดุ อุปกรณ์ใน

การเลี้ยง ที่เหลือจะเป็นงบประมาณสนับสนุน ในการติดตามต่อยอด ให้แก่เกษตรกรต่อไป ที่ว่าการอำเภอเพียงและจังหวัดน่าน ให้การสนับสนุนความรู้ และการขยายพันธุ์ไม้ ไม้แก่ไม้ช่างหม่นและไม้รวก ซึ่งเป็นพืชที่เติบโตในระยะสั้นอายุมากกว่า ๓ และ ๕ ปี หรือมีการเก็บเกี่ยวได้เพื่อใช้ในการทำเฟอร์นิเจอร์และขายลำต้นซึ่งจะรับซื้อเป็นเมตร บริษัทเอกชนต่างๆ สนับสนุนและส่งเสริม ให้มีการปลูกกาแฟอาราบิก้าซึ่ง ในชุมชนได้เริ่ม ทำการปลูกกาแฟพันธุ์ดังกล่าวในกลุ่มเกษตรกรประมาณ ๑๐ ราย โดยเกษตรกรต้องซื้อต้นกล้าต้นละ ๒๕ บาท ปลูกในพื้นที่ส่วนตัว และจะมีบริษัทมารับซื้อคืน แต่เกษตรกรก็ยังไม่แน่ใจในระบบการซื้อขาย เนื่องจากที่ผ่านมา มักถูกหลอกให้ปลูกพืชชนิดต่างๆ ตามคำกล่าวอ้างแต่ไม่มีการรับซื้อผลผลิตคืน บ้างก็อ้างว่าไม่ตรงกับสเปคของบริษัทหรือคุณภาพไม่ได้มาตรฐานตามที่บริษัทต้องการ ทำให้ประชาชนเสียพื้นที่การผลิตเสียเวลาในการทำงานอื่นๆ ผลผลิตตกค้างไม่ก่อให้เกิดรายได้

เครือข่ายด้านการตลาด ผลผลิตทางการเกษตรหรือแม้แต่ข้าวโพด จะมีพ่อค้าในชุมชนใกล้เคียง เช่น ตำบลน้ำเกียน เข้าไปรับซื้อผลผลิตถึงในไร่ ทำให้เกษตรกรไม่สามารถต่อรองราคาได้ เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องของการขนย้ายผลผลิตออกมาขายเองไม่ได้ พื้นที่ส่วนใหญ่ที่ทำการเกษตร (ปลูกข้าวโพด) เป็นพื้นที่ลาดชัน การขนผลผลิตเป็นไปด้วยความยากลำบาก เมื่อมีพ่อค้าเข้าไปรับซื้อเกษตรกรมีความจำเป็นต้องขายผลผลิตดังกล่าวในราคาที่ต่ำ ไม่สามารถต่อรองราคาได้ และในพื้นที่ตำบลดงบ้านดงป่าสักไม่มีร้านจำหน่ายปุ๋ยและยาเกษตรกรต้องเดินทางไปซื้อในเมืองหรือฝากเพื่อนบ้านซึ่งทำให้ต้นทุนในการทำการเกษตรสูงขึ้น ส่วนผลผลิตอื่นๆ ของชุมชนดงป่าสักพบว่าไม่สามารถจำหน่ายอย่างมีรูปแบบได้เลยเนื่องจากการขนย้ายเป็นไปด้วยความยากลำบากและมีการผลิตพืชแต่ละชนิดจำนวนน้อย ไม่คุ้มค่าที่พ่อค้าคนกลางจะเข้าไปรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรโดยจึงขายในราคาถูกหรือแบ่งปันในกลุ่มได้เท่านั้น

๒) หมู่บ้านโป่งคำ ตำบลตู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน^๒

บริบทชุมชนตำบลโป่งคำมีประชากร ๘๔๐ คน ๒๒๐ หลังคาเรือน ลักษณะภูมิประเทศของบ้านโป่งคำร้อยละ ๘๐ เป็นภูเขาที่มีลาดเพียงร้อยละ ๒๐ เท่านั้น ประชาชนในพื้นที่ได้รับเอกสารสิทธิ์เป็นสปก เพื่อสำหรับทำไร่ข้าวโพด ส่วนที่ดินที่มีโฉนดถูกต้องมีเพียงที่อยู่อาศัยและที่นาซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ยังมี มีพื้นที่ทำกินสำหรับประชาชนประกอบไปด้วยป่าชุมชนซึ่งชุมชนสามารถเข้าไปใช้พื้นที่เพื่อทำกินได้ อาทิ การเก็บหน่อไม้หรือหาเห็ดและพืชสมุนไพรอื่นๆ ในป่าชุมชนแต่เป็นไปเฉพาะสำหรับคนในชุมชนเพียงเท่านั้น การใช้ไม้ในป่าชุมชนจะต้องขออนุญาตกรรมการของหมู่บ้าน มีแหล่งน้ำที่สามารถใช้ทำการเกษตรอุปโภคและบริโภคได้แก่ลำห้วยไฮ และลำน้ำโสัง อาชีพส่วนใหญ่ของประชาชนประกอบอาชีพทำการเกษตร พืชหลักได้แก่ข้าวโพด ยางพารา ข้าว ซึ่งประกอบไปด้วยข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมืองและพันธุ์แพร่สวรรค์ที่ได้รับความนิยมจากเกษตรกร ส่วนข้าวพันธุ์พื้นเมืองอื่นๆ ไม่ได้รับการอนุรักษ์และสูญหายไปมาก กลุ่มเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลจำนวน ๑๐ คน คนเป็นเกษตรกรผู้เลือกการ คนเป็นเกษตรกรผู้เลือกการเกษตรทางเลือกได้แก่การ คนเป็นเกษตรกรผู้เลือกการเกษตรทางเลือกได้แก่การทำเกษตรปลอด คนเป็นเกษตรกรผู้เลือกการเกษตรทางเลือกได้แก่การทำเกษตรปลอดสารเคมีจำนวน ๙-๑๐ คนในวันนี้เป็นผู้ที่รวมกลุ่มกันลด

^๒ นายทิล บังเมฆ, ผู้ใหญ่บ้านโป่งคำ ตำบลตู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

การปลูกพืชข้าวโพดด้วยการทำไร่ข้าวโพดมีแนวโน้มของรายได้ลดลง ความต้องการในการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร ความรู้สึกลดถอย นอกจากนี้ยังทำเพื่อทดลองการปลูกผักปลอดภัยแต่ยังไม่พัฒนาถึงขั้นการปลูกผักอินทรีย์เนื่องจากมีขั้นตอนที่ยุ่งยากและต้องทำเองทุกขั้นตอน

“ การปลูกข้าวโพดต้องใช้สารเคมีมากมายและชีวิตผมอาจจะไม่ได้อยู่กับครอบครัวจนถึงตอนแก่ พวกผมเลยอยากทำการเกษตรแบบไม่ต้องใช้สารเคมีบ้าง ก็ลองดูครับ ”

เกษตรกรยังมีพืชทางเลือกเช่นกาแฟและผลไม้อื่น มีการเลี้ยงสัตว์บ้างประปรายเช่นโคขุน ซึ่งในชุมชนมีประมาณ ๑๐๐ ตัว และ เกษตรกรบางรายยังเลี้ยงควายซึ่งมีพ่อค้าในอำเภอสันติสุขเข้ามารับซื้ออีกด้วย ทุนทางสังคมในด้านปัจจัยการผลิตชุมชนโป่งคำใช้แรงงานในครอบครัวหรือทำการเกษตรส่วนบุคคล การใช้เครื่องจักรในการทำงานของชุมชนโป่งคำมีน้อยมากส่วนใหญ่ใช้แรงงานคน เงินทุนในการทำการเกษตรส่วนใหญ่ได้มาจากการกู้ยืมธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรหรือธ.ก.ส กองทุนหมู่บ้าน และสหกรณ์การเกษตรอำเภอสันติสุข มีการนำภูมิปัญญาดั้งเดิมมาใช้ในชีวิตประจำวันซึ่งการรักษาโดยสมุนไพรพื้นบ้านพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมและชาวบ้านนิยมไปทำการรักษาได้แก่นายเลื่อน

แหล่งน้ำที่ใช้สำหรับการอุปโภคบริโภคของชุมชนโป่งคำ มีหลายแหล่งด้วยกัน อาทิ บ่อน้ำผิวดิน ในชุมชนประสบปัญหาพบสารฟลูออไรด์ในน้ำดื่มมากกว่าปกติจึงไม่สามารถดื่มจากบ่อน้ำผิวดินนี้ได้ มูลนิธิของท่านพระครูสมคิดก็ได้รับงบประมาณในการกรองน้ำเพื่อลดสารฟลูออไรด์ในน้ำทำให้ชุมชนสามารถใช้น้ำอุปโภคได้ตามปกติ โรงน้ำดื่มในชุมชน โดยอยู่ที่วัดโป่งคำ ๑ จุด อยู่ภายนอกวัด ๑ กลุ่ม และมีตู้กรองน้ำในหมู่บ้านแบบหยอดเหรียญ ๒ จุด นอกจากนี้ในชุมชนยังมีห้วยสะและฝายกั้นน้ำเพื่อกักเก็บน้ำใช้ในการเกษตรในฤดูแล้ง อ่างเก็บน้ำในชุมชนคืออ่างเก็บน้ำจากลำน้ำห้วยก้อด การใช้พื้นที่ป่าสงวนของชุมชนโป่งคำว่ามีพื้นที่ป่าสงวนที่อนุญาตให้ใช้ได้และสามารถส่งต่อให้ลูกหลานที่ยังคงทำการเกษตรจากรุ่นสู่รุ่นและส่งต่อกันในตระกูลในปัจจุบันเฉลี่ยครอบครองอยู่ที่คนละ ๑๐-๒๐ ไร่ต่อคน

ภาคีเครือข่ายในการทำงานด้านการเกษตรของชุมชนโป่งคำภาคีเครือข่ายหลักที่ทำการสนับสนุนและจัดให้มีกิจกรรมทางการเกษตรแก่ชุมชนโป่งคำได้แก่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงหรือโครงการหลวงโครงการหลวงจะสนับสนุนเมล็ดพันธุ์กล้าพันธุ์โดยจำหน่ายให้เกษตรกรในราคาถูกเพียงภาคละ ๑๐ บาท เมื่อเกษตรกรนำกล้าผักไปลงแปลงปลูกและมีผลผลิตแล้วถ้าโครงการหลวงก็รับซื้อผลผลิตดังกล่าวคืนจากกลุ่มเกษตรกรได้แก่ฟักเขียวหน่อไม้ฟักทอง เสาวรสมะนาวมะเขือเทศราชินี นอกจากนี้ยังมีศูนย์เรียนรู้วัดโป่งคำสำนักงานที่ดินสปกสำนักงานเกษตรองค์การบริหารส่วนตำบลดีได้หรือองค์กรพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพองค์กรมหาชนหน่วยงานเหล่านี้ให้การสนับสนุนในเรื่องวิธีการทำการเกษตรปลอดภัยการจัดสรรที่ดินและการสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำโรงเรือนสำหรับพืชผักปลอดภัยและการแปรรูปพืชผักต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนนอกจากนี้เพื่อขยายภายในจังหวัดน่านได้แก่สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตน่านโครงการหลวงโรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่ได้ให้ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับการเกษตรและเข้ามาศึกษาเรียนรู้ในกลุ่มเกษตรกรดังกล่าว

ประเพณีและความเชื่อของชุมชนโป่งคำความเชื่อของชุมชนโป่งคำยังคงเชื่อเรื่องผีเนื่องจากชาติอดีตพันธุ์เดิมของชุมชนโป่งคำเป็นชาวมุข ชุมชนเชื่อว่ามีผีซึ่งทำการปกปักษ์รักษาที่อยู่

อาศัยครอบครัวและที่ทำกิน ในแต่ละปีจะทำการบวงสรวงหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าเลี้ยงผีประกอบไปด้วย ผีชาวบ้านซึ่งมีปางเข้าและปางออก ผีที่ไร่ ซึ่งนิยมทำการเลี้ยงหรือบวงสรวงก่อนทำการเพาะปลูกและหลังทำการเพาะปลูกเสร็จแล้วเพื่อเป็นการขอขมา ขอขอบคุณที่ดลบันดาลให้การทำการเกษตรไม่ประสบปัญหาจนพืชผลเสียหาย หลักที่ใช้ในการบวงสรวงหรือเลี้ยง ได้แก่ เบ็ด ไก่ และหมา นอกจากนี้ชุมชนยังเลี้ยงผีตระกูลในช่วงเดือน ๘ ถึงเดือน ๙ เข้าออก ถ้าจะนับเป็นเดือนตามปฏิทินอยู่ในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึง มิถุนายน ๓ ๔ ออก หรือเลี้ยงพร้อมกันในช่วงเดือนยี่ความเชื่อของชาวบ้านอีกด้วย การเลี้ยงผีได้ผีเหนื่อ ผีล่างผีบ้น ผีเสี้ยวบ้าน ผีเสี้ยวเฮี้ยว เชื่อกันว่าผีนี้จะช่วยปกป้องรักษาชุมชนและที่อยู่อาศัยลดเคราะห์และภัยร้ายให้แก่ชุมชน จะทำการบวงสรวงหรือเลี้ยง ในช่วงสงกรานต์วันที่ ๑๓ หรือวันล่องของแต่ละปี โดยทำการบวงผีที่อยู่ทั้ง ๔ ทิศ มีเครื่องบวงสรวงเป็นสวดจำนวน ๔ อัน

ประเพณีอื่นๆได้แก่ การเข้าวัดในวันพระ ประชาชนจะหยุดทำการเกษตรและเข้าไร่สวน เรือกานาเพราะมีความเชื่อว่าการเข้าไปทำสวนอาจจะไปเหยียบย่าเศษแมลงและทำการฆ่าสัตว์แบบไม่ได้ตั้งใจทำการเกษตรในวันพระเพื่อเข้าวัดทำบุญ วัดโป่งคำจึงเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชน ชุมชนโป่งคำ ประเพณีลอยกระทงหรือยี่เป็ง ประชาชนชุมชนโป่งคำมีความเชื่อว่าการขอขมาพระแม่คงคาหรือการขอขมาน้ำเป็นสิ่งที่พวกเขาต้องทำเพื่อความเป็นสิริมงคล และการขอขมาไม่ได้ใช้น้ำในการอุปโภคบริโภคต่างๆให้พระแม่คงคาดลบันดาลให้น้ำใช้อุดมสมบูรณ์ในปีต่อไป

๓) หมู่บ้านศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน^๓

มีประชากรจำนวน ๔๙๑๒ คน ๑๐ หมู่บ้าน ๑๓๐๐ หลังคาเรือน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งมีแปลงเป็นของตัวเองบางส่วนมีอาชีพรับจ้างและทำปศุสัตว์ได้แก่เลี้ยงไก่เป็ด ห่าน เลี้ยงปลา และเลี้ยงวัว แต่มีเพียงพอสำหรับบริโภคเท่านั้น พื้นที่ถือครองในการทำการเกษตรเฉลี่ย ๑ ไร่ต่อคน แบ่งเป็นพื้นที่นา และพื้นที่สวน เกษตรกรบางส่วน ทำสวนในพื้นที่ป่าสงวนและวัดป่าดอยภูคาซึ่งชุมชนต่างก็ยินยอมให้ทำกิน ส่วนผลผลิตทางการเกษตรอื่นๆได้แก่ เงาะ มะม่วง แต่เกษตรกรยังทดลองปลูกมะพร้าวน้ำหอมและทุเรียนอีกด้วย ชาวบ้านนาคำ ตำบลศิลาเพชร ทำนาเพียงปีละ ๑ ครั้ง ครั้งอยู่ในช่วงระหว่างเดือนพฤษภาคมไปจนถึงเดือนพฤศจิกายน พอเข้าสู่ฤดูหนาวชาวบ้านจะปรับพื้นที่นาเป็นแปลงผักปลอดสารพิษ เพื่อส่วนใหญ่จะเป็นพืชอายุสั้น อาทิ ผักกาดขาวปลี ผักกาดเขียวปลี ถั่วฝักยาว ถั่วพู บล๊อคเคอรี่ และพืชผักอื่นๆ แต่เดิมปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน และเริ่มมีการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดสารพิษ และจำหน่ายในร้านค้าของหมู่บ้าน ในปัจจุบัน จำหน่ายให้แก่โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชบัวเพื่อประกอบอาหารแก่ผู้ป่วยด้วย ตำบลศิลาเพชรมีป่าชุมชน โดยชุมชนได้กำหนดกฎกติกาการใช้ป่าชุมชนดังนี้ ประชาชนในพื้นที่สามารถเก็บหาของป่าเพื่อการบริโภคเช่นเห็ดและหน่อไม้ได้ แต่ไม่สามารถตัดไม้ชนิดอื่นนอกจากไม้ไผ่ เพื่อใช้ในกิจต่างๆได้ ประชาชนทุกคนต่างเคารพกฎกติกาของชุมชนเป็นอย่างดี ตำบลศิลาเพชรมีการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อระดมทุนและช่วยเหลือการทางด้านเกษตรและการอุปโภคบริโภค หรือด้านอื่นๆ ดังนี้ได้แก่กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน อฟป. กองทุนเงินล้าน กองทุนศาสนา กองทุนโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล กองทุนสุขภาพของหมู่บ้าน

^๓ สัมภาษณ์นางสมร ปัญญาวรรณรักษ์, เกษตรกรบ้านนาคำ ตำบลศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ทุนทางสังคม บ้านนาคำ ตำบลศิลาเพชร เป็นตำบลที่ตั้งน้ำตกศิลาเพชร และเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำย่าง ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์และมีปริมาณน้ำมากมีน้ำไหลทั้งปีไม่แห้งขุดตงั้นประชาชนสามารถทำการเกษตรได้ทั้งปีแหล่งน้ำที่สำคัญที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคของชาวบ้านนาคำได้แก่ระบบประปาภูเขาซึ่ง มีผู้รับผิดชอบได้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาเพชร และแยกย่อยเป็นของหมู่บ้านต่างๆในตำบลศิลาเพชรจำนวน ๑๐ หมู่บ้าน การจัดการระบบประปาของหมู่บ้านมีการเก็บค่าบริการเหมาจ่ายเดือนละ ๒๕ บาทต่อหลังคาเรือน เพื่อนำเงินทั้งหมดที่รวบรวมได้ใช้ในการบำรุงระบบประปาของชุมชนนอกจากนี้ยังมีบ่อน้ำตื้นซึ่งใช้ในแต่ละครัวเรือน ส่วนน้ำสำหรับการบริโภคพบว่าในตำบลศิลาเพชรมีโรงน้ำดื่มจำนวน ๒ แห่ง ประชาชนบางส่วนยังคงตักน้ำจากบ่อน้ำตื้นของตนเองเพราะต่างมีความมั่นใจว่ามีความสะอาดและปลอดภัย เนื่องจากชุมชนศิลาเพชรได้กำหนดมาตรการของสังคมในการงดใช้สารเคมีในเขตพื้นที่ชุมชน และที่อยู่อาศัยตลอดถึงพื้นที่ในการทำเกษตร นอกจากนี้ยังมีมาตรการชุมชนทางด้านอื่นๆ อาทิ การกำหนดให้มีการบริโภคอาหารปลอดภัยเสรีอาหารดิบในงานประเพณีหรืองานชุมชนต่างๆ การงดดื่มเหล้า และการบริการอาหารหวานในงานสีด้าของชุมชน และการบังคับใช้ฝักหรือพีชที่ปลูกในท้องถิ่นประกอบอาหารในงานสีด้าและงานบุญต่างๆของชุมชน

ภูมิปัญญาของตำบลศิลาเพชรทางการเกษตรได้แก่ การทำน้ำหมักชีวภาพจากขยะทางการเกษตรเพื่อใช้ในสวนของตนเอง การกำจัดแมลงโดยการเก็บแมลงในช่วงหน้าหนาว การทำปฏิทินวางแผนการเพาะปลูก การสร้างกลุ่มเกษตรกรปลอดภัยผักกางมุ้งบ้านทุ่งศรีหมู่ที่ ๒ การรวมกลุ่มทอผ้า การรวมกลุ่มขนมโอท็อปขนมซี่ ข้าวแต่น

ภาคีเครือข่ายในการทำงานของตำบลศิลาเพชรประกอบไปด้วย หน่วย นพค. ๓๑ ซึ่งเป็นหน่วยงานทางทหารที่มีหน้าที่ในการแก้ไขและพัฒนาพื้นที่ และจะร่วมกิจกรรมกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลศิลาเพชร ให้ความช่วยเหลือในเรื่องความรู้ด้านสุขภาพ การสร้างเครือข่ายทางด้านสุขภาพและเกษตรปลอดภัยของประชาชนตลอดถึงตรวจหาสารพิษในผักและน้ำดื่มเพื่อความปลอดภัยของประชาชนตำบลศิลาเพชร

กองทุนฟื้นฟูเกษตรกรตำบลศิลาเพชร เครือข่ายที่ให้ความช่วยเหลือในเรื่องทุนดำเนินการทางการเกษตรแก่เกษตรกรผู้ประกอบอาชีพทางการเกษตรตำบลศิลาเพชร เงินทุนเอกชนบริษัทต่างๆ พบว่ามีในพื้นที่ ๒ บริษัทด้วยกัน คือบริษัทนิมซี่เส็ง บริษัทศักดิ์สยามพาณิชย์ลิสซิ่งจำกัด แต่ก็พบว่าประชาชนไม่ได้ใช้บริการบริษัทดังกล่าวเพื่อนำมาทำทุนในการผลิตทางการเกษตร

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรหรือธ.ก.ส สนับสนุนเงินทุนแก่เกษตรกรผู้รวมกลุ่มทางการเกษตรเพื่อให้สินเชื่อในการประกอบกิจกรรมของกลุ่ม สหกรณ์การเกษตรอำเภอปัว สนับสนุนเงินทุนให้แก่สมาชิกของสหกรณ์เพื่อการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ งานเกษตรอำเภอปัวเข้ามาแก้ไขปัญหาทางการเกษตรในกรณีที่พบปัญหา และสนับสนุนเป็นทางการเกษตร โรงเรียนสำหรับปลูกผักปลอดภัยแก่เกษตรกร

การศึกษานอกโรงเรียนตำบลศิลาเพชร สนับสนุนความรู้แก่เกษตรกรในรูปแบบของโครงการต่างๆอีกทั้งวัสดุในการปลูกผักปลอดภัยเช่น พันธุ์ผักต่างๆ และโครงการที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน ช่องทางการกระจายผลผลิตของชาวบ้านนาคำตำบลศิลาเพชรพบดังนี้

- (๑) จำหน่ายผลผลิตให้แก่บริษัทน้ำพริกแม่ประนอม เช่น ผักกาดเขียวปลี พริก ตะไคร้
- (๒) กลุ่มพ่อค้าจากอำเภอปัวและท่าวังผาเข้ามารับซื้อข้าวเปลือกและข้าวสาร
- (๓) หน่วยงาน สกย. รับซื้อผลผลิต ยางพารา
- (๔) พ่อค้าต่างจังหวัดและต่างประเทศ เข้ามารับซื้อผลผลิตปลอดสารพิษ หลังการเก็บเกี่ยว จะมีพ่อค้าจากจังหวัดเชียงราย แขวงหงสาประเทศลาว อำเภอเมืองน่าน เข้ามารับซื้อในพื้นที่

การสร้างเครือข่ายการจัดการผลผลิต แบบไม่เป็นทางการร่วมกับชาวบ้านโป่งคำอำเภอสันติสุขสืบเนื่องจากกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักวางแผนเพื่อจำหน่ายและทำสัญญาร่วมกับโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชปัวในการจำหน่ายผักปลอดสารพิษให้แก่โรงพยาบาลเพื่อใช้ปรุงอาหารแก่ผู้ป่วยในบางช่วงพบว่าไม่เพียงพอต่อการจำหน่ายจึงได้เสาะแสวงหาเครือข่ายผักปลอดสารพิษจากพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อให้มีสินค้าผักปลอดสารพิษ ส่งให้โรงพยาบาลได้ในทุกฤดูกาล

การขายสินค้าผักปลอดสารพิษผ่านสื่อออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก และไลน์ ในกลุ่มญาติ และลูกค้าที่รู้จักกัน แต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก มีการแสวงหาชุมชนใกล้เคียงเช่น บ้านต้นตก ตำบลศิลาแลง ซึ่งปลูกผักปลอดสารพิษ ตามโครงการปิดทองหลังพระ และ แม่ฟ้าหลวง เช่นกัน เพื่อกระจายและรับซื้อสินค้า การขยายเครือข่ายผักปลอดสารพิษ เป็นกลุ่มผักพื้นบ้าน

ในการทำงานของกลุ่มจะพบปัญหาและอุปสรรคในการทำการเกษตรปลอดสารพิษ ของชุมชนศิลาเพชร ปัญหาหน้าท่วมพื้นที่เพาะปลูก และพื้นที่ทำการเกษตร เป็นน้ำป่าไหลหลาก ครั้งละ ๑-๒ ชั่วโมง ทำให้พื้นที่และผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย กระบวนการผลิตผักปลอดสารพิษ มีแมลงมารบกวน การไม่ใช้สารเคมี ผลิตปุ๋ยใช้เอง ขั้นตอนการผลิตต้องใช้เวลามากกว่า มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุนและให้ความรู้ด้านกระบวนการผลิตมากมาย แต่ไม่มีช่องทางการตลาดและการกระจายสินค้าให้เกษตรกร

ความเชื่อ และศรัทธาของชุมชนศิลาเพชร ชุมชนศิลาเพชร ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ แต่มีชุมชนหมู่ที่ ๖ กว่าครึ่งหมู่บ้านนับถือศาสนาคริสต์ มีโบสถ์คริสต์จำนวน ๑ แห่ง ความเชื่อและประเพณีของชุมชนเกี่ยวกับการดำรงชีวิตและการทำการเกษตร การเลี้ยงผีประกอบด้วย ผีขุนน้ำปัว ชาวบ้านมีความเชื่อว่า คอยปกป้องรักษาต้นน้ำและประชาชนชาวศิลาเพชร เป็นต้นกำเนิดลำน้ำห้วยบัว นิยมทำพิธีเลี้ยงและสักการะ ก่อนการทำนา ทำการเกษตรและช่วงที่นำผลผลิตออกจากสวนและไร่นา ซึ่งการเลี้ยงจะมีผู้ทำหน้าที่ ชาวจำเป็นผู้บอกกล่าวว่าจะเลี้ยงผี ด้วยสัตว์ชนิดใด และเกณฑ์การเลี้ยงผี เป็นอย่างไร เช่น เลี้ยงด้วยไก่ จำนวน ๓ ปี และ หมู ๑ ปี ผีขุนน้ำอย่าง เชื่อกันว่า เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้ลำน้ำอย่างอุดมสมบูรณ์ และมีปริมาณน้ำเพียงพอสำหรับการอุปโภคบริโภคตลอดทั้งปี และความเป็นสัตว์ที่ใช้ เช่น ไหว้ผีขุนน้ำอย่าง การบวงสรวงเจ้าพ่อภูคา เชื่อกันว่า เจ้าพ่อภูคา หรือเจ้าหลวงภูคา เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองรักษาตอยภูคา และป่าต้นน้ำของอำเภอปัวทั้งหมด จะทำการบวงสรวงปีละ ๑ ครั้งการบวงสรวงจะจัดขึ้นในป่าต้นน้ำ ด้านบนของน้ำตกศิลาเพชร ผู้ที่ขึ้นไปทำการบวงสรวงส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชน การบวงสรวง ไม้คำโพธิ์ ตำบลศิลาเพชรจะมีต้นโพธิ์เก่าแก่ต้นใหญ่ อายุหลายร้อยปี อยู่ใจกลางชุมชน ตั้งอยู่หมู่ที่ ๙ ชาวบ้านเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง ปัน้องประชาชน และเพื่อเป็นการแสดงความเคารพ ชาวบ้านจะบูชาด้วยการนำไม้คำสลิ มาร่วมกันบวงสรวงที่ได้ต้นโพธิ์ เป็นประจำทุกปี ปีละ ๑ ครั้ง หลวงพ่อเพชร สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองอย่าง หลวงพ่อเพชร หรือพระเพชรเป็นพระพุทธรูปประธาน ในวัดบ้านนาคำ

หมู่ที่ ๑ ตำบลศิลาเพชร เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวตำบลศิลาเพชร ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีชาติพันธุ์ไทลื้อ จะทำการบวงสรวงด้วยการ สรงน้ำหรือรดน้ำ พระเพชรในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของทุกปี

นอกจากนี้ยังมีประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อด้านการทำการเกษตรของประชาชนชาวไทลื้อ ได้แก่ การสวดขวัญควาย การสวดขวัญข้าว การชอนขวัญข้าว และการเก็บขวัญข้าว ชาวไทลื้อศิลาเพชรในอดีตได้มีการประกอบพิธีการเกี่ยวกับความเชื่อนี้ในทุกฤดูการทำนาและทำการเกษตร เพราะเชื่อว่าจะทำให้ได้ผลผลิตมาก ไม่มีภัยธรรมชาติมารบกวนในระหว่างการเพาะปลูก น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ “ควาย” ซึ่งเป็นสัตว์ที่ใช้ในการไถนาไม่ตายหรือเจ็บป่วยในระหว่างการทำนา แต่ในปัจจุบันมีการนำเครื่องมือ เครื่องจักรกลเข้ามาช่วยลดเวลาการทำงานมากขึ้น “ควาย” ถูกลดบทบาท และคุณค่าในการทำงานลงไปจนแทบไม่มีให้เห็น

โรงเรียนชานาตำบลศิลาเพชร ได้รื้อฟื้นประเพณีที่ใกล้สูญหายโดยจัดให้มีกิจกรรม การสวดขวัญควาย การชอนขวัญข้าว การเก็บขวัญข้าว โดยกิจกรรม เป็นการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมระหว่างคนสองวัยการถ่ายทอดจากผู้สูงวัยสู่เยาวชน

ความหมายของ การเกษตรแนวพุทธ ของชาวศิลาเพชร หมายถึง การทำการเกษตร แบบพื้นถิ่น ไม่เบียดเบียนสัตว์ และเพื่อนมนุษย์ ทำบนความพอดี พอเพียง เน้นที่การพออยู่พอกินภายในครัวเรือน แบ่งปันและแลกเปลี่ยนพืชอาหารและผลผลิตกับเพื่อนบ้านสังคมาบข้าง และขายในราคายุติธรรมมีการเชื่อมประสานเป็นเครือข่าย โดยสิ่งที่เป็นรูปแบบเครือข่ายทางการเกษตรของชาวศิลาเพชร ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำ มีการช่วยเหลือและแบ่งปันน้ำกันอย่างเพียงพอและทั่วถึง ภายใต้การจัดการในรูปแบบคณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ มี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่บ้านละ ๒ คนเป็นกรรมการระดับตำบล นอกจากนี้ยังพัฒนาศักยภาพ ของเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดสารเคมีด้วยการอบรมให้ความรู้ มีสำนักงานเกษตรอำเภอ และสำนักงานพัฒนาชุมชน เป็นหน่วยงานภาคีเครือข่าย

๔) หมู่บ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน

โครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคมขนส่งทางการเกษตร แหล่งน้ำดื่ม ถนน แหล่งน้ำ ไฟฟ้า การสื่อสารชุมชนบ้านฟ้า ได้รับการสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานจาก องค์การบริหารส่วนตำบลสวดให้มีถนนและเส้นทางสัญจรทั้งชุมชน แต่เส้นทางไปไร่และพื้นที่ทำการเกษตรยังสัญจรลำบาก

ความเชื่อด้านพุทธศาสนา ชุมชนยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักศีล ๕ และไปวัดเพื่อทำบุญในวันพระใหญ่เสมอ โดยไม่มีการบังคับเพราะทุกคนเชื่อว่า ทำบุญได้บุญ และ มีความกตัญญูในบรรพบุรุษ เชื่อว่าการตานขันข้าว(การถวายอาหารพระและอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ) จะทำให้ชีวิตมีความร่มเย็นเป็นสุข

การถือครองพื้นที่ทำกินของประชาชนบ้านฟ้าเฉลี่ยที่ ๓๐ ไร่/ครัวเรือน และพื้นที่นา ๕ ไร่/ครัวเรือน ซึ่งเพียงพอเฉพาะการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ไม่สามารถจำหน่ายได้นอกฤดูทำนา ชาวบ้านจะปลูกพืชในระยะสั้นๆ เช่น พริก มะเขือ บวบ และผัก แปรรูปสินค้าทางการเกษตรได้แก่ มะขามแช่อิ่ม กลิ้วเส้น ผือกเส้น

จุดแข็งของชุมชนบ้านฟ้าได้แก่ การเป็นชุมชนชาวพุทธ ชุมชนเครือญาติ จึงมีความรักและความสามัคคี รักใคร่ปรองดอง มีการให้อภัย ไม่ว่าร้าย ในชุมชนไม่มีเรื่องร้องเรียน และมักได้รับ

๕ สัมภาษณ์นายสวัสดิ์ คำลือ, เกษตรกรหมู่บ้านฟ้าสวรรค์ ตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

การใกล้เคียงและเจรจาให้ได้รับความพึงพอใจเสมอ นอกจากนี้ในชุมชนยังมีการรวมกลุ่มทางการเกษตร ได้แก่ กลุ่มผู้เลี้ยงสุกร กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ กลุ่มผู้เลี้ยงวัว ซึ่งทำให้สมาชิกของกลุ่มสามารถต่อรองด้านสินค้ากับ ธกส. และได้รับความพึงพอใจ และความเป็นธรรม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตมะขาม สามารถรวมตัวกันขายสินค้ามะขามสด และผลิตภัณฑ์มะขามแปรรูป ให้แก่พ่อค้าผู้มารับซื้อในราคายุติธรรมอีกด้วย กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตยางพารา และกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตลำไย

ข้อมูลลบริบทชุมชน บ้านฟ้า ตำบลสวด ประชาชนส่วนใหญ่ มีอาชีพเกษตรกรรม มะขามเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร มีการปลูกมากที่สุดในพื้นที่ มานานกว่า ๒๐ ปี แต่เกษตรกรเริ่มมีการขายฝักสด (มะขามเปรี้ยวฝักใหญ่) มะขามหวาน และแปรรูปผลผลิตมะขามจนสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวอย่างเห็นได้ชัดเมื่อ ๒ ปีที่ผ่านมา ปลูกพืชยางพารา กันมากกว่าร้อยละ ๘๐ ในกลุ่มเกษตรกร นอกจากนี้ยังมีพืชลำไย เงาะ ในระยะ ๒ ปี มีการทดลองปลูกทุเรียน ในแปลงทดลองในช่วง ๒ ปีเช่นกัน แต่พบว่าเป็นพืชที่โตช้าและเกษตรกรยังไม่แน่ใจว่าจะให้ผลผลิตเหมือนในพื้นที่อื่นๆหรือไม่

การปศุสัตว์ ประชาชนบ้านฟ้า ทำการเลี้ยงสัตว์เพื่อการพาณิชย์ได้แก่ การเลี้ยงสุกร มีทั้งแบบรวมกลุ่มและส่วนบุคคล ในรายที่ใหญ่ที่สุด มีแม่พันธุ์ จำนวน ๖ ตัว ผลิตลูกสุกรจำหน่ายให้แก่เพื่อนบ้าน และเลี้ยงเพื่อจำหน่ายให้แก่พ่อค้า เกษตรกรมีการเลี้ยงวัว แบบปล่อยไว้ในป่าชุมชน ครั้งละ ๑ สัปดาห์ ถึงเข้าไปติดตามวัวของตนเอง และพื้นที่ป่าชุมชนของตำบลสวดติดต่อกับ บ้านปางเป็ย ตำบลสะเนียง อำเภอเมืองน่าน ในป่าชุมชนมีการล้อมรั้วเพื่อป้องกันวัวไปหากินข้ามเขต แต่ก็ยังพบปัญหา วัวของเกษตรกรบ้านฟ้าเข้าไปเหยียบย่ำผลผลิต ของเกษตรกรบ้านปางเป็ย แต่ไม่เคยมีกรณีพิพาทรุนแรง และสามารถเจรจาไกล่เกลี่ยด้วยดีเสมอมา มีการเลี้ยงไก่ ตามธรรมชาติ เพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน นอกจากนี้ยังพบว่ามีการเลี้ยงปลาเพื่อเป็นอาหาร ในสระของเกษตรกร อีกด้วย

การถือครองพื้นที่ทำกินของเกษตรกร เกษตรกรมีพื้นที่ครอบครอง ประมาณ ๒๐-๖๐ ไร่ / ครัวเรือน เฉลี่ยครัวเรือนละ ๒๐ ไร่ เกษตรกรทำนาเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ด้วยลักษณะภูมิประเทศของบ้านฟ้าเป็นภูเขา มีที่ราบสำหรับการอยู่อาศัย และทำการเกษตรเพียงเล็กน้อย ประชาชนมีพื้นที่สำหรับทำนาประมาณ ๕ ไร่ต่อครัวเรือน

วิธีการผลิต พันธุ์พืช ชาวบ้านฟ้า มีการผลิตพันธุ์ แบบภูมิปัญญา โดยใช้วิธีการเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกครั้งต่อไป และในปัจจุบันพบว่า เกษตรกรใช้พื้นที่ส่วนบุคคล ในการรับผลิตเมล็ดพันธุ์ของบริษัทเจียไต๋ โดยบริษัทฯ นำเมล็ดพันธุ์ และเคมีภัณฑ์ทางการเกษตรมาให้เกษตรกร และเกษตรกรขายผลผลิต (เมล็ดพันธุ์) คืนให้แก่บริษัท

ในการผลิตพบว่ายังพบปัญหาโรคพืช โรคสัตว์ และยังไม่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐมากนัก เกษตรกรส่วนมากปลูกไม้ยืนต้น สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทั้งปี และทำนาปีละ ๑ ครั้ง ใช้การลงแขกเอามือกันระหว่างเพื่อนบ้านในการทำนา และใช้แรงงานในครอบครัว และในฤดูเก็บเกี่ยวจะมีการจ้างแรงงานในชุมชน อัตราค่าจ้าง รายวัน เก็บเกี่ยวผลผลิต ปลูกข้าว วันละ ๒๕๐ บาท/วัน ค่าจ้างแรงงานในการพ่นสารเคมีพืช ตัดหญ้า วันละ ๓๕๐-๔๐๐ บาท/คน/วัน เกษตรกรมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการเกษตรครบตามความจำเป็นในการใช้งาน อาทิ เครื่องตัดแต่งกิ่งไม้ รถไถ เครื่องสูบน้ำ เครื่องตัดหญ้า มีทุกหลังคาเรือน เครื่องพ่นยา รถไถนาเดินตาม และสามารถปรับเป็นรถบรรทุกผลผลิตทางการเกษตร รถอีแต๊ก ได้อีกด้วย และในการกลุ่มผู้ผลิตยางพารา ก็จะมีรถจักรยานยนต์ชนิดพ่วงข้าง ไว้สำหรับใช้งานในสวนยางพาราของตนเอง

การผลิตสัตว์ของบ้านฟ้า ประกอบไปด้วย สุกร มีทั้งการผลิตในรูปแบบกลุ่มและส่วนบุคคล ซึ่งดำเนินการในรูปแบบธุรกิจชัดเจน มีการเลี้ยงวัว แบบปล่อยไว้ในป่าชุมชนของหมู่บ้าน ประมาณ ๕-๑๐ ราย และเลี้ยงไก่เพื่อบริโภคในครัวเรือน โดยมีการเลี้ยงแบบพื้นเมือง และ เลี้ยงปลาในสระส่วนบุคคล แต่ก็มักมีอาการน็อคน้ำตายในช่วงฤดูหนาว มีการผสมพันธุ์วัวโดยการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรอำเภอบ้านหลวง แต่ไม่บ่อยมากนัก จะมาเป็นช่วงของโครงการภาครัฐเท่านั้น

ในชุมชนบ้านฟ้ามีการรวมกลุ่มของเกษตรกร ได้แก่ กลุ่มผู้เลี้ยงสุกร กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา กลุ่มผู้ผลิตมะขาม เพื่อวัตถุประสงค์ในการ ขอสินเชื่อจากแหล่งต่างๆ ได้แก่ ธกส.(ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์) มีการชำระหนี้แบบรายงวด ๑-๕ ปี สหกรณ์และกองทุนต่างๆภายในหมู่บ้าน กทบ. กข.คจ. มีการชำระหนี้แบบปีต่อปี ชุมชนบ้านฟ้าไม่นิยมขอสินเชื่อเพื่อการเกษตรจากเอกชน เนื่องจากไม่ได้มีการรวมกลุ่มการผลิตที่ใหญ่มากนัก แต่จะเป็นการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองกับผู้รับซื้อผลผลิตทางการเกษตร และช่วยเหลือสมาชิกภายในกลุ่มเท่านั้น

การจำหน่ายผลผลิตมะขามซึ่งผลิตมานานกว่า ๒๐ ปี จะมีพ่อค้าภายนอกมารับซื้อผลผลิตภายในชุมชน ในช่วง ปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐ เกษตรกรมีรายได้จากการจำหน่ายมะขาม เพิ่มขึ้นเห็นได้ชัดเจนในระดับกลุ่มผู้ผลิตมะขามแปรรูป (แช่อิ่ม) และเกษตรกรที่ขายมะขามสด มะขามหวาน แต่เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาเพื่อต่อรองกับพ่อค้าได้มากนัก เนื่องจากไม่ทราบราคาภายนอก การแปรรูปผลิตภัณฑ์ยังไม่สามารถดำเนินเป็นรูปธรรมชัดเจน และผลิตภัณฑ์ไม่หลากหลาย

อย่างไรก็ตามเกษตรกรบ้านฟ้า อ.บ้านหลวง ได้เริ่มปลูก เงาะ และ ทุเรียนในแปลงสาธิตของเกษตรกร บางรายแล้ว ด้วยมีความคิดว่า เงาะและทุเรียนเป็นอีกหนึ่งพืชทางเลือก ที่จะสามารถสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน แต่ก็พบว่าเกษตรกรยังไม่ได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐมากนัก

ช่องทางการรับข่าวสาร สำหรับภาคเกษตรกรรมของบ้านฟ้า มีทั้งการแจ้งข่าวอย่างเป็นทางการจากภาครัฐ ผ่านทางผู้ใหญ่บ้าน ถึงชุมชน และการรับทราบข่าวสารจากโซเชียลมีเดีย ซึ่งมีความรวดเร็ว และทันเวลา แต่ก็พบว่าเกษตรกรยังไม่สามารถบริโภคข่าวสารนั้นได้อย่างเต็มที่ เพราะมีเกษตรกรผู้ใช้งาน smart phone น้อยมาก

การเข้าถึงบริการสาธารณสุขของประชาชนบ้านฟ้าพบว่า เมื่อมีการเจ็บป่วย ประชาชนนิยมเลือกทางรักษาด้วยตนเองก่อน เช่น การหายาสามัญประจำบ้าน ทานเพื่อบรรเทาอาการก่อน เช่น เมื่อปวดหัว ก็เลือกทานยาพาราเซตามอล เป็นต้น การปรึกษาอสม. ผู้รับผิดชอบทางด้านสุขภาพในละแวกนั้นๆ การซื้อยาจาก ศส.มข. และการรักษาใน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งมี ๒ แห่ง ที่สามารถใช้บริการได้ง่าย

ส่วนการรักษาแบบการแพทย์พื้นบ้านโดยหมอพื้นบ้านและการใช้สมุนไพรพื้นบ้านนั้นพบว่าไม่มีผู้ใดทำการรักษาแบบพื้นบ้านมานานมากแล้ว สมุนไพรในป่าชุมชนก็ไม่ถูกใช้เพื่อการรักษาสุขภาพ และที่ผ่านมาก็ไม่มีผู้ใดทำการเก็บรวบรวมตำราการแพทย์พื้นบ้านของบ้านฟ้า

ความร่วมมือของชุมชน เห็นได้ชัดเจน เมื่อมีงานศพ และงานชุมชนต่างๆ จะมีการแบ่งหมวด เพื่อรับผิดชอบงานในส่วนต่างๆ ในกลุ่มพ่อบ้านและกลุ่มแม่บ้าน เช่น การเตรียมอาหารเพื่อเลี้ยงแขกผู้มาร่วมงาน การนึ่งข้าว การล้างจาน เป็นหน้าที่ของกลุ่มแม่บ้าน การเตรียมสถานที่กางเตนท์ แก้วอี๋ ทำเรือนทาน เป็นหน้าที่ของกลุ่มพ่อบ้าน การร่วมพิธีการทางพุทธศาสนา เช่น

เทศกาลเข้าพรรษาหรือวันพระใหญ่ ชาวบ้านจะมาร่วมทำบุญ แบบไม่มีการเชิญชวนหรือบังคับ ด้วยตระหนักรู้ว่าเป็นหน้าที่ของชาวพุทธ และ ความกตัญญูที่มีต่อบุพการีผู้ล่วงลับ

ปัจจัยการผลิต ของชุมชนบ้านฟ้า แบ่งได้ดังนี้ ครุภัณฑ์ทางการเกษตร พบว่ามากกว่าร้อยละ ๘๐ ของครัวเรือนจะมีอุปกรณ์ทางการเกษตรใช้เอง อาทิ เครื่องแต่งกิ่งไม้ รถไถนาแบบเดินตาม เครื่องสูบน้ำ เครื่องตัดหญ้าแบบสะพายไหล่ (มีทุกครัวเรือน) เครื่องพ่นยา และรถมอเตอร์ไซด์แบบพ่วงข้าง

น้ำสำหรับการอุปโภคบริโภค มาจาก ๒ แหล่ง ธรรมชาติได้แก่ อ่างเก็บน้ำห้วยเคียน ปล่อยให้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรเป็นช่วงๆตามฤดูทำการเกษตรของเกษตรกร และ ห้วยแวน กักเก็บน้ำในช่วงฤดูฝนเพื่อใช้ และพักที่บ่อพักของชุมชน แจกจ่ายตามครัวเรือนแบบระบบประปาภูเขา มีการเก็บค่าบำรุงระบบ หน่วยละ ๓ บาท เงินดังกล่าวใช้เพื่อบำรุงรักษา ระบบประปาของชุมชน นอกจากนี้ยังพบข้อมูลการกักเก็บน้ำฝนในพื้นที่ของตนเอง เพื่อทำการเกษตรในช่วงฤดูแล้ง พืชที่ปลูกได้แก่ ข้าวโพด และการรับผลิตเมล็ดพันธุ์จาก บ.เจียไต๋ อีกด้วย

กล้าพันธุ์ เพื่อการเพาะปลูก ที่ชุมชนเคยได้รับจากทางภาครัฐ ได้แก่ กล้าสัก และ ยางพารา แต่พบว่าส่วนใหญ่ชุมชนหากกล้าพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูกกันเอง อาทิ สัก ยางพารา พยุง ซึ่งชุมชนคิดว่าในอนาคตจะเป็นไม้ที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ

ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เมล็ดพันธุ์ และเวชภัณฑ์ทางการเกษตร ของชุมชนบ้านฟ้าได้จาก การผลิตเอง โดยเกษตรกรผลิตแบบอินทรีย์ ได้แก่ การรวมกลุ่มทำปุ๋ยหมัก น้ำหมัก บางรายทำเองในครัวเรือน จากขยะทางการเกษตร เช่นซังข้าวโพด ฟางข้าว นอกจากนี้การสัมภาษณ์ยังพบอีกว่า กลุ่มเกษตรกร นำข้าวโพด และข้าวไปขาย ยังไซโลที่รับซื้อ และยังคงซื้อซังข้าวโพด และฟางอัดก้อนไว้เพื่อเลี้ยงสัตว์และทำปุ๋ย

น้ำมันเชื้อเพลิงที่ใช้ในการเกษตร ชุมชนยังต้องซื้อ ในราคาแพงกว่าท้องตลาด เนื่องจากไม่มีการใช้ในปริมาณมาก การเดินทางออกไปซื้อน้ำมันจากตัวอำเภอจึงไม่คุ้มทุน

แรงงานที่ใช้ในพื้นที่ พบว่าในช่วงเก็บเกี่ยวจะมีการจ้างแรงงาน แบ่งเป็น ค่าแรงในการปลูกข้าว และการเก็บเกี่ยวผลผลิต (ข้าวโพด) ราคาวันละ ๒๕๐ บาท ค่าแรงงานในการพ่นยา สารเคมี ตัดหญ้า ราคาวันละ ๓๕๐-๔๐๐ บาท

กิจกรรมทางศาสนาในชุมชนบ้านฟ้า เป็นไปตามปฏิทิน ทั่วไป คือ มีการร่วมกันทำบุญตามประเพณีทางพุทธศาสนา อาทิ ประเพณีเข้าพรรษา ทำบุญในวันปีใหม่ ทำบุญในวันสงกรานต์ การสู่ขวัญผู้สูงวัย เพื่อขอขมา เพื่อเรียกขวัญ เพื่อรับขวัญ นอกจากนี้ยังพบว่า ชุมชนบ้านฟ้ามีประเพณีการบวงสรวง ในชุมชน ทุกๆปี ซึ่งจะเป็นการร่วมบวงสรวงของชาวอำเภอบ้านหลวงด้วย ได้แก่ เจ้าหลวงชมพู เจ้าพญาแก้ว พญาเซ็ด พญาไจย การบวงสรวงจะทำในช่วงก่อนเข้าพรรษา โดยสัตว์ที่ใช้บวงสรวงจะเป็น ไก่ และหมู ชนิดละ ๓ ปี ต่อเนื่องกันและเปลี่ยนไปเมื่อครบวาระ ในอดีตมีการฟ้อนรำ บวงสรวง มีข้าวจ้ำ (ผู้ทำพิธีเป็นสื่อกลางกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์) ศาลของเจ้าหลวงเหล่านี้ เป็นที่เคารพของประชาชนบ้านฟ้า โดยชาวบ้านมักจะทำพิธีบวง เพื่อให้หายจากอาหารป่วย ไข้ และการสอบคัดเลือดต่างๆ

ชุมชนบ้านฟ้า ได้รับการสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานจาก องค์การบริหารส่วนตำบล สวด ให้มีถนนและเส้นทางสัญจรทั้งชุมชน แต่เส้นทางไปไร่และพื้นที่ทำการเกษตรยังสัญจรลำบาก

ความเชื่อด้านพุทธศาสนา ชุมชนยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักศีล ๕ และไปวัดเพื่อทำบุญในวันพระใหญ่เสมอ โดยไม่มีการบังคับเพราะทุกคนเชื่อว่า ทำบุญได้บุญ และ มีความกตัญญูในบรรพบุรุษ เชื่อว่าการทานขันข้าว(การถวายอาหารพระและอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ) จะทำให้ชีวิตมีความร่มเย็นเป็นสุข

การถือครองพื้นที่ทำกินของประชาชนบ้านฟ้าเฉลี่ยที่ ๓๐ ไร่/ครัวเรือน และพื้นที่นา ๕ ไร่/ครัวเรือน ซึ่งเพียงพอเฉพาะการปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ไม่สามารถจำหน่ายได้นอกฤดูทำนา ชาวบ้านจะปลูกพืชในระยะสั้นๆ เช่น พริก มะเขือ บวบ และฟัก มีการแปรรูปสินค้าทางการเกษตรได้แก่ มะขามแช่อิ่ม กลัวยเส้น เผือกเส้น

จุดแข็งของชุมชนบ้านฟ้าได้แก่ การเป็นชุมชนชาวพุทธ ชุมชนเครือญาติ จึงมีความรักและความสามัคคี รักใคร่ปรองดอง มีการให้อภัย ไม่ว่าร้าย ในชุมชนไม่มีเรื่องร้องเรียน และมักได้รับการไกล่เกลี่ยและเจรจาให้ได้รับความพึงพอใจเสมอ นอกจากนี้ในชุมชนยังมีการรวมกลุ่มทางการเกษตร ได้แก่ กลุ่มผู้เลี้ยงสุกร กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ กลุ่มผู้เลี้ยงวัว ซึ่งทำให้สมาชิกของกลุ่มสามารถต่อรองด้านสินค้ากับ ธกส. และได้รับความพึงพอใจ และความเป็นธรรม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตมะขาม สามารถรวมตัวกันขายสินค้ามะขามสด และผลิตภัณฑ์มะขามแปรรูป ให้แก่พ่อค้าผู้มารับซื้อในราคายุติธรรมอีกด้วย กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตยางพารา และกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตลำไย

จุดที่รับซื้อและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรกลุ่มกรณีต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลางได้ และจุดรับซื้อของตำบล ปาล์มน้ำมัน มีจุดรับซื้อ ๑ จุดคือ สหกรณ์กาตรของชุมชนบ้านฟ้า ได้แก่ ไซโลรับซื้อผลผลิตของชุมชน ลำไย จำนวน ๑ จุด ข้าวโพด ๔ จุด มะขาม มีรถของพ่อค้าภายนอกมารับซื้อส่วนใหญ่เดินทางมาจากในเมืองน่านและ จ.เพชรบูรณ์ ยางพารา มีจุดรับซื้อในเกษตรอำเภอบ้านหลวง

จุดอ่อนทางการทำการเกษตรในมุมมองของเกษตรกรบ้านฟ้า ได้แก่

๑. การมีเส้นทางการคมนาคมไม่สะดวก ทำให้ต้องเพิ่มระยะเวลาในการเดินทางไปทำการเกษตร ลำบากมากช่วงฤดูฝน

๒. สัตว์เลี้ยงตายจำนวนมากเมื่อมีโรคระบาด เช่น ไก่ และปลาตุ๊กที่เลี้ยงในสระของเกษตรกร

๓. เกิดโรคระบาดของพืช ได้แก่ เพ็ชี่แย่งในมะขาม ทำให้ไม่มีดอกมะขามและไม่มีฝัก โรคราขาวในข้าว โรคเพ็ชี่แย่ง และเชื้อราในพริก หนอนผีเสื้อเจาะเมล็ดลำไย (เกษตรกรใช้ภูมิปัญญาในการกำจัดเองโดยใช้ใบลำไยที่ร่วง จูตรมควันได้ต้นไล่แมลง)

๔. การทำการเกษตรกับบริษัทเอกชน (เจียไต๋) มีการระบุเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตชัดเจน ไม่สามารถปลีตัวไปช่วยเหลืองานชุมชนอื่นๆได้

๕. เกิดข้อพิพาท ในการเลี้ยงวัว เนื่องจากต้องนำวัวไปปล่อยในป่าชุมชน ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับป่าชุมชนเขต อ.เมืองน่าน มักพบปัญหาวิวะเหี้ยบบ้างพืชผลทางการเกษตรของเกษตรกรอำเภอน่าน

๖. ราคาผลผลิตตกต่ำ เช่น วัว พ่อค้าคนกลางเป็นคนกำหนดราคาซื้อทำให้เกษตรกรยังไม่สามารถขายได้

๗. ปัญหาพื้นที่ทำกิน ประชาชนรุกล้ำพื้นที่ป่าสงวนและป่าชุมชน และไม่มีกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ทำกิน

ภาคีเครือข่ายในการทำการเกษตรของบ้านฟ้า ภาคเอกชน ได้แก่ บริษัทเจียไต๋ ให้ความรู้สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ เคมีเกษตร เพื่อใช้ในการผลิต รับซื้อเมล็ดพันธุ์ และผลผลิตคืน

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) สนับสนุนความรู้ทางการเกษตร และเงินทุนในการผลิต

ภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านหลวง สนับสนุนความรู้ในการปลูกพืชและ เลี้ยงสัตว์ อาทิ ลำไย มะขาม การผสมพันธุ์วัว พื้นเมือง ชาโรเล่และ บรามัน ความรู้ในการจัดการ และการผลิตยางพารา

ช่องทางการสื่อสารของเกษตรกรบ้านฟ้า โดยมากรับข่าวสารที่เป็นทางการจากผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งจะแจ้งผ่านทางเวทีการประชุมประจำเดือนของแต่ละเดือนและผ่านหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน หากเป็นเรื่องด่วน

การจัดการป่าชุมชน ของชุมชนบ้านฟ้าได้แก่ การใช้พื้นที่ป่าร่วมกัน ไม่ครอบครอง และการกำหนดพิกัด GPS นอกจากนี้ยังมีการกำหนดมาตรการ การใช้ป่าชุมชน ร่วมกัน โดย กำหนดให้ สามารถตัดไม้ในป่าชุมชนเพื่อใช้ในงานศพได้ สามารถเก็บอาหารจากป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ ผัก สมุนไพรจากป่าได้

ปัญหาและอุปสรรคในการดำรงชีวิต ได้แก่ การไม่ได้รับเอกสารสิทธิ์พื้นที่ทำกิน และ การจัดการเรื่องการตลาดสำหรับผลผลิตของชุมชน “ชุมชนสามารถทำได้ แต่ไม่มีที่ขาย” พบว่าชุมชน ไม่ได้วางแผนการจำหน่ายสินค้าแปรรูป สินค้าทางการเกษตร และยังไม่หน่วยงานใดๆเข้ามาให้การ สนับสนุนในเรื่องดังกล่าว

ปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและการทำการเกษตรในช่วงที่ผ่านมา พบว่า การมี ครอบครัวอบอุ่น และคนส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นคนมีศีลธรรม ไม่เบียดเบียนกัน ทำให้ชุมชนสามารถ ดำรงอยู่ได้ และมีปัญหาของชุมชนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

๔.๑.๒ กิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธ เกษตรในจังหวัดน่าน

๑) กลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร จากปัญหาที่พบเมื่อผลผลิตพร้อมที่จะขายกับไม่สามารถขายได้ทั้งหมด โดยพบปัญหาผลผลิตไม่ได้ขนาด พ่อค้าคนกลางกดราคา ผลผลิตออกมาพร้อม กันครั้งละมากๆ จากสาเหตุดังกล่าวทางกลุ่มจึงแก้ปัญหาด้วยการนำผลผลิตมาแปรรูปและจำหน่ายทั้งใน และนอกพื้นที่ สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของน.ส.สร้อยสุตารัตน์ คำรินทร์^๕ ที่กล่าวว่า

“ในพื้นที่ประสบปัญหากล้วยและตระไคร้ล้นตลาด ตนจึงได้มีแนวคิดนำวัตถุดิบที่มี มากจนเกินไปมาแปรรูปทำเป็น กล้วยฉาบ กล้วยเบรคแตก และชาตระไคร้ เพื่อ จำหน่ายและทำไว้รับประทานเองในครัวเรือน”

สอดคล้องกับนางกรรณิการ์ เสมอใจ^๖ ที่ได้ให้ข้อมูลว่า

^๕ สัมภาษณ์น.ส.สร้อยสุตารัตน์ คำรินทร์, ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์นางกรรณิการ์ เสมอใจ ,๑๙ ม.๑ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

“ในพื้นที่ตำบลศิลาเพชรมีการปลูกพืชจำนวนมากมีทั้งไม้ผล ผัก จนบางครั้งทำให้ผลผลิตล้นตลาด ตนและทางกลุ่มจึงได้ร่วมกันแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อมาฝากจำหน่ายตามสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ช่องทาง”

๒) กลุ่มผลิตปุ๋ยชีวภาพใช้เอง จากสภาพปัญหาหาค่าปุ๋ยที่มีราคาแพงในปัจจุบันประกอบกับความเป็นห่วงเรื่องของสุขภาพ สารตกค้างในผลผลิตต่างๆ และยังเป็นการผลิตต้นทุนไปด้วย หลายพื้นที่ได้มีการผลิตปุ๋ยชีวภาพใช้เอง จากการให้ข้อมูลของ นายมา สุทธิเขต^๗

“พื้นที่ส่วนมากเป็นป่ามีต้นไม้ จำนวนมากและเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรนั้นมีจำนวนมาก หากนำไปเผาก็จะก่อมลพิษทางอากาศ ตนจึงได้นำวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรและใบไม้ไปหมักเป็นปุ๋ยใช้เอง โดยทำแบบง่ายๆ เช่น การทำเสวียนรอบต้นไม้แล้วนำไปใส่ไว้ในเสวียนรอให้ย่อยสลายส่วนหนึ่งก็เป็นอาหารต้นไม้ไป อีกส่วนก็ตัดมาใช้ หรืออีกสูตรหนึ่งคือ การนำเศษวัสดุเหลือใช้มาผสมกับมูลวัวซึ่งมีมากในพื้นที่หมักเป็นกองรดน้ำบางเป็นบางครั้งรอให้ย่อยสลายจึงนำมาใช้”

๓) การทำผ้าหมักโคลน การทำผ้าหมักโคลนไม่ได้ถือเป็นเรื่องใหม่ของชุมชนในจังหวัดน่าน แต่ด้วยกระบวนการที่ทำความยุ่งยากจึงไม่ค่อยเป็นที่นิยม จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ได้ทำให้องค์ความรู้นี้หายไป นางจำลอง สุทธิแสน^๘ ได้เล่าให้ฟังว่า

“มีความพยายามที่จะฟื้นฟูและอนุรักษ์ภูมิปัญญากรรมวิธีในการทำแบบโบราณที่นำผ้าไปหมักกับแหล่งโคลนที่ควายนอนแช่น้ำจนกลายเป็นแอ่ง จะทำให้เนื้อผ้านุ่ม เมื่อสัมผัส ความนิยมผ้าหมักโคลนของเมืองน่านอาจจะอยู่ในช่วงเริ่มต้น ไม่เป็นที่รู้จักมากนัก เหมือนกับผ้าหมักโคลนของที่อื่นแต่มีแนวโน้มการตอบรับที่ดีจากผู้ที่สนใจ การเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่องจะทำให้ผ้าหมักโคลนเป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมและเป็นอาชีพทางเลือกอีกหนึ่งอาชีพของชุมชนในการสร้างงานสร้างรายได้”

๔) การปลูกผักปลอดภัย จากปัญหาที่คนจะอยู่กับป่าได้อย่างไร จะช่วยรักษาป่าอย่างไร จะพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานรากอย่างไร และที่สำคัญปัญหาสารเคมีตกค้างในผักที่รับประทาน จากสภาพปัญหาที่พบดังกล่าวทำให้มีการตื่นตัวในการหาทางออกให้กับปัญหา การปลูกผักปลอดภัยถือเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยตอบโจทย์ได้ แต่ไม่ได้เน้นการปลูกมาเพื่อการค้าขายโดยตรงแต่เน้นการปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งสอดคล้องกับการให้ข้อมูลของนายเสนอ กานนท์^๙

^๗ สัมภาษณ์นายมา สุทธิเขต, ตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์นางจำลอง สุทธิแสน, ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์นายเสนอ กานนท์, ตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

“การปลูกอะไรก็กินอันนั้น ทำให้เรามั่นใจได้ว่าผักที่เราปลูกปลอดภัย เนื่องจากเราได้ทำทุกกระบวนการผลิตเองตั้งแต่ต้นทำให้มั่นใจได้ ตนเองจะไม่เน้นการปลูกที่มาก แต่จะเน้นการปลูกเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เหลือจึงจะเอาไปขาย มีบางครั้งก็แบ่งให้กับเพื่อนบ้านเอาของมาแลกกันบ้าง เรื่องสุขภาพนั้นสำหรับตนเองและคนในครอบครัวไม่ได้เข้าไปรักษาตัวในโรงพยาบาลเลยเนื่องจากไม่ได้มีอาการป่วย หรือมีความผิดปกติทางร่างกาย ทำให้มีพลังที่จะทำงานไม่ต้องกังวลเรื่องสุขภาพ”

๕) กลุ่มผลิตสมุนไพร กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ต้องอาศัยทุนทางสังคมทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ที่ต้องมีความอุดมสมบูรณ์ของป่าซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของสมุนไพรส่วนมาก การอนุรักษ์ป่าถือเป็น การช่วยต่อลมหายใจให้กับคนที่ประกอบอาชีพนี้ ตรงกับการให้ข้อมูลสัมภาษณ์ของนายทองดี คำดี^{๑๐} ที่ได้เล่าให้ฟังว่า

“การนำองค์ความรู้จากบรรพบุรุษมาปรับใช้ให้เหมาะกับสังคมปัจจุบันถือเป็น ช่องทางการสร้างรายได้อีกทางหนึ่ง ยังเป็นการอาชีพทางเลือก เพราะความต้องการ สมุนไพรยังมีอยู่ในพื้นที่ ตนเองจะเป็นคนไปหาวัตถุดิบมาขายให้กับหมอภูมิปัญญา พื้นบ้านที่เอาไปประกอบเป็นตัวยา ในการรักษาโรคต่างๆ ในพื้นที่ห่างไกลของจังหวัดน่าน หมอภูมิปัญญาด้านสมุนไพรพื้นบ้านถือมีความสำคัญเป็นอย่างมาก การที่จะเข้าไปรักษา กับหน่วยงานของภาครัฐอาจจะเป็นทางเลือกสุดท้าย อาจจะต้องด้วยความสนิทคุ้นเคย ระหว่างผู้ป่วยกับหมอพื้นบ้าน จึงทำให้เกิดการไว้เนื้อเชื่อใจกัน จึงมาปรึกษาและเข้าการ รักษาจากหมอพื้นบ้าน”

๖) กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ผ้าทอของจังหวัดน่านถือว่ามีเอกลักษณ์เฉพาะตัวซึ่งเกิดจากภูมิ ปัญญาของบรรพบุรุษที่สั่งสมมา ทำให้ผ้าทอเมืองน่านเป็นที่นิยม เพราะทอมาจากจิตวิญญาณของ กลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีความหลากหลายมากในจังหวัดน่าน ผ้าทอในจังหวัดน่านนั้นได้รับความนิยมเป็น อย่างมากในไม่กี่สิบปีที่ผ่านมาเนื่องจากนโยบายการรณรงค์การใส่ผ้าทอพื้นเมืองน่านทุกวันศุกร์ของ หน่วยงานราชการ ผนวกกับกระแสท่องเที่ยวที่เข้ามาจึงทำให้ผ้าทอได้รับความนิยม อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ ผ้าทอเมืองน่านเป็นที่รู้จักของนักสะสมผ้า และผู้ที่นิยมเรื่องผ้าก็คือกระแสจากละครในโทรทัศน์ที่ ถ่ายทำในจังหวัดน่าน และใช้ผ้าพื้นเมืองน่านเป็นเครื่องแต่งกาย ยิ่งทำให้ผ้าพื้นเมืองน่านได้รับความนิยมมาก ยิ่งขึ้นไปอีก สอดคล้องกับนางเจริญจิตต์ สุริยา ที่ได้เล่าให้ฟังว่า

^{๑๐} สัมภาษณ์นายทองดี คำดี, ตำบลคูพุงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

“แต่ก่อนการทอผ้าได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของภาครัฐแต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ภายหลังในจังหวัดน่านได้มีการรณรงค์การใส่ผ้าพื้นเมืองน่านทุกวัน ศุกร์ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการทอผ้าที่มียอดสั่งจองเข้ามาจนผลิตกันไม่ทัน เนื่องจากไม่ได้ใส่แค่กลุ่มข้าราชการ เท่านั้นยังมี กลุ่มนักเรียน นักศึกษาในจังหวัดน่านที่ใส่ไปโรงเรียนทุกวัน ศุกร์ แม้แต่วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจะสังเกตเห็นว่าน้อยมากที่ไม่ใส่ชุดพื้นเมืองน่านไปวัด ยิ่งได้แรงเสริมจากละครโทรทัศน์ยังทำให้ยอดการผลิตเพิ่มมากขึ้น บวกกับการท่องเที่ยวที่เข้ามาในเมืองน่านทำให้ผ้าทอกลับฟื้นคืนชีวิตในจังหวัดน่านอีกครั้ง”

๔.๒ ลักษณะการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

จากการศึกษาวิจัยลักษณะการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรสามารถสรุปผลลักษณะการประกอบอาชีพในชุมชนได้ดังนี้

๔.๒.๑ ลักษณะด้านการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตร

ลักษณะการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรได้ ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑. ลักษณะการทำการเกษตรแบบดั้งเดิม

ลักษณะการทำการเกษตรแบบดั้งเดิม ที่เน้นการดำรงชีพเพื่อให้อยู่ได้ในพื้นที่โดยพึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ ด้วยความหลากหลายทางธรรมชาติของจังหวัดน่าน ที่มีสภาพพื้นที่ทางภูมิศาสตร์แตกต่างกันส่งผลทำให้การเลือกที่ประกอบอาชีพของชุมชนในแต่ละพื้นที่แตกต่างกันไป เกษตรแบบดั้งเดิม คือการทำแบบที่รุ่นปู่ย่าทำมา ไม่ต้องลงทุนอะไรเพิ่มให้เปลืองต้นทุน ให้ธรรมชาติเกื้อกูลกันเอง รมเงาจากไม้ใหญ่ กรองแสงรำไรให้พืชต้นเล็ก ที่เราเรียกกันว่า พืช ๕ ชั้น ประกอบด้วย ชั้นที่ ๑ ระดับชั้นสูงสุด คือไม้ยืนต้น เช่นต้นไม้สัก ไม้ยางนา ไม้รัง ชั้นที่ ๒ ระดับชั้นกลาง คือพืชที่สูงรองลงมา เช่น ปลูกพลู พริกไทย เลื้อยตามต้นไม้ใหญ่ ชั้นที่ ๓ ระดับต่ำ คือพืช ต้นไม้ที่มีทรงเป็นพุ่ม เตี้ย เช่น ผักหวาน มะนาว มะกรูด มะพร้าว ชั้นที่ ๔ ระดับผิวดิน คือพืชสวนครัวต่างๆ พริก มะเขือ ชั้นที่ ๕ ระดับใต้ดิน คือพืชที่ออกผลในดิน เช่น ขิง ข่า มันเทศ โดยส่วนมากจะเป็นพืชที่ทนกับความแห้งแล้งได้ดี เพราะจะอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ข้อดีของการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมนั้น คือไม่ต้องรีบขาย ไม่ต้องดูแลอะไรมากมาย ให้พืชเขาดูแลกันเอง ปุ๋ยก็ได้จากใบไม้ของต้นไม้ใหญ่ที่ทับถมกัน การต้านทานโรคก็อยู่ในระดับที่ดี และที่สำคัญยังปลอดภัยกับผู้บริโภค การทำการเกษตรแบบดั้งเดิมนั้นซึ่งตรงกับกรให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายทิล บังเมฆ หมู่ที่ ๕ ตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ได้กล่าวว่า

“เนื่องจากราคาผลผลิตตกต่ำบวกกับการทำการเกษตรที่ไม่ปลอดภัยของคนในชุมชน ในฐานะที่ตนเองเป็นผู้นำชุมชนจึงมีความเป็นห่วงกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์กว่าจะได้เก็บเกี่ยวผลผลิต ต้องมีขั้นตอนการเพาะปลูกที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง เริ่มจากการเตรียมพื้นที่ต้องพ่นยาฆ่าหญ้าซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ สิ่งมีชีวิตในดินได้รับผลกระทบ เมื่อพ่นยาเสร็จแล้วรอจน

หญ้าแห้งจึงทำการเผาเพื่อเตรียมพื้นที่ในการปลูก การเผาส่งผลกระทบต่อเป็นวงกว้างทำให้เกิดหมอกควัน ไฟที่เผาพื้นที่หากควบคุมไม่ได้ก็จะลามไปในพื้นที่ป่าทำให้เกิดผลกระทบต่อสัตว์ป่า และควันก็ย้อนกลับมาทำร้ายพวกเราเอง จากผลกระทบดังกล่าวจึงทำให้ตนเอง เริ่มมองหาหนทางในการปรับเปลี่ยนวิธีในการทำการเกษตร จึงทดลองแปลงเกษตรของตนเองในพื้นที่ประมาณ ๒ ไร่เพื่อปลูกทุกอย่างที่ตนเองพอจะหาได้ นำมาปลูกในพื้นที่ดังกล่าวแต่จะเลือกพืชที่ทนแล้วและเป็นพืชพื้นถิ่นเป็นที่ต้องการของชุมชน มีพืชหลายชนิดมีทั้งต้นเล็กต้นใหญ่ผสมปะปนกันไป ไม่ได้แบ่งเขตว่าตรงไหนจะปลูกอะไร อยากปลูกอะไรตรงไหนก็จะปลูก เลือกปลูกที่เราอยากกิน จึงเริ่มที่จะปรับเปลี่ยนตนเองเริ่มเรียนรู้ สังเกตทดลองแล้วจึงนำผลความรู้ที่ได้จากการลงมือปฏิบัติไปชักชวนคนในชุมชนให้ทดลองลงมือทำ แม้รายได้จะไม่มากเท่าที่ควรแต่ก็ไม่ต้องได้ซื้อหาให้เปลืองเงิน และไม่ต้องเสียเวลาดูแลอะไรมากนอกจากป้องกันไม่ให้ไฟเข้ามาในพื้นที่ปลูกเท่านั้นเอง”^{๑๑}

ซึ่งสอดคล้องกับนายธีระพันธ์ คำรินทร์ ที่กล่าวว่า

“การประกอบอาชีพนั้นไม่ว่าจะเป็นอาชีพอะไรสำหรับตนเองแล้วจะดูจากคนที่ประสบความสำเร็จ และไม่ขัดกับความเชื่อที่ตนเองใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต การที่เชื่อผู้อื่นหรือให้สิ่งอื่นเข้ามามีอิทธิพลในจิตใจไปทั้งหมดเป็นดาบสองคมหากไม่รู้จักใช้แทนที่จะสร้างประโยชน์ให้กับตนเองตรงกันข้ามสิ่งนั้นจะย้อนมาทำร้ายตนเองแทนบ่อยครั้งที่เกษตรกรต้องตกเป็นเหยื่อให้กับกลุ่มนายทุนจนต้องกลายเป็นหนี้ สาเหตุหนึ่งก็เนื่องด้วยความโลภของตนเอง ดังนั้นความรู้จักพอประมาณและรู้จักสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองจากอิทธิพลด้านต่างๆที่เข้ามาในชีวิตจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ สำหรับตนแล้วความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามีอิทธิพลเป็นอย่างมากในการดำเนินชีวิตประจำวันของตน จึงได้คิดหาหนทางที่จะประกอบอาชีพที่จะรบกวนธรรมชาติให้น้อยที่สุด จึงได้คิดย้อนไปในวัยเด็กของตนว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ของตนนั้นทำการเกษตรทำไมมีความสุขไม่ได้ดีนรนามากมายเหมือนตนเองในสมัยนี้ ทำแค่พออยู่ พอกิน พึ่งพาน้ำฟ้า น้ำฝนเป็นหลัก ยาฆ่าแมลงก็ไม่ใช้ สารเคมีก็ไม่มี กินเท่าที่หาได้ การไปหาอาหารครั้งหนึ่งต้องใช้เวลาเป็นวัน หากอยากกินจำพวกเนื้อ ทำให้ร่างกายของพวกท่านแข็งแรง แต่หากจะกินจำพวกพืชเพียงแค่อินเข้าไปสวนหลังบ้านที่แทบไม่ได้ดูแลอะไรมากมายเลย กลับได้อาหารมารับประทาน ด้วยเหตุนี้ตนจึงทำการปลูกพืช ผลไม้ ต่างๆไว้ตามหัวไร่ปลายนาของตนเพื่อ

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายทิล บังเมฆ, ตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

เป็นอาหาร โดยที่ไม่ต้องดูแลอะไรมากมายอาจมีการไปถางหญ้าเป็นบางครั้ง และได้กินของที่ปลอดภัย”^{๑๒}

การเกษตรแบบดั้งเดิมยังคงมีความจำเป็นต่อชุมชนในจังหวัดน่านเพราะเป็นองค์ความรู้ดั้งเดิมที่เกิดจากการสังเกตและส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น การหวนหาความสุขในวัยเยาว์ความรู้สึกถึงความปลอดภัยแก่เช่นในวัยเยาว์นั้นได้เป็นแรงผลักดันให้เรากลับไปหาสิ่งเก่าที่มีคุณค่าแต่ได้ถูกละเลยไปตามการเติบโตของคนเรา การเกษตรแบบดั้งเดิมเป็นวิถีที่สอนให้คนเรารู้จักความอดทนไม่ใจร้อนด่วนได้ มีความเคารพต่อธรรมชาติ ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง การเคารพธรรมชาตินั้นได้กลายเป็นประเพณีที่ยังคงมีให้เห็นอยู่บ้างมาจนถึงปัจจุบัน กิจกรรมที่ใช้ความเชื่อเป็นฐาน เป็นกิจกรรมที่มีอิทธิพลต่อจิตใจของเกษตรกรด้วยตรงความเชื่อต่างๆ เหล่านี้ถูกทำให้หล่อหลอมเข้ากับวิถีของเกษตรกร การที่จะทำกิจกรรมใดก็ตามก็ต้องมีการบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์ที่ตนเองนั้นเชื่อว่าจะสามารถช่วยปกป้องคุ้มครองตนเองได้ จริงๆ แล้วความเชื่อนั้นมีสาเหตุเกิดมาจากความกลัว คนเราเมื่อความกลัวเข้าครอบงำย่อมต้องการที่พึ่ง ความเชื่อบางความเชื่อไม่จำเป็นต้องมีเหตุผล และเมื่อได้กระทำแล้วจะมีผลกับความ สุขความสบายใจทันที ด้วยคุณสมบัติที่กล่าวมาของความเชื่อ ต้องยอมรับว่าธรรมชาติอยู่ได้เพราะความเชื่อที่ยังคงช่วยควบคุมสังคมให้อยู่ในกฎเกณฑ์ไม่ออกนอกกลุ่มนอกทาง ซึ่งตรงกับความเชื่อของเกษตรกร หมู่ที่ ๑ และ หมู่ที่ ๒ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน

“ก่อนที่จะทำการเพาะปลูกจะมีพิธีกรรมคือการเลี้ยงผี(การบูชา) ซึ่งเป็นคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ จะมีการเลี้ยงผีขุนน้ำบัว เชื่อว่าจะคอยปกป้องรักษาต้นน้ำ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดลำน้ำบัว นิยมทำพิธีในฤดูการทำไร่ทำนา และช่วงที่นำผลผลิตออกจากสวนไร่นา ยังมีการเลี้ยงผีน้ำย่าง เชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์ที่ทำให้น้ำอย่างอุดมสมบูรณ์ มีปริมาณน้ำเพียงพอต่อความต้องการของคนใจชุมชนตลอดทั้งปี ยังมีการบวงสรวงเจ้าพ่อภูคาหรือเจ้าหลวงภูคา เชื่อกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์ที่คุ้มครองรักษาโดยภูคา ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำของอำเภอปัวทั้งหมด จะมีการบวงสรวงปีละ ๑ ครั้งจะจัดขึ้นบนป่าต้นน้ำของน้ำตกศิลาเพชร จะมีกลุ่มผู้นำชุมชนและผู้มีความศรัทธาขึ้นไปเป็นผู้ทำพิธีบวงสรวง นอกจากนี้ยังมีประเพณีที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวไทลื้อ ได้แก่การลู่ขวัญควาย การลู่ขวัญข้าว การชอนขวัญข้าว และการเก็บขวัญข้าว ชาวไทลื้อมีการประกอบประเพณีนี้เพราะมีความเชื่อว่า

^{๑๒} นายธีระพันธ์ คำรินทร์, ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

จะทำให้ผลผลิตข้าวอุดมสมบูรณ์ ไม่มีภัยธรรมชาติในช่วงฤดูทำนา น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ ควาย ซึ่งเป็นสัตว์ที่ใช้ในการไถนาจะไม่ตายหรือเจ็บป่วยในช่วงระหว่างฤดูทำนา”^{๑๓}

ตรงกับความเชื่อของชุมชนโป่งคำ

“ยังคงเชื่อเรื่องผีเนื่องจากชาติพันธุ์เดิมของชุมชนโป่งคำเป็นชาวมุข ชุมชนเชื่อว่าผีซึ่งทำการปกปักรักษาที่อยู่อาศัยครอบครัวและที่ทำกิน ในแต่ละปีจะทำการบวงสรวงหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าเลี้ยงผีประกอบไปด้วย ผีชาวบ้านซึ่งมีปางเข้าและปางออก ผีที่ไร่ ซึ่งนิยมทำการเลี้ยงหรือบวงสรวงก่อนทำการเพาะปลูกและหลังทำการเพาะปลูกเสร็จแล้วเพื่อเป็นการขอขมา ขอคุณที่ดลบันดาลให้การทำการเกษตรไม่ประสบปัญหาจนพืชผลเสียหาย เครื่องที่ใช้ในการบวงสรวงหรือเลี้ยงผี ได้แก่ เบ็ด ไก่ และหมา นอกจากนี้ชุมชนยังเลี้ยงผีตระกูลในช่วงเดือน ๘ ถึงเดือน ๙ เข้า ออก ถ้าจะนับเป็นเดือนตามปฏิทินอยู่ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน เดือน ๓ เดือน ๔ ออก อยู่ในช่วงเดือนมีนาคม ถึงเมษายน หรือเลี้ยงพร้อมกันในช่วงเดือนนี้หรืออยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายน ความเชื่อการเลี้ยงผีได้ผีเหนื่อ ผีล่างผีบ่น ผีเลี้ยงบ้าน ผีเลี้ยงเฮี้ยว เชื่อกันว่าผีนี้จะช่วยปกปักรักษาชุมชนและที่อยู่อาศัยลดเคราะห์และภัยร้ายให้แก่ชุมชน จะทำการบวงสรวงหรือเลี้ยง ในช่วงสงกรานต์วันที่ ๑๓ หรือวันล่องของทางภาคเหนือ ในแต่ละปี โดยทำการบอกผีที่อยู่ทั้ง ๔ ทิศ มีเครื่องบวงสรวงเป็นสวดวง(กระทงใบตอง) จำนวน ๔ กระทง ใส่ข้าว น้ำ อาหารในกระทง”^{๑๔}

สอดคล้องกับชุมชนบ้านฟ้า

“มีประเพณีการบวงสรวง ในชุมชน ทุกๆปี ซึ่งจะเป็นการร่วมบวงสรวงของชาวอำเภอบ้านหลวงด้วย ได้แก่ เจ้าหลวงขมพู เจ้าพญาแก้ว พญาเซ็ด พญาใจ การบวงสรวงจะทำในช่วงก่อนเข้าพรรษา โดยสัตว์ที่ใช้บวงสรวงจะเป็น ไก่ และหมู ชนิดละ ๓ ปี ต่อเนื่องกันและเปลี่ยนไปเมื่อครบวาระ ในอดีตมีการพ้อนรำ บวงสรวง มีข้าวจ้ำ (ผู้ทำพิธีเป็นสื่อกลางกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์) ศาลของเจ้าหลวงเหล่านี้ เป็นที่เคารพของประชาชนบ้านฟ้า โดยชาวบ้านมักจะทำพิธีบ่นให้ประสบความสำเร็จในการทำงาน ทำการเกษตร และเรื่องอื่นๆตามแต่ความประสงค์ของผู้บนบานสารกล่าว”^{๑๕}

^{๑๓} สัมภาษณ์เกษตรกร หมู่ที่ ๑ และ หมู่ที่ ๒ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ เกษตรกร ตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์เกษตรกร บ้านฟ้า ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ตรงกับบ้านดงป่าสัก

“ที่มีเชื่อในเรื่องผี เรื่องเทพเจ้าคล้ายกับชุมชนอื่น ที่นี้เชื่อว่ามีเจ้าหลวงและ ผี ชาวบ้านคอยคุ้มครองคนในชุมชน และคอยปกป้องรักษาให้มีการทำการเกษตรเป็นไปอย่างดี โดยจะทำการบวงสรวงในช่วงเดือน ๘ เดือนยี่ หรือเดือนพฤษภาคม และ พฤศจิกายนของทุกปี โดยสัตว์ที่ทำการบวงสรวงได้แก่ ไก่ปีละ ๒ ครั้งและ ใช้หมู ๓ ปีต่อ ๑ ครั้ง นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงผีไร่ผีสวนผีปู่ย่า ในช่วงเดือนเมษาก่อนและหลังการเก็บเกี่ยว”^{๑๖}

ในด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนานั้น กิจกรรมทางการเกษตรย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องไปทำลายสิ่งมีชีวิต แม้จะไม่ตั้งใจก็ตาม เช่นการไถดินที่ต้องไปโดนกับสัตว์ที่อาศัยอยู่ใต้ดินจนได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิต เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าวและทำให้คนที่ทำการเกษตรนั้นสบายใจ ถึงมีประเพณีที่สร้างจิตสำนึก ละเว้นจากการทำบาปโดยไม่เจตนาตั้งนั้นทุกๆวันพระ เกษตรกรจะไม่ทำกิจกรรมใดๆในพื้นที่ทำไร่นาของตนเอง จะหยุดกิจกรรมทั้งหมด บางส่วนจะถือโอกาสนี้หยุดพักผ่อน หรือไปทำบุญที่วัด ซึ่งตรงกับกลุ่มเกษตรกร ตำบลตูพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน กลุ่มเกษตรกร บ้านฟ้า ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน กลุ่มเกษตรกรบ้านฟ้า ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน กลุ่มเกษตรกรหมู่ที่ ๑ และ หมู่ที่ ๒ ตำบลศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ตรงกัน

การใช้ความเชื่อเป็นพื้นฐานในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการใช้ความเชื่อไปในทางที่สร้างสรรค์ ต้องยอมรับว่ากระบวนการหนึ่งที่ทำให้ป่าไม้ในจังหวัดน่านกลับมาฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ได้นั้น มีกระบวนการและมาตรการจากภาครัฐที่ทำความเข้าใจร่วมกับได้รับความร่วมมือของคนในชุมชน โดยชุมชนนั้นได้ใช้ความเชื่อเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการอนุรักษ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการในเรื่องของน้ำ ป่าชุมชน เช่นการเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นกุศโลบายหนึ่งที่มีจุดประสงค์การสอนในเรื่องความกตัญญูรู้จักบุญคุณและทำให้พิธีกรรมนั้นศักดิ์ยิ่งขึ้นจนส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิดของคนในชุมชน จนคนในชุมชนไม่กล้าที่จะไปรุกรานสถานที่ศักดิ์จากความเชื่อผ่านพิธีกรรมคือป่าต้นน้ำ และอีกพิธีกรรมหนึ่งเกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้คือการประยุกต์มาจากพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาคือการบวชป่า การบวชป่าเป็นกระบวนการทางความเชื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าที่ได้ผลเป็นอย่างดี เนื่องจากความเชื่อพื้นฐานเดิมของคนในชุมชนเป็นคนนับถือศาสนาพุทธทำให้กุศโลบายนี้ใช้ได้มีประสิทธิภาพ เห็นผลชัดเจนในทุกพื้นที่ของจังหวัดน่านโดยการนำผ้าเหลือง ผ้าจีวรของพระสงฆ์ไปมัดไว้ที่ต้นไม้สมมุติเอาว่าต้นไม้ต้นนั้นได้ผ่านพิธีการบวชแล้ว จึงทำให้ไม่มีใครกล้าที่จะไปทำลายต้นไม้ดังกล่าวเท่ากับว่าต้นไม้ต้นนั้นได้รับการปกป้องรักษาจาก คุณของพระพุทธศาสนาไปด้วยปริยาย ทำให้ป่าไม้กลับมาอุดมสมบูรณ์ส่งผลให้กลายเป็นแหล่งอาหาร และ

^{๑๖} สัมภาษณ์เกษตรกร บ้านดงป่าสักตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

แหล่งรายได้ของคนในชุมชน เนื่องมาจากกุศโลบายด้านความเชื่อซึ่งความเชื่อได้ทำหน้าที่ของตัวมันเองได้อย่างดีเยี่ยม คือการคอยควบคุมสังคมให้สงบสุข

สรุปการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมนั้นมีองค์ประกอบคือ การเคารพต่อธรรมชาติ การสำนึกบุญคุณที่ธรรมชาติได้มอบให้ และการตระหนักถึงความปลอดภัยในชีวิตจากการบริโภค และการปล่อยให้พืชจัดการกันเองแบบธรรมชาติโดยที่เราเป็นผู้รับผลประโยชน์นั้น

๒. ลักษณะการทำการเกษตรแบบผสมผสานแนวใหม่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ลักษณะการทำการเกษตรแบบผสมผสานแนวใหม่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่มีหลักการระเบิดจากข้างในลุกขึ้นมาจัดการตนเอง ผลิตเพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ภายในครอบครัว การทำการเกษตรแบบผสมผสานที่เป็นทั้งทางเลือกและทางรอดสำหรับเกษตรกรในยุคปัจจุบันที่เราเห็นกันอยู่นี้เป็นแนวคิดที่ได้ผ่านการทดลองมาจากผู้ที่ประสบผลสำเร็จจากการทำการเกษตรแบบผสมผสานแนวใหม่ตามหลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ รัชกาลที่ ๙ ที่ทรงให้หน่วยงานของรัฐนำมาพัฒนาและเผยแพร่ให้ประชาชนน้อมนำไปใช้ เป็นการจัดการการเกษตรอย่างเป็นระบบ แต่มีกลไกสำคัญคือตัวบุคคลต้องตระหนักและเปลี่ยนทัศนคติก่อน หรือ ที่เรียกว่าการระเบิดจากข้างในในพื้นที่ชุมชนของจังหวัดน่านได้มีการน้อมนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย จนพัฒนาต่อยอดจากผู้ที่ทำสำเร็จที่เป็นผู้รับมาตลอดกลายเป็นผู้ให้ เป็นวิทยากร เปิดศูนย์เรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้มาศึกษาและนำไปปฏิบัติ นอกจากนั้นยังเป็นพี่เลี้ยงที่คอยให้คำปรึกษาให้กับผู้ที่กำลังเริ่มทำ ซึ่งตรงกับคำให้ข้อมูลสัมภาษณ์ของนางสุดธนา ปัทมวัฒน์ เจ้าของโรงเรียนชานา ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน ที่กล่าวว่า

“ทุนทางสังคมของตำบลศิลาเพชรนั้นมีมากไม่ว่าจะเป็นทุนทางธรรมชาติที่สวยงาม ฝ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์ และความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์นาชนิดที่สามารถเพาะปลูกได้ทั้งปี แต่ชุมชนยังขาดแกนนำที่จะคอยประสานและจัดการกระบวนการในด้านต่างๆให้ดำเนินไปอย่างสะดวก ตนเองจึงได้ตั้งโรงเรียนชานาขึ้นในพื้นที่ของตนเองมีวัตถุประสงค์ที่จะคอยช่วยเหลือชาวบ้าน และยังปลูกพืชแบบผสมผสานไว้บริเวณภายในครอบครัวของตนเอง และยังแนะนำให้เกิดกลุ่มการทำการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อให้นำสินค้าของแต่ละคนมาจำหน่ายหรือแปรรูปผลผลิต นอกจากนั้น ให้คนในชุมชนได้มีพื้นที่แสดงออกทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน แม้แต่เด็กๆในวันหยุดทางโรงเรียนชานาก็มีการสอนศิลปะให้เด็กๆ อีกทั้งยังทำให้โรงเรียนชานาเป็นที่จำหน่ายสินค้าของชุมชน จึงทำให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมมือกับโรงเรียนชานา เพราะเชื่อมั่นในตัวของคุณสุดธนา ปัทมวัฒน์ ที่ทำให้เกิดเป็นรูปธรรม”^{๑๗} สอดคล้องกับนายสมบัติ มาขวา และ นางเดือน มาขวา ๓๒ หมู่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นคู่สามีภรรยา ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำการเกษตรแบบผสมผสานในพื้นที่ของตนเอง “ย้อนหลังไปประมาณ ๑๐ ปี ครอบครัวของตนเองมีอาชีพทำไร่ข้าวโพดเพียงอย่างเดียวการทำไร่ข้าวโพดต้องใช้เวลานานกว่าจะได้เงิน จะกินอะไรก็ต้องซื้อที่ร้านค้าแม้กระทั่งมะนาว พริก ข่า ตะไคร้

^{๑๗} สัมภาษณ์นางสุดธนา ปัทมวัฒน์, ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พอได้เงินจากการขายข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มาก็จะนำเงินไปใช้หนี้ ที่เอาของมาใช้บริโภคก่อน ยังไม่พอยังต้องนำไปใช้หนี้จากปัจจัยการผลิตที่ไปเอาที่ร้านค้ามาใช้ก่อน ไม่ว่าจะป็นปุ๋ย ยาฆ่าวัชพืช ยังไม่หักลบค่าแรงและค่ากินของตนเงินแทบไม่พอจ่าย จากสภาพปัญหา ดังกล่าวที่เป็นต่อเนื่องกันมาระยะเวลายาวนานจนทำให้ตนเองต้องคิดที่จะเปลี่ยนแปลง และพัฒนาอาชีพให้มีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม พอดีในช่วงนั้นมีการประชาสัมพันธ์ ผ่านทางโทรทัศน์ เกี่ยวกับการทำเกษตรแบบผสมผสานที่เป็นทางเลือกทางรอดของเกษตรกร ก็เลยทดลองทำตามแต่ก็ไม่ได้ผลเท่าที่ควร จนได้พบกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐที่ เข้ามาให้ความรู้และพาไปศึกษาดูงาน จึงได้นำความรู้ที่นำมาปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง และพยายามหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ จากที่เคยต้องซื้อของจากร้านค้าทุกอย่างปัจจุบันได้ ผลิตเองภายในพื้นที่เกษตรของตนเอง มีเหลือแบ่งปันให้กับเพื่อนบ้านและมันใจได้ว่าของ ที่เราปลูกเองปลอดภัย ปัจจุบันไม่ได้ทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยวอีกแล้ว”^{๑๘}

ซึ่งตรงกับพื้นที่ของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ บ้านดงป่าสักตำบลฝายแก้ว อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

“ที่กล่าวว่า การเริ่มเรียนรู้จากปัญหาของตนเองนั้นทำให้ตนเองมาถูกทางไม่ ลับสน เพราะเป็นการแก้ปัญหาที่ตรงจุด การเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนการมีเวทีได้ แสดงออกนำเสนอแลกเปลี่ยนทำให้ได้เราเห็นปัญหาและโอกาสในมุมอื่น ๆ ที่มองไม่เห็น นำไปสู่การแก้ไขปัญหา ยกตัวอย่างเช่น การจัดการเรื่องที่ดินทำกินกับหน่วยงานของรัฐที่มี ปัญหากันมาตลอดเพราะทางภาครัฐก็อ้างกฎหมาย และคนในชุมชนก็อาศัยในพื้นที่มา ก่อนจึงทำให้เกิดปัญหากันบ่อยครั้งจนได้มีเวทีที่เสวนารับฟังปัญหา นำไปสู่การแก้ไขปัญหา ร่วมกันระหว่างภาครัฐและชุมชน เพราะสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านนั้นตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน จึงมีการทำข้อบัญญัติร่วมกันกับภาครัฐและถือปฏิบัติเฉพาะพื้นที่ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ ถือครองพื้นที่ไม่เกิน ๒๕ ไร่ มีระเบียบการแบ่งที่โดยการให้ GPS จุดจำพิกัดแปลงเพื่อลด ข้อโต้แย้งที่จะเกิดขึ้น เข้ามาช่วยแก้ปัญหาเรื่องเขตพื้นที่ พื้นที่ที่ถูกแบ่งสรรแล้วไม่ สามารถขายได้แต่สามารถส่งต่อให้ลูกหลานได้ทำกินและใช้ประโยชน์ในการทำการเกษตร เท่านั้น ส่วนพื้นที่ป่าสงวนนั้นห้ามเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าโดยเด็ดขาด แต่สามารถเก็บเกี่ยว อาหารจากป่าได้ เช่น การเก็บหน่อไม้ เห็ด ผักต่างๆ และสมุนไพร จากการแก้ปัญหา ดังกล่าวที่ยกมาจะเห็นได้ว่าการเรียนรู้และการให้โอกาสกับชุมชนได้มีพื้นที่แสดงความ คิดเห็นนั้นนำมาซึ่งการแก้ปัญหาที่ปราศจากความรุนแรง”^{๑๙}

ไม่เพียงแต่ในพื้นที่ดังกล่าวเท่านั้นที่มีความตื่นตัวเกี่ยวกับการจัดการเกษตรแบบ ผสมผสานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับในพื้นที่ของอำเภอบ้านหลวงได้มีบุคคลที่ ปฏิบัติจนยกระดับความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น

^{๑๘} สัมภาษณ์นายสมบัติ มาขวา และ นางเตือน มาขวา , ตำบลฝายแก้ว อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน, ๒ สิงหาคม ๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์เกษตรกร บ้านดงป่าสักตำบลฝายแก้ว อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน, ๒ สิงหาคม ๖๑.

“นายสวัสดิ์ คำลือ บ้านทุ่งข่า หมู่ ๔ ตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน ที่ได้เริ่มเรียนรู้ปัญหาของตนเองที่ประสบอยู่หากปล่อยสภาพปัญหานี้ไว้นาน ตนเองและครอบครัวจะยิ่งลำบากมากขึ้นในการดำรงชีวิต ซึ่งในแต่ละวันครอบครัวมีค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก การเรียนรู้สภาพปัญหาที่ตนเองประสบอยู่ช่วยให้ตนแก้ปัญหาได้ถูกจุด การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ ในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ของตน เนื่องจากตนเองทำการเกษตรที่หลากหลายอยู่แล้วแต่เงินกับไม่มีเก็บจึง เรียนรู้การทำ การเกษตรที่สามารถลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ เช่นการผลิตปุ๋ยใช้เอง การผลิตผักปลอดภัยไว้รับประทานกินเอง ส่วนมากผักในพื้นที่อำเภอบ้านหลวงนั้นมาจาก อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา จึงมีราคาแพง และตนไม่แน่ใจว่าจะปลอดภัยจากสารเคมีรึเปล่า การเรียนรู้การทำเศรษฐกิจพอเพียงนั้นตนเองเริ่มจากเล็กไปหาใหญ่ อะไรที่มันไม่เกิดประโยชน์ก็จะไม่ทำ เพราะไม่คุ้มค่าเสียเวลา อีกทั้งทำให้เสียทุนทรัพย์ไปโดยใช้เหตุด้วยการทำการเกษตรแบบทฤษฎีใหม่นั้น ต้องค่อยๆเรียนรู้อย่าใจร้อนด่วนได้ การทำการเกษตรพอเพียงนั้นทำให้ตนเองกลายเป็นคนที่มีอารมณ์เย็นขึ้นกว่าเมื่อก่อนมาก เพราะจะปลูกจะทำอะไรไปจำหน่ายอย่างแรกต้องคิดถึงผู้บริโภคก่อนเป็นอันดับแรก แม้ว่าพื้นที่อำเภอบ้านหลวงนั้นจะเป็นอำเภอเล็กๆ แต่ก็มีทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถจะพัฒนาให้เป็นสินค้าเลี้ยงชีพที่ติดตลาดได้ เช่น ข้าวหอม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาการประกอบอาหารของบรรพบุรุษ ข้าวหอมที่นี้ก็ได้รับความนิยมของพื้นที่อื่น แม้แต่ผักปลอดภัยของที่นี่ก็ได้เริ่มมีการพัฒนาให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของคนในพื้นที่ และบุคคลภายนอกเพื่อลดการนำเข้าผักจากอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา”

ในพื้นที่ของอำเภอสันติสุขนั้น

“นายทิล บังเมฆ ๒๑๔ ม.๕ ต.คู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน และนายณัฐยา แก้วจันทร์เพชร ๑๒๕ ม.๕ ต.คู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน^{๒๐} ทั้ง ๒ ได้ให้ข้อมูลว่า ในพื้นที่มีปัญหาหลายอย่างเช่น ปัญหาเรื่องน้ำที่พื้นที่ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้โดยตรงเนื่องจากน้ำในพื้นที่มี ค่าฟลูออไรด์สูงเกินมาตรฐาน ทางหมู่บ้านก็ได้ลุกขึ้นมาจัดการปัญหาของตนเองก่อนที่จะไปร้องขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของภาครัฐ เช่นก้นการทำการเกษตรตนเองได้รวมกลุ่มกับเพื่อนบ้านประมาณ ๑๐ คน ที่ผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยที่มาจากวัตถุดิบในพื้นที่ ทางกลุ่มได้ผลิตพืชผักปลอดภัยบริโภคแต่ไม่ได้พืชชนิดเดียวกันเพื่อกระจายความเสี่ยงและเป็นการทดลองตลาดไปในตัว จริงๆแล้วแต่ละคนมีอาชีพหลักคือทำสวนยาง และปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ซึ่งคิดคำนวณแล้วไม่คุ้มทุนซึ่งทุกคนก็ทราบกันดี จากปัญหาดังกล่าวจึงมีการปรึกษารื้อกันถึงทางเลือกทางรอดของอาชีพที่ตนเองทำอยู่ จึง

^{๒๐} สัมภาษณ์นายทิล บังเมฆและนายณัฐยา แก้วจันทร์เพชร, ตำบลคู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ได้ข้อสรุปกันว่า การผลิตสินค้าออกมามากจะติดเรื่องการตลาด จึงได้มีการสร้างเครือข่ายกับพื้นที่อื่นเพื่อกระจายสินค้าให้ได้หลายช่องทาง จากข้อมูลที่ได้มาจากกลุ่มเกษตรกรจึงสามารถได้ว่าเกษตรกรมีการเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหา และหาทางแก้ไข โดยที่เริ่มจากตนเอง คือการระเบิดจากข้างใน ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

กลุ่มเกษตรกรผู้ให้สัมภาษณ์ หมู่ ๕ ตำบลคูพอง อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

“ที่ให้ข้อมูลว่าก่อนที่ทางกลุ่มจะเริ่มปรับเปลี่ยนอาชีพจากการทำแต่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มาทำเกษตรแบบผสมผสานนั้นทางกลุ่มได้ประสบปัญหาในหลายๆด้าน เช่น ปุ๋ย ยา ฆ่าแมลงที่มีราคาแพง โรคแมลงที่ระบาดหนักในทุกปี ปัญหาสุขภาพจากสารพิษอันเป็นผลมาจากการทำการเกษตร ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาหนี้สินของเกษตรกรกับสถาบันทางการเงินทั้งของภาครัฐและเอกชน ที่หนักไปกว่านั้นก็คือการเอาทรัพย์สินของตนเองไปค้ำประกันเพื่อกู้ยืมเงินมาลงทุนในภาคเกษตร แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จกลับทำให้เกษตรกรนั้นกลับต้องเป็นหนี้สินเพิ่มเติม จนคิดท้อแท้ใจที่จะละทิ้งอาชีพเกษตรไปใช้แรงงานในเมือง จากปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นทางกลุ่มจึงได้ปรึกษากันและลงความเห็นกันว่าเราจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลง ทั้งวิธีการทำงานและวิธีคิดในการบริหารจัดการการทำอาชีพ ทางกลุ่มจึงได้ไปขอคำปรึกษาจากพระครูสุจินนันทกิจ (พระครูสมคิด จรณธมโม) และท่านก็เมตตาให้คำปรึกษาแนะนำเป็นอย่างดีเพราะท่านเล็งเห็นปัญหาของชุมชน และพยายามที่จะช่วยเหลือชุมชน ดังธรรมเนียมของพุทธศาสนิกชนล้านนาท่านได้กล่าวไว้ว่า มีน้ำที่ไหน มีคนที่นั่น มีคนที่นี่ มีชุมชนที่นั่น มีชุมชนที่ไหน มีวัดที่นั่น ดังนั้นวัดจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนของล้านนาทั่วไป จากปัญหาดังกล่าวที่สะสมกันมานานนำไปสู่การจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนบ้านโป่งคำขึ้น โดยเอาวัดโป่งคำเป็นเวทีสำหรับการแสดงออกและเป็นเวทีประชาคมของคนในชุมชน โดยมีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆเพื่อแสวงหาองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อนำมาพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ทำงานร่วมกับภาครัฐ และองค์กรอิสระควบคู่กันไปถือเป็นการหนุนเสริมพลังชุมชนให้มีพลังยิ่งขึ้น จนได้น้อมนำองค์ความรู้ทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาปฏิบัติภายในชุมชน จนนำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในเรื่องของน้ำ ดิน ป่า ซึ่งในเรื่องของการแก้ไขปัญหามารจัดการน้ำนั้นในพื้นที่มีแหล่งน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคหลักอยู่ ๒ สายคือ ลำห้วยไฮ และลำน้ำไช้ จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพราะน้ำในพื้นที่มีปัญหาอีกหนึ่งอย่างคือ น้ำที่ขุดเจาะภายในหมู่บ้านไม่สามารถใช้ดื่มได้เนื่องจากมีฟลูออไรด์สูงเกินความจำเป็น จึงได้หาวิธีการแก้ไขและปรับค่าน้ำให้สามารถบริโภคได้ ส่วนด้านการจัดการป่าไม้ นั้น ได้มีกติกากในการใช้ทรัพยากรป่าไม้ขึ้นภายในชุมชนเอง การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนนั้นให้ใช้พื้นที่สำหรับยังชีพได้ เช่น การเก็บหน่อไม้ เห็ดหรือสมุนไพรอื่นๆในป่าชุมชนนั้น จะใช้ประโยชน์ได้เฉพาะคนในชุมชนเท่านั้น เพื่อรักษาสีทธิ

ประโยชน์ของคนภายในชุมชน ทั้งหมดนี้เกิดจากการเรียนรู้และลงมือทำของคนภายในชุมชนที่ลุกขึ้นมาจัดการปัญหาของชุมชนเอง”^{๒๑}

๓. ลักษณะ การเกษตรที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

ลักษณะ การเกษตรที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เป็นการผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและกระแสการดูแลสุขภาพ กลุ่มนี้จะมีต้องการสินค้าด้านการเกษตรที่ดีมีคุณภาพและปลอดภัย ปัจจุบันชุมชนมีการปรับตัวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวเกือบทุกพื้นที่ในจังหวัดน่าน กิจกรรมต่างๆที่หมู่บ้านพุทธเกษตรทำก็เป็นหนึ่งในจุดขายที่ใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่มาต่อยอดและพัฒนา ปัจจุบันชุมชนได้สัมผัสและเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการบริหารจัดการกันอย่างเป็นระบบ ต่างจากในอดีตที่ผ่านมามีแต่บริษัทท่องเที่ยวที่ได้รับผลประโยชน์จริงๆ ชุมชนเป็นผู้เสียผลประโยชน์และต้องแบกรับภาระหลายอย่างหลังจากบริษัทนำเที่ยวกลับไปจากปัญหาดังกล่าวทำให้ชุมชนเริ่มตระหนักถึงความยั่งยืนจากทุนทางสังคมที่ตนเองมีจะส่งผ่านไปยังลูกหลานได้อย่างไร จึงมีกลุ่มขับเคลื่อนของชุมชนได้เล็งเห็นความได้เปรียบในเรื่องทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างมากมาย จะจัดการบริหารอย่างไรให้เกิดประโยชน์กับชุมชนของตนเองให้มากที่สุด และได้รับสนับสนุนจากภาครัฐจนทำให้เกิดเวทีเสวนาในประเด็นเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่เรื่องปากท้องของคนในชุมชน ค้นหาปัญหาและหาทางออกพัฒนาจุดด้อยให้เป็นจุดแข็ง จากการตกลึกของหลายๆเวทีจากหลายปีที่ผ่านมาทำให้แต่ละชุมชนเริ่มมองหาทุนทางสังคมในชุมชนหมู่บ้านของตนเอง มีอะไรเป็นจุดขายมีกิจกรรมอะไรบ้างที่จะนำเสนอและทำให้เกิดรายได้กลับมาสู่ชุมชน

จังหวัดน่านจึงได้เริ่มพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ กันอย่างจริงจังและกิจกรรมทางการเกษตรก็ได้รับอานิสงส์ไปด้วย การนำเสนอกิจกรรมต่างๆผ่านสื่อให้นักท่องเที่ยวได้เห็นและอยากมาเที่ยวถือเป็นกลยุทธ์หนึ่งในปัจจุบันชุมชนต้นตัวที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการเพิ่มมูลค่าของทุนทางสังคมให้เป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมแต่ยังคงวิถีและเอกลักษณ์อัตลักษณ์ของชุมชนตนเองไว้อย่างเหนียวแน่น

การพัฒนากิจกรรมที่เหมาะสมกับสถานการณ์จะทำให้กิจกรรมการเกษตรเกิดความยั่งยืนได้ ต้องพัฒนาโอกาสการเข้าถึงรายได้จากการท่องเที่ยว ที่มีการนำเสนอกิจกรรมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในแต่ละด้านและเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย การบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาให้เป็นที่รู้จักและทำให้นักท่องเที่ยวอยากมาสัมผัสแล้วประทับใจอยากกลับมาอีกครั้ง และชุมชนเองก็มอบแต่สิ่งดีๆให้กับผู้มาเยือนกลับไป แต่ละพื้นที่ของหมู่บ้านพุทธเกษตรนั้นมีความเป็นตัวตนที่แตกต่างกัน ความเป็นมิตรไมตรีคือจุดแข็งของชุมชน ตรงกับคำให้สัมภาษณ์ของ

“นางสายคำ สุขสอน”^{๒๒} เกษตรกรในพื้นที่ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน ที่ได้กล่าวว่า รายได้ของตนเองส่วนใหญ่ในปัจจุบันนั้นมีรายได้มาจากการแปรรูปสินค้าจากวัตถุดิบทางการเกษตรภายในพื้นที่เพื่อนำมาขายให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวและพักผ่อนในพื้นที่ อำเภอปัว จังหวัดน่าน การเข้ามาของนักท่องเที่ยวทำให้ตนเองและ

^{๒๑} สัมภาษณ์ เกษตรกร ตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์นางสายคำ สุขสอน เกษตรกรในพื้นที่ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ครอบครัวมีรายได้ที่มากขึ้นและมีรายได้ทุกวันจนทำให้ความเป็นอยู่ของครอบครัวนั้นดีขึ้นในระดับหนึ่งและเชื่อว่าหากยังมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ ตนเองก็ยังมีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นเนื่องจากได้พัฒนาสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว”

จากคำให้สัมภาษณ์ของนางสายคำ สุขสอน ได้สอดคล้องกับ

“นายอ้น กันธิยา^{๒๓} เกษตรกรตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ที่ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ตนเองนั้นมีอาชีพทำสวนยางพารา และการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รายได้จากยางพาราและข้าวโพดนั้นในแต่ละปีจะไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายของสมาชิกในครอบครัว รายได้จากยางพาราได้รับเป็นช่วงแต่ต้องมีการลงทุนควบคู่ไปด้วย แต่รายได้จากข้าวโพดนั้นต้องรอหลายเดือนซึ่งไม่ทันต่อความต้องการของสมาชิกภายในครอบครัวที่มีรายจ่ายเป็นจำนวนไม่น้อย แต่ในช่วงระยะเวลาสิบปีที่ผ่านมาทางหน่วยงานของรัฐได้เข้ามาส่งเสริมและฝึกอบรมอาชีพให้กับชุมชนทำให้ชุมชนได้เรียนรู้พัฒนาตนเองจนนำไปสู่การร่วมกันแก้ปัญหาที่พบภายในชุมชนหลายปัญหา และปัญหาอย่างหนึ่งที่ได้หยิบยกขึ้นมาแก้ไขอย่างจริงจังก็คือเรื่องของรายได้ของคนในชุมชน

การฝึกอาชีพทำออกมาที่คิดเรื่องของการตลาดขายไม่ได้ไม่มีที่ขาย จนทำให้คนในชุมชนร่วมกันคิดหาวิธีการที่จะทำอย่างไรเพื่อจะแก้ปัญหาดังกล่าวจนได้ข้อสรุปและเลือกที่จะเกาะกระแสนิยมในปัจจุบันคือการท่องเที่ยวเพราะมีที่ตั้งไม่ไกลจากตัวเมือง และมีทุนทางสังคมที่สามารถขายให้กับนักท่องเที่ยวได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของธรรมชาติที่ยังสมบูรณ์ จึงร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่จะขับเคลื่อนการท่องเที่ยวภายในชุมชนให้เป็นที่รู้จักของบุคคลภายนอก มีการเชื่อมโยงเครือข่ายกับสถานที่ท่องเที่ยวภายนอกที่เป็นจุดขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยว และทางชุมชนได้นำเอาสินค้าจากชุมชนไปวางจำหน่ายทำให้เกิดรายได้ที่ต่อเนื่องและเป็นที่มาของการสั่งซื้อสินค้าแปรรูปและวัตถุดิบเพิ่มเติมจากชุมชน”

กระบวนการของภาครัฐที่เน้นส่งเสริม และประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับกระแสของเรื่องสุขภาพ การประกอบอาชีพการเกษตรในลักษณะนี้ถือว่าเป็นกลุ่มเฉพาะเลยก็ว่าได้ จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการที่ดีเข้ามาควบคุมดูแล เนื่องจากการผลิตสินค้าทางการเกษตรออกป็นั้นต้องมีคุณภาพ และตรงต่อความต้องการของผู้บริโภค ที่เน้นเรื่องของสุขภาพ การมาพักผ่อนและได้รับประทานอาหารที่ดีต่อสุขภาพ และยังซื้อกลับไปเป็นของฝาก จนนำไปสู่การซื้อขายระหว่างตัวของเกษตรกรเองกับผู้บริโภคโดยตรง ซึ่งตรงกับคำให้สัมภาษณ์ของ นางสมหมาย ปรังฤทธิ^{๒๔}

“ที่ได้เล่าให้ฟังว่า ตนและกลุ่มปลูกผักปลอดภัยในพื้นที่ ตำบลศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน นอกจากจะขายให้กับคนภายในชุมชนได้บริโภคแล้ว ส่วนหนึ่งจะนำไปขายให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในพื้นที่ โดยตนเองและกลุ่มจะมีแผงผักปลอดภัยอยู่

^{๒๓} สัมภาษณ์นายอ้น กันธิยา ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์นางสมหมาย ปรังฤทธิ ,ตำบลศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ที่ข้างทาง มีทั้งคนในพื้นที่และต่างพื้นที่แวะเวียนมาซื้อผักของทางกลุ่มไปบริโภคเสมอ อีกส่วนหนึ่งได้รับอานิสงส์มาจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ อำเภอป่าจืดจังหวัดน่าน มีทั้ง รีสอร์ท โรงแรม ในพื้นที่ได้นำสินค้าที่ทางกลุ่มผลิตไปประกอบอาหารให้กับนักท่องเที่ยว เพราะเชื่อในคุณภาพ อีกอย่างหนึ่งก็คือ ผลผลิตบางส่วนจะนำไปแปรรูป เป็นของฝากสร้างรายได้ให้กับทางกลุ่มอีกทาง ไม่เพียงแต่ของกินเท่านั้นที่ขายได้ ยังมีวัตถุดิบที่นำไปผลิตเป็นยา หรือทำสารหอมเพื่อให้เกิดความผ่อนคลายไม่ว่าจะเป็นเทียนหอม น้ำมันหอม หรือลูกประคบสำหรับบริการนวด ตนและกลุ่มถือว่าได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก นักท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย ทำให้ทางกลุ่มต้องระมัดระวังการผลิตเพื่อตอบสนองสินค้าให้กับลูกค้าที่เข้ามาเที่ยวในพื้นที่ การที่เราสามารถรักษาคุณภาพสินค้าที่เราผลิตได้ สร้างความเชื่อถือให้กับผู้บริโภค เราจะมีอาชีพและมีรายได้เข้ามาตลอด”

สอดคล้องกับนางดวงจันทร์ นาคอ้าย^{๒๕}

“ที่มีทุนทางทุนทางสังคมและธรรมชาติที่สวยงามเป็นจุดขายที่ทำให้คนเข้ามาในจังหวัดน่านต้องมาท่องเที่ยว ที่ตำบลศิลาเพชร อำเภอป่าจืด จังหวัดน่าน จากโอกาสดังกล่าวที่เข้ามาในชุมชนทำให้กลุ่มเกษตรกรมีรายได้จากการขายผักปลอดภัยชูจุดขายในเรื่องของสุขภาพ ที่เป็นกระแสอยู่ในตอนนี้ด้วยนอกจากนั้นผลผลิตที่เคยเหลือจากภาคการเกษตรทางกลุ่มก็ได้นำมาแปรรูปผลผลิตเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว เช่น กลุ่มผลิตน้ำพริกแกง กลุ่มทำแคบหมู กลุ่มผลิตน้ำอโวคาโด การแปรรูปสบู่อโวคาโด กลุ่มผลิตขนมซี ขนมหม่น กลุ่มผลิตข้าวหลาม กลุ่มผลิตน้ำพริกลาบ นอกจากนี้ยังมีสินค้าที่เป็นการช่วยต่อลมหายใจด้านภูมิปัญญาให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อนั่นก็คือ การทอผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากของนักท่องเที่ยวและคนในพื้นที่

เนื่องจากมีลวดลายที่วิจิตรงดงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ และในพื้นที่ได้มีการพัฒนาผ้าหมักโคลนแบบโบราณ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาพัฒนาองค์ความรู้ที่กำลังจะหายไปขึ้นมาใหม่ ชาวชุมชนศิลาเพชรไม่ได้มุ่งแต่จะตอบสนองนักท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียวแต่มีการส่งเสริมด้านศาสนาและวัฒนธรรมที่ควบคู่กันไปเห็นได้จากตัวอย่างประเพณีการรดน้ำหลวงพ่อเพชร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของเมืองย่าง เป็นพระประธานในวิหารวัดบ้านนาคำ หมู่ที่ ๑ ตำบลศิลาเพชร อำเภอป่าจืด จังหวัดน่าน เป็นศูนย์รวมจิตใจของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในอำเภอป่าจืดและบุคคลทั่วไป ซึ่งพิธีนั้นจะทำการบวงสรวงในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของทุกปี”

^{๒๕} สัมภาษณ์นางดวงจันทร์ นาคอ้าย, ตำบลศิลาเพชร อำเภอป่าจืด จังหวัดน่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนโดยมีทุนทางสังคมของชุมชนนั้นๆเป็นจุดขาย ส่งเสริมให้คนในชุมชนเป็นผู้ประกอบการและนำผลผลิตในชุมชนมาเป็นสินค้าเพื่อสร้างรายได้กลับไปยังชุมชนสร้างจิตสำนึกในการรักและหวงแหนบ้านเกิด ทำให้คนในชุมชนอยู่ได้ด้วยตัวของเขาเอง สิ่งเหล่านี้จะเป็นเกราะป้องกันการล่มสลายทางวัฒนธรรม และทำงานเชื่อมโยงกับภาคีเครือข่ายรวมกัน เชื่อว่าอาชีพที่เกาะกระแสการท่องเที่ยวจะนำรายได้สู่สังคมอย่างแน่นอน

ซึ่งตรงกับการจัดการชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของบ้านฟ้าสวรรค์ อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน ที่นางนันทนา ธนะวงศ์^{๒๖}

“เกษตรกรอำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่านได้ให้ข้อมูลว่า คนในชุมชนและภาครัฐได้ทำความร่วมมือกันเพื่อประชาสัมพันธ์และส่งเสริมให้คนในชุมชนตื่นตัวเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่เข้ามา ทำให้เกิดโอกาสในการสร้างรายได้และนำเสนอจุดขายซึ่งเป็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนช่วยกันอนุรักษ์ไว้ มีการส่งสินค้าที่แปรรูปทางการเกษตรออกสู่ตลาดมากยิ่งขึ้นไม่ว่าจะเป็น มะขามแช่อิ่ม ข้าวหลามเป็น ปัจจุบันมีการทดลองปลูก เงาะ ทุเรียนในพื้นที่เพื่อวางแผนเชื่อมโยงเป็นการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่”

ตรงกับกรให้ข้อมูลสัมภาษณ์ นายทองดี คำดี และนายทิล บังเมฆ^{๒๗} เกษตรกร ที่กล่าวว่า “แม้ว่าการทำอาชีพเกษตรนั้นเป็นอาชีพหลักของคนในพื้นที่ จากการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่าย ทำให้เห็นโอกาสจากการท่องเที่ยวที่เข้ามาในจังหวัดน่าน ซึ่งในพื้นที่พยายามมีการส่งเสริมและพัฒนาจุดขายของชุมชนเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีการผลิตสินค้าทั้งที่ยังไม่แปรรูป และผลผลิตที่แปรรูปขายให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในชุมชน การผลิตทางการเกษตรที่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐให้ผลผลิตมีคุณภาพโดยมีวัดโป่งคำ เป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงระหว่างคนในชุมชนกับหน่วยงานอื่น ทำให้รู้ว่าสินค้าการเกษตรของชุมชนได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก และได้เริ่มทดลองปลูกกาแฟเพื่อเป็นอีกอาชีพทางเลือกของชุมชน”

ด้านพื้นที่ของบ้านดงป่าสัก ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่านนางศรีนา สิทธิพัฒน์^{๒๘} ได้ให้ข้อมูลว่า

“บ้านดงป่าสัก เป็นพื้นที่แม้จะอยู่ใกล้ตัวเมืองแต่การท่องเที่ยวนี้ยังเข้าไม่ถึงแต่ในพื้นที่ก็ได้มีการเริ่มกระตุ้นให้คนในชุมชนค้นหาจุดแข็ง จุดเด่น ของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เริ่มมีคนเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนไม่ว่าจะเป็นในเรื่องที่พัก ประเพณี วัฒนธรรม บ้านดงป่าสัก เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตอุทยานมีความสวยงามทางธรรมชาติที่ยังไม่มีการนำเสนอให้กับภายนอกได้รู้จักมากนัก ในพื้นที่เริ่มมีการปลูกไผ่ และ

^{๒๖} สัมภาษณ์นางนันทนา ธนะวงศ์, ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ เกษตรกร, ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์นางศรีนา สิทธิพัฒน์, ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พืชหลายชนิดทำแบบผสมผสาน เพื่อนำไปแปรรูปส่งจำหน่ายในพื้นที่อื่น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยังคงเป็นเรื่องใหม่สำหรับคนในชุมชนนี้” แต่ก็เป็นการเริ่มต้นที่ดีให้ชุมชนมีช่องทางการเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว

ความเหมาะสมของกิจกรรมที่จะสร้างความเป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดน่านคงต้องมองย้อนไปถึงวิถีวัฒนธรรม ประเพณี มาผนวกกับศาสตร์สมัยใหม่ที่มีอิทธิพลต่อสังคมในชนบทและชุมชนเมืองของจังหวัดน่าน เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าเทคโนโลยีนั้นมีความจำเป็นต่อชีวิตประจำวันของคนในปัจจุบัน แม้แต่การตามกระแสนิยมก็สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้ การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นเป็นโอกาสในการนำเสนอเรื่องราวของชุมชนและรับเอาสิ่งใหม่จากภายนอกเข้ามามีอิทธิพลต่อชุมชนในเวลาเดียวกัน การที่มีสิ่งใหม่เข้ามาในชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนจำเป็นต้องตื่นตัวร่วมกันบริหารจัดการเพื่อไม่ให้กระทบต่อวิถีของชุมชน และอยู่ในระดับที่ยอมรับได้เนื่องจากในแต่ละชุมชนมีทุนทางสังคมที่มีมูลค่า คุณค่ามหาศาลที่จำเป็นต้องรักษาไว้ให้ลูกหลานของชุมชน เพื่อเป็นการการันตีว่าลูกหลานในชุมชนจะยังมีทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิตและส่งต่อไปยังรุ่นต่อไป แนวความคิดในการประกอบอาชีพและกิจกรรมที่เหมาะสมไม่นำความสูญเสียไปยังธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้แพร่ขยายไปยังชุมชน ที่เป็นทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และคนใจชุมชนเอง การประกอบอาชีพหรือกิจกรรมต่างล้วนมีการนึกถึงผลกระทบที่จะตามมาเสมอ เพราะทุกคนรู้ว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นสำคัญเพียงใด

ซึ่งแนวคิดนี้ได้ตรงกับ หมู่ที่ ๑ และ หมู่ที่ ๒ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน ในการทำการเกษตรของคนในชุมชนนั้น

“ในฐานะที่เกษตรกรเป็นผู้ผลิตอาหารมีความกลัว ในเรื่องของความเชื่อด้านสุขภาพถึงการใช้สารเคมีและมีพฤติกรรมทางการเกษตรที่ไม่ปลอดภัย ที่สำคัญผู้ที่บริโภคผักจากพฤติกรรมการผลิตที่ไม่ปลอดภัยในภาคการเกษตรก็จะเกิดโรคเนื่องจากสารตกค้าง สุดท้ายผลกระทบก็จะย้อนกลับมาสู่ตัวผู้ผลิต จากแนวคิดบวกกับจิตสำนึกที่คิดถึงผู้อื่น จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการทำเกษตรแบบปลอดภัยขึ้น ทำให้ตัวผู้ผลิตเองสบายใจมีความสุข สามารถรับประทานผักที่ตนเองผลิตขึ้นได้อย่างสบายใจ และไม่ต้องโกหกเมื่อจำหน่ายผักที่ตนปลูกให้กับผู้บริโภค จึงไม่ทำให้ตนรู้สึกละอายแกลใจเพราะผักที่ผลิตมันใจได้ว่าผลผลิตมีความปลอดภัยต่อผู้บริโภคจริงๆ และไม่ปล่อยของเสียอันเกิดจากกระบวนการผลิตทางการเกษตรลงไปทำลายสิ่งแวดล้อม”^{๒๙}

จากกระบวนการผลิตทางการเกษตรที่ปลอดภัยนี้ทำให้วัตถุดิบทางธรรมชาติที่จะนำมาแปรรูปเป็นสินค้าที่ปลอดภัยไปด้วย หลังจากการทำอาชีพการเกษตรแล้วเพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้ครอบครัว แต่ละครัวเรือนก็จะมีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรหรือหาวัตถุดิบทางการเกษตรมาแปรรูปเพื่อจำหน่าย เช่น การแปรรูปปูนาที่มีอยู่ในนาข้าว และเป็นศัตรูธรรมชาติของต้นข้าว มาแปรรูปเป็นน้ำปู แต่ก่อนไม่สามารถนำปูมาแปรรูปได้ในพื้นที่นี้เนื่องจากในทีนาเกษตรกรจะมีการวางยา ฟันยาเพื่อฆ่าปู แต่ปัจจุบัน

^{๒๙} สัมภาษณ์เกษตรกร , ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

แนวความคิดนั้นได้มีการทำความเข้าใจให้ถูกวิธีชี้ให้เห็นถึงผลเสียผลกระทบที่ตามมาเป็นอันตรายต่อตนเองและผู้อื่น ในอดีตไม่มีใครกล้าซื้อกิน แต่ปัจจุบันหลังจากที่มีการทำความเข้าใจและเกษตรกรก็เลิกใช้สารเคมีประกอบกับมีศัตรูทางธรรมชาติของปูและหอยมาจัดการ นั่นก็คือนกปากห่าง ทำให้เป็นแรงเสริมให้เกษตรกรหันมาใช้วิถีธรรมชาติในการกำจัดปูนาเพิ่มขึ้น จากสาเหตุดังกล่าวในนาข้าวปลอดภัยจากสารเคมีก็เลยทำให้ น้ำปูกลับมาเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนอีกครั้ง

จากความพยายามที่จะพัฒนาความเป็นอยู่และอาชีพของประชาชนในจังหวัดน่าน ของคนในชุมชนเองทำให้ กลายเป็นช่องทางของกลุ่มคนที่ฉวยโอกาสหากินบนความทุกข์ของผู้อื่น ปัญหาในลักษณะนี้ไม่ได้เกิดขึ้นในพื้นที่เดียวแต่ทุกพื้นที่ที่กลับพบปัญหาในลักษณะเดียวกัน การเข้ามาของนายทุนเป็นปัญหาหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางด้านรายได้ของชุมชน กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ข้อมูลว่าในช่วงที่ผ่านมามีนายหน้ามาชวนให้คนในชุมชนปลูก กล้วย กับ ตระไคร้ และบอกว่าจะมารับซื้อเมื่อผลผลิตถึงเวลาเก็บเกี่ยว แต่พอถามถึงราคากลับไม่ได้รับการยืนยัน พอถึงเวลาเก็บเกี่ยวกลับไม่มีใครมารับซื้อจนต้องเป็นภาระของเกษตรกรเองที่ต้องหาทางออก สร้างความเจ็บแค้นให้กับกลุ่มเกษตรกรเป็นอย่างมาก จนการเข้าไปในพื้นที่ของหน่วยงานอาจจะไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร เพราะมีบางส่วนไม่ให้ความร่วมมือ เนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าว ยังไม่มีหน่วยงานใดที่เข้าไปจัดการให้กับชาวบ้าน จากเหตุการณ์ที่ยกมาเป็นเพียงประเด็นปัญหาตัวอย่างที่ต้องมีการจัดการ และมีมติของชุมชนเพื่อป้องกันเหตุการณ์เกิดขึ้นซ้ำอีก

๔. ลักษณะการเกษตรแบบค้าขาย

ลักษณะการเกษตรแบบค้าขาย ที่เน้นการผลิตจำนวนมาก การผลิตลักษณะนี้จะเน้นเรื่องคุณภาพเป็นพิเศษ จึงทำให้เป็นที่ต้องการของตลาด ในพื้นที่ได้มีการพัฒนาเทคนิคการผลิตต่างๆ มากมายที่จะเพิ่มผลผลิตและให้ทันต่อความต้องการของผู้บริโภค การผลิตในพื้นที่จำกัดได้ถูกนำมาใช้พัฒนาพื้นที่ เพราะสภาพของพื้นที่เป็นภูเขา มีพื้นที่ราบน้อยจึงทำให้เป็นปัญหาต่อการผลิตสินค้าทางการเกษตร แต่มีหลายพื้นที่กลายเป็นพื้นที่นาร่อง มีเกษตรกรหลายคนได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่ของตนเองการจัดการพื้นที่เพื่อรับมือกับการบริโภคของคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ การเกษตรแบบค้าขายสามารถแบ่งได้ ๒ ลักษณะได้แก่ ลักษณะที่ ๑ การค้าขายแบบยกเหมา การผลิตในลักษณะนี้มีความเสี่ยงมากไม่ว่าจะเป็นการขาดทุน หรือเป็นอันตรายต่อผู้บริโภค เพราะการผลิตที่เน้นปริมาณจะไม่สามารถควบคุมในเรื่องของคุณภาพได้ และต้องลงทุนสูง

เมื่อถึงเวลาขายผลผลิตต้องอาศัยปัจจัยรอบด้านเป็นตัวกำหนดราคาสินค้า ทำให้เกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง จำเป็นต้องขายเนื่องจากของที่ผลิตมาจำนวนมากๆ จะเก็บได้ไม่นาน หากไม่ขายก็จะเน่าเสีย จึงเป็นช่องทางที่ทำให้พ่อค้าคนกลางกดราคา สุดท้ายต้องทนแบบรับความเสี่ยง ลักษณะที่ ๒ การเกษตรค้าขายแบบใช้ตลาดนำ คือการผลิตมาเท่าที่จำนวนตลาดต้องการ มีการวางแผนการผลิต อย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การจัดการพื้นที่การผลิตว่าจะปลูกอะไรบ้าง ปลูกช่วงเวลาไหนขายช่วงเวลาไหน จะไม่ปลูกครั้งละมากๆจนจัดการผลผลิตไม่ได้ ปัจจุบันการผลิตแบบค้าขายนั้นมีทั้ง ๒ ลักษณะในพื้นที่ แต่มีการแยกการผลิตออกจากกัน ลดพื้นที่การปลูกที่

มีความเสี่ยงจะทำให้ขาดทุน จากข้อมูลข้างต้นสอดคล้องกับการให้ข้อมูลของนางแสงอรุณ คำรินทร์ และน.ส.สร้อยสุภารัตน์ คำรินทร์^{๘๐}

“ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเกษตรแบบค้าขายว่าตนมีความจำเป็นที่ต้องผลิตที่ยอมรับผลของความเสี่ยงเนื่องจากลูกสาวนั้นยังเรียนหนังสือมีจำเป็นที่ต้องใช้เงินในการเป็นทุนในการศึกษาเล่าเรียนของบุตร ก่อนหน้านี้ประมาณ ๑๐ ปีตนเองต้องเป็นหนี้สินจากการทำการเกษตรที่เขาเรียกกันว่าการเกษตรเชิงเดี่ยว คือการปลูกพืชชนิดเดียวถึงเวลาขายผลผลิตมากก็จะถูกพ่อค้าคนกลางกดราคาโดยอ้างว่าสินค้ามีมากเกินไป ตนเองและครอบครัวต้องทนรับกับความรู้สึกที่ไม่ดีแบบนี้มาตลอดเวลา จนเมื่อประมาณ ๕ ปี ที่ผ่านมาตนเองได้ปรึกษากับครอบครัวในเรื่องของการสร้างรายได้ของครอบครัวให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม จึงได้ศึกษาหาความรู้ในเรื่องการทำการเกษตรแบบปรานีเนื่องจากมีทุนเดิมอยู่แล้วคือที่ดินทำกิน ได้เข้าร่วมอบรมกับหน่วยงาน และปราชญ์ต่างๆในพื้นที่ จนได้เริ่มนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในครอบครัวเกี่ยวกับการผลิตอย่างไรให้ได้ผลกำไร และไม่ต้องมาทนเสียใจกับการที่ถูกพ่อค้าคนกลางกดราคาผลผลิตของตน คนในครอบครัวได้ปรึกษารื้อกันเริ่มจากระยะแรกการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ด้วยการผลิตขึ้นมาใช้เอง เช่น การปลูกพริก ขิง ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด ไข่บริโภคเองก่อนในครัวเรือน ระยะที่ ๒ การปรับพื้นที่และจัดสรรพื้นที่ของตนสำหรับการปลูกพืชเพื่อการค้า ขนาดเล็กไปหาใหญ่ โดยใช้หลักเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยเอาพื้นที่ทางทิศตะวันออกเป็นหลักในการจัดการพื้นที่ ทางทิศตะวันออกจะปลูกพื้นต้นเตี้ย และไล่ลำดับขึ้นมา เนื่องจากพืชจะได้รับแสงแดดได้อย่างเต็มที่ ทางทิศตะวันตกก็ปลูกไม้ที่มีอายุยืน เป็นไม้เศรษฐกิจ ไม้กั้นลมให้พื้นต้นเล็ก เช่น ลำไย มะม่วง ลิ้นจี่

ตามร่องสวนก็จะปลูกพืชแซมไว้สำหรับขาย ตนและครอบครัวได้ ปลูกพืชโดยมีแนวความคิดว่า พืชชนิดนี้ขายรายวัน พืชชนิดนี้ขายรายสัปดาห์ พืชชนิดนี้ขายรายเดือน พืชชนิดนี้ขายรายปี รายห้าปี รายสิบปี และก็นำแนวคิดนี้มาปรึกษากันในครอบครัวว่าจะปลูกพืชชนิดไหนบ้างให้ตรงกับแนวคิดดังกล่าว และลดปริมาณปลูกข้าวโพดลง แม้ปัจจุบันยังปลูกอยู่ก็ตาม ตั้งแต่เริ่มปลูกพืชตามแนวคิดดังกล่าว ตนได้นำผลผลิตออกจำหน่ายมาอย่างต่อเนื่อง ส่วนตลาดในหมู่บ้านไม่ค่อยประสบความสำเร็จ เนื่องจาก มีหลายครอบครัวที่ผลิตแบบเดียวกัน แต่ตลาดในเมืองยังคงเป็นตลาดที่กว้าง

^{๘๐} สัมภาษณ์นางแสงอรุณ คำรินทร์ และน.ส.สร้อยสุภารัตน์ คำรินทร์ ,ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สามารถรองรับผลผลิตได้ดี และมีแม่ค้าพ่อค้าติดต่อเข้ามาซื้อผลผลิตของตนเอง และเพื่อนบ้านในพื้นที่ เนื่องจากมั่นใจในคุณภาพการผลิตที่ปลอดภัยเพราะปลูกด้วยและก็รับประกันเองด้วย จึงทำให้มีรายได้เข้ามาตามแผนที่วางไว้ แต่ต้องใช้ระยะเวลาานพอสมควรจึงจะมีคนรู้จัก”

จากข้อมูลในพื้นที่ บ้านดงป่าสัก ตำบลฝายแก้ว อำเภอยะผิง จังหวัดน่าน เป็นข้อมูลที่มีความคล้ายคลึงกับพื้นที่ของบ้านฟ้าสวรรค์ อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน ตรงที่ว่า ในพื้นที่ที่จะมีจุดรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรจากเกษตรกร จึงเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรผลิตขายในพื้นที่แม่จะเข้าใจดีว่าในช่วงเวลาที่ผลผลิตออกสู่ตลาดมากๆ พร้อมกันจะทำให้ราคาสินค้านั้นราคาตก มีความเสี่ยงที่จะขาดทุน แต่ถึงอย่างไรเกษตรกรก็ไม่มีทางเลือกมากนักที่จะประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้มากกว่า ด้วยข้อจำกัดตรงจุดนี้ทำให้เป็นแรงผลักดันที่ต้องการเปลี่ยนแปลงและออกจากวงจรในลักษณะที่กล่าวมาข้างต้น นายสวัสดิ์ คำลือ^{๓๑}

“จึงได้เริ่มศึกษาการทำเกษตรแนวใหม่ที่เริ่มต้นตั้งแต่การผลิต ไปจนถึงการทำตลาดเอง ในระยะเริ่มต้นนั้นนายสวัสดิ์ คำลือ ได้ให้ข้อมูลว่า มีความยากลำบากมากในการจัดการเนื่องจากขาดองค์ความรู้ในการจัดการ ทั้งในเรื่องการผลิต เรื่องของเครือข่าย ทำให้ตนเองมีความท้อบ้าง แต่เมื่อทำไปได้สักระยะหนึ่งสินค้าที่ผลิตเริ่มได้รับความรู้จัก และเป็นที่ต้องการของตลาด เนื่องจากสินค้าที่ผลิตมีคุณภาพและปลอดภัยทำให้ลูกค้าติดใจ ตนเองจึงได้เริ่มไปชักชวนเพื่อนในกลุ่มหันมาผลิตเพื่อจำหน่าย แต่จะไม่ผลิตมากเนื่องจากป้องกันสินค้าล้นตลาด และเริ่มทำการตลาดเอง แม้สินค้าจำพวกผักผลไม้ในพื้นที่จะไม่สามารถควบคุมปริมาณที่ออกจากแหล่งผลิตได้จึงทำให้มีราคาที่ใกล้เคียงกับชนิดสินค้าประเภทเดียวกัน แต่ตนก็ได้กำไร เนื่องจากต้นทุนการผลิตนั้นแตกต่างกัน ในปัจจุบันการผลิตสินค้าการเกษตรเพื่อค้าขายของตนและทางกลุ่มนั้นมุ่งเน้นตลาดภายนอกพื้นที่ มากกว่าตลาดภายในพื้นที่เนื่องจาก อำเภอบ้านหลวง เป็นอำเภอที่เล็กกำลังการผลิตไม่มากพอ อีกทั้งในปัจจุบันภาครัฐกำลังเร่งส่งเสริมในเรื่องการท่องเที่ยว ตนคิดว่าอีกไม่นานสินค้าที่ทางกลุ่มผลิต จะสามารถวางขายในพื้นที่ได้ หากการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่มีประสิทธิภาพมากกว่านี้

ส่วนในพื้นที่ ตำบลคู่พงษ์นั้น นายแดง พังยะ^{๓๒}

^{๓๑} สัมภาษณ์นายสวัสดิ์ คำลือ ,ตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์นายแดง พัง, ตำบลคู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

“ได้ให้ข้อมูลว่าตนนั้นได้ทดลองผลิตแตงโม แบบปลอดสารขายในพื้นที่ เช่นเดียวกับเพื่อนๆในกลุ่มของตนที่ปลูกพืชต่างชนิดกันและขายในพื้นที่ หรือขายในงานที่มีการจัดเพื่อส่งเสริมเกษตรกรและทางกลุ่มก็จะได้รับการติดต่อให้นำผลผลิตไปขายเป็นประจำ และอีกทางหนึ่งได้มีหน่วยงานจากทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้ามาส่งเสริมให้ปลูกพืชปลอดภัยเพื่อไปจำหน่ายในศูนย์ เช่นกีฬา โครงการหลวง ทุกคนก็จะได้จำนวนในการผลิตที่เหมาะสมไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ผลิตส่งให้กับทางหน่วยงานที่เข้ามารับซื้อในราคาที่เป็นธรรม ทำให้พื้นที่นั้นไม่ประสบปัญหาเรื่องผลผลิตเน่าเสียจากการรอขาย หรือการถูกกดราคา แต่สิ่งหนึ่งที่เกษตรกรในพื้นที่กำลังช่วยกันคิดและวางแผนรับมือกับเรื่องการตลาดในอนาคตก็คือ หากหน่วยงานเหล่านี้ออกไปจากพื้นที่ ย่อมกระทบต่อตัวของเกษตรกรเองดังนั้น จึงได้มีการวางแผนในการสร้างเครือข่ายเพื่อระบายผลผลิตทางการเกษตร และสร้างจุดขายให้กับชุมชนเพื่อดึงการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ สร้างความเข้าใจในเรื่องของคนอยู่กับป่า ปลูกป่าในใจคน สิ่งเหล่านี้ถือมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนในการประกอบอาชีพของคนในพื้นที่ การตลาดที่มีความสอดคล้องกันและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคการผลิตที่มีปริมาณพอดีไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไปถือเป็นหัวใจสำคัญข้อหนึ่งที่ต้องทำให้เกิดขึ้นไปพร้อมกับเรื่องของคุณภาพในการผลิตในพื้นที่ศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน ถือเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ มีการผลิตสินค้าเกษตรทั้งที่เป็นวัตถุดิบตั้งต้น และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ในพื้นที่นี้มีความพิเศษกว่าพื้นที่อื่นที่กล่าวมาเนื่องจากมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีส่งเสริม และควบคุมในการผลิต ทั้งที่เป็นภาครัฐ หรือในชุมชนด้วยตนเอง การที่ต้องมีการควบคุมดูแลเนื่องจากเป็นพื้นที่ในการท่องเที่ยว ทุกคนในพื้นที่ตระหนักดีว่าหากผลผลิตของที่นี่ไม่มีคุณภาพออกไปจะส่งผลต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ ดังนั้นการผลิตเพื่อการค้าของที่นี่จึงได้รับการดูแลเป็นพิเศษ มีการตรวจสอบกันเองภายในชุมชน ก่อนที่หน่วยงานรัฐจะสุ่มตรวจอีกครั้ง การรับรองกันเองภายในชุมชน นำไปสู่การสร้างกติกาสังคมเกี่ยวกับเรื่องของการควบคุมการใช้สารเคมีต่างๆในพื้นที่ ทำให้สินค้าเกษตรที่ผลิตออกมาจากพื้นที่นี้มีคุณภาพเก็บไว้ได้นานรสชาติหวานกรอบ ไม่เหมียวเฉา

ซึ่งนางสมร ปัญญาวรรณรักษ์^{๓๓} ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า

“การผลิตเพื่อการค้าในพื้นที่นั้นจะไม่ได้แตกต่างจากพื้นที่อื่น ในตัวสินค้าบางประเภท ซึ่งเกษตรกรมีความจำเป็นที่ต้องผลิตเพื่อนำเงินเป็นปัจจัย ให้กับลูกหลานเป็นทุนในการศึกษาเล่าเรียน เช่นการผลิตยางพารา การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ในส่วนนี้ถือ

^{๓๓} สัมภาษณ์นางสมร ปัญญาวรรณรักษ์, ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

เป็นรายได้เพิ่มเติมที่ต้องมีการลงทุนสูง แม้ราคาจะขึ้นอยู่กับกลไกตลาดก็ตาม ในปัจจุบันพื้นที่การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ลดลง แต่พื้นที่ปลูกยางพารานั้นเพิ่มมากขึ้น ถือเป็นกา
 รเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับป่า ต่างจากการปลูกข้าวโพดที่ต้องถากถางกันทุกปี และจุดไฟเผา
 จนเป็นสาเหตุให้เกิดมลพิษทางอากาศ หมอกควันไฟทำให้เป็นปัญหากับคนอื่น แต่การ
 ผลิตเพื่อการขายในปัจจุบันนั้นมุ่งเน้นการตอบสนองในพื้นที่ เนื่องจากได้รับอานิสงส์จาก
 การท่องเที่ยวที่ทำให้จำนวนการบริโภคเพิ่มมากขึ้น ทำให้ผลิตผลทางการเกษตรสามารถ
 ขายได้ในพื้นที่”

๔.๓ พัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

จังหวัดน่านมีทรัพยากรที่มีทุนทางด้านสังคมที่ถูกพัฒนาเพื่อเพิ่มมูลค่าในหลายๆด้าน
 การกลับไปศึกษาเรียนรู้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ทำให้เพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้จากสิ่งที่มีอยู่
 การประกอบอาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรนั้นย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของการพัฒนา แต่ยังคงมี
 จุดยืนที่ชัดเจน จากกิจกรรมที่นำเสนอในวัตถุประสงค์ข้างต้นกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้านพุทธเกษตรมี
 จุดขายที่มีคุณภาพเนื่องจากการผลิต จะคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภคเป็นสำคัญ หากได้รับการ
 จัดการที่ดี โดยมีการท่องเที่ยวเป็นตัวกลางคอยเชื่อมโยงให้กิจกรรมต่างๆของหมู่บ้านพุทธเกษตรได้
 เข้าไปอยู่ในระบบการท่องเที่ยว ก็จะเป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะสร้างรายได้และอาชีพที่ยั่งยืนให้กับ
 หมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่านได้ การพัฒนากิจกรรมการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธ
 เกษตรในจังหวัดน่าน ที่เหมาะสมกับพื้นที่ กิจกรรมของหมู่บ้านพุทธเกษตรมีเป้าหมายมุ่งเน้นการ
 ตอบโจทย์ของความสุขของการใช้ชีวิตที่อยู่บนพื้นฐานของความเรียบง่าย ความสุขสามารถเกิดขึ้นได้
 ทุกที่ กิจกรรมการประกอบอาชีพจึงเป็นตัวตอบสนองความต้องการนั้น ในปัจจุบันจังหวัดน่านได้รับ
 ความนิยมจากนักท่องเที่ยวเชิงวิถีชุมชน เชิงวัฒนธรรม จากประเด็นนี้ทำให้ชุมชนมีโอกาสและ
 ได้เปรียบอย่างยิ่งเนื่องจากชุมชนเองมีทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยวที่แสวงหา
 ความสงบผ่อนคลาย การท่องเที่ยวในจังหวัดน่านกระแสได้เปลี่ยนไปจากเดิมจากที่นิยมมาเที่ยวกัน
 เป็นกลุ่มใหญ่ที่ไปเที่ยวเฉพาะพื้นที่แบบเร่งรีบ เปลี่ยนเป็นการมาเที่ยวแบบครอบครัวและมากขึ้น
 หลายๆวัน ทำให้เกิดเงินสะพัดในพื้นที่ การที่นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนทำให้ชุมชนเกิดรายได้
 ลักษณะการพัฒนากิจกรรมในพื้นที่มีอยู่ ๒ ลักษณะ

๔.๓.๑ การพัฒนากิจกรรมชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

การพัฒนากิจกรรมโดยชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เกิดจากการตื่นตัวใน
 การจัดการชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่มาจากความต้องการของชุมชน เพื่อทำให้ชุมชนเกิดการ
 เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ในเรื่องของรายได้ ความเป็นอยู่ ปัจจัยพื้นฐาน

๑) การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การค้นหาคู่เด่นและความต้องการของชุมชนเพื่อเป็นจุดขาย การค้นหาความต้องการ
 ร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อให้มีแนวทางการปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้เกิดความร่วมมือใน

การพัฒนาชุมชนของตนเอง หากชุมชนจะจัดการท่องเที่ยวจะเป็นการท่องเที่ยวแบบไหนคือโจทย์ที่ชุมชนได้รับ เพื่อให้เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน จากข้อมูลของนางสุดธนา ปัทมวัฒน์^{๓๔}

“เจ้าของโรงเรียนชานา ตำบลศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน ที่ได้ให้ข้อมูลว่า ตนเองนั้นมีอาชีพรับราชการอยู่ที่โรงพยาบาลพรานพร้าว อำเภอบัว จังหวัดน่าน ทุกวันจะเห็นผู้ป่วยที่เข้ามารักษาที่โรงพยาบาลเป็นจำนวนมาก ส่วนมากมีปัญหาด้านสุขภาพที่มีสาเหตุมาจากการรับประทานอาหารที่ไม่ปลอดภัย ตนจึงมีแนวคิดที่จะผลิตอาหารที่ปลอดภัยให้กับผู้บริโภคได้รับประทานกัน จึงได้มีการส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ของตนที่เป็นเครือข่าย ได้ปลูกผักปลอดสารพิษแล้วทำความร่วมมือกับโรงพยาบาลขอพื้นที่ในการจัดจำหน่ายผักจากกลุ่มเครือข่ายของตน และได้รับการตอบรับอย่างดีจนมีการผลิตแทบไม่พอจำหน่าย จากจุดเริ่มต้นนี้ทำให้มีแนวคิดที่จะทำการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพภายในชุมชน จึงได้เชิญผู้ที่สนใจภายในชุมชนที่มีความต้องการและเห็นโอกาสจากการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเข้ามาทำงานร่วมกันโดยใช้ โรงเรียนชานาเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมและเป็นแหล่งท่องเที่ยว เชิงสุขภาพและวัฒนธรรมท้องถิ่น จนปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวเข้ามาพักที่โรงเรียนชานาอย่างต่อเนื่อง เพราะที่แห่งนี้มีจุดขายคือ ด้านอาหารใช้วัตถุดิบจากทางกลุ่มนำมาผลิตอาหาร และลูกค้ายังสามารถซื้อกลับไปได้ ทั้งที่เป็นวัตถุดิบแบบสดๆ หรือแบบแปรรูป ทำให้ชุมชนมีรายได้เสริมอีกทางนอกจากทำการเกษตรที่ต้องรอขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางมารับซื้อ ความสำเร็จทั้งหมดที่ได้มานางสุดธนา ปัทมวัฒน์ ได้ให้ข้อมูลต่อว่าเกิดจากการรวมตัวกันของคนในชุมชนที่ต้องการปรับเปลี่ยนกิจกรรมที่ตนเองทำอยู่ การที่เห็นโอกาสของตนในพื้นที่ว่าสามารถจัดการได้ด้วยตัวของชุมชนเอง การนำเสนอของที่มีอยู่แล้วในพื้นที่และจัดกระบวนการให้ต้องต่อความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พื้นที่ ตำบลศิลาเพชร และพื้นที่ข้างเคียงนั้นสามารถตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวได้ ทำให้ได้รับผลประโยชน์ทั้งสองฝ่าย”

การศึกษาหาความรู้ ในเรื่องของการศึกษาหาความรู้ของคนในพื้นที่ถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องบอกเลยว่าเป็นเรื่องที่ใหม่มากสำหรับชุมชนที่เคยปฏิบัติแบบเดิมๆ ซึ่งไม่รู้ว่าพื้นที่ของตนเองมีศักยภาพมากน้อยเพียงไรในการที่จะพัฒนาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้ เนื่องจากไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับผู้บริโภค และขาดความเข้าใจถึงประโยชน์ในระยะยาวที่ตนเองจะได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ยั่งยืน

^{๓๔} สัมภาษณ์นางสุดธนา ปัทมวัฒน์ เจ้าของโรงเรียนชานา ตำบลศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

“นายมา สุทธิเขต ๑๕๔ ม.๕ ต.คู่งษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน^{๓๕} ได้ให้ข้อมูลว่าแต่ก่อนก่อนการทำการเกษตรก็ทำกันไปปลูกกันไปขายได้ราคาเท่าไรก็ต้องกั้นหน้ายอมรับตั้งแต่ทางกลุ่มได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานทางภาครัฐและพาไปศึกษาดูงานในพื้นที่อื่นที่ประสบความสำเร็จในการจัดการเกษตรแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทำให้ตนและผู้ที่ได้ไปศึกษาดูงานนั้นนำเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้มาปรับใช้ในพื้นที่ของตน มีการนั่งปรึกษาหารือกันถึงความเป็นไปได้ของการจัดการท่องเที่ยวแบบไหนที่จะเหมาะสมกับพื้นที่ การท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กับคนในพื้นที่อย่างแท้จริงและยั่งยืน เพราะการท่องเที่ยวนั้นสามารถนำเม็ดเงินจากนอกพื้นที่เข้ามาในพื้นที่ การที่พื้นที่มีทรัพยากรอยู่แล้วจึงไม่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนอะไรมากเพียงแต่จัดการระบบให้เหมาะสมคือไม่เอาเปรียบผู้บริโภค และตนเองก็ได้ประโยชน์อย่างแท้จริงทั้งหมดที่กล่าวมา เป็นผลมาจากการไปศึกษาดูงานจากเครือข่ายในพื้นที่ต่างๆ หลายที่จนตกผลึกความคิดและมีความตั้งใจที่จะทำให้การท่องเที่ยวเกิดขึ้นในพื้นที่ของตนเอง”

การทำข้อตกลงร่วมกันของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมถือเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนารท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นได้ในพื้นที่เพราะการท่องเที่ยวไม่ได้จำกัดและวงแคบๆ การมีส่วนร่วมมีส่วนเสียของคนในชุมชนถือเป็นเรื่องของผลประโยชน์ที่จะต้องมีการพูดคุยตกลงกันให้ชัดเจนเพื่อไม่ให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้นสะดุด จากข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของ นายสมบัติ มาขวา^{๓๖} ได้ให้ข้อมูลว่า

“พื้นที่ของบ้านดงป่าสักนั้น มีพื้นที่อยู่ในเขตป่า และมีที่ตั้งไม่ได้ไกลจากตัวเมื่อนานมากนัก ซึ่งนักท่องเที่ยวก็นิยมมาท่องเที่ยวกันในตัวเมื่อนาน และข้ามมาที่เขตอำเภอภูเพียงคือวัดพระธาตุแช่แห้ง ทำให้พื้นที่ของตนนั้นสูญเสียโอกาส จากสาเหตุดังกล่าวคนในชุมชนจึงมีการระดมความคิดเห็นเพื่อหาหนทางให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ของชุมชน ในพื้นที่จึงได้ประสานกับเครือข่ายในระยะแรกได้ส่งวัตถุประสงค์ทางการเกษตรภายในพื้นที่นั้นไปฝากจำหน่าย ดังนั้นของที่มีคุณภาพจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก การทำข้อตกลงกันภายในชุมชนนอกจากเรื่องที่ต้องทำสินค้าให้มีคุณภาพแล้วยังมีเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเชิงสุขภาพภายในชุมชน การจะทำโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวมาพักวัตถุประสงค์การประกอบอาหารที่รับประทานต้องผลิตจากทางกลุ่มในชุมชนเพื่อให้มั่นใจว่าจะได้รับของที่มีคุณภาพจากชุมชน ที่ผลิตจากชุมชนถือเป็นการกระจายรายได้ให้ทั่วถึงเพราะทุกคนในชุมชนมีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน จากสาเหตุดังกล่าวเพื่อป้องกันการขัดแย้งจากผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงทำให้มีการจัดทำข้อตกลงร่วมกันภายในชุมชน และเป็นการป้องกันสิ่งที่จะมาทำลายความยั่งยืนที่เกิดจากภายนอกจะมากกระทบต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้ชุมชนรับผลประโยชน์สูงสุด”

^{๓๕} สัมภาษณ์นายมา สุทธิเขต, ตำบลคู่งษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์นายสมบัติ มาขวา, ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

การพัฒนาสถานที่ให้สะดวก การทำถนนเข้าไปแหล่งท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว การประสานงานกับเครือข่ายให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยว นายทิล บังเมฆ ๒๑๔ ม.๕ ต.คู่งษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน นางสุดธนา ปัทมาวัฒน์ โรงเรียนชาวนา ตำบลศิลาเพชร นายสวัสดิ์ คำลือ บ้านทุ่งซ่า ม.๔ ต.บ้านฟ้า อ.บ้านหลวง จ.น่าน นายศักดิ์ คำรินทร์ ๑๗๘ ม.๑๐ ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน ได้ให้ข้อมูลว่า

“การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนั้นจะต้องทำการพัฒนาควบคู่กันไปหลายๆ ด้านพร้อมกัน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของสถานที่ท่องเที่ยว การทำข้อมูลการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ และการทำงานร่วมกับเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล การพัฒนาสิ่งเหล่านี้ได้เกิดจากความต้องการของชุมชนก่อน การเห็นถึงประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน เริ่มจากการเป็นการท่องเที่ยวที่ต้องมีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวต้องเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์แก่ผู้ประกอบการ คือคนในชุมชนอย่างยั่งยืน การประสานกับหน่วยงานของภาครัฐเพื่อของการสนับสนุนในบางประเด็นที่เกินศักยภาพของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นในด้านองค์ความรู้ในการพัฒนา แหล่งทุนในการพัฒนา ถือว่ามีความสำคัญอย่างมากที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพให้เกิดขึ้นภายในชุมชนในแต่ละพื้นที่

๓) การพัฒนากิจกรรมทางการเกษตรปลอดภัย เพื่อให้สอดคล้องต่อความต้องการของผู้บริโภค

๑. การพัฒนากิจกรรมด้านทัศนคติ การปรับในเรื่องของทัศนคติถือเป็นเรื่องที่สำคัญอันดับแรกของการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านนั้นๆ ให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน การปรับทัศนคตินั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนในชุมชนมีทัศนคติที่ดีในการทำงานให้ดีขึ้นมองเห็นโอกาสในการพัฒนาตนเอง ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนทัศนคติในด้านต่างๆ ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เกิดความสุข จนนำไปใช้ได้จริง เนื่องจากการที่จะพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นภาพใหญ่นั้นต้องพัฒนาตัวบุคคลที่เป็นตัวแปรสำคัญที่อยู่ในชุมชนนั้นให้เข้าใจ จึงจะนำไปสู่การสร้างเป้าหมายและแรงจูงใจในการทำงานและใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชนได้อย่างยั่งยืน นายสวัสดิ์ คำลือ^{๓๗} บ้านทุ่งซ่า หมู่ ๔ ตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน ได้ให้ข้อมูลว่า

“แต่ก่อนความคิดเห็นไม่ลงรอยกันจึงทำให้ยากต่อการจะนำโครงการหรือการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ เข้ามานำเสนอภายในพื้นที่ ทางผู้นำชุมชนจึงมีกระบวนการที่จะสานสัมพันธ์สร้างความรักความสามัคคีของคนภายในพื้นที่ซึ่งจะนำไปสู่การเห็นอกเห็นใจกัน นำความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันมาปรับทำความเข้าใจชี้ให้เห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนาให้เกิดการยอมรับของคนในพื้นที่ ที่มีความต่างทั้งในเรื่องอายุ เพศ

^{๓๗} สัมภาษณ์นายสวัสดิ์ คำลือ, ตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ประสบการณ์ ปรับให้สิ่งเหล่านี้ให้อยู่ในระดับกลางๆที่ทุกคนยอมรับได้ โดยได้รับความอนุเคราะห์ในเรื่องของกระบวนการต่างๆจากภาครัฐเข้ามาสนับสนุน ทำให้คนใจพื้นที่ได้มีมุมมองที่กว้างขึ้น นำไปสู่การพัฒนาพื้นที่ที่มีฐานมาจากความเข้าใจที่ตรงกันของคนในชุมชนที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เมื่อก่อนพอพูดถึงการทำเกษตรแบบปลอดภัยทุกคนจะมุ่งไปที่เกษตรอินทรีย์ซึ่งคนในชุมชนยังไม่พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปถึงขั้นนั้นจึงได้มีการลดลงมาคุยกันในเรื่องอาหารปลอดภัย เพื่อลดแรงเสียดทานจากระเบียบต่างๆที่มากับระบบการผลิตเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้เหมาะกับวิถีของชุมชน เพราะเป้าประสงค์หลักคือการเพิ่มรายได้ ให้คนในชุมชนมีสุขภาพกายที่ดี สุขภาพใจสดชื่นแจ่มใส”

๒. การพัฒนากิจกรรมด้านองค์ความรู้ “พระครูสุจินนันทกิจ”^{๓๘} เจ้าอาวาสวัดคู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

“เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องเร่งในการยกระดับความรู้ให้มีความทัดเทียมกับโลกในยุคปัจจุบัน การพัฒนาความรู้ของคนในพื้นที่นั้นเป็นกระบวนการที่ต่อจากการปรับทัศนคติ ในส่วนของชุมชนนั้นต้องพาไปให้เห็นกับตา สัมผัสด้วยมือของตนเอง ได้สอบถามพูดคุยกับผู้ที่ประสบความสำเร็จตัวจริงเท่านั้นถึงจะเกิดการยอมรับ และลองนำมาปฏิบัติในพื้นที่ของตน เพียงแค่การอบรมหรือบอกกล่าวเล่าให้ฟังนั้นเป็นเพียงการกระตุ้นความอยากของเกษตรกรเท่านั้น การได้เห็นความสำเร็จที่ปรากฏอยู่ตรงหน้าทำให้มีความหวังเห็นหนทาง วิธีการหนึ่งที่ทางรัฐได้เข้ามาส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนก็คือ การสร้างบุคคลต้นแบบในเรื่องต่างๆให้เกิดขึ้นภายในชุมชนแล้วให้คนที่สนใจเข้ามาเรียนรู้ เพราะถือว่าคนในชุมชนเดียวกันจะมีความใกล้ชิด คำนึงกันมากกว่าบุคคลภายนอก วิธีการนี้ถือว่าได้ผลเป็นอย่างดี เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาในอาชีพการเกษตรและการท่องเที่ยวไปสู่การพัฒนาด้านอื่นๆตามมา”

๓. การพัฒนากิจกรรมด้านการตลาด เรื่องของด้านการตลาดนั้นต้องมีความเชื่อมโยงกับในเรื่องของเครือข่าย ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน หรือแม้แต่ในพื้นที่เองก็ตาม ทุกวันนี้ทางกลุ่มเกษตรกรตำบลคู่พงษ์นั้นได้มีการผลิตสินค้าที่มีความหลากหลายและมีคุณภาพ เพื่อแก้ปัญหาสินค้าทางการเกษตรล้นตลาด เนื่องจากมีโครงการหลวงเข้ามาส่งเสริมการปลูกและรับซื้อผลผลิตที่เกษตรกรปลูกในราคาที่มีความยุติธรรม ทำให้เกษตรกรสามารถอยู่ได้ การตลาดในพื้นที่นั้นแต่ก่อนมักจะประสบปัญหาคล้ายๆกับพื้นที่อื่นที่เมื่อปลูกมาแล้วพอผลผลิตถึงเวลาจะได้จำหน่ายก็จะถูกกดราคาโดยข้ออ้างที่ว่าผลผลิตล้นตลาดบ้าง ของไม่ได้มาตรฐานบ้างจึงทำให้มีปัญหามาตลอด ซึ่งตรงกับการให้ข้อมูลของ นางอรทัย ไชยเขียว^{๓๙} หมู่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

^{๓๘} สัมภาษณ์พระครูสุจินนันทกิจ, เจ้าอาวาส วัดคู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์นางอรทัย ไชยเขียว, ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

“ได้ให้ข้อมูลว่าสินค้าทางการเกษตรมักจะประสบปัญหาเรื่องราคาตลอด อย่างเช่นในพื้นที่มีอยู่ช่วงหนึ่งมีคนเข้ามาในพื้นที่และมาแนะนำให้เกษตรกรปลูกอะไรก็ได้กับกล้วยน้ำหว่า เมื่อเกษตรกรถามย้อนกลับไปว่าจะรับประกันราคาในการซื้อขายอยู่ที่เท่าไร ก็ไม่ได้คำตอบจากผู้ที่มาส่งเสริมการปลูกมีแต่คำมั่นสัญญาเท่านั้นที่บอกว่าจะมาซื้อแน่นอนเมื่อผลผลิตออก แต่พอถึงเวลากลับไม่มารับซื้อตามที่เคยสัญญาไว้ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรเกิดการขาดทุนทั้งในเรื่องของเวลา และทุนทรัพย์ จากเหตุการณ์ดังกล่าวจึงทำให้ทางกลุ่มระมัดระวังตัวมากขึ้นเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การเกษตรส่งให้กลุ่มทุนที่ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน แต่ในปัจจุบันการตลาดในพื้นที่เปิดกว้างมากยิ่งขึ้น ประชาชนในพื้นที่เริ่มเข้าใจกระบวนการทางการตลาดมากขึ้น มีการนำไปวางขายเอง มีขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่ให้ราคายุติธรรม มีการแปรรูปสินค้าเพื่อเพิ่มมูลค่า มีช่องทางออนไลน์ที่ทำให้สินค้าในพื้นที่เป็นที่รู้จักโดยมีพี่เลี้ยงจากภาครัฐ หรืออาศัยจากเครือข่ายด้วยกันเป็นช่องทางในการจำหน่ายสินค้าในพื้นที่ การศึกษาความต้องการของผู้บริโภคในแต่ละช่วงฤดูกาลผลิตทำให้ทางกลุ่มสามารถวางแผนการผลิตสินค้าทางการเกษตรได้ ช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมาได้ในระดับหนึ่ง

๔. พัฒนากิจกรรมด้านเครือข่าย

เครือข่ายเป็นเครื่องมือหนึ่งที่มีความจำเป็นในการพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตร และเป็นแรงขับเคลื่อนให้กลุ่มเกษตรกรได้ประกอบอาชีพอย่างไม่โดดเดี่ยวมีที่ปรึกษา การทำงานที่มีความร่วมมือในภาพที่กว้างเป็นการเพิ่มโอกาสให้กับเกษตรกรนั้นได้นำเสนอสินค้าของตนเองให้กับผู้บริโภคที่มีกำลังซื้อและมีความต้องการให้ได้คิดและตัดสินใจ นางอรทัย ไชยเขียว ได้กล่าวว่า

“เครือข่ายในที่นี้คือการร่วมคิดร่วมทำ การแบ่งปันข่าวสาร ข้อมูลให้กันและกัน ช่วยกันขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนา มีการจัดทำเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเครือข่าย ถึงสภาพปัญหา และโอกาสในแต่ละพื้นที่ การร่วมมือกับเครือข่ายภายนอกพื้นที่จังหวัดน่าน มีหลายหน่วยงานที่ยินดีและพร้อมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาด้านเครือข่ายความร่วมมือให้เกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น เบโต หรือสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากรฐานชีวภาพ องค์การมหาชน ได้ให้การขับเคลื่อนส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยตลอดกระบวนการผลิต หรืออีกเครือข่ายหนึ่งที่มีความสำคัญก็คือ โครงการหลวงอันมาจากพระราชดำริที่ให้การสนับสนุนในการผลิตและส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรปลอดภัยในพื้นที่จังหวัดน่าน ทำให้ประชาชนมีทางเลือกมากยิ่งขึ้นในการประกอบอาชีพ มีการพบปะกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน และเครือข่ายเพื่อสร้างความมั่นใจ ความไว้วางใจ และขยายผลไปยังพื้นที่อื่นที่ให้ความสนใจ”^{๔๐}

^{๔๐} สัมภาษณ์พระครูสุจินนันทกิจ, เจ้าอาวาส วัดคู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

๕) การพัฒนาการเรียนรู้ด้านการเกษตร

การทำให้ตระหนักปัญหาที่เกิดจากการทำการเกษตร ,ปัญหาสุขภาพ ,ต้นทุนการผลิตที่สูง ,การตลาดที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ, การเน่าเสียของผลผลิต, สภาพแวดล้อม ปัญหาดังกล่าวที่ได้ยกมา ในขั้นต้นนั้นล้วนเป็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ ที่ยังมีอยู่ การร่วมมือกันเพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ด้านการเกษตรของชุมชน มีจุดที่เหมือนกันของแต่ละพื้นที่คือการรวมกลุ่มในกลุ่มที่มีความเห็น สอดคล้องกัน หรือได้รับปัญหาเหมือนกัน เช่น การพัฒนาถนนเส้นทางขนส่งผลผลิตสินค้าทางการเกษตร ที่อยู่ในพื้นที่ไร่นา ของเกษตรกรเอง มีการรวบรวมทุนในการจ้างรถหรือเครื่องจักรมาทำถนนในพื้นที่ โดยปัญหาดังกล่าวมานั้นทำให้เมื่อคนได้รับผลกระทบหลายคน ย่อมมีการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาและ ช่วยเหลือตนเองก่อนเป็นอันดับแรก แม้แต่ปัญหาเรื่องน้ำในการผลิตภาคการเกษตรในฤดูแล้งก็จะมี การรวมกลุ่มกันไปทำฝายชะลอน้ำ และในฤดูการเพาะปลูกจะมีการร่วมกันตากถางวัชพืชที่ขวางทางเดินของ น้ำที่เข้ามายังพื้นที่นาของตน สภาพปัญหาเหล่านี้ได้นำไปสู่การพัฒนากระบวนการ ระบบขนส่งให้ใช้ได้มี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ของตัวเกษตรกรในพื้นที่เอง^{๔๑}

“การมีส่วนร่วม จากสาเหตุข้างต้นทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมทำ ร่วมกันพัฒนาจากองค์ความรู้ที่ได้จากการแก้ปัญหาไปสู่การลงมือปฏิบัติให้เกิดเป็นรูป ธรรม เมื่อลงมือปฏิบัติแล้วเกิดปัญหาจึงได้นำข้อผิดพลาดนั้นมาแก้ไขจนเกิดปัญหา น้อยที่สุดจนถึงไม่มีเลย การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจะเป็นการปลุกพลังชุมชนให้ ช่วยกันสำนึกถึงความเป็นเจ้าของเนื่องจากต่างคนก็ได้เสียสละทั้งกำลังทรัพย์และกำลัง กาย เสียสละเวลามาร่วมกันทำจึงทำให้ทุกคนช่วยกันดูแลถนนที่ร่วมกันสร้าง ทางน้ำที่เข้า ไปยังไร่นา แม้แต่ฝายที่ให้ความชุ่มชื้นแก่ผืนดิน ปัญหาที่ร่วมกันแก้ไขไม่ได้มีเพียงปัญหา เดียว ในฤดูแล้งยังต้องเจอกับปัญหาไฟป่าที่ทำลายแหล่งรายได้ และเป็นแหล่งอาหารของ ชุมชน ความร่วมมือกันดูแลเรื่องไฟป่าจึงมีความจำเป็นในพื้นที่ ทุกปีช่วงเดือนมีนาคมถึง เมษายนจะพบปัญหาไฟป่า และหมอกควันในพื้นที่ ซึ่งส่งผลเสียทั้งต่อร่างกาย และ ทรัพยากรธรรมชาติ จากปัญหาดังกล่าวจึงได้มีความร่วมมือในพื้นที่ในการร่วมกัน แก้ปัญหาไฟป่า เช่น การแบ่งเขตพื้นที่ป่าให้แต่ละชุมชนดูแล การร่วมกันทำแนวกันไฟ การเผาระวังไฟป่าไม่ให้ลุกลาม การรณรงค์ในพื้นที่ ที่มาจากภาคประชาชนให้การจัดการ รับมือกับปัญหาไฟป่ามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และให้การเผาป่านั้นลดลง”^{๔๒}

อีกกระบวนการมีส่วนร่วมหนึ่งที่ปรากฏในชุมชนก็คือการมีส่วนร่วมโดยมีความ เชื่อเป็นฐาน คือกระบวนการที่อาศัยความเชื่อของคนในพื้นที่มาเป็นแรงผลักดันให้เกิด การพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น เช่นความเชื่อเรื่องมีการเลี้ยงผีไร่ผีสวน ผีป่า ความเชื่อใน เรื่องผีเทพเจ้าคล้ายกับชุมชนอื่น ที่เชื่อว่ามีเจ้าหลวงและ ผีชาวบ้านคอยคุ้มครองคนใน ชุมชน และคอยปกป้องรักษาให้มีการทำการเกษตรเป็นไปอย่างดี ฝนตกต้องตามฤดูกาล ความเชื่อเหล่านี้มีอิทธิพลกับคนในชุมชนอย่างมาก จะสังเกตได้จากวันเช่นไร้วัดจะมีคนไป

^{๔๑} นางนันทนา ธนวงค์ , ตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์นางเตือน มาขวา , ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ร่วมงานกันอย่างมากมาย การบวงสรวงเช่นไหว้ถือเป็นการแสดงออกถึงการเคารพนบ
น้อมต่อความเชื่อ ที่เราเชื่อว่าคอยช่วยเหลือดูแลเรามาตลอดเวลา การมีส่วนร่วมใน
ลักษณะนี้แสดงถึงความร่วมมือร่วมใจกันของคนที่มีความเชื่อแบบเดียวกัน^{๔๓}

การปรับปรุงแก้ไขข้อผิดพลาดที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ การทำงานย่อมมีความ
ผิดพลาดการนำความผิดพลาดนั้นมาทำการปรับปรุงแก้ไขถือเป็นหัวใจสำคัญอีกข้อหนึ่งที่จะพัฒนาให้
ชุมชนเกิดความยั่งยืนได้ เมื่อได้ปัญหาข้อผิดพลาดก็จะทำให้รู้ว่าสิ่งใดควรไม่ควร เพื่อช่วยยืนยันในสิ่งที่
ทำว่ามีผลดีผลเสียอย่างไรในการปฏิบัติ

๔.๓.๒ การพัฒนาโดยภาครัฐของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑. การพัฒนาตามนโยบายของรัฐ ด้านการตลาดได้มีการส่งเสริมให้มีการเพิ่มจุดรับซื้อ
สินค้าและเข้ามาแทรกแซงราคาสินค้าในบางช่วงแต่ก็เป็นการแก้ปัญหาที่ยังไม่ตรงจุดส่วนด้านอื่นนั้น
ได้มีการส่งเสริมให้ความรู้ในด้านช่องทางออนไลน์มากยิ่งขึ้นเพื่อเพิ่มช่องทางการเข้าถึงสินค้าที่
เกษตรกรผลิต ซึ่งปัจจุบันนโยบายภาครัฐนั้นเกี่ยวกับการส่งเสริมการตลาดมีอยู่หลายรูปแบบ
สอดคล้องกับ นางนันทวัลย์ ศกุนตนาค^{๔๔} ปลัดกระทรวงพาณิชย์ เปิดเผยว่า กระทรวงพาณิชย์ได้
ดำเนินการส่งเสริมและสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชนตามนโยบายของรัฐบาล โดยให้
ความสำคัญกับเกษตรกร วิชากิจชุมชน และผู้ประกอบการในแต่ละท้องถิ่น เพื่อยกระดับศักยภาพ
การค้าในประเทศให้สามารถ ขยายตลาดในท้องถิ่นไปสู่ตลาดในภูมิภาค โดยใช้ระบบกลไกตลาดที่มี
การดูแลและส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง เพื่อสนับสนุนโครงสร้างทางการค้าให้เอื้อต่อความเจริญเติบโตของ
ท้องถิ่น ผลักดันเศรษฐกิจฐานราก ยกย่องรายได้ให้กับประชาชน สนับสนุนให้เศรษฐกิจของประเทศ
มีการเจริญเติบโตอย่างมั่นคงและยั่งยืน

กระทรวงพาณิชย์ โดยกรมการค้าภายใน จึงได้ดำเนินโครงการตลาดต้องชม โดยการ
ส่งเสริม พัฒนา และยกระดับตลาดชุมชน ตั้งแต่ปี ๒๕๕๙ และปัจจุบันได้บูรณาการทำงานภายใต้
โครงการตลาดประชารัฐร่วมกับกระทรวงมหาดไทย และไทยนิยมยั่งยืนของรัฐบาล ในการส่งเสริมการ
เพิ่มพื้นที่จำหน่ายสินค้าให้แก่เกษตรกรผู้มีรายได้น้อย และผู้ประกอบการที่เดือดร้อนจากการไม่มี
สถานที่จำหน่ายได้มีที่จำหน่ายสินค้า กระทรวงพาณิชย์ได้มุ่งหวังให้ตลาดประชารัฐต้องชมเป็น
มากกว่าตลาดที่จำหน่ายสินค้า แต่เป็นสถานที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์วัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น
โดยปัจจุบันได้ดำเนินการเปิดตลาดต้องชมไปแล้ว จำนวน ๑๗๒ แห่ง ทั่วประเทศ และในปี ๒๕๖๑ มี
เป้าหมายจะเปิดตลาดต้องชม จำนวน ๗๗ แห่ง ในปี ๒๕๖๑ รวมตลอดโครงการ ๓ ปี มีเป้าหมาย
รวมทั้งสิ้น ๒๓๑ แห่งโดยในวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑ กระทรวงพาณิชย์ได้จัดพิธีเปิด ตลาดประชา
รัฐต้องชม “กาดสวนสาฯ มาม่วงใจ เมืองบัว อำเภอบัว จังหวัดน่าน เป็นตลาดประชารัฐต้องชมแห่ง
ที่ ๔ ของจังหวัดน่าน และแห่งที่ ๑๗๔ ของประเทศ ซึ่งตลาดแห่งนี้มีการส่งเสริมและพัฒนาการ
ท่องเที่ยว เผยแพร่วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมืองและผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของ

^{๔๓} สัมภาษณ์นางนันทนา ณะวงศ์ , ตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๔} www.moc.go.th ออนไลน์ ๑๒/๓/๖๒.

อำเภอปัว อาทิ ผ้าทอสำเร็จรูปพื้นเมือง ของฝาก ของที่ระลึก เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นตลาดที่เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนได้มีสถานที่จำหน่ายสินค้า สร้างรายได้ให้กับชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมผู้ประกอบการในตลาดได้มีการเรียนรู้ ในการพัฒนาด้านการตลาด และดึงอัตลักษณ์ของชุมชนออกมาให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส และมีการเชื่อมโยง การท่องเที่ยวอื่นๆ ในพื้นที่อีกด้วย ปลัดกระทรวงพาณิชย์ กล่าวเพิ่มเติมว่า นอกจากนี้ ยังได้ลงพื้นที่ติดตามและดูงาน เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวจังหวัดน่านกับตลาดต้องชม เช่น วัดภูเก็ต กลุ่มผ้าทอไทลื้อบ้านเก็ด อำเภอปัว และวัดหนองแดง อำเภอเชียงกลาง ซึ่งกระทรวงพาณิชย์จะเร่งส่งเสริมการตลาดเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น ตลอดจนจัดโครงการฝึกอบรมให้กับผู้ค้าในการทำการตลาดออนไลน์ด้วย เพื่อเพิ่มปริมาณการค้าให้มากขึ้น พัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการ ให้สามารถแข่งขันและทำตลาดได้อย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน และนอกจากนี้กระทรวงพาณิชย์ยังได้ดำเนินโครงการตลาดประชารัฐโมเดิร์นเทรด โดยบูรณาการร่วมกับจังหวัด บริษัท ประชาธิปไตยรักสามัคคี จำกัด และห้างสรรพสินค้าในการจัดสรรพื้นที่ให้ประชาชนได้มีพื้นที่จำหน่ายสินค้าในห้างสรรพสินค้า ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมช่องทางการตลาด และช่วยผู้มีรายได้น้อยได้อีกทางหนึ่ง

“นางปุ๋ย กองกณะ^{๔๕} จากแนวทางการส่งเสริมภาครัฐที่มุ่งเน้นการเพิ่มพื้นที่ทางการตลาดผนวกกับวิถีชุมชนเพื่อเป็นจุดขายภายในจังหวัดน่าน จึงเปิดโอกาสให้สินค้าจากชุมชนได้มีโอกาสที่มีช่องทางในการจำหน่ายมากยิ่งขึ้นและนำรายได้กลับมายังชุมชน ทำให้มีกำลังใจในการผลิตสินค้าทางการเกษตรกรอื่นๆที่เกี่ยวข้องเพราะรายได้ที่เข้ามาไม่ได้หักค่าใช้จ่ายอะไรอีกจึงมีรายรับที่เต็มเม็ดเต็มหน่วย”

ด้านการคมนาคมขนส่ง นายทิล บังเมฆ^{๔๖}

ได้ให้ข้อมูลว่าในพื้นที่มีหน่วยงานหลักที่คอยดูแลเรื่องเส้นทางการขนส่งต่างๆ ไม่ว่าจะเส้นทางท่องเที่ยว หรือเส้นทางที่ใช้สำหรับขนส่งผลทางการเกษตร ซึ่งในปัจจุบันนี้มีความสะดวกสบายกว่าเมื่อก่อนมากเนื่องจากมีเครื่องจักรเข้ามาช่วยทำให้การปรับพื้นที่หรือถนนนั้นเป็นไปได้ด้วยความรวดเร็ว หากเปรียบเทียบกับเมื่อก่อนถือว่าปัจจุบันการตอบสนองต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นเป็นสิ่งที่ปรากฏได้ชัดเจนในเรื่องของการมีแผนการพัฒนาที่เป็นระบบ มีการมาสอบถามถึงความต้องการแล้วประชาชนก็แจ้งจุดที่มีความเสียหายเพื่อให้หน่วยงานได้นำไปวางแผน การซ่อมแซม และพัฒนาให้ดีขึ้นต่อไป”

ด้านการพัฒนาองค์ความรู้ เกษตรกรตำบลบ้านฟ้า^{๔๗} อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน

“ปัจจุบันการเพิ่มพูนพัฒนาความรู้ให้กับประชาชนของหน่วยงานภาครัฐ ถือว่ามีความหลากหลายครอบคลุมในหลายเรื่องที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนา อาชีพของคนใจชุมชน การอบรม การพาไปศึกษาดูงาน การจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนความรู้เกิดขึ้นบ่อย

^{๔๕} สัมภาษณ์นางปุ๋ย กองกณะ , ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์นายทิล บังเมฆ, ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์เกษตรกร, ตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

มาก ในด้านดีก็มองเป็นเรื่องการพัฒนาองค์ความรู้ แต่ในทางกลับกันหน่วยงานรัฐเหมือนจะทำงานซ้ำซ้อนกัน เนื่องจากทุกหน่วยงานจะลงมาในพื้นที่แทบทุกวันจนบางครั้งนั้นส่งผลกระทบต่อการทำงานประกอบอาชีพของคนในพื้นที่ จนมีคำพูดที่ชาวบ้านเล่นว่า รัฐบาลอบรม เนื่องจากการอบรมมีขึ้นแทบทุกวัน หากสามารถปรับกระบวนการในส่วนนี้ได้ก็ถือว่าการพัฒนาองค์ความรู้ จะได้มีเวลาลงสู่ภาคปฏิบัติได้เพราะไม่ติดอบรมพัฒนาความรู้แบบถี่ยี้ นี่คือปัญหาที่สะท้อนออกมาจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ของชุมชน

แต่การทำความเข้าใจกับหน่วยงานของภาครัฐเริ่มมีสัญญาณไปในทิศทางที่ดีมีการบูรณาการทำงานร่วมกันของหลายๆหน่วยงานในพื้นที่ในการอบรมให้ความรู้ และมีเทคนิคการเรียนรู้ที่ส่งตรงจากหน่วยงานถึงประชาชนโดยตรงอย่างเช่น กลุ่มไลน์ กลุ่มเพจที่ไม่ต้องทำให้เสียเวลาไปนั่งฟังทั้งวัน แต่สามารถรับทราบข้อมูลข่าวสารผ่านทางช่องทางออนไลน์ ได้สะดวกรวดเร็ว”

“ในพื้นที่ของ บ้านฟ้า ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน การเรียนรู้ของชุมชนที่ประสบความสำเร็จเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “ในพื้นที่ประสบปัญหาการซื้อเมล็ดพันธุ์ในทุกฤดูการเพาะปลูกและต้องนำเข้าฝักจากต่างอำเภอ ได้แก่อำเภอเชียงม่วนจังหวัดพะเยา เนื่องจากฝักในพื้นที่มีการผลิตที่ไม่หลากหลาย เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของพื้นที่ส่วนมากเป็นภูเขาและบวกกับการซื้อเมล็ดพันธุ์ที่มีราคาแพง ทางกลุ่มจึงได้ร่วมกันคิดและหาทางแก้ปัญหาจนได้บทสรุปว่า ทางกลุ่มจะต้องผลิตเมล็ดพันธุ์ใช้เอง^{๔๘} เป็นการเก็บแบบภูมิปัญญาดั้งเดิมเพื่อใช้ในการเพาะปลูกในรอบต่อไป จนนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้ในเรื่องการเก็บและผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง ปัจจุบันได้ผลิตพอที่จะแจกจ่ายและขายได้ในพื้นที่ ถือเป็นความสำเร็จจากการเรียนรู้ในรูปแบบหนึ่งของคนในชุมชนที่ไม่หยุดพัฒนาตนเอง”

การพัฒนาตามบริบทพื้นที่ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน นายอิสราภาพ คำฟู^{๔๙} ได้ให้ข้อมูลว่า

“การพัฒนาตามความต้องการของชุมชน เนื่องจากในแต่ละพื้นที่ที่มีความเฉพาะไม่เหมือนกันหรือมีความคล้ายคลึงกันดังนั้นการออกแบบการพัฒนาจำเป็นต้องอิงเอากับบริบทชุมชน เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่ได้ตรงตามความต้องการ การที่ยัดเยียดเอาสิ่งที่ไม่ต้องการจากภายนอกมาให้คนในพื้นที่ส่วนมากแล้วจะไม่ประสบผลสำเร็จจะไม่ได้รับการพัฒนาต่อยอดจนทำให้โครงการนั้นสูญเปล่าทั้งในด้านงบประมาณ ด้านเวลา และที่สำคัญความหน้าเชื่อถือของคนในพื้นที่กับหน่วยงานนั้นๆ ในพื้นที่บ้านหลวงแม้จะเป็นอำเภอเล็กๆ ห่างไกลจากตัวเมืองแต่ก็มีช่องทางติดต่อกับพื้นที่อื่น เช่น อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา มีการคมนาคมที่สะดวก ทำให้สามารถผลิตสินค้าที่ภายนอกมีความต้องการได้ เช่น ลำไย ลิ้นจี่ ทัศนกรรมการสานหมวก การทำไม้กวาดดอกหญ้า การผลิตข้าวหลาม ซึ่งวัตถุดิบทั้งหมดได้มาจากในพื้นที่ โดยมีหน่วยงานของรัฐ

^{๔๘} สัมภาษณ์เกษตรกร, บ้านฟ้า ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๙} สัมภาษณ์นายอิสราภาพ คำฟู นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

เข้ามาส่งเสริมในเรื่ององค์ความรู้ การหาวิทยากรมาสอนให้ประดิษฐ์สิ่งต่างๆที่มีวัตถุดิบ อยู่ในพื้นที่อยู่แล้ว การพัฒนาแบบไม่ก้าวกระโดดให้ความเคารพวิถีของชุมชน จึงทำให้เกิดกลุ่มต่างๆขึ้น และแต่ละกลุ่มก็มีศักยภาพในการที่จะต่อยอดพัฒนาองค์ความรู้จาก ภาครัฐจนนำไปสู่การสร้างรายได้เป็นที่หน้าพอใจของคนในพื้นที่”

แนวคิดชุมชนการเรียนรู้ที่มีความเหมือนกันกับความสำเร็จในพื้นที่ของ หมู่ที่ ๑ และ หมู่ที่ ๒ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน

“ที่ให้ข้อมูลว่าการเรียนรู้มีความจำเป็นอย่างยิ่งกับชุมชนเนื่องจากปัจจุบันใน เขตพื้นที่ของชุมชน การท่องเที่ยวได้เข้ามามีอิทธิพลเป็นอย่างมากในวิถีชีวิตของคนใน ชุมชน การปรับตัวเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ปัญหาที่ชุมชนนี้ เจอก่อนการท่องเที่ยวจะเข้ามาก็คือ การใช้สารเคมีในการทำการเกษตรซึ่งส่งผลกระทบต่อ สุขภาพและสิ่งแวดล้อมเป็นวงกว้าง เนื่องจากการเกษตรนั้นถือเป็นอาชีพหลักของคน ในพื้นที่จากปัญหาดังกล่าวทางกลุ่มผู้ผลิตผักจึงได้รวมตัวกันเพื่อหาแนวทางการแก้ไขเพื่อ รองรับการเข้ามาของนักท่องเที่ยว จึงได้มีการไปศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ กลุ่มปลูกผักในพื้นที่อื่น แล้วนำความรู้ที่นำมาพัฒนาพื้นที่ของตนเอง ในระยะเริ่มต้นของ การเปลี่ยนแปลงต้องพบเจอกับปัญหามากมาย อย่างเช่นผลผลิตล้นตลาดทำให้ขายได้ ราคาไม่ดีเกิดการขาดทุน ทางกลุ่มจึงได้นำปัญหาดังกล่าวมารวมกันคิดร่วมหาทาง แก้ปัญหามาจนนำไปสู่การวางแผนการตลาด การวางแผนการผลิตให้ตรงกับกิจกรรมตาม ฤดูกาล การเรียนรู้การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อช่วยลดปัญหาต้องนำผลผลิตไป ทิ้งจากปัญหาราคาตกต่ำ การเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายต่างๆ นำไปสู่การร่วมมือกันและ ช่วยเหลือกันในการจัดการผลผลิต ปัจจุบันผักปลอดภัยตำบลศิลาเพชร ถือเป็นสินค้าขาย ดีระดับต้นๆในพื้นที่เพราะมีการจัดการในเรื่องของการวางแผนการผลิตและการตลาดที่มี ตั้งแต่ในระดับชุมชนไปจนถึงการส่งผลผลิตจำนวนมากๆไปให้โรงพยาบาลสมเด็จพระ ยุพราชปัว มีตลาดในพื้นที่โรงพยาบาลช่วยให้ญาติผู้ป่วยได้ซื้อไปรับประทานและทาง โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชปัว ได้นำไปประกอบอาหารให้ผู้ป่วยรับประทานอีกด้วย ความสำเร็จทั้งหมดที่เกิดขึ้นมาจากการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนอย่างเป็นระบบ”^{๕๐}

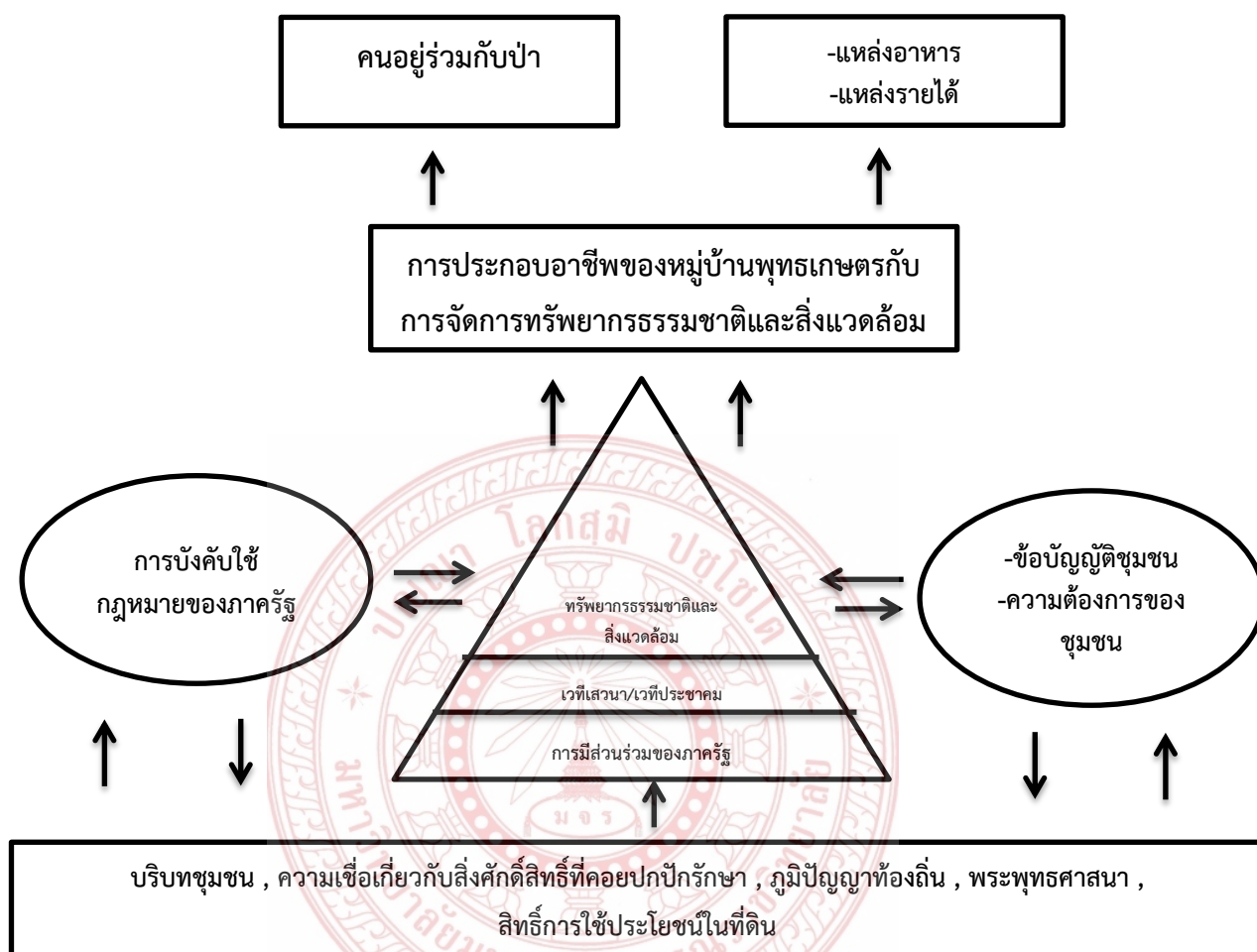
นำไปสู่กิจกรรมที่เหมาะสมอันนำไปสู่การจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี กิจกรรม เกษะกระแสนิยม จังหวัดน่านปัจจุบันถูกจัดให้เป็นสถานที่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี สุขภาพ และด้านธรรมชาติ ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาจังหวัดน่านมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวใน จังหวัดน่านเป็นจำนวนมาก ทำให้ธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวนั้นขยายตัวอย่างรวดเร็ว การท่องเที่ยว ถือว่าเป็นโอกาสในการสร้างรายได้ ให้กับคนในชุมชน จังหวัดน่านได้มีการจัดการการท่องเที่ยวอย่าง เป็นระบบ เพื่อไม่ให้เกิดการเข้ามาของนักท่องเที่ยวที่กระทบกับวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น และ ยังคงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชน รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวถือเป็นเม็ดเงินที่ มหาศาล ทำให้ชุมชนสามารถอยู่และจัดการควบคู่ไปกับการทำอาชีพเดิมคือการเกษตร เพราะใน

^{๕๐} สัมภาษณ์เกษตรกร , ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

อนาคตหากนักท่องเที่ยวหายไปชุมชนไม่มีการเตรียมตัวรับมือไว้อาจจะสร้างความลำบาก และได้รับผลกระทบโดยตรงอย่างเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นการจัดการการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนในจังหวัดน่านจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชนที่จะช่วยกันดูแลรักษาทุนทางสังคมให้มีคุณค่า และเพิ่มมูลค่ายิ่งขึ้นไป จากกระแสการท่องเที่ยวในจังหวัดน่านกำลังได้รับความนิยมนี้ทำให้ชุมชนได้เริ่มปรับตัวรับมือกับการท่องเที่ยวและเป็นการสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว

๔.๔. วิเคราะห์การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

ความเท่าเทียมของการเข้าถึงทรัพยากรของคนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการมีที่ดินทำกินแบบมีเอกสารสิทธิ์ หรือเป็นที่ดินจับจอง ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้มีหลักประกันในการสร้างรายได้ที่มาจาก การประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม และจะไม่เพิ่มขยายพื้นที่ในการทำเกษตรกรรมเพิ่มเข้าไปในพื้นที่หวงห้ามของภาครัฐ แต่ในบางพื้นที่ยังมีการบุกรุกเข้าไปทำการเกษตรที่ส่งผลกระทบต่อสภาพของพื้นที่ป่าสาเหตุหนึ่งมาจากความไม่ชัดเจนของภาครัฐในการสำรวจเพื่อกำหนดพื้นที่ป่าสมบูรณ์หรือป่าเสื่อมโทรมที่สามารถฟื้นฟูได้ การกระทบกระทั่งกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐที่มีกฎหมายไว้บังคับใช้กับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่มาตั้งแต่เกิดต่างฝ่ายต่างอ้างสิทธิ์อันชอบธรรม จึงทำให้ยากที่จะจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ แต่ในพื้นที่ปัจจุบันบางพื้นที่ใช้วิธีการเจรจาเพื่อทำความเข้าใจผ่านเวทีของ หน่วยงาน องค์กรต่างๆ จึงเป็นอีกหนทางหนึ่งที่น่าสนใจซึ่งข้อเสนอแนะ และหาทางออกร่วมกัน ซึ่งทางภาคประชาชนได้เสนอวิธีการที่จะทำให้คนในชุมชนอยู่กับป่าโดยที่ช่วยดูแลพื้นที่ป่า ซึ่งได้แบ่งพื้นที่เป็น พื้นที่ทำกิน พื้นที่ป่าชุมชน พื้นที่ป่าอนุรักษ์ และพื้นที่อุทยาน พื้นที่ทั้ง ๔ ลักษณะนั้นจะมีอยู่ ๒ พื้นที่ที่ประชาชนเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ คือพื้นที่ทำกิน และพื้นที่ป่าชุมชน แต่จะต้องอยู่ภายใต้กติกาของชุมชนที่มีข้อตกลงกัน ส่วนอีกสองพื้นที่คือ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ และพื้นที่อุทยาน ไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ การแบ่งพื้นที่ชัดเจนทำให้การบริหารจัดการง่ายขึ้นลดการกระทบกระทั่งกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชน ทำให้คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้ ซึ่งอยู่ภายใต้กติกาของชุมชนมี ระเบียบไว้ชัดเจนเกี่ยวกับการที่ทำให้คนพึ่งพาป่าได้ และป่าก็พึ่งพาคน ทำให้เกิดอาชีพและเป็นแหล่งรายได้ของคนในชุมชนเช่น พื้นที่ป่าชุมชนจะเป็นแหล่งอาหาร และแหล่งรายได้ของคนในชุมชนนั้นๆ จะไม่มีการลुक้าเข้าไปในพื้นที่ป่าชุมชนของพื้นที่อื่น แม้แต่พื้นที่ทำกินก็มีข้อตกลงร่วมกันก็คือ ห้ามใช้สารเคมี เพื่อเป็นการรักษาดินและน้ำเสริมสร้างสุขภาพของคนในชุมชน ดังนั้นการประกอบอาชีพของชุมชนไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ หรือการเกษตร ล้วนอาศัยทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เป็นวัตถุดิบหลักในการสร้างรายได้และเป็นแหล่งอาหารให้กับตนเองและชุมชน ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพความเชื่อมโยงกันระหว่างการประกอบอาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ ความเชื่อมโยงของการประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

จากแผนภาพแสดงให้เห็นว่าการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนกับป่าย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ ทั้ง ๒ ฝ่าย คนในพื้นที่สามารถสร้างรายได้จากป่าชุมชนเช่น การหาของป่า การหาสมุนไพร การหาอาหารจากป่า ทำให้เกิดรายได้ สามารถนำมาจุนเจือครอบครัว การที่มีกติกาชุมชน เป็นตัวที่ช่วยเตือนสติของคนในพื้นที่ให้กันช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ให้เกินความพอดี การที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีการวางแผนนั้นจะช่วยให้เกิดความยั่งยืนต่อคนในพื้นที่ ซึ่งปัจจุบันมีการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ยิ่งทำให้คนในชุมชนตระหนักและเห็นได้ชัดเจนว่า ยิ่งพวกเขาช่วยกันอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติทำให้ชุมชนได้ประโยชน์หลายทาง สอดคล้องกับการให้ข้อมูลของ นายอ้น กันธिया ^{๕๑}

“พื้นที่ของบ้านดงป่าสักนั้นอยู่ในพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์ในอดีตที่ผ่านมาทำให้ชุมชน มีปัญหาเกี่ยวกับทางรัฐมาโดยตลอดแต่ในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมาได้มีการหันหน้าเข้าหากันพูดคุย ผ่านเวทีเพื่อช่วยกันหาทางออกร่วมกัน จึงทำให้สถานการณ์ดังกล่าวลดลงในปัจจุบันแทบ จะไม่เกิดปัญหากันอีก จากการพูดคุยหาทางออกร่วมกันทำให้คนในชุมชน มั่นใจได้ว่าการ เข้าไปหาของป่าในพื้นที่ ที่มีการตกลงกันระหว่างหน่วยงานรัฐและชุมชนจะไม่ถูกจับ ดำเนินคดีจากภาครัฐ อีกด้านหน่วยงานภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริมอาชีพภายในชุมชนเพื่อ เป็นอาชีพทางเลือกในการสร้างรายได้ ลดการเข้าไปรบกวนป่า และสร้างความตระหนัก ให้กับคนในชุมชนในการช่วยกันอนุรักษ์พื้นที่ป่าให้สมบูรณ์ ในปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ได้เข้ามาเป็นตัวกระตุ้นให้คนในชุมชนยังต้องช่วยกันดูแลผืนป่าเนื่องจากการ ท่องเที่ยวนำมาซึ่งเม็ดเงินที่เข้ามาในพื้นที่ ทำให้คนในพื้นที่ได้ประโยชน์ ทำให้เกิดอาชีพที่ ชาวบ้านสามารถบริหารจัดการได้ เช่น โฮมสเตย์ การบริการห้องพักให้กับนักท่องเที่ยว และอาหารที่ผลิตมาจากวัตถุดิบในพื้นที่ที่ให้ความมั่นใจกับนักท่องเที่ยวได้ว่าปลอดภัย และส่วนหนึ่งมาจากการขายของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยว”

สอดคล้องกับนางสุธธนา ปัทญาวัฒน์ ^{๕๒} ที่ได้ให้ข้อมูลว่า

“ตนเองเป็นเจ้าของกิจการให้บริการที่พักให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในพื้นที่ ตำบลศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน ซึ่งกิจการของตนนั้นจะเน้นจุดขายที่วิถีวัฒนธรรม ที่พึ่งพาธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมีการประสานงานเป็นเครือข่ายที่ให้ ทั้งทางที่พักและชุมชนได้ประโยชน์ร่วมกัน พื้นที่ของตนตั้งอยู่กลางทุ่งนาชื่อว่า โรงเรียน ชาวนา มีจุดชมวิวที่มองเห็นทอญภูเขาได้อย่างชัดเจนผ่านวิวของทุ่งนา นักท่องเที่ยวที่เข้ามา พักจะได้รับประทานอาหารที่ปรุงจากวัตถุดิบของเครือข่ายของทางโรงแรม ซึ่งมั่นใจได้ ว่าสะอาดและปลอดภัยจากสารเคมี นอกจากนี้ทางโรงแรมจะรับวัตถุดิบปรุงอาหารมาจาก เครือข่ายในพื้นที่แล้วยังมีของฝากอีกหลายอย่างที่นำมาจำหน่ายในโรงแรม ทำให้เกิดการ สร้างรายได้ให้กับชุมชน ต้องยอมรับว่าหากธรรมชาติอำเภอบัวยังสมบูรณ์สวยงามแบบนี้ ชุมชนก็จะมีรายได้จากการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นเชิงอนุรักษ์หรือเชิงสุขภาพ ตลอด เส้นทางท่องเที่ยวของอำเภอบัวจะสังเกตเห็นว่าจะมีพืชผักและ วัตถุดิบที่ได้มาจากป่า และราคาไม่แพงถือเป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่ เป็นผลมาจากการร่วมกัน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคนในพื้นที่ ที่อยู่ร่วมกับป่า การที่คนที่นี่

^{๕๑} สัมภาษณ์นายอ้น กันธिया , ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์นางสุธธนา ปัทญาวัฒน์, ตำบลศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นับถือศาสนาพุทธทำให้มีจิตใจที่อ่อนโยนมีหลักศีลธรรมประจำใจจึงส่งผลไม่ให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบผู้ที่เป็นนักท่องเที่ยว การจะผลิตพืชผักผลไม้จะตระหนักถึงผู้บริโภค เอาใจเขามาใส่ใจเราเนื่องจากตนเองผลิตด้วยและได้รับประทานด้วย ดังนั้นจึงมั่นใจได้ว่าวัตถุดิบมีความปลอดภัย ทั้งหมดนี้เป็นกระบวนเปิดจากข้างใน จากจิตสำนึกในประโยชน์ที่ตนได้รับจากธรรมชาติและตอบแทนธรรมชาติด้วยการช่วยกันร่วมอนุรักษ์ธรรมชาติ”

สอดคล้องกับนายสุคนธ์ ชัดศิริ^{๕๓} ที่ได้กล่าวว่า

“ตราบไต่ที่ยังมีป่าชุมชนก็ยังมีลมหายใจ ยังมีที่พึ่งเนื่องจากตนเองนั้นอยู่กับป่ามาตั้งแต่จำความได้ เรียนรู้วิถีชีวิตที่จะพึ่งพาป่า หามาอาหารมาจากป่า มีรายได้มาจากการเก็บของป่า ไม่ว่าจะเป็นหน่อไม้ เห็ด สมุนไพร ไม้ใช้สอย การจัดการป่าร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในปัจจุบันทำให้ตนเองเหมือนมีภูมิคุ้มกัน ไม่ต้องคอยระแวงว่าจะถูกจับ ตนเองปฏิบัติตามกฎกติกาที่ได้มีข้อตกลงไว้กับหน่วยงานของภาครัฐและข้อบัญญัติชุมชนที่ทำขึ้นมาโดยคนภายในชุมชนและให้บังคับใช้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ให้เหมาะสมไม่มากเกินไป การใช้ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อท้องถิ่นเข้ามาเป็นตัวหนุนเสริมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นับว่าได้ผลเป็นอย่างดีผสมกับการใช้กฎหมายของภาครัฐร่วมไปด้วย ทำให้ชุมชนมีแหล่งอาหาร มีรายได้ นอกจากนั้นหน่วยงานรัฐยังมีการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ ทำให้เกิดรายได้เพื่อลดการพึ่งพาและรบกวนพื้นที่ป่าได้อีกทางหนึ่ง”

สอดคล้องกับนายทิล บังเมฆ^{๕๔} ที่ได้ให้ข้อมูลว่า

“ที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ติดกับพื้นที่ป่าอาชีพหลักก็คือการเกษตรตนเองมีอาชีพเสริมก็คือการเลี้ยงวัว ซึ่งต้องอาศัยพื้นที่ป่าในการเลี้ยง แต่ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนวิธีคือการมาเลี้ยงแบบโรงเรือนมีการปลูกหญ้าเองเพื่อเป็นอาหารวัว ทำให้มีเวลารวบรวมรายได้เสริมในทางอื่น เช่นการหาของป่า เป็นบางครั้ง ทุกครั้งที่เข้าไปก็จะเห็นความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ ที่มีการร่วมกันอนุรักษ์ว่ามีความสมบูรณ์มากขึ้นต้นไม้มีขนาดที่สมบูรณ์ การจัดสรรพื้นที่ ที่ชัดเจนของภาครัฐที่เข้าร่วมกับประชาชน แม้มีบางคนจะต้องถูกคืนพื้นที่ป่าที่รุกรานให้กับทางรัฐ แต่ก็ทำให้เห็นผลตามมาว่าเกิดประโยชน์กับคนในชุมชน น้ำที่เคยแห้งเริ่มกลับมา อากาศเย็นขึ้น ทุกวันนี้ในพื้นที่มี ท่านพระครูสุจินนันทกิจ เจ้าอาวาสวัดโป่งคำที่ท่านได้นำความเปลี่ยนแปลงและปลูกจิตสำนึกให้กับคนในพื้นที่ ชี้ให้เห็นว่าเราจะอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างไร ให้เกิดประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่ายสุดท้ายผลที่ได้กลับมาก็คือความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีแหล่งอาหารของชุมชน มีแหล่งรายได้เสริมของชุมชน ตอนนี้เริ่มมีนักท่องเที่ยวเข้า

^{๕๓} สัมภาษณ์นายสุคนธ์ ชัดศิริ ๙๑ ม.๓ ตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์นายทิล บังเมฆ , ตำบลคูพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

มาในพื้นที่ทำให้เกิดอาชีพอีกหลายอย่างตามมา เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ล้วนเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่ทั้งนั้น”

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมในการคิดในการตัดสินใจของคนในพื้นที่นั้น นำไปสู่การพัฒนาด้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลไปยังการประกอบอาชีพที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ การให้ความสำคัญกับขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ศาสนาล้วนเป็นปัจจัยที่เสริมกันให้เกิดการพัฒนาพร้อมกับการอนุรักษ์ การทำความเข้าใจ การมีเวทีระหว่างประชาชนในพื้นที่กับภาครัฐเพื่อหาทางออกร่วมกันถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดความขัดแย้งได้ การที่มีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาทำให้กระบวนการนั้นง่ายขึ้น เพราะมีผลมาจากประชาชนในพื้นที่เป็นชาวพุทธ ที่มีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม การให้ความเคารพนับถือต่อผู้นำทางด้านจิตวิญญาณส่งผลทำให้เปิดใจคุยกันได้ง่าย การหยิบยกปัญหาที่ตนเองเจออยู่แล้วขึ้นมาคุยจึงทำให้ได้ข้อมูลที่ตรงประเด็น นำไปสู่การจัดการปัญหาได้ตรงจุด จากปัจจัยดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนา ทั้งในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติตามแนววิถีพุทธให้เกิดขึ้นในพื้นที่ และสามารถส่งต่อมรดกเหล่านี้ไปยังคนรุ่นต่อไปได้อย่างยั่งยืน

ลักษณะของชุมชนเรียนรู้เป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาอาชีพควบคู่ไปกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หากปล่อยให้ใช้ตามอำเภอใจของชุมชนไม่มีกติกาในการกำกับดูแลย่อมก่อให้เกิดปัญหาในระยะยาวตามมาอย่างแน่นอน ที่มาของแนวคิดของชุมชนเรียนรู้เน้นมุ่งเน้นการพยายามที่จะให้ระดับปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับชุมชนสังคมได้ตระหนักถึงพลังแห่งการเรียนรู้ องค์ความรู้ใหม่ในการแก้ปัญหา เรียนรู้สิ่งใหม่เหล่านี้อย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากพลังแห่งการเรียนรู้ แนวคิดเรื่องชุมชนเรียนรู้ จึงเป็นแนวคิดที่สำคัญประการหนึ่ง ที่วางอยู่บนพื้นฐานของการสร้างความเข้มแข็ง

๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่านสู่กระบวนการเรียนรู้ของทางกลุ่มหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ชุมชนมีการเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นและนำมาหาวิธีการแก้ไขอย่างเป็นระบบ ได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายต่างๆที่ร่วมกันพัฒนาส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืนทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในข้างต้น ซึ่งตรงกับแนวคิดของชุมชนเรียนรู้ที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและไม่หยุดยั้ง จนนำไปสู่องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชนพื้นที่เป้าหมาย การพัฒนาอาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรต้องอิงกระแสของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ วัฒนธรรม และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จังหวัดน่านในปัจจุบันได้รับความนิยมในด้านการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากจำนวนเม็ดเงินที่เข้ามากับการท่องเที่ยวก็มากตามไปด้วย พฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในจังหวัดน่าน นิยมที่จะมาชื่นชมบรรยากาศ ความเป็นธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดน่าน เมื่อเกิดการท่องเที่ยวขึ้นสิ่งที่มาควบคู่กับการท่องเที่ยวก็คือกิจกรรมต่างๆที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และตอบสนองความสะดวกสบาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วมีต้นทุนและวัตถุดิบมาจากชุมชน ดังนั้นชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับชุมชน การมาของนักท่องเที่ยวจะมีสิ่งที่จะต้องจัดการและเตรียมให้บริการโดย

พื้นฐาน เช่น ที่พัก อาจจะเป็นที่พักอิงธรรมชาติ หรือแบบโฮมสเตย์ ที่มีการจัดการโดยชุมชน ยังมีด้านอาหารและเครื่องดื่มที่สามารถใช้วัตถุดิบในชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวตามสถานที่ต่างๆตามพื้นที่บริบทชุมชน สิ่งทีกล่าวมาทั้งหมดนั้น ล้วนมีต้นทุนและวัตถุดิบอยู่ในชุมชนอยู่แล้ว การส่งเสริมให้คนในชุมชนเป็นผู้จัดการด้านการท่องเที่ยวเป็นอีกหนึ่งหนทางที่ทำให้ชุมชนมีรายได้ และสามารถนำรายได้ไปพัฒนาต่อยอดกิจกรรมของตนเองได้ เป็นพึ่งพาตนเองให้เกิดความยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของประชาชน กับภาครัฐ และระบบความเชื่อไม่ว่าจะเป็นพระพุทธศาสนา ความเชื่อในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ผีขุนน้ำ ผีบรรพบุรุษ เจ้าที่ เทพ เทวดาอารักษ์ ล้วนมีอิทธิพลต่อการเลือกประกอบอาชีพของคนในชุมชน คนในชุมชนเติบโตขึ้นมากับความเชื่อและประสบการณ์ทางด้านความเชื่อที่แตกต่างกัน ความเชื่อนั้นมีผลต่อการตัดสินใจในการประกอบอาชีพเป็นอย่างมาก เช่น คนที่มีศีลธรรมจะหลีกเลี่ยงการประกอบอาชีพที่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เบียดเบียนผู้อื่น ไม่กล้าที่จะทำร้ายทำลายชีวิต จึงเลือกที่จะประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับความเชื่อของตนเอง เพราะทำแล้วสบายใจ มีความสุขทางใจ ส่งผลต่อกิจกรรมที่ทำให้ออกมามีผลงานที่ดีตามไปด้วย

ในด้านหนึ่งความเชื่อเป็นตัวช่วยควบคุมสังคม ความเชื่อเป็นสิ่งที่มิอิทธิพลต่อจิตใจการใช้ความเชื่อเพื่อเป็นกฎหมายที่ไม่จำเป็นต้องร่างหรือตราขึ้นมาเพื่อบังคับใช้ เป็นภูมิปัญญาที่ฉลาดของบรรพบุรุษ มีวัตถุประสงค์เพื่อการรักษาทรัพยากรที่มีคุณค่า หรือการช่วยให้สังคมสงบสุข เพราะมนุษย์เราเกิดมากับการถูกปลูกฝังให้เชื่อในเรื่องที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ ไม่สามารถอธิบายได้ดังนั้นจึงยกให้เป็นหน้าที่ของความลับที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ เป็นคำตอบและหยุดที่จะจบทุกประเด็นคำถามด้วยการที่บอกว่า หากทำตามนี้จะเจริญรุ่งเรืองหากไม่ทำตามนี้ก็จะประสบแต่ความโชคร้าย ดังนั้นคนที่กลัวก็จะไม่กล้ากระทำผิดหรือลบลู่ จากที่กล่าวมาก็เปรียบเสมือนการใช้ความเชื่อมาเป็นเครื่องมือช่วยทำให้สังคมดีขึ้น

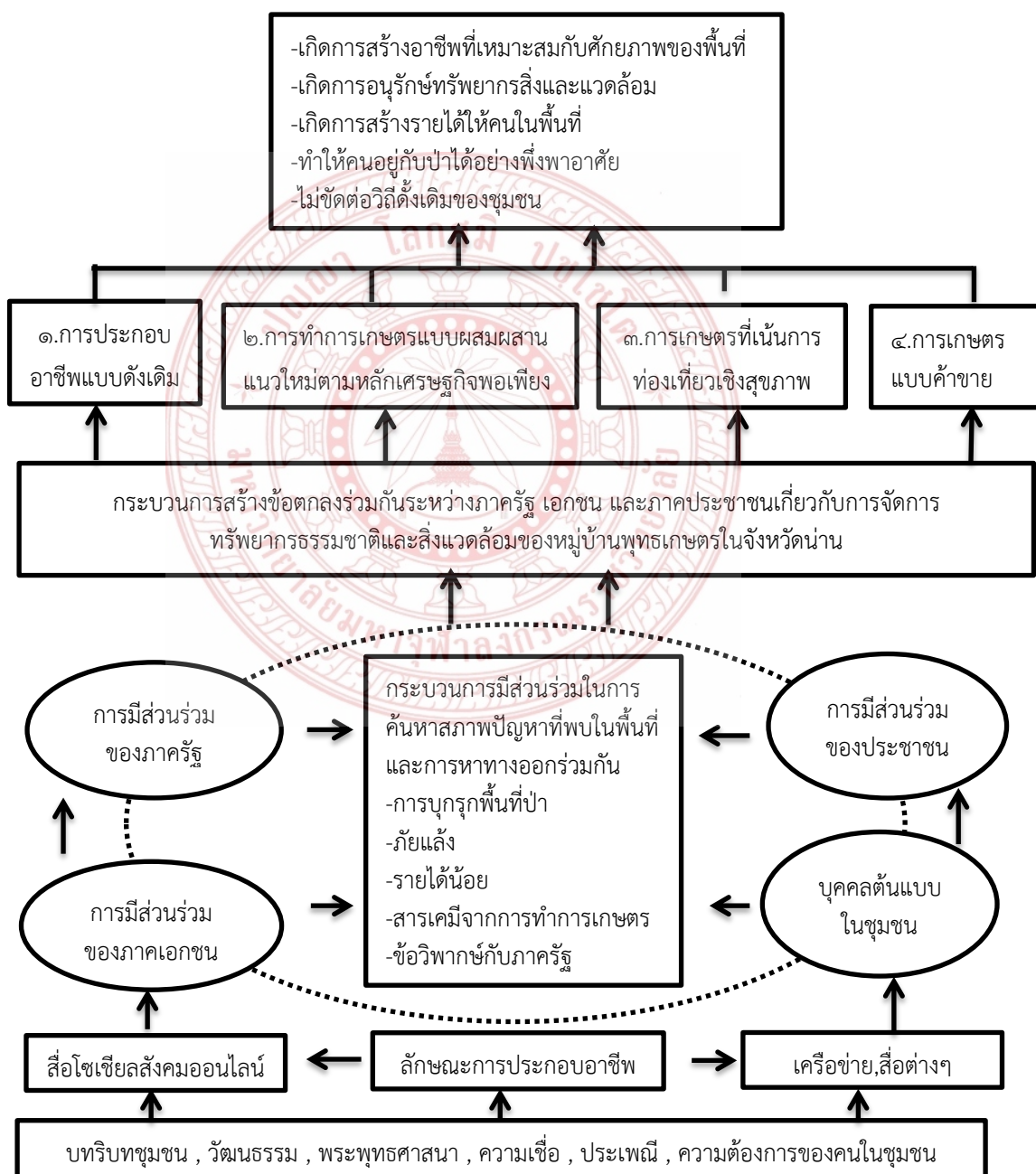
อีกด้านหนึ่งก็ใช้กฎหมายของรัฐควบคุมกันไป ในการบังคับใช้เพื่อป้องกันการกระทำผิดที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้มีแหล่งทรัพยากรคงเหลือไว้ให้กับคนรุ่นต่อไป

สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ก็คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ การมีเวทีรับฟังความคิดเห็นของคนในพื้นที่ เนื่องจากเขาเหล่านี้เป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง มีส่วนได้ส่วนเสีย และที่สำคัญเขาต้องใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ ดังนั้นการมีพื้นที่ให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและเปลี่ยน เสนอแนะยอมส่งผลดีที่จะนำไปเป็นโจทย์ให้กับทางภาครัฐในการวางแผนเพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

การให้ความมั่นใจกับประชาชนในพื้นที่จากหน่วยงานของภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดเขตที่ชัดเจนว่าส่วนไหนใช้ประโยชน์ได้ ส่วนไหนใช้ไม่ได้ การทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ผ่านเวทีทำความเข้าใจเป็นกลไกสำคัญในการร่วมมือกันเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บุคคลต้นแบบในการขับเคลื่อนชุมชน ในชุมชนที่ต้องการจะพัฒนาแล้วมีความจำเป็นที่จะต้องมียุคคนที่เป็นแรงบันดาลใจให้คนรอบข้าง หากเป็นคนในชุมชนเดียวกันแล้วย่อมสร้างแรงขับให้กับคนในชุมชนด้วยกัน เพราะเข้าถึงง่าย มีความรู้จักมักคุ้น การให้คำปรึกษาที่สะดวก การที่บุคคลต้นแบบจะพูดจะทำอะไรก็เปี่ยมไปด้วยพลังในการนำเสนอและโน้มน้าวให้บุคคลอื่นในชุมชนนั้นคล้อยตามได้ง่าย ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจำเป็นต่อการพัฒนาชุมชน ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นกุญแจนำไปสู่ความสำเร็จ การมีความรู้สึกที่ดีต่อกันจะทำให้คนเราร่วมกันคิดร่วมกันทำกิจการงานไปในทางที่ดีด้วยกัน ทำให้เกิดความร่วมมือ สอดประสานให้งานนั้นๆประสบความสำเร็จ

เครือข่ายการทำงานต้องมีความจริงใจต่อกัน การพัฒนาเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามที่ตั้งไว้ การทำงานร่วมกันจำเป็นต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่ตรงไปตรงมา มีน้ำใจไมตรีต่อกัน ต้องคิดและสำนึกอยู่เสมอว่าการรับผลประโยชน์ร่วมกันมาจากความร่วมมือหากใครคนใดคนหนึ่งจะเพียงพัว เครือข่ายต้องคอยให้ความช่วยเหลือกัน ความจริงใจต่อกันถือเป็นหัวใจสำคัญ ในโลกยุคปัจจุบันที่เราจะไม่สามารถทำงานคนเดียวได้ จำเป็นต้องหาหน่วยงาน ภาคีเครือข่ายมาช่วยกันหนุนเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชน ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพองค์ความรู้การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่านได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๒ องค์ความรู้การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสมาชิพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ได้แก่ เพื่อศึกษาลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึงพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อพัฒนากิจกรรมและการประกอบสมาชิพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อวิเคราะห์การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ได้มีการนำเสนอผลการวิจัยในบทที่ ๔ แล้ว ในบทที่ ๕ เป็นการสรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิจัยการแบบผสมผสาน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชากร จำนวน ๔๐ รูป/คน ซึ่งเป็นบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากผู้มีบทบาทและกลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านละ ๑๐ คน จำนวน ๔ หมู่บ้าน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๕.๑.๑ ลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึงพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

จากการวิจัยพบว่าลักษณะการประกอบอาชีพที่พึงพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นั้นมีปัจจัยที่ทำให้เกิดลักษณะการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันไปตามช่วงเวลา หรือยุคสมัย การที่จะทำการเกษตรแบบเดิมๆ ย่อมส่งผลต่อการดำรงชีพที่มีปัจจัยเร่งเร้ามากกระตุ้นให้เกิดการตัดสินใจจะเลือกการประกอบอาชีพในลักษณะใด ทั้งนี้การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำนั้นยังต้องอาศัยประสบการณ์ของแต่ละคนที่มีมุมมองในการมองและตัดสินใจในปัญหาลักษณะดังกล่าวว่าจะเลือกปฏิบัติอย่างไร

ลักษณะการประกอบอาชีพที่เหมาะสมนั้น ยังบ่งบอกถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ว่ามีความต้องการอย่างไร โดยแสดงออกมาในรูปของการเลือกการประกอบอาชีพในลักษณะที่ตนเองคิดและวิเคราะห์แล้วว่าจะไปมุ่งไปสูเป้าหมายที่ตนเองวางไว้ เพื่อไปตอบสนองความต้องการ คนในพื้นที่เดียวกันไม่จำเป็นต้องประกอบอาชีพที่เหมือนกันเนื่องจากความต้องการนั้นต่างกัน แต่จะมีอุดมการณ์ของความเป็นท้องถิ่นนิยมร่วมกันเช่น การแต่งกาย อาหารที่รับประทาน โดยส่วนมากสิ่งเหล่านี้จะได้มาจากวัตถุดิบภายในท้องถิ่น และการใช้ประโยชน์ก็มีความเหมือนกันในท้องถิ่นนั้นๆ

ลักษณะการประกอบอาชีพทั้ง ๔ ลักษณะ อันได้แก่ (๑)ลักษณะแบบดั้งเดิม (๒)ลักษณะการทำเกษตรแบบผสมผสานแนวใหม่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (๓)ลักษณะการเกษตรที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (๔)ลักษณะการเกษตรแบบค้าขาย ไม่ได้มีความเหมาะสมกับทุกคนในพื้นที่ เนื่องจากความสามารถในการจัดการปัญหาในแต่ละลักษณะของแต่ละคนมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแต่ละคนบวกกับประสบการณ์ แต่มีจุดร่วมที่เหมือนกันชุมชนคือการต้องการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน จำเป็นต้องมีเครื่องมือที่นำมาใช้จัดการแก้ไขปัญหาในแต่ละ

ช่วงเวลาที่เหมาะสม เครื่องมือที่มีใช้ในการแก้ปัญหาของชุมชน จะประกอบด้วย กฎหมายของภาครัฐ กฎหมายของชุมชน ความเชื่อ ทั้ง ๓ อย่างนี้คือเครื่องมือในการนำมาแก้ไขปัญหาและยังส่งผลไปยังการเลือกประกอบอาชีพที่เหมาะสมของคนในพื้นที่ อย่างเช่น กฎหมายของภาครัฐ ได้กำหนดชัดเจนว่าสิ่งไหนทำได้สิ่งไหนทำไม่ได้ หากฝ่าฝืนจะมีความผิดและได้รับโทษตามที่ระบุไว้หากสอบสวนแล้วมีความผิดจริงตามข้อกล่าวหา จากข้อกฎหมายที่ระบุชัดเจนทำให้การเลือกประกอบอาชีพต้องพิจารณาให้มั่นใจว่าจะไม่ไปขัดกับข้อกฎหมาย ความไม่เข้าใจในตัวกฎหมายทำให้เกิดข้อขัดแย้งระหว่างคนในพื้นที่กับเจ้าหน้าที่ของรัฐอยู่บ่อยครั้ง เนื่องจากการบังคับใช้กฎหมายนั้นใช้มาตรฐานเดียวกันทุกพื้นที่ซึ่งแต่ละพื้นที่มีความหลากหลาย และแตกต่างกันทั้งในเรื่องวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ส่วนกฎหมายของชุมชน ที่ออกโดยคนของชุมชนบังคับใช้โดยคนภายในชุมชนมีที่มาจากความต้องการของชุมชน และสภาพปัญหาจริงๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จึงเป็นสิ่งที่แก้ปัญหาได้ตรงจุดมากกว่ากฎหมายของรัฐ แต่กฎหมายของชุมชนจะไม่ขัดกับกฎหมายของทางภาครัฐ การสร้างกฎหมายของชุมชนขึ้นมา หรือที่เรียกกันว่าข้อบัญญัติชุมชน เป็นข้อตกลงที่ผ่านการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และผ่านความเห็นชอบของชุมชนก่อนถูกนำออกมาบังคับใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน เครื่องมืออีกอย่างหนึ่งที่ชุมชนจะขาดไม่ได้ก็คือเรื่องของความเชื่อ ความเชื่อนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ในตัวของความเชื่อเอง ดังนั้นความเชื่อจึงช่วยควบคุมสังคมมีผลกับด้านจิตใจโดยตรง ดังที่กล่าวไปข้างต้นว่าการเลือกประกอบอาชีพนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละคน ดังนั้นใครมีประสบการณ์เกี่ยวกับความเชื่อแบบใดก็จะนำความเชื่อนั้นมาเป็นฐานในการคิดเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของตน

จึงเกิดเป็นกิจกรรมทางการเกษตรของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ที่มีความตระหนักถึงผู้อื่น ในการประกอบอาชีพโดยใช้ประสบการณ์ของตนเองมาประกอบว่าจะดีมีประโยชน์ต่อผู้อื่นหรือสร้างความไม่ปลอดภัยให้กับผู้อื่นหรือไม่ อันมีพื้นฐานการคิดมาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้มีเมตตา กรุณา ไม่เอาไรดเอาเปรียบผู้อื่น เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม จึงนำมาซึ่งกิจกรรมทางการเกษตรที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การทอผ้า การแปรรูปผลผลิตจากการเกษตรในพื้นที่ การปลูกผักปลอดภัย การทำผ้าหมักโคลน การทำปุ๋ยหมักใช้เอง

๕.๑.๒ การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

จากการวิจัยพบว่าการพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่านนั้น แบ่งได้ ๓ ประเด็น ได้แก่

๑. กระบวนการกระตุ้นให้ตระหนักถึงสภาพปัญหาของตนเอง เริ่มมาจากการเรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ได้แก่ปัญหามลพิษ สารเคมี ปัญหาด้านสุขภาพที่มีสาเหตุมาจากการรับประทานอาหารที่ไม่ปลอดภัย ปัญหาความยากจน และการถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ปัญหากับหน่วยงานของรัฐที่บังคับใช้กฎหมาย มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจนนำไปสู่การตระหนักถึงผลกระทบที่จะตามมาเพื่อนำไปสู่กระบวนการลำดับต่อไป โดยกระบวนการนี้หน่วยงานของภาครัฐจะเป็นผู้ริเริ่มในตอนแรก เนื่องจากหน่วยงานของรัฐมีความน่าเชื่อถือ สามารถนำปัญหาที่พบในพื้นที่ไปวางแผนการพัฒนาต่อได้เนื่องจากมีทรัพยากรที่มีความพร้อม ซึ่งในพื้นที่นั้น

พบว่า มีประเด็นใหญ่ๆ อยู่ ๓ เรื่อง (๑) ปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน (๒) ปัญหาเรื่องรายได้ (๓) ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒. กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาของตนเอง ปัญหาเหล่านี้ถูกนำไปสู่เวทีของประชาชนและภาครัฐ ซึ่งเป็นที่มาของการแนวทาง วิธีการแก้ปัญหาดังกล่าว อันได้แก่ การส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมกับศักยภาพของตน พัฒนาบุคคลให้มีความรู้ในเรื่องการจัดการ จึงได้เกิดเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน อันได้แก่ อาชีพการทอผ้า อาชีพการแปรรูปผลผลิตจากการเกษตรในพื้นที่ อาชีพการปลูกผักปลอดภัย อาชีพการทำผ้าหมักโคลน การทำปุ๋ยหมักใช้เอง ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้อยู่ภายใต้บริบทของชุมชนในจังหวัดน่าน ที่ทางภาครัฐและภาคประชาชนช่วยกันบริหารจัดการ การทำเวทีเสนอความคิดเห็น การสำรวจความต้องการของพื้นที่ และการหาจุดอ่อนจุดแข็ง ศักยภาพของชุมชน ตลอดจนจนถึงการค้นหาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ นำมาบริหารจัดการกับภาคประชาชนในพื้นที่ จากปัญหา ๓ ประเด็นที่ได้นำมาสู่การร่วมกันหาทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาก็หน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน ได้นำเสนอกิจกรรมที่สามารถตอบโจทย์ของปัญหา ๓ ประเด็นนั้นได้ ให้สามารถขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ

โดยมุ่งเน้นไปที่ตัวของประชาชนในชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ ให้ตระหนักร่วมกันอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมบูรณ์ โดยมีเป้าหมายร่วมกันในการตั้งการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เข้ามาในพื้นที่ จึงมีการส่งเสริมกิจกรรมการผลิตที่มุ่งเน้นในด้านอาหารปลอดภัย สิ่งแวดล้อมสะอาด ธรรมชาติสวยงาม เนื่องจากในจังหวัดน่านมีทุนทางสังคมมากมายที่เป็นแรงเสริมให้การท่องเที่ยวขึ้นเป็นตัวดึงเม็ดเงินจากนอกพื้นที่เข้ามาในจังหวัดน่าน จากเป้าหมายที่มีร่วมกันเกี่ยวกับการท่องเที่ยว พื้นที่จำเป็นต้องมีความพร้อมเพื่อรองรับการเข้ามาของนักท่องเที่ยว มีการอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรซึ่งเป็นผู้ผลิต การจัดการระบบการขนส่งเพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในเส้นทางต่างๆ เพื่อให้สะดวกเข้าถึงชุมชนได้ง่าย การส่งเสริมการพัฒนาทุนทางสังคมให้กลายเป็นรายได้ การพัฒนาองค์ประกอบเหล่านี้เป็นการพัฒนาที่นำไปสู่การประกอบอาชีพที่ยั่งยืนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ที่มีพื้นฐานมาจากการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ การกระตุ้นให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาจัดการชุมชนของตนเอง หรือที่เรียกว่า “การระเบิดจากข้างใน” ที่มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการคิดการตัดสินใจไม่นำไปใช้ มีการเคารพกติกาของสังคม การประกอบสัมมาชีพบนพื้นฐานของศีลธรรม กฎหมาย วัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม ความซื่อสัตย์จริงใจในการประกอบอาชีพทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

๓. กระบวนการส่งเสริมจากภาครัฐ การส่งเสริมจากภาครัฐจะเป็นการส่งเสริมที่มีเป้าหมายไปสู่ความยั่งยืนของพื้นที่ เมื่อพื้นที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ทางภาครัฐก็จะถอยมาเป็นพี่เลี้ยง กิจกรรมการประกอบอาชีพที่พบในพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับท่องเที่ยวได้แก่ ๑) การประกอบอาชีพเกี่ยวกับที่พักที่เน้นรูปแบบเป็นบ้านให้มากที่สุด ๒) การประกอบอาชีพเกี่ยวกับด้านอาหารที่เน้นรูปแบบเป็นอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ในพื้นที่ ที่หาทานจากแหล่งอื่นไม่ได้ หรือมีก็จะหารับประทานได้ยาก ๓) การประกอบอาชีพเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ กระบวนการนี้หน่วยงานรัฐจะให้อิสระในการคิดการทำขึ้นอยู่กับเจ้าของพื้นที่ นอกจากส่งเสริมเรื่องของคุณภาพ รูปลักษณ์ผลิตภัณฑ์แล้ว ยังส่งเสริมในเรื่องของตลาดที่เปิดกว้างมากยิ่งขึ้น ช่องทางการตลาดที่หลากหลายในปัจจุบัน การประสานงานให้ผู้ผลิตได้พบผู้บริโภคโดยตรง

๕.๑.๓ วิเคราะห์การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

จากการวิจัยพบว่า การจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนส่งผลต่อการประกอบอาชีพและรายได้โดยจะมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัจจัยสำคัญหลักๆอยู่ ๓ อย่างได้แก่

๑. ทรัพยากรน้ำ การจัดสรรน้ำให้เพียงพอต่อการเพาะปลูกในฤดูกาลเพาะปลูกจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการ ซึ่งในพื้นที่นั้นมีกระบวนการจัดการเป็นแบบกลุ่มผู้ใช้น้ำ ซึ่งสมาชิกกลุ่มจะมีหน้าที่ดูแลเส้นทางเดินของน้ำไม่ให้มีสิ่งกีดขวางไปตลอดจนถึงพื้นที่เพาะปลูก การเก็บเงินบำรุงสำหรับจุดที่ต้องมีการดูแล และร่วมกันร่วกระเปียบในการใช้น้ำขึ้นมาในพื้นที่ของตนเอง เพื่อให้ผู้ใช้น้ำได้รับประโยชน์สูงสุด

๒. ทรัพยากรป่าไม้ การแบ่งพื้นที่ป่าว่าจุดไหนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้จุดไหนเข้าไปใช้ประโยชน์ไม่ได้ เป็นการควบคุมและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่เป็นแหล่งรายได้ แหล่งอาหารของคนในพื้นที่ ดังนั้นคนในพื้นที่จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการดูแลบริหารจัดการ

๓. ทรัพยากรดิน ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการผลิตอีกอย่างหนึ่งการที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ส่งผลต่อรายได้ของเกษตรกร การใช้ทรัพยากรดินนั้นจะมีกติกาชุมชนระบุไว้ในการใช้เกี่ยวกับการใช้สารเคมี การเผาพื้นที่เพาะปลูก ปัญหาเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อผู้อื่นจึงจำเป็นต้องมีการควบคุม ให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมด้วย

ดังนั้นการประกอบอาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรจึงต้องอยู่บนพื้นฐานกติกาที่ชุมชนนั้นๆ ได้ตั้งขึ้น การประกอบอาชีพในชุมชนนั้นจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปลูกฝังเด็กและเยาวชนให้ภูมิใจในอาชีพของพ่อแม่ของตนเองเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีค่าในพื้นที่เกิดการใช้ประโยชน์ยั่งยืน ความเคารพ ความนับถือในพระพุทธศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับเทพ เทวดา อารักษ์ จะเป็นตัวช่วยเสริมให้การประกอบอาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เติบโตอยู่บนเส้นทางที่ถูกที่ควร อันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาหมู่บ้านพุทธเกษตรให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัย การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ผู้วิจัยได้สรุปวิเคราะห์เป็นการอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ลักษณะกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ลักษณะแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง คุณสมบัติเฉพาะตัว การทำการเกษตรที่มีความโดดเด่นเป็นความเฉพาะตัว จะถูกแบ่งออกตามลักษณะ ซึ่งอาจจะอยู่ต่างพื้นที่กันก็ได้หากมีความเฉพาะตัวที่คล้ายกัน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล โดยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าในกลุ่มเป้าหมายได้มีลักษณะการทำการเกษตรดังนี้

๑. การทำการเกษตรแบบดั้งเดิม จะมีระบบเครือข่ายเป็นกำลังหลัก ระบบเครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง และมีสายสัมพันธ์ที่ดี การที่ชุมชนเป็นญาติพี่น้องกันทำให้เกิดความรักความสามัคคี ความเห็นอกเห็นใจกัน และในชุมชนหนึ่งจะมีศูนย์รวมที่เป็นญาติผู้ใหญ่ เช่นปู่ ย่า ตา ยาย ในหนึ่งหมู่บ้านมีเพียงไม่กี่ตระกูลเท่านั้น ทำให้ลูกหลานในหมู่บ้านรู้จักกันหมด การทำงานร่วมกันของเครือญาติจะมีกลิ่นไอของความรักความสามัคคี ที่เราซึ่งเป็นคนนอกได้เข้าไปสัมผัสก็จะเกิดความประทับใจ รู้สึกถึงความอบอุ่น สายสัมพันธ์แบบเครือญาติยังส่งผลต่อกิจกรรมการประกอบสัมมาชีพของคนในชุมชน และบุคคลภายนอกที่จะเข้าไปส่งเสริมพัฒนาในชุมชนนั้นๆ สังเกตได้จากงานมงคลหรืองานอวมงคลที่เกิดขึ้นในชุมชนจะมีความร่วมมือในระบบเครือญาติมาเป็นอันดับต้นๆ และในหมู่ญาติเดียวกันก็จะมีเพื่อนของตนเองที่มาร่วมงาน ทำให้เกิดความร่วมมือในระดับชุมชนที่เราเห็นได้ชัดเจน อันเป็นผลมาจากความร่วมมือระบบเครือญาติ ระบบเครือญาตินั้นยังเป็นภูมิคุ้มกันอย่างดีในระดับครอบครัว ซึ่งตรงกับ สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์^๑ ได้เสนอไว้บทบาทของวัฒนธรรมกับชุมชนไว้ ๓ ประการ คือ (๑) ระบบการผลิตหรือระบบการทำมาหากิน (๒) ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ประกอบไปด้วยครอบครัว เครือญาติและชุมชน (๓) ระบบความเชื่อ เช่น ศาสนา และพิธีกรรม การให้ความสำคัญกับระบบคุณค่าดั้งเดิม เช่น การเคารพผู้อาวุโส การทำบุญ หรือความเชื่อในการทำมาหากิน ดังปรากฏให้เห็นในหลายชุมชน ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นผลมาจากสมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นมา มีการดำรงอยู่อย่างสอดคล้องและรับใช้ชุมชนอย่างต่อเนื่องนอกจากจะมีส่วนที่ชุมชนสร้างขึ้นมาแล้ว ยังมีส่วนที่สร้างจากอำนาจรัฐเพื่อครอบงำ ซึ่งส่วนนี้จากสังคมในอดีต จะเห็นว่าชุมชนดั้งเดิมมีความพยายามที่จะต่อต้านจึงทำให้ส่วนที่เกิดจากการปรับตัวหรือการผลิตความคิดอุดมการณ์ขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามากระทบกับชุมชนของตนเอง

ดังนั้นลักษณะการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมจึงยึดโยงกับวัฒนธรรมชุมชน ที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ที่ต้องอาศัยการหล่อหลอม ของชุมชนโดยผ่านเครื่องมือที่ชื่อว่า ระบบเครือญาติ เพื่อให้คนในชุมชนและท้องถิ่นได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่า ประโยชน์ที่คนในชุมชนพึงได้จากป่าไม้ เป็นแนวทางที่สร้างการกระตุ้นภายในให้เกิดความรู้สึกรักและหวงแหนทรัพยากรภายในชุมชนของตนเอง ตลอดจนถึงสร้างความยั่งยืนด้านทรัพยากรให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี

๒. การทำการเกษตรแบบผสมผสานแนวใหม่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือการเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ที่นำไปสู่การประกอบอาชีพและการดำเนินกิจกรรมการประกอบสัมมาชีพด้านการเกษตร การเพิ่มมูลค่าทางสังคม ความหลากหลายที่มีในชุมชนถือเป็นจุดแข็งของชุมชน การที่มีความหลากหลายทั้งในด้าน ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ชุมชนมีความน่าสนใจ และสามารถพัฒนาต่อยอดในด้านต่างๆให้เกิดประโยชน์

^๑ อ่างแล้ว สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์, วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงสังคม, หน้า ๘๙.

กับชุมชน การที่จะเพิ่มมูลค่าสำหรับสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เป็นที่ยอมรับและรู้จักของบุคคลภายนอกต้องมีการศึกษาและวางแผนการจัดการให้มีประสิทธิภาพ เนื่องจากผลกระทบที่ตามมาจะมีทั้งทางด้านดีและด้านไม่ดีหากปล่อยปะละเลยแล้วสุดท้ายชุมชนจะต้องเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง การมีความคาดหวังและการมองเห็นโอกาสในเป้าหมายร่วมกัน ของคนในชุมชนทำให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนา การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน ที่ยังคงเกาะกระแสเรื่องสุขภาพ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบวกเข้าไปด้วย ถือเป็นภาระกระตุ้นเศรษฐกิจในจังหวัดน่านให้มีการตื่นตัวในช่วงหลายปีที่ผ่านมา อาณิสสรจากการท่องเที่ยวทำให้ชุมชนมีรายได้ที่มาจากประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ความเข้าใจถึงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของคนในชุมชนทำให้สามารถพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์ หัตถกรรม ที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ชุมชนยังคงรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไม่ให้ถูกกระแสจากภายนอกมาอิทธิพลจนสูญเสียความเป็นตัวตนของชุมชน การใช้ชีวิตอย่างพอดีทำให้เกิดความสุขกับคนในชุมชนพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^๒ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นหลัก คำจำกัดความและวงรอบในบริบทของแนวคิดคงไม่มีความเหมาะสมกว่าและเที่ยงตรงกว่า การน้อมนำเอาพระราชดำรัสของพระองค์ผู้เป็นต้นคิดในเรื่องนี้ ดังที่ได้กล่าวไว้ในหลายช่วงเวลา ต่างกรรม ต่างวาระ มาพิจารณา วิเคราะห์ตีความตลอดจนได้น้อมนำเอาพระราชกระแสที่มีเพิ่มเติม ภายหลังจากที่ได้จุดประกายแนวคิดนั้นขึ้นมาเป็นบรรทัดฐาน จนนำไปสู่ภาคการปฏิบัติและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน โดยเน้นการพึ่งตนเองให้มาก ให้มีอยู่ มีกิน มีใช้ ไม่เดือดร้อนตนเองและผู้อื่น สอดคล้องกับนายทิล บังเมฆ^๓ ที่กล่าวว่า

“ การปลูกข้าวโพดต้องใช้สารเคมีมากมายและชีวิตผมอาจจะไม่ได้อยู่กับครอบครัวจนถึงตอนแก่ พวกผมเลยอยากทำการเกษตรแบบไม่ต้องใช้สารเคมีบ้าง ก็ลองดูครับ”

กระบวนการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกระบวนการเริ่มจากตัวของปัจเจกบุคคลที่มีการรับ และปรับกระบวนการคิดใหม่เข้าไปปรับใช้ ซึ่งด้วยความเป็นเหตุเป็นผลที่จะเกิดขึ้นหากปฏิบัติตามนี้แล้วจะเป็นอย่างไรหรือไม่ปฏิบัติตามนี้จะเกิดผลอย่างไร แนวคิดนี้จะประสบผลสำเร็จได้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกทั้งหมด หากปัจจัยภายในไม่พร้อมที่จะยอมรับกระบวนการนี้ก็ไม่สามารถทำให้เกิดผลได้ กระบวนการจึงมุ่งเน้นที่การพัฒนาตนเอง อดทน แสวงหาความรู้ เพื่อนำมาปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

^๒ อ่างแล้ว มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา, หน้า ๙๕.

^๓ นายทิล บังเมฆ ผู้ใหญ่บ้านโป่งคำ ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน.

๓. ลักษณะการเกษตรที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การพัฒนาอาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรที่อิงกระแสของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ วัฒนธรรม และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จังหวัดน่านในปัจจุบันได้รับความนิยมในด้านการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก จำนวนเม็ดเงินที่เข้ามากับการท่องเที่ยวก็มากตามไปด้วย พฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในจังหวัดน่าน นิยมที่จะมาชื่นชมบรรยากาศ ความเป็นธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดน่าน เมื่อเกิดการท่องเที่ยวขึ้นสิ่งที่มาควบคู่กับการท่องเที่ยวก็คือกิจกรรมต่างๆที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และตอบสนองความสะดวกสบาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วมีต้นทุนและวัตถุดิบมาจากชุมชน ดังนั้นชุมชนจำเป็นต้องมีการจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับชุมชน การมาของนักท่องเที่ยวจะมีสิ่งที่จะต้องจัดการและเตรียมให้บริการโดยพื้นฐาน เช่น ที่พัก อาจจะเป็นที่พักอิงธรรมชาติ หรือแบบโฮมสเตย์ ที่มีการจัดการโดยชุมชน ยังมีด้านอาหารและเครื่องดื่มที่สามารถใช้วัตถุดิบในชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวตามสถานที่ต่างๆตามพื้นที่บริบทชุมชน สิ่งทีกล่าวมาทั้งหมดนี้ล้วนมีต้นทุนและวัตถุดิบอยู่ในชุมชนอยู่แล้ว การส่งเสริมให้คนในชุมชนเป็นผู้จัดการด้านการท่องเที่ยวเป็นอีกหนึ่งหนทางที่ทำให้ชุมชนมีรายได้ และสามารถนำรายได้ไปพัฒนาต่อยอดกิจกรรมของตนเองได้ เป็นพึ่งพาตนเองให้เกิดความยั่งยืน ตรงกับการให้ข้อมูลของนางศรีนา สิทธิพัฒน์^๔

“ในฐานะที่เกษตรกรเป็นผู้ผลิตอาหารมีความกลัว ในเรื่องของความเชื่อด้านสุขภาพถึงการใช้สารเคมีและมีพฤติกรรมทางการเกษตรที่ไม่ปลอดภัย ที่สำคัญผู้ที่บริโภคผักจากพฤติกรรมการผลิตที่ไม่ปลอดภัยในภาคการเกษตรก็จะเกิดโรคเนื่องจากสารตกค้าง สุดท้ายผลกระทบก็จะย้อนกลับมาสู่ตัวผู้ผลิต จากแนวคิดบวกกับจิตสำนึกที่คิดถึงผู้อื่น จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการทำเกษตรแบบปลอดภัยขึ้น ทำให้ตัวผู้ผลิตเองสบายใจมีความสุข สามารถรับประทานผักที่ตนเองผลิตขึ้นได้อย่างสบายใจ และไม่ต้องโกหกเมื่อจำหน่ายผักที่ตนปลูกให้กับผู้บริโภค จึงไม่ทำให้ตนรู้สึกละอายแกลใจเพราะผักที่ผลิตมันใจได้ว่าผลผลิตมีความปลอดภัยต่อผู้บริโภคจริงๆ และไม่ปล่อยของเสียอันเกิดจากกระบวนการผลิตทางการเกษตรลงไปทำลายสิ่งแวดล้อม”

๔. ลักษณะการเกษตรแบบค้าขาย การนำเสนอของดีในชุมชนผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางของการสร้างอาชีพที่นำรายได้กลับมาสู่ชุมชน ต้องยอมรับว่าสื่อออนไลน์นั้นเข้าไปอยู่ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ทุกคนรู้จักที่จะใช้สื่อ ในการติดต่อสื่อสาร และการนำเสนอเรื่องราวของตนเองให้คนอื่นได้รับรู้ สื่อออนไลน์ที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดในเวลานี้ก็คือ ไลน์ และ เฟซบุ๊ก รายได้จำนวนไม่น้อยได้มาจากการขายสินค้าและบริการของคนในชุมชนผ่านช่องทางนี้ การที่ชุมชนได้นำเสนอสินค้าผ่านสื่อ ทำให้ตลาดและฐานลูกค้ากว้างขึ้นมากจากเมื่อก่อน และมีต้นทุนเรื่องการผลิตน้อยมากถึงไม่มีเลย ทำให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เพราะคนในปัจจุบันเสพความรู้สึกซึ่งเฟซบุ๊กกับไลน์ก็ขายความรู้สึก การมองเห็นโอกาส เชื่อว่ามีโอกาสอยู่ทุกที่ เป็นคุณสมบัติ

^๔ สัมภาษณ์นางศรีนา สิทธิพัฒน์ , บ้านดงป่าสักตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ของเกษตรกรคนรุ่นใหม่ ในอดีตเรื่องการเข้าถึงโอกาส เป็นปัญหาหนึ่งของชุมชนที่ยังไม่ได้ถูกพัฒนา ในสมัยก่อนนั้นคือการมองหาโอกาสไม่เห็น มีการมองโลกในแง่ลบ เห็นทุกเรื่องเป็นปัญหาไปหมด มุ่งความสนใจเป็นแต่ปัญหาที่เกิด ไม่ได้พยายามมองหาโอกาสที่มากับปัญหา แต่สภาพปัญหาที่กล่าวมาในชุมชนปัจจุบันที่ถูกพัฒนาในระดับหนึ่งแล้ว รู้จักวิเคราะห์ชุมชนของตนเองจึงทำให้เห็นทั้งปัญหาและโอกาสของชุมชน นำไปสู่การคิดและการลงมือปฏิบัติเพื่อจะแก้ปัญหาดังกล่าวและสร้างโอกาสในการพัฒนาไปพร้อมๆกัน จึงทำให้เปลี่ยนทัศนคติจากการที่คิดลบกับทุกเรื่องเปลี่ยนมาเป็นการเริ่มคิดบวก เพราะมองเห็นโอกาสในการทำการเกษตรแบบค้าขายได้ในพื้นที่ของตนเอง

๕.๒.๒ การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพ

กระบวนการกระตุ้นให้ตระหนักรู้ถึงสภาพปัญหาของตนเอง จะมี ๒ กลุ่มได้แก่

๑. กลุ่มที่มีการเรียนรู้ถึงสภาพปัญหาของชุมชนตั้งแต่เด็ก การประกอบอาชีพการเกษตร มีสนใจการเกษตรตั้งแต่อายุน้อย มีการสังเกต จดจำ ทำตามพ่อแม่และคนอื่นๆ ในชุมชน เมื่อโตขึ้นด้วยสภาพแวดล้อม และปัจจัยที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพการเกษตรจึงส่งผลให้ตัดสินใจประกอบอาชีพเกษตรและอาชีพที่มีในท้องถิ่น มีการทำกิจกรรมการเกษตรและอาชีพเสริมที่มีในชุมชน เช่นการเพาะปลูก การทอผ้า การเป็นช่างฝีมือต่างๆ เมื่อทำแล้วเกิดปัญหาขึ้นก็จะนำปัญหาดังกล่าวไปปรึกษาผู้รู้ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น พ่อ แม่ ญาติ หรือแม่แต่หน่วยงานของรัฐ จนเกิดเป็นการจัดตั้งเป็นกลุ่มต่างๆที่ทำกิจกรรมในชุมชน มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหากลุ่มที่ประกอบอาชีพเดียวกัน ผ่านการพูดคุย สนทนา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง บนความพอเพียง (๒) คือกลุ่มที่ต้องได้รับการพัฒนา เนื่องจากจะไม่มี ความชอบในอาชีพการเกษตรตั้งแต่ยังเด็กจึงทำให้ขาดความสนใจที่จะเรียนรู้และพัฒนา แม้แต่การมองสภาพปัญหาก็มีความต่างจากกลุ่มแรก จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาทัศนคติในการแก้ไขปัญหาของบุคคลดังกล่าวให้เกิดการเรียนรู้และตระหนักรู้ถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง และครอบครัว นักพัฒนาจำเป็นต้องใส่กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการตระหนักรู้ถึงสภาพปัญหาให้เกิดการเรียนรู้ ตลอดชีวิต ซึ่งมีกระบวนการ ที่จะเข้าไปเปลี่ยนแปลงความคิดของใครสักคนได้นั้นไม่ได้เกิดขึ้นง่ายๆ การเปิดใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงต้องมีปัจจัยหลายอย่างเข้ามาประกอบกัน สิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัวต้องเอื้อต่อการเรียนรู้ กระตุ้นความอยากรู้ อยากรับรู้เปลี่ยนแปลงของบุคคล และคนใจชุมชน จึงจะทำให้เกิดการเป็นชุมชนเรียนรู้ ที่มีการลองผิดลองถูกจนได้ผลลัพธ์เป็นที่น่าพอใจเกิดขึ้น สอดคล้องกับการให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ของนายสวัสดิ์ คำลือ^๕

“จึงได้เริ่มศึกษาการทำงานเกษตรแนวใหม่ที่เริ่มต้นตั้งแต่การผลิต ไปจนถึงการทำตลาดเอง ในระยะเริ่มต้นนั้นนายสวัสดิ์ คำลือ ได้ให้ข้อมูลว่า มีความยากลำบากมากในการจัดการเนื่องจากขาดองค์ความรู้ในการจัดการ ทั้งในเรื่องการผลิต เรื่องของเครือข่าย ทำให้ตนเองมีความท้อบ้าง แต่เมื่อทำไปได้สักระยะหนึ่งสินค้าที่ผลิตเริ่มได้รับ

^๕ สัมภาษณ์นายสวัสดิ์ คำลือ, บ้านทุ่งข่า หมู่ ๔ ตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน.

ความรู้จัก และเป็นที่ต้องการของตลาด เนื่องจากสินค้าที่ผลิตมีคุณภาพและปลอดภัยทำให้ลูกค้าติดใจ ตนเองจึงได้เริ่มไปชักชวนเพื่อนในกลุ่มหันมาผลิตเพื่อจำหน่าย”

ลำดับของกระบวนการเกิดชุมชนเรียนรู้ตามแนวคิดที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นนั้น จะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆตามลำดับขั้นตอน เริ่มจากการกระทำเพื่อให้เกิดกิจกรรมเกิดขึ้นไม่ว่าจะมีเป้าหมายไปในทิศทางใดก็ตาม สิ่งก็ตามมาของกิจกรรมนั้นก็จะเป็นหน้าที่ภารกิจของแต่ละบุคคลที่จะกระทำต่อกิจกรรมนั้น จนนำไปสู่ความร่วมมือกับบุคคลอื่นเพื่อให้กิจกรรมนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์ในการทำภารกิจย่อมมีความผิดพลาดเกิดขึ้นย่อมมีการปรับปรุงแก้ไขตามความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล จนต่างฝ่ายต่างเรียนรู้การแก้ปัญหาาร่วมกัน จนนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต ปัญหาที่เข้ามาเข้ามาคือความท้าทายเป็นสิ่งที่เร้าชั้นเยี่ยม ที่มีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ร่วมกัน

๒. กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาของตนเอง กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่นำไปสู่การพูดคุยและการร่วมกันแก้ไขปัญหา ทำให้เกิดกติกาสังคม เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพเป็นอย่างมากเป็นกติกาสังคมที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการบัญญัติขึ้นจากสภาพปัญหาที่มีอยู่จริงในชุมชน จึงเป็นการแก้ปัญหาที่ตรงจุด การนำข้อได้เปรียบเสียเปรียบในการบังคับใช้กติกาสังคม มาวิเคราะห์และร่วมกันพิจารณาทำให้ลดข้อเหลี่ยมล้ำสองมาตรฐานในชุมชนลงได้ กติกาสังคมเป็นระเบียบที่ช่วยป้องกันทรัพยากรของชุมชนให้ตกไปเป็นของคนใดคนหนึ่ง การมีกติกาสังคมทำให้ลดปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนได้ในระดับหนึ่ง กระบวนการตั้งกติกาสังคมนั้นอาจจะเป็นแบบทางการ หรือไม่เป็นทางการก็ได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และเรื่องที่จะตั้งเป็นกติกาไว้ กติกาสังคมอย่างเป็นทางการจะเริ่มจากการนำปัญหาในชุมชนมาร่วมกันวิเคราะห์ถึงข้อดีข้อเสียต่างๆที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนและหาทางป้องกันเพื่อไม่ให้เกิดซ้ำแล้วขอมติในที่ประชุมเป็นกติกาที่ใช้ร่วมกันในชุมชน ส่วนกติกาที่ไม่เป็นทางการอาจจะทำในระดับกลุ่มเล็กๆที่ไม่ได้กระทบกับคนหมู่มากเป็นการตกลงกันภายในกลุ่มแล้วนำไปใช้เป็นกึ่งสัญญาใจ อาศัยความเห็นอกเห็นใจกันเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในกลุ่มนั้น กติกาสังคมถูกตั้งขึ้นด้วยพื้นฐานของจิตใจที่มีคุณธรรม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง สอดคล้องกับนางอรทัย ไชยเขียว^๖ ได้กล่าวว่า

“เครือข่ายในที่นี้คือการร่วมคิดร่วมทำ การแบ่งปันข่าวสาร ข้อมูลให้กันและกัน ช่วยกันขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนา มีการจัดทำเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเครือข่าย ถึงสภาพปัญหา และโอกาสในแต่ละพื้นที่ การร่วมมือกับเครือข่ายภายนอกพื้นที่จังหวัดน่าน มีหลายหน่วยงานที่ยินดีและพร้อมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาด้านเครือข่ายความร่วมมือให้เกิดขึ้นในพื้นที่”

^๖ สัมภาษณ์นางอรทัย ไชยเขียว, หมู่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน.

๓. กระบวนการส่งเสริมจากภาครัฐ ถือเป็นเครื่องมือที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับกว้าง การที่หน่วยงานของรัฐ ได้พัฒนาส่งเสริมอาชีพและมอบอำนาจตามหน้าที่ให้ ในการดูแลจัดการ รักษาผลประโยชน์ ขององค์กร จึงทำให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นไปตลอดจนตัดสินใจได้ในการดำเนินการในการรักษาผลประโยชน์ แต่ยังคงอยู่ในขอบเขต กติกา ที่ตั้งไว้เพื่อกำกับการใช้อำนาจนั้น การที่จะนำชุมชน สังคมไปสู่การพัฒนาที่ทำให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น การให้อำนาจในการคิด การตัดสินใจ โดยปัจจัยพื้นฐานขององค์ประกอบที่มีในพื้นที่ ที่บวกกับศรัทธาของคนในชุมชนจะเป็นตัวผลักดันให้การปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ นั้นเป็นไปด้วยความราบรื่น อาจจะมีอุปสรรคบ้างแต่จะได้รับการแก้ไขในที่สุด เพราะปัจจัยในเรื่องของ ศรัทธา ความไว้วางใจ การรักและห่วงใยในถิ่นเกิดของตนเอง การที่คนในพื้นที่โตมากับปัญหา ย่อมรู้จักปัญหาดีกว่าบุคคลที่อยู่นอกพื้นที่ การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน จากกระบวนการส่งเสริมจากภาครัฐ จะนำไปสู่เครือข่ายใหม่ๆที่หน่วยงานเข้ามาส่งเสริม จนนำไปสู่การได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายต่างๆ ที่ร่วมกันพัฒนาส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืน ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในข้างต้น จนนำองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชนพื้นที่เป้าหมายไปปรับใช้และพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนได้

“นางปุ๋ย กองกณะ”^๗ ได้กล่าวว่าจากแนวทางการส่งเสริมภาครัฐที่มุ่งเน้นการเพิ่มพื้นที่ทางการตลาดผนวกกับวิถีชุมชนเพื่อเป็นจุดขายภายในจังหวัดน่าน จึงเปิดโอกาสให้สินค้าจากชุมชนได้มีโอกาสที่มีช่องทางในการจำหน่ายมากยิ่งขึ้นและนารายได้กลับมายังชุมชน ทำให้มีกำลังใจในการผลิตสินค้าทางการเกษตรกรอื่นๆที่เกี่ยวข้องเพราะรายได้ที่เข้ามาไม่ได้หักค่าใช้จ่ายอะไรอีกจึงมีรายรับที่เต็มเม็ดเต็มหน่วย”

๕.๒.๓ การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑. การพัฒนาบุคคลต้นแบบ ด้านการพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน พบว่า จะมีเพียงบางคนเท่านั้น ในแต่ละพื้นที่ที่มีความมั่นใจ กล้าคิดกล้าทำทดลองสิ่งใหม่ ที่คนในพื้นที่ไม่มีใครเคยทดลองทำเลยในพื้นที่ คนกลุ่มนี้จะยอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่น แต่ส่วนมากคนใจชุมชนจะมีลักษณะที่เลือกจะนั่งฟังและทำตามคนอื่น จากสาเหตุที่กล่าวมาเป็นปัจจัยที่ทำให้คนในกลุ่มประสบความสำเร็จที่ต่างกัน ดังนั้นคนกลุ่มนี้เปรียบเสมือนสื่อกลางของคนในชุมชน ที่ให้ความไว้วางใจ การนำเสนอแนวคิดของคนกลุ่มนี้จะมีผลกับการปรับทัศนคติของคนภายในกลุ่ม ดังนั้นคนที่คอยเป็นสื่อกลางเชื่อมประสานส่วนมากเป็นคนประสบความสำเร็จในศาสตร์นั้นๆ และมีความสุขจากสิ่งที่ตนเองทำ และอยากแบ่งปันให้คนอื่น

^๗ สัมภาษณ์นางปุ๋ย กองกณะ ๗๓ หมู่ ๑ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน.

บุคคลในพื้นที่ที่เป็นบุคคลต้นแบบ เป็นเครื่องมือการสร้างควมไว้วางใจในระดับต้นๆ เพราะเป็นคนที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่

๒. ใช้ความเชื่อเป็นเครื่องในการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการเลือกที่ประกอบอาชีพที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น หมู่บ้านพุทธเกษตร ในจังหวัดน่าน พบว่าคนในชุมชนนั้นเติบโตมากับเรื่องของความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชน ได้มีโอกาสเข้าร่วมและสัมผัสกับกิจกรรม พิธีกรรมต่างๆในชุมชน ซึ่งมีอิทธิพลกับจิตใจเป็นอย่างดีถึงแม้ว่าโลกจะพัฒนาไปด้านเทคโนโลยีไปขนาดไหนแล้วก็ตามในปัจจุบัน แต่สำหรับเรื่องของความเชื่อก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งในวิถีของคนในชุมชน มันไม่ยากที่จะเปลี่ยนความคิดของคนในชุมชนที่จะไม่ให้เชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เรามีประสบการณ์ตรงมาตั้งแต่เด็กเริ่มจำความได้ การใช้จุดแข็งของความเชื่อตรงจุดนี้มาเป็นเครื่องมือในการดูแลชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ด้านทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ และให้ความเชื่อเป็นเครื่องมือคอยควบคุมสังคมไม่ให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน การใช้ความเชื่อเป็นเครื่องมือนี้เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ความเชื่อบางอย่างก็ถูกนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น การบวชป่า ที่มีเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้เป็นความเชื่อที่อิงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การเลี้ยงผีขุนน้ำ มีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำและแหล่งน้ำสอนเรื่องความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณคือแหล่งต้นน้ำที่ได้ให้ชีวิตแก่คนในชุมชน ระบบความเชื่อไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธหรือความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อการเลือก ประกอบอาชีพของคนในชุมชน คนในชุมชนเติบโตขึ้นมากับความเชื่อและประสบการณ์ทางด้านความเชื่อที่แตกต่างกัน ความเชื่อนี้มีผลต่อการตัดสินใจในการประกอบอาชีพเป็นอย่างมาก เช่น คนที่มีศีลธรรมจะหลีกเลี่ยงการประกอบอาชีพที่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เบียดเบียนผู้อื่น ไม่กล้าที่จะทำร้ายทำลายชีวิต จึงเลือกที่จะประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับความเชื่อของตนเอง เพราะทำแล้วสบายใจ มีความสุขทางใจ ส่งผลต่อกิจกรรมที่ทำให้ออกมามีผลงานที่ดีตามไปด้วย ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นตัวช่วยควบคุมสังคม และการเลือกประกอบอาชีพของคนในชุมชนด้วยเนื่องจากความเชื่อเป็นสิ่งที่มีความอิทธิพลต่อจิตใจ

การใช้ความเชื่อเพื่อเป็นกฎหมายที่ไม่จำเป็นต้องร่างหรือตราขึ้นมาเพื่อบังคับใช้ เป็นภูมิปัญญาที่ฉลาดของบรรพบุรุษ มีวัตถุประสงค์เพื่อการรักษาทรัพยากรที่มีคุณค่า หรือการช่วยให้สังคมสงบสุข เพราะมนุษย์เราเกิดมากับการถูกปลูกฝังให้เชื่อในเรื่องที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ ไม่สามารถอธิบายได้ดังนั้นจึงยกให้เป็นหน้าที่ของความลับที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ เป็นคำตอบและหยุดที่จะจบทุกประเด็นคำถามด้วยการที่บอกว่า หากทำตามนี้จะเจริญรุ่งเรืองหากไม่ทำตามนี้จะประสบแต่ความโชคร้าย ดังนั้นคนที่กลัวก็จะไม่กล้ากระทำผิดหรือลบลู่ จากที่กล่าวมาก็เปรียบเสมือนการใช้ความเชื่อมาเป็นเครื่องมือช่วยทำให้สังคมดีขึ้น เพราะบุคคลจำเป็นต้องมีหลักไว้ยึดเหนี่ยวจิตใจ การรับมือกับกระแสสังคมที่เข้ามาในพื้นที่ จำเป็นต้องมีหลักหรือแนวทางเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อไม่ให้หลงไปตามกระแสจนเกินไปจนลืมความเป็นตัวตนของตนเอง การมีหลักไว้คอยยึดเหนี่ยวจิตใจ

เปรียบเสมือนเกราะที่คอยคุ้มกันชุมชนไม่ให้ตกอยู่ภายใต้กระแสนิยมที่หลังไหลเข้ามา การพัฒนาจากรากเหง้าเป็นการพัฒนาที่มีความมั่นคงและยั่งยืนต่างจากการพัฒนาตามกระแสนิยมที่มาในช่วงเวลาหนึ่งแล้วก็จากไป เมื่อกระแสนิยมที่เข้ามาแล้วจากไปแต่คนในชุมชนยังคงต้องอยู่กับชุมชนรับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงที่มากับกระแสนิยมต่างๆ ดังนั้นการมีสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจจึงมีความจำเป็นต่อคนในชุมชนที่ต้องเข้าใจกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

เพื่อให้คนอยู่กับป่าไปอย่างพึ่งพาอาศัย ไม่ให้เกิดผลกระทบที่ส่งผลไปยังคนรุ่นต่อไปที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาถิ่นกำเนิดของตนเอง

๓.พลังเครือข่ายในการพัฒนางาน และต้องมีความจริงใจต่อกัน การพัฒนาเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามที่ตั้งไว้ การทำงานร่วมกันจำเป็นต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่ตรงไปตรงมา มีน้ำใจไมตรีต่อกัน ต้องคิดและสำนึกอยู่เสมอว่าการรับผลประโยชน์ร่วมกันมาจากความร่วมมือหากใครคนใดคนหนึ่งจะเพียงพัว เครือข่ายต้องคอยให้ความช่วยเหลือกัน ความจริงใจต่อกันถือเป็นหัวใจสำคัญในโลกยุคปัจจุบันที่เราจะไม่สามารถทำงานคนเดียวได้ จำเป็นต้องหาหน่วยงาน ภาคีเครือข่ายมาช่วยกันหนุนเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชน

๔.กฎกติกาของรัฐและของชุมชน การสอดประสานให้เกิดประโยชน์กับชุมชนให้ได้มากที่สุดถือเป็นกุญแจสำคัญของการพัฒนาอาชีพและรายได้ การรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่ายโดยไม่ใช้อคติเล็งเห็นผลที่เกิดจากการร่วมกันคิดร่วมกันทำ ย่อมนำไปสู่ทางออกของการแก้ปัญหาได้ในที่สุด

จากที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่าการพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ต้องเริ่มจากกระบวนการปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนในชุมชนโดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นแรงเสริมเพื่อให้เกิดการพัฒนา ดึงความร่วมมือของเครือข่ายเข้ามาทำงานร่วมกันในการพัฒนา เรียนรู้บริบทของชุมชนให้ถ่องแท้ ไม่ควรมองข้ามความเชื่อของชุมชน มีความจริงใจในการร่วมคิดร่วมทำกับภาคีเครือข่าย นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานในการเกื้อหนุนกิจกรรมที่ทำร่วมกัน ฝึกฝนตนเองให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ลดละเลิกอบายมุขที่จะนำพาตนเองและครอบครัวไปสู่ความเสื่อม เปิดใจรับฟังความคิดเห็นของทุกคน ซึ่งจะนำพาให้การพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนและเกิดความเป็นปึกแผ่นผาสุกขึ้นได้ในชุมชน

๕.๓ ข้อเสนอแนะของการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่านผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๓.๑. ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้

๑. ควรเปิดเวทีภาคประชาชนให้มากขึ้นและนำปัญหาดังกล่าวไปพัฒนา ปรับปรุงแก้ไขอย่างจริงจัง
๒. พัฒนาคุณภาพชีวิตทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมให้แก่ท้องถิ่นชนบทบนพื้นฐานของความรู้คู่คุณธรรมด้วยการส่งเสริมระบบการจัดการความรู้ และการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

๓. ส่งเสริมการรวมกลุ่ม กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์ และการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน การพัฒนากิจกรรมทางการศึกษา สังคม วัฒนธรรม สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อมเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง

๔. พัฒนากิจกรรมทางการศึกษา สังคม วัฒนธรรม สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการวิจัยเพื่อสนับสนุนงานพัฒนาชุมชน

๕. นโยบายและแผนจากภาครัฐต้องชัดเจน หวังผลได้และต้องมีการทำตามนโยบายและแผนอย่างต่อเนื่อง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรวิจัยปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากิจกรรมเกษตรในชุมชน

๒. ควรวิจัยในประเด็นการพัฒนาการมีส่วนร่วมของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณ. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ :

(๑) หนังสือ

เขมานันทะภิกษุ. พุทธศาสนาเถรวาทเป็นอนุรักษนิยมได้อย่างไรบ้าง. กรุงเทพมหานคร : สำนักธรรมวิจัย, ๒๕๓๖.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ณรัชชอร์ ศรีทอง. แนวคิด หลักการ และการปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๖.

ธนากร สังเขป. การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

นงนภัส เทียงกมล. สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

นืออน พิณประดิษฐ์. จริยธรรม : ทฤษฎีและรูปแบบการพัฒนา. ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕.

ประเสริฐ วุฒิคัมภีร์. แนวทางการผลิตพืชอินทรีย์, ๒๕๕๐.

ปิยะมา ใจไฝ. การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงพุทธเพื่อวิถีชีวิตที่ยั่งยืน.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). คนไทยกับป่า. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗.

พระบูรณภรณ์ บริบูรณ์. “ป่าไม้ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและความเชื่อของชาวบ้าน : ศึกษากรณีความเชื่อของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าไม้จังหวัดน่าน”. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ. พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระมหาสุหิตย์ อาภากร ดร. (อบอูน) และ เขมณัญญ์ อินทรสุวรรณ. ตัวชี้วัดความสุข กลยุทธ์การสร้างและการใช้ เพื่อชุมชนเป็นสุข. กรุงเทพฯ : ริชแมกซ์ อินเตอร์พรีนซ์, ๒๕๕๓.

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพ
 ดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ แห่งพระบรมราช
 จักรวงศ์. เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรดา
 พระราชวังดุสิต ๔ ธันวาคม ๒๕๔๒ สำนักงาน กปร, ๒๕๔๗.

พัชรินทร์ สิริสุนทร. **แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์ เพื่อพัฒนาสังคม**. กรุงเทพฯ :
 สำนักพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พุทธทาส ภิกขุ. **พุทธศาสนิกกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓.

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมใน
 พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาฯ, ๒๕๔๙.

รสสุคนธ์ ปัญญาพงศ์วัฒน. **แนวคิดเกษตรกรรมที่ยั่งยืนเพื่อการจัดการการท่องเที่ยววิถีเกษตร
 ตำบลแม่ทา อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่**, ๒๕๖๐.

วิชัย เทียนน้อย และ ประชา อินทร์แก้ว. **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
การศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ต่อรายได้ครัวเรือนเกษตรกร, ๒๕๖๑.

สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. **“วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

(๒) วารสาร, รายงานการวิจัย

กัญญ์พัสวีย์ กล่อมธงเจริญ. “คุณภาพชีวิตของเกษตรกรอินทรีย์ จังหวัดเชียงใหม่”. **วารสาร
 วิทยาการจัดการ**. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน,
 ๒๕๖๐.

กัลยานี เดชประทุม. “การเพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามมาตรฐานคุณภาพ
 แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรณีศึกษาบ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์”.
วารสารวิชาการ. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑. มกราคม - มิถุนายน
 ,๒๕๕๙.

กীরติพร จูตะวิริยะ, พัชรินทร์ ลาภานันท์. “เกษตรผสมผสาน : ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของ
 เกษตรกรอีสานภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์”. **วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓
 กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗.

- จินดา ขลิบทอง. “แนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน แบบมีส่วนร่วมของชุมชนจังหวัดนนทบุรี”. **วารสารการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ**. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒, ๒๕๕๙.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ. “พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ”. **รายงานการวิจัย**. มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔.
- ณภัคธิดา ทงมี. “ภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารธรรมของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์”. **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, ๒๕๕๙.
- ณรงค์ศักดิ์ จักรกรณ, ศรีณยา เลิศพุทธรักษ์, อติศักดิ์ จันทระประภาเลิศ. “องค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาขีดความสามารถเชิงธุรกิจของสหกรณ์การเกษตรสู่ความสำเร็จ”. **วารสารราชภัฏสวนสุนันทา**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐.
- ดวงดาว สารรัตน์ , อวยชัย วัฒนา , สุวกิจ ศรีปัดถา. “นวัตกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ด้วยกระบวนการจิตนิยามเชิงพุทธเพื่อลดภาวะเสี่ยงเบาหวาน”. **วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์**. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐.
- ทิพย์ภวิษณ์ ไสชาติ. “วิเคราะห์ค่านิยมบริโภคตามแนวพระพุทธศาสนา”. **พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. พระพุทธศาสนา, ๒๕๕๘.
- นพพล บัณฑิต. “กระบวนการมีส่วนร่วมด้านการดูแลสุขภาพของเกษตรกรผู้ใช้สารเคมีในชุมชนบ้านห้วยบง ตำบลแม่ปืม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา”. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑. มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๘.
- นิรันดร์ ยิ่งยวด, ประสงค์ ตันพิชัย, สันติ ศรีสวนแดง, วีรฉัตร สุปัญญา. “กระบวนการปรับใช้ความรู้การทำเกษตรผสมผสานของชุมชนและเกษตรกร: กรณีศึกษา บ้านหนองกระโดนมน อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี”. **วารสารศิลปศาสตร์**. มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑. เดือนมกราคม – มิถุนายน : ๒๕๕๙.
- ประสพสุข พันธุ์ประยูร. “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของไทย”. **รายงานการวิจัยศูนย์วิชาการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

- ปฤษฎางค์ จันทร์บุญเรือง. “พฤติกรรมการเปิดรับสื่อ ความรู้ ทักษะคนดี และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี”. รายงานการวิจัย .คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๕๑.
- ปัทมา สารสุข. “แนวทางการพัฒนาการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรจังหวัดนครนายก”. วารสารบัณฑิตศึกษา . มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ปิยะมา ใจไผ่. การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงพุทธเพื่อวิถีชีวิตที่ยั่งยืน.
- พรหมพิริยะ พนาสนธิ. “รูปแบบการสร้างความรู้พื้นฐานของชุมชนเพื่อการอาชีพทำนาของชาวบ้านดอน อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี”. วารสารวิชาการราชภัฏตะวันตก. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๖.
- พระเทพรัตนมุนี (สายพวงศ อโนมปญโญ / กองสินธุ์) พระมหาบาง เขมานนโท. พระครูสุธีศัมภีร์ญาณ, ประยูร แสงใส. “ การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน”. วารสารชอพะยอม .ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๗.
- พระบูรณภรณ์ บริบูรณ์. “ป่าไม้ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและความเชื่อของชาวบ้าน : ศึกษากรณีความเชื่อของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าไม้จังหวัดน่าน”. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙.
- พัชรินทร์ จังประวัตติ. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดปทุมธานีและจังหวัดนครนายก.
- พีระพงษ์ กลิ่นล่อ. “รูปแบบนวัตกรรมการสื่อสารแนวพุทธ เพื่อการพัฒนาเกษตรกรสู่เศรษฐกิจพอเพียง”. วารสารบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ เมษายน - กันยายน ๒๕๕๘.
- เยาวลักษณ์ จิตต์วโรดม. “บทบาทและทักษะหลักของภาวะผู้นำในยุคสังคมดิจิทัล”. วารสาร ธุรกิจปริทัศน์. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๐.
- รัฐนันท์ พงศ์วิริทธิ์ธร และ สุรัชย์ อุทมอ่าง. “ รูปแบบการดำเนินชีวิตครัวเรือนของหัวหน้าครอบครัวต่อการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”.วารสาร. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒, ตุลาคม ๒๕๕๖.

- ลาวัลย์ อินทรารักษ์. “ความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ ทศนคติและการมีส่วนร่วมในการ
อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านแม่สอย ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่”.
รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๒.
- วริศรา บุญมา. “ความสำเร็จของกลุ่มอาชีพในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์: ด้านความเข้มแข็ง
ของชุมชน”. วิทยานิพนธ์มหาวิทาลัยมหิดล, ๒๕๕๑.
- วันดี พิณจวรสิน. เพกา เสนาะเมือง, กัญญาภา อรามรักษ์, สภาวิทย์ ดานอำรงกุล. “ภูมิปัญญาและ
แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของสถาปัตยกรรม ในอุตสาหกรรมเกษตรพื้นบ้านบริเวณลุ่มน้ำ
เพชรบุรี, หน้าจั่ว”. วารสารวิชาการ .คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
ประจำปีการศึกษา, ๒๕๕๒.
- วัลลภ จันดาเบา, สุวัฒน์ อีระพงษ์ธนกร และภูมิศักดิ์ อินทนนท์. “การจัดการพัฒนารูปแบบ
วนเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาเกษตรกรใน ๔ อำเภอของจังหวัด
อุดรธานี”. วารสารมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ .ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม
๒๕๕๖.
- วิไลวัจส์ กฤษณะภูติ และคณะ. การพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตในบริบทธรรมาภิบาล ของกลุ่ม
สตรีกองทุนพัฒนาบทบาทสตรี จังหวัดขอนแก่น, มหาวิทยาลัยภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ, มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ๓๔ ปีที่ ๓ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐.
- ศศิโสเม ดวงรักษา. “เปรียบเทียบปัจจัยและพฤติกรรมที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการ
โรงแรม ระดับ ๔-๕ ดาว ของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ในเขตเมืองพัทยา
จังหวัดชลบุรี”. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๘.
- ศิริวรรณ โอสถานนท์. “พุทธศาสนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”. รายงานการวิจัยภาควิชาปรัชญา
และศาสนา. คณะมนุษยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๕.
- สาริกา หาญพานิชย์. การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการ,
มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๓. ก.ย. - ธ.ค. ๒๕๕๘.
- สุเมธ ทรายแก้ว. “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
จังหวัดอุดรธานี”. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, ๒๕๓๖.

อนุวัฒน์ กระสังข์. “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชน ตามหลักพุทธธรรมอย่างยั่งยืน”. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. ปี ๑๙ ฉบับที่ ๑.

(๓) สัมภาษณ์

พื้นที่อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

สัมภาษณ์น.ส.สร้อยสุดารัตน์ คำรินทร์, ๑๗๘ ม.๑๐ ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นางเดือน มาขวา, ๓๒ ม.๑๐ ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นางทองใบ กันธิยา, ๑๐๑ ม.๑๐ ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นางศรีนา สิทธิพัฒน์, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นางศรีมาย คำรินทร์, ๑๓๙ ม.๑๐ ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นางแสงอรุณ คำรินทร์, ๑๗๘ ม.๑๐ ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นางอรทัย ไชยเขียว, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นายธีระพันธ์ คำรินทร์, ๑๓๙ ม.๑๐ ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นายศักดิ์ คำรินทร์, ๑๗๘ ม.๑๐ ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นายสมบัติ มาขวา, ๓๒ ม.๑๐ ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นายอ้น กันธิยา, ๑๐๑ ม.๑๐ ต.ฝายแก้ว อ.ภูเพียง จ.น่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พื้นที่อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน

นางนงคราญ เชื้อหมอ, ๑๒ ม.๓ ต.บ้านฟ้า อ.บ้านหลวง จ.น่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นางนันทนา ธนะวงศ์, ๔๐ ม.๓ ต.บ้านฟ้า อ.บ้านหลวง จ.น่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นางรัตติกาล ประพัตร, ๑๐๙ ม.๓ ต.บ้านฟ้า อ.บ้านหลวง จ.น่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นางวาสนา จำปารัตน์, ๑๔๐ ม.๓ ต.บ้านฟ้า อ.บ้านหลวง จ.น่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นางแสงแก้ว ทิงซิด, ๓ ม.๓ ต.บ้านฟ้า อ.บ้านหลวง จ.น่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นางอรุณ ชัดศิริ, ๑๐๕ บ้านฟ้า ต.บ้านฟ้า อ.บ้านหลวง จ.น่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นายเลิศติการ ปานทอง, ๔๔ ม.๔ ต.บ้านฟ้า อ.บ้านหลวง จ.น่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นายสวัสดิ์ คำลือ, บ้านทุ่งข่า ม.๔ ต.บ้านฟ้า อ.บ้านหลวง จ.น่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นายสุคนธ์ี ชัดศิริ, ๙๑ ม.๓ ต.บ้านฟ้า อ.บ้านหลวง จ.น่าน, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นายอิสรภาพ คำฟู นายกองค้การบรหการส่วนต่าบลบ้านฟ้า, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พื้นที่ อำเภอบัว จังหวัดน่าน

นางกรรณิการ์ เสมอใจ, ๑๙ ม.๑ ต.ศิลาเพชร อ.บัว จ.น่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นางจำลอง สุทธแสน, ๒๒ ม.๒ ต.ศิลาเพชร อ.บัว จ.น่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นางเจริญจิตต์ สุริยา, ๘๔ ม.๑ ต.ศิลาเพชร อ.บัว จ.น่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นางดวงจันทร์ นาคอ้าย, ๔๕ ม.๑ ต.ศิลาเพชร อ.บัว จ.น่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นางปุ๋ย กองกณะ, ๗๓ ม.๑ ต.ศิลาเพชร อ.บัว จ.น่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นางสมร ปัญญาวรรณรักษ์, ๑๑ ม.๑ ต.ศิลาเพชร อ.บัว จ.น่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นางสมหมาย ประังฤทธิ์, ๑๕ ม.๑ ต.ศิลาเพชร อ.บัว จ.น่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นางสายคำ สุขสอน, ๕๓ ม.๑ ต.ศิลาเพชร อ.บัว จ.น่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นางสุดธนา ปัทมาวัฒน์, เจ้าของโรงเรียนชานา ตำบลศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นางสุภาพ อรินทร์, ๕ ม.๑ ต.ศิลาเพชร อ.บัว จ.น่าน, ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พื้นที่อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

นางนิตยา พรหมคำอ้าย, ๑๑๙ ม.๕ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

นางปรานอม อธิธิรักษ์, ๒๘๘ ม.๕ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

นายณัฐยา แก้วจันทร์เพชร, ๑๒๕ ม.๕ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

นายแดง พังยะ, ๑๖๔ ม.๕ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

นายทองดี คำดี, ๔๕ ม.๕ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

นายทิล บังเมฆ (ผู้ใหญ่บ้าน), ๒๑๔ ม.๕ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

นายเปลียน เป้าพรหม, ๑๓ ม.๕ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

นายมา สุทธเขต, ๑๕๔ ม.๕ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

นายสน พรหมคำอ้าย, ๑๑๙ ม.๕ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

นายเสนอ กานนท์, ๒๕๑ ม.๕ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

พระครูสุจินนันทิก, เจ้าอาวาสวัดโป่งคำ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน
Honest Livelihood and Activities Development of Buddhist Agriculture Village in
Nan Province

นายธนวัฒน์ ศรีลา

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องการพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่านมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึงพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ๓) เพื่อวิเคราะห์การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

วิธีการวิจัย เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาจากเอกสารรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องและมีการสัมภาษณ์และ Focus Group Discussio ประกอบการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชากร จำนวน ๔๐ คน ซึ่งเป็นบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง จังหวัดน่านจำนวน ๑๐ คน หมู่บ้านโป่งคำ ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่านจำนวน ๑๐ คน หมู่บ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน จำนวน ๑๐ คน หมู่บ้านศิลาเพชร ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน จำนวน ๑๐ คน

จากการศึกษาพบว่า ลักษณะกิจกรรมด้านการเกษตรมีลักษณะกิจกรรม ๔ ลักษณะ ๑) การทำการเกษตรแบบดั้งเดิม ที่เน้นการดำรงชีพเพื่อให้อยู่ได้ในพื้นที่โดยพึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ ๒) การทำการเกษตรแบบผสมผสานแนวใหม่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีหลักการระเบิดจากข้างในลุกขึ้นมาจัดการตนเอง ผลิตเพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ภายในครอบครัว ๓) การเกษตรที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เป็นการผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและกระแสดูแลสุขภาพ กลุ่มนี้จะมีต้องการสินค้าด้านการเกษตรที่ดีมีคุณภาพและปลอดภัย ๔) การเกษตรแบบค้าขาย ที่เน้นการผลิตจำนวนไม่มาก การผลิตลักษณะนี้มีการผลิตที่ควบคุมในเรื่องของคุณภาพจึงเป็นที่ต้องการของตลาด ส่วนการพัฒนากิจกรรมการประกอบสัมมาชีพนั้นจะมุ่งเน้นการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาโดยวิธีการการตระหนักถึงสภาพปัญหาของตนเองที่ต้องเผชิญ การรวมกลุ่มศึกษาดูงาน การทดลองทำ การติดตามผล และการพัฒนาต่อยอด เกี่ยวกับผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมผนวกกับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจากภาครัฐ และการค้นหาทุนที่มีในชุมชนเพื่อเป็นจุดขาย ให้กับชุมชนจนนำมาซึ่งรายได้ของคนในชุมชน

คำสำคัญ: การพัฒนากิจกรรม การประกอบสัมมาชีพ หมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นภูเขาทำให้ยากต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้อย่างสมบูรณ์ แม้จะมีหน่วยงานราชการในพื้นที่พยายามที่จะส่งเสริมผลักดัน ให้เกิดการพัฒนาด้านอาชีพที่เหมาะสม ซึ่งตรงกับวิสัย เทียนน้อย และ ประชา อินทร์แก้ว^๑ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับภูมิประเทศว่า ลักษณะภูมิประเทศจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความผูกพันต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ดังนั้นการเลือกที่อยู่ในภูมิประเทศแบบไหนจะมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของทีมนั้นๆ มนุษย์จะนำพื้นที่ซึ่งมีลักษณะที่เหมาะสมมาใช้สำหรับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ เป็นที่น่ายกย่องว่าการตั้งถิ่นฐานและการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะหนาแน่นตามบริเวณที่ราบ^๒ แต่ตามที่ราบสูงหรือเขตภูเขาจะมีประชากรอาศัยอยู่อย่างเบาบาง การที่จะเข้าไปส่งเสริมและเลือกอาชีพที่เหมาะสมให้กับคนในพื้นที่นั้นยังคงมีปัญหาอีกมากที่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริม ให้เกิดความสอดคล้องกับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่นที่อาจแตกต่างกัน แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง^๓ ไม่ได้สำเร็จด้วยการท่องตามตำรา หากไม่ลงมือปฏิบัติก็ไม่สามารถทำให้เกิดผลสำเร็จได้ เป็นความท้าทายอย่างยิ่งกับวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เพราะปัจจุบันปัญหาของจังหวัดน่านมีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร เนื่องจากพื้นที่จังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นภูเขา จึงเป็นที่มาของการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวทำให้ชุมชนต่างคนต่างทำไม่มีความตระหนักถึงปัญหาที่ตามมาคือ “แม่น้ำลำคลองไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้” จากที่เคยอุดมสมบูรณ์ทุกหมู่บ้านทุกชุมชนเคยใช้ประโยชน์จากป่าและน้ำในพื้นที่ เนื่องจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่บ้านนั้น มีสัตว์น้ำเป็นแหล่งอาหาร เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา พืชพรรณต่างๆ ที่ช่วยเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชาวบ้าน ทำให้ลดรายจ่ายที่ไม่ต้องไปซื้อหาอาหารจากที่อื่น อีกทั้งยังสามารถเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือนจากปัญหาดังกล่าว ทำให้คณะวิจัยได้เล็งเห็นความจำเป็นที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมและการประกอบอาชีพของ หมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อเพิ่มทางเลือกให้แก่ชุมชนในจังหวัดน่าน หากมองตามความเป็นจริงปัญหาการบุกรุกพื้นที่ของป่าเพื่อการประกอบอาชีพนั้นไม่ได้เป็นปัญหาที่เพิ่งเกิดขึ้น แต่เกิดขึ้นมานานเพียงแต่ไม่รุนแรงเท่ากับปัจจุบัน ในอดีตสภาพป่าที่เสื่อมโทรมนั้นมีสาเหตุหลักมาจาก นายทุนที่เข้าบุกรุกป่าทำอุตสาหกรรมป่าไม้ซึ่งประชาชนในพื้นที่ก็ได้รับผลประโยชน์ในระดับหนึ่ง แม้จะไม่มากมายแต่ก็เต็มใจที่จะทำ สาเหตุที่เกิดปรากฏการณ์แบบนี้เกิดขึ้นในพื้นที่สมัยอดีตที่ผ่านมา เพราะ ประชาชนในพื้นที่ขาดองค์ความรู้ถูกชี้นำไปในทางที่ผิด การให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับภาคประชาชนนั้นมีการปกปิดข้อมูลที่เป็นจริงจากส่วนงานที่เกี่ยวข้อง จากปัญหาจากอดีตจึงลุกลามมาเป็นปัญหาระดับชาติในปัจจุบัน แต่แนวโน้มในปัจจุบันเริ่มมีทิศทางไปในทางที่ดีเนื่องจากมี

^๑ วิชัย เทียนน้อย และ ประชา อินทร์แก้ว, *มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๖๗.

^๒ สมหญิง สุนทรวงษ์, <https://www.recoftc.org/country/thailand/basic>, วันที่สืบค้น ๓๐ มกราคม ๒๕๖๑.

^๓ ณรัชชอร์ ศรีทอง, *แนวคิด หลักการ และการปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๕๖), หน้า ๗.

องค์กร หน่วยงาน เครือข่ายในภาคส่วนต่างๆช่วยเหลือกันทำงานในการ ให้ความรู้ อนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริม แต่มีบางประเด็นในพื้นที่ ยังคงต้องใช้ระยะเวลาในการทำความเข้าใจของสภาพปัญหาในพื้นที่

ปัจจุบันการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ ส่งผลกระทบอย่างมากกับความเสื่อมโทรมของป่าไม้ การที่มีอาชีพที่เหมาะสมของประชาชนในพื้นที่จะช่วยลดปัญหาการบุกรุก และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดได้ระดับหนึ่ง^๕ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปเรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่เพื่อนำมาแก้ไขและพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพที่เป็นอยู่โดยไม่ทำลาย ทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้ว

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประเด็นปัญหาดังกล่าว ที่มีผลกระทบความเชื่อมโยงกันในชุมชน เพื่อนำเสนอทางเลือกให้กับชุมชนได้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนา และเพิ่มทางเลือกในการประกอบอาชีพที่นำไปสู่การเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษานโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดน่าน
๒. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการน่านโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่ชุมชนบ้านแช่แห่ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน
๓. เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนวทางการน่านโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสู่ชุมชนบ้านแช่แห่ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยออกเป็น ๒ วิธีดังนี้

๑. การศึกษาจากข้อมูลเอกสาร (Document study) เป็นการศึกษาทบทวนตำรา เอกสาร และบทความวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ ตำราทางวิชาการทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสารทางวิชาการ เอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจากภาครัฐ

๒. การสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิดที่ได้มีการกำหนดหัวข้อศึกษาไว้อย่างกว้าง ๆ ล่วงหน้า โดยผู้วิจัยต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสามารถยืดหยุ่นหรือปรับปรุงคำถามได้ตลอดตามสถานการณ์ของการสัมภาษณ์โดยจะเลือกกลุ่มตัวอย่างในแต่ละอาชีพ

^๕ ประเวศ วะสี, ๒๕๔๔, หน้า ๔-๕.

ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

เพื่อให้แนวทางในการดำเนินการวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการวิจัยออกเป็น ๒ ขั้นตอนได้แก่

ขั้นตอนที่ ๑ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาเอกสารวิชาการ หนังสือ ตำรา ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากิจกรรมและส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

ขั้นตอนที่ ๒ การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

วิเคราะห์ข้อมูลด้านเอกสารวิชาการ หนังสือ ตำรา ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนากิจกรรมและส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

นำมากำหนดกรอบแนวคิด ในการดำเนินการวิจัย

วิธีการเก็บข้อมูล

งานวิจัยนี้มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ๒ ประเภท กล่าวคือ การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) และการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ดังนี้

๑. การเก็บข้อมูลแบบข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data)

เป็นรูปแบบการวิจัยจากเอกสาร (Documentary research) จากหนังสือ วารสารทางวิชาการ บทความ รายงานการวิจัย ฐานข้อมูลออนไลน์ สิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๒. การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ประกอบด้วย

การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลในลักษณะนี้เพื่อสนทนากลุ่มเกษตรกรที่มีส่วนได้ส่วนเสียรวมถึงผู้นำชุมชน ประชาชนในพื้นที่ จำนวน ๔๐ คน โดยใช้การสัมภาษณ์ และการทำ Focus Group Discussio เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน ความคาดหวังของชุมชน ทิศทางสังคมที่มีในชุมชน อุปสรรคปัญหา โอกาส ที่มีในพื้นที่ ของกลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่านจำนวน เกษตรกรหมู่บ้านโป่งคำ ตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน กลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน กลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยใช้การแปรความการวิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) เพื่ออธิบายแนวทางการพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

ผลการวิจัย

๑. ลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึงพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่านจากการวิจัยพบว่า

ลักษณะการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นมีปัจจัยที่ทำให้เกิดลักษณะการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันไปตามช่วงเวลา หรือยุคสมัย การที่จะทำการเกษตรแบบเดิมๆ ย่อมส่งผลต่อการดำรงชีพที่มีปัจจัยแรงเร้ามากระตุ้นให้เกิดการตัดสินใจจะเลือกการประกอบอาชีพในลักษณะใด ทั้งนี้การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำนั้นยังต้องอาศัยประสบการณ์ของแต่ละคนที่มีมุมมองในการมองและตัดสินใจในปัญหาลักษณะดังกล่าวว่าจะเลือกปฏิบัติอย่างไร

ลักษณะการประกอบอาชีพที่เหมาะสมนั้น ยังบ่งบอกถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ที่มีความต้องการอย่างไร โดยแสดงออกมาในรูปของการเลือกการประกอบอาชีพในลักษณะที่ตนเองคิดและวิเคราะห์แล้วว่าจะเป็นหนทางไปสู่เป้าหมายที่ตนเองวางไว้ เพื่อไปตอบสนองความต้องการ คนในพื้นที่เดียวกันไม่จำเป็นต้องประกอบอาชีพที่เหมือนกันเนื่องจากความต้องการนั้นต่างกัน แต่จะมีอุดมการณ์ของความเป็นท้องถิ่นนิยมร่วมกันเช่น การแต่งกาย อาหารที่รับประทาน โดยส่วนมากสิ่งเหล่านั้นจะได้มาจากวัตถุดิบภายในท้องถิ่น และการใช้ประโยชน์ก็มีความเหมือนกันในท้องถิ่นนั้นๆ

ลักษณะการประกอบอาชีพทั้ง ๔ ลักษณะ อันได้แก่ (๑)ลักษณะแบบดั้งเดิม (๒)ลักษณะการทำเกษตรแบบผสมผสานแนวใหม่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (๓)ลักษณะการเกษตรที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (๔)ลักษณะการเกษตรแบบค้าขาย ไม่ได้มีความเหมาะสมกับทุกคนในพื้นที่เนื่องจากความสามารถในการจัดการปัญหาในแต่ละลักษณะของแต่ละคนมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแต่ละคนบวกกับประสบการณ์ แต่มีจุดร่วมที่เหมือนกันชุมชนคือการต้องการแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน จำเป็นต้องมีเครื่องมือที่นำมาใช้จัดการแก้ไขปัญหาในแต่ละช่วงเวลาที่เหมาะสม เครื่องมือที่มีใช้ในการแก้ปัญหาของชุมชน จะประกอบด้วย กฎหมายของภาครัฐ กฎหมายของชุมชน ความเชื่อ ทั้ง ๓ อย่างนี้คือเครื่องมือในการนำมาแก้ไขปัญหาและยังส่งผลไปยังการเลือกประกอบอาชีพที่เหมาะสมของคนในพื้นที่ อย่างเช่น กฎหมายของภาครัฐ ได้กำหนดชัดเจนว่าสิ่งไหนทำได้ สิ่งไหนทำไม่ได้ หากฝ่าฝืนจะมีความผิดและได้รับโทษตามที่ระบุไว้หากสอบสวนแล้วมีความผิดจริงตามข้อกล่าวหา จากข้อกฎหมายที่ระบุชัดเจนทำให้การเลือกประกอบอาชีพต้องพิจารณาให้มั่นใจว่าจะไม่ไปขัดกับข้อกฎหมาย ความไม่เข้าใจในตัวกฎหมายทำให้เกิดข้อขัดแย้งระหว่างคนในพื้นที่กับเจ้าหน้าที่ของรัฐอยู่บ่อยครั้งเนื่องจากการบังคับใช้กฎหมายนั้นใช้มาตรฐานเดียวกันทุกพื้นที่ซึ่งแต่ละพื้นที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันทั้งในเรื่องวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ส่วนกฎหมายของชุมชน ที่ออกโดยคนของชุมชนบังคับใช้โดยคนภายในชุมชนมีที่มาจากความต้องการของชุมชน และสภาพปัญหาจริงๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จึงเป็นสิ่งที่แก้ปัญหาได้ตรงจุดมากกว่ากฎหมายของรัฐ แต่กฎหมายของชุมชนจะไม่ขัดกับกฎหมายของทางภาครัฐ การสร้างกฎหมายของชุมชนขึ้นมา หรือที่เรียกกันว่าข้อบัญญัติชุมชน เป็นข้อตกลงที่ผ่านการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และผ่านความเห็นชอบของชุมชนก่อนถูกนำออกมาบังคับใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน เครื่องมืออีกอย่างหนึ่งที่ชุมชนจะขาดไม่ได้ก็คือเรื่องของ

ความเชื่อ ความเชื่อนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ในตัวของความเชื่อเอง ดังนั้นความเชื่อจึงช่วยควบคุมสังคมมีผลกับด้านจิตใจโดยตรง ดังที่กล่าวไปข้างต้นว่าการเลือกประกอบอาชีพนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละคน ดังนั้นใครมีประสบการณ์เกี่ยวกับความเชื่อแบบใดก็นำความเชื่อนั้นมาเป็นฐานในการคิดเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของตน

จึงเกิดเป็นกิจกรรมทางการเกษตรของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ที่มีความตระหนักถึงผู้อื่น ในการประกอบอาชีพโดยใช้ประสบการณ์ของตนเองมาประกอบว่าจะดีมีประโยชน์ต่อผู้อื่นหรือสร้างความไม่ปลอดภัยให้กับผู้อื่นหรือไม่ อันมีพื้นฐานการคิดมาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้มีเมตตา กรุณา ไม่เอาวัดเอาเปรียบผู้อื่น เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม จึงนำมาซึ่งกิจกรรมทางการเกษตรที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การทอผ้า การแปรรูปผลผลิตจากการเกษตรในพื้นที่ การปลูกผักปลอดภัย การทำผ้าหมักโคลน การทำปุ๋ยหมักใช้เอง

๒. การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

จากการวิจัยพบว่าการพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่านนั้น แบ่งได้ ๓ ประเด็น ได้แก่

๑. กระบวนการกระตุ้นให้ตระหนักถึงสภาพปัญหาของตนเอง เริ่มมาจากการเรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ได้แก่ ปัญหามลพิษ สารเคมี ปัญหาด้านสุขภาพที่มีสาเหตุมาจากการรับประทานอาหารที่ไม่ปลอดภัย ปัญหาความยากจน และการถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ปัญหาภัยหน่วยงานของรัฐที่บังคับใช้กฎหมาย มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจนนำไปสู่การตระหนักถึงผลกระทบที่จะตามมาเพื่อนำไปสู่กระบวนการลำดับต่อไป โดยกระบวนการนี้หน่วยงานของภาครัฐจะเป็นผู้ริเริ่มในตอนแรกเนื่องจากหน่วยงานของรัฐมีความน่าเชื่อถือ สามารถนำปัญหาที่พบในพื้นที่ไปวางแผนการพัฒนาต่อได้เนื่องจากมีทรัพยากรที่มีความพร้อม ซึ่งในพื้นที่นั้น พบว่ามีประเด็นใหญ่ๆอยู่ ๓ เรื่อง (๑)ปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน (๒)ปัญหาเรื่องรายได้ (๓)ปัญหาความสัมพันธ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒. กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาของตนเอง ปัญหาเหล่านี้ถูกนำไปสู่เวทีของประชาชนและภาครัฐ ซึ่งเป็นที่มาของการแนวทาง วิธีการแก้ปัญหาดังกล่าว อันได้แก่การส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมกับศักยภาพของตน พัฒนาบุคคลให้มีความรู้ในเรื่องการจัดการ จึงได้เกิดเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน อันได้แก่ อาชีพการทอผ้า อาชีพการแปรรูปผลผลิตจากการเกษตรในพื้นที่ อาชีพการปลูกผักปลอดภัย อาชีพการทำผ้าหมักโคลน การทำปุ๋ยหมักใช้เอง ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้อยู่ภายใต้บริบทของชุมชนในจังหวัดน่าน ที่ทางภาครัฐและภาคประชาชนช่วยกันบริหารจัดการ การทำเวทีเสนอความคิดเห็น การสำรวจความต้องการของพื้นที่ และการหาจุดอ่อนจุดแข็งศักยภาพของชุมชน ตลอดจนถึงการค้นหาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ นำมาบริหารจัดการกับภาคประชาชนในพื้นที่ จากปัญหา๓ประเด็นที่ได้นำมาสู่การร่วมกันหาทางออกเพื่อแก้ไขปัญหา จึงหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน ได้นำเสนอกิจกรรมที่สามารถตอบโจทย์ของปัญหา ๓ ประเด็นนั้นได้ ให้สามารถขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ

โดยมุ่งเน้นไปที่ตัวของประชาชนในชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ ให้ตระหนักร่วมกันอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมบูรณ์ โดยมีเป้าหมายร่วมกันในการดัดแปลงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เข้ามาในพื้นที่ จึงมีการส่งเสริมกิจกรรมการผลิตที่มุ่งเน้นในด้านอาหารปลอดภัย สิ่งแวดล้อมสะอาด ธรรมชาติสวยงาม เนื่องจากในจังหวัดน่านมีทุนทางสังคมมากมายที่เป็นแรงเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นตัวดึงเม็ดเงินจากนอกพื้นที่เข้ามาในจังหวัดน่าน จากเป้าหมายที่มีร่วมกันเกี่ยวกับการท่องเที่ยว พื้นที่จำเป็นต้องมีความพร้อมเพื่อรองรับการเข้ามาของนักท่องเที่ยว มีการอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรซึ่งเป็นผู้ผลิต การจัดการระบบการขนส่งเพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในเส้นทางต่างๆ เพื่อให้สะดวกเข้าถึงชุมชนได้ง่าย การส่งเสริมการพัฒนาทุนทางสังคมให้กลายเป็นรายได้ การพัฒนาองค์ประกอบเหล่านี้เป็นการพัฒนาที่นำไปสู่การประกอบอาชีพที่ยั่งยืนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ที่มีพื้นฐานมาจากการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ การกระตุ้นให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาจัดการชุมชนของตนเอง หรือที่เรียกว่า “การระเบิดจากข้างใน” ที่มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการคิดการตัดสินใจนำมาใช้ มีการเคารพกติกาของสังคม การประกอบสัมมาชีพบนพื้นฐานของศีลธรรม กฎหมาย วัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม ความซื่อสัตย์จริงใจในการประกอบอาชีพทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

๓. กระบวนการส่งเสริมจากภาครัฐ การส่งเสริมจากภาครัฐจะเป็นการส่งเสริมที่มีเป้าหมายไปสู่ความยั่งยืนของพื้นที่ เมื่อพื้นที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ทางภาครัฐก็จะถอยมาเป็นพี่เลี้ยง กิจกรรมการประกอบอาชีพที่พบในพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้แก่ (๑)การประกอบอาชีพเกี่ยวกับที่พักที่เน้นรูปแบบเป็นบ้านให้มากที่สุด (๒)การประกอบอาชีพเกี่ยวกับด้านอาหารที่เน้นรูปแบบเป็นอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ในพื้นที่ ที่หาทานจากแหล่งอื่นไม่ได้ หรือมีก็จะหารับประทานได้ยาก (๓)การประกอบอาชีพเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ กระบวนการนี้หน่วยงานรัฐจะให้อิสระในการคิดการทำขึ้นอยู่กับเจ้าของพื้นที่ นอกจากส่งเสริมเรื่องของคุณภาพ รูปลักษณ์ผลิตภัณฑ์แล้วยังส่งเสริมในเรื่องของตลาดที่เปิดกว้างมากยิ่งขึ้น ช่องทางการตลาดที่หลากหลายในปัจจุบัน การประสานงานให้ผู้ผลิตได้พบผู้บริโภคโดยตรง

๓ วิเคราะห์การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

จากการวิจัยพบว่า การจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนส่งผลต่อการประกอบอาชีพและรายได้โดยจะมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัจจัยสำคัญหลักๆอยู่ ๓ อย่างได้แก่

๑. ทรัพยากรน้ำ การจัดสรรน้ำให้เพียงพอต่อการเพาะปลูกในฤดูการเพาะปลูกจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการ ซึ่งในพื้นที่นั้นมีกระบวนการจัดการเป็นแบบกลุ่มผู้ใช้น้ำ ซึ่งสมาชิกกลุ่มจะมีหน้าที่ ดูแลเส้นทางเดินของน้ำไม่ให้มีสิ่งกีดขวางไปตลอดจนถึงพื้นที่เพาะปลูก การเก็บเงินบำรุงสำหรับจุดที่ต้องการดูแล และร่วมกันร่างระเบียบในการใช้น้ำขึ้นมาในพื้นที่ของตนเอง เพื่อให้ผู้ใช้น้ำได้รับประโยชน์สูงสุด

๒. ทรัพยากรป่าไม้ การแบ่งพื้นที่ป่าว่าจุดไหนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้จุดไหนเข้าไปใช้ประโยชน์ไม่ได้ เป็นการควบคุมและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่เป็นแหล่งรายได้ แหล่งอาหารของคนในพื้นที่ ดังนั้นคนในพื้นที่จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการดูแลบริหารจัดการ

๓. ทรัพยากรดิน ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการผลิตอีกอย่างหนึ่งการที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ส่งผลต่อรายได้ของเกษตรกร การใช้ทรัพยากรดินนั้นจะมีกติกาชุมชนระบุไว้ในการใช้ เกี่ยวกับการใช้สารเคมี การเผาพื้นที่เพาะปลูก ปัญหาเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อผู้อื่นจึงจำเป็นต้องมีการควบคุม ให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมด้วย

ดังนั้นการประกอบอาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรจึงต้องอยู่บนพื้นฐานกติกาที่ชุมชนนั้นๆได้ตั้งขึ้น การประกอบอาชีพในชุมชนนั้นจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปลูกฝังเด็กและเยาวชนให้ภูมิใจในอาชีพของพ่อแม่ของตนเองเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีค่าในพื้นที่เกิดการใช้ประโยชน์ยั่งยืน ความเคารพ ความนับถือในพระพุทธศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับเทพ เทวดา อารักษ์ จะเป็นตัวช่วยเสริมให้การประกอบอาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เดินอยู่บนเส้นทางที่ถูกที่ควร อันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาหมู่บ้านพุทธเกษตรให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัย การพัฒนากิจกรรมและการประกอบอาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ผู้วิจัยได้สรุปวิเคราะห์เป็นการอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

๑. ลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ลักษณะกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ลักษณะแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง คุณสมบัติเฉพาะตัว การทำการเกษตรที่มีความโดดเด่นเป็นความเฉพาะตัว จะถูกแบ่งออกตามลักษณะ ซึ่งอาจจะอยู่ต่างพื้นที่กันก็ได้หากมีความเฉพาะตัวที่คล้ายกัน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล โดยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าในกลุ่มเป้าหมายได้มีลักษณะการทำการเกษตรดังนี้

๑. การทำการเกษตรแบบดั้งเดิม จะมีระบบเครือญาติเป็นกำลังหลัก ระบบเครือญาติที่มีความเข้มแข็ง และมีสายสัมพันธ์ที่ดี การที่ชุมชนเป็นญาติพี่น้องกันทำให้เกิดความรักความสามัคคี ความเห็นอกเห็นใจกัน และในชุมชนหนึ่งจะมีศูนย์รวมที่เป็นญาติผู้ใหญ่ เช่นปู่ ย่า ตา ยาย ในหนึ่งหมู่บ้านมีเพียงไม่กี่ตระกูลเท่านั้น ทำให้ลูกหลานในหมู่บ้านรู้จักกันหมด การทำงานร่วมกันของเครือญาติจะมีกลิ่นไอของความรักความสามัคคี ที่เราซึ่งเป็นคนนอกได้เข้าไปสัมผัสก็จะเกิดความประทับใจรู้สึกถึงความอบอุ่น สายสัมพันธ์แบบเครือญาติยังส่งผลต่อกิจกรรมการประกอบอาชีพของคนในชุมชน และบุคคลภายนอกที่จะเข้าไปส่งเสริมพัฒนาในชุมชนนั้นๆ สังเกตได้จากงานมงคลหรืองานอวมงคลที่เกิดขึ้นในชุมชนจะมีความร่วมมือในระบบเครือญาติมาเป็นอันดับต้นๆ และในหมู่ญาติเดียวกันก็จะมีเพื่อนของตนเองที่มาร่วมงาน ทำให้เกิดความร่วมมือในระดับชุมชนที่เราเห็นได้ชัดเจน อันเป็นผลมาจากความร่วมมือระบบเครือญาติ ระบบเครือญาตินั้นยังเป็นภูมิคุ้มกันอย่างดีในระดับครอบครัว ซึ่งตรงกับ สุรเชษฐ์

เวชพิทักษ์^๕ ได้เสนอไว้บทบาทของวัฒนธรรมกับชุมชนไว้ ๓ ประการ คือ (๑) ระบบการผลิตหรือระบบการทำมาหากิน (๒) ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ประกอบไปด้วย ครอบครัว เครือญาติและชุมชน (๓) ระบบความเชื่อ เช่น ศาสนา และพิธีกรรม การให้ความสำคัญกับระบบคุณค่าดั้งเดิม เช่น การเคารพผู้อาวุโส การทำบุญ หรือความเชื่อในการทำมาหากิน ดังปรากฏให้เห็นในหลายชุมชน ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นผลมาจากสมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นมา มีการดำรงอยู่อย่างสอดคล้องและรับใช้ชุมชนอย่างต่อเนื่องนอกจากจะมีส่วนที่ชุมชนสร้างขึ้นมาแล้ว ยังมีส่วนที่สร้างจากอำนาจรัฐเพื่อครอบงำ ซึ่งส่วนนี้จากสังคมในอดีต จะเห็นว่าชุมชนดั้งเดิมมีความพยายามที่จะต่อต้านจึงทำให้ส่วนที่เกิดจากการปรับตัวหรือการผลิตความคิดอุดมการณ์ขึ้นมา เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามากระทบกับชุมชนของตนเอง

ดังนั้นลักษณะการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมจึงยึดโยงกับวัฒนธรรมชุมชน ที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ที่ต้องอาศัยการหล่อหลอม ของชุมชนโดยผ่านเครื่องมือที่ชื่อว่า ระบบเครือญาติ เพื่อให้คนในชุมชนและท้องถิ่นได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่า ประโยชน์ที่คนในชุมชนพึงได้จากป่าไม้ เป็นแนวทางที่สร้างการกระตุ้นภายในให้เกิดความรู้สึกรักและหวงแหนทรัพยากรภายในชุมชนของตนเอง ตลอดจนสร้างคามยั่งยืนด้านทรัพยากรให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี

๒. การทำการเกษตรแบบผสมผสานแนวใหม่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือการเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ที่นำไปสู่การประกอบอาชีพและการดำเนินกิจกรรมการประกอบสัมมาชีพด้านการเกษตร การเพิ่มมูลค่าทางสังคม ความหลากหลายที่มีในชุมชนถือเป็นจุดแข็งของชุมชนการที่มีความหลากหลายทั้งในด้าน ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ชุมชนมีความน่าสนใจ และสามารถพัฒนาต่อยอดในด้านต่างๆให้เกิดประโยชน์กับชุมชน การที่จะเพิ่มมูลค่าสำหรับสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เป็นที่ยอมรับและรู้จักของบุคคลภายนอกต้องมีการศึกษาและวางแผนการจัดการให้มีประสิทธิภาพ เนื่องจากผลกระทบที่ตามมาจะมีทั้งทางด้านดีและด้านไม่ดีหากปล่อยปะละเลยแล้วสุดท้ายชุมชนจะต้องเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง การมีความคาดหวังและการมองเห็นโอกาสในเป้าหมายร่วมกัน ของคนในชุมชนทำให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนา การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน ที่ยังคงเกาะกระแสเรื่องสุขภาพ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบวกเข้าไปด้วย ถือเป็น การกระตุ้นเศรษฐกิจในจังหวัดน่านให้มีการตื่นตัวในช่วงหลายปีที่ผ่านมา อาานิสงส์จากการท่องเที่ยวทำให้ชุมชนมีรายได้ที่มาจาก การประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ความเข้าใจถึงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของคนในชุมชนทำให้สามารถพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์ หัตถกรรม ที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ชุมชนยังคงรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไม่ให้ถูกกระแสจากภายนอกมาฉีดยาพิษจนสูญเสียความเป็นตัวตนของชุมชน การใช้ชีวิตอย่างพอดีทำให้เกิดความสุขกับคนในชุมชนพุทธเกษตรในจังหวัด

^๕ อ่างแล้ว สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงสังคม, หน้า ๘๙.

น่าน ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^๖ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นหลัก คำจำกัดความและวงรอบในบริบทของแนวคิดคงไม่มีความเหมาะสมกว่าและเที่ยงตรงกว่า การน้อมนำเอาพระราชดำรัสของพระองค์ผู้เป็นต้นคิดในเรื่องนี้ ดังที่ได้กล่าวไว้ในหลายช่วงเวลา ต่างกรรมต่างวาระ มาพิจารณา วิเคราะห์ตีความตลอดจนได้น้อมนำเอามาพระราชกระแสที่มีเพิ่มเติม ภายหลังจากที่ได้จุดประกายแนวคิดนั้นขึ้นมาเป็นบรรทัดฐาน จนนำไปสู่ภาคการปฏิบัติและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน จนเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน โดยเน้นการพึ่งตนเองให้มาก ให้มีอยู่ มีกิน มีใช้ ไม่เดือดร้อนตนเองและผู้อื่น สอดคล้องกับนายทิล บังเมฆ^๗ ที่กล่าวว่า

“ การปลูกข้าวโพดต้องใช้สารเคมีมากมายและชีวิตผมอาจจะไม่ได้อยู่กับครอบครัวจนถึงตอนแก่ พวกผมเลยอยากทำการเกษตรแบบไม่ต้องใช้สารเคมีบ้าง ก็ลองดูครับ”

กระบวนการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกระบวนการเริ่มจากตัวของปัจเจกบุคคลที่มีการรับ และปรับกระบวนการคิดใหม่เข้าไปปรับใช้ ซึ่งด้วยความเป็นเหตุเป็นผลที่จะเกิดขึ้นหากปฏิบัติตามนี้แล้วจะเป็นอย่างไรหรือหากไม่ปฏิบัติตามนี้จะเกิดผลอย่างไร แนวคิดนี้จะประสบผลสำเร็จได้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกทั้งหมด หากปัจจัยภายในไม่พร้อมที่จะยอมรับกระบวนการนี้ก็ไม่สามารถทำให้เกิดผลได้ กระบวนการจึงมุ่งเน้นที่การพัฒนาตนเอง อดทน แสวงหาความรู้ เพื่อนำมาปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. ลักษณะการเกษตรที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การพัฒนาอาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรที่อิงกระแสของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ วัฒนธรรม และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จังหวัดน่านในปัจจุบันได้รับความนิยมในด้านการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก จำนวนเม็ดเงินที่เข้ามากับการท่องเที่ยวก็มากตามไปด้วย พฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในจังหวัดน่าน นิยมที่จะมาชื่นชมบรรยากาศ ความเป็นธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดน่าน เมื่อเกิดการท่องเที่ยวขึ้นสิ่งที่มาควบคู่กับการท่องเที่ยวก็คือกิจกรรมต่างๆที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และตอบสนองความสะดวกสบาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วมีต้นทุนและวัตถุดิบมาจากชุมชน ดังนั้นชุมชนจำเป็นต้องมีการจัดการให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับชุมชน การมาของนักท่องเที่ยวจะมีสิ่งที่จะต้องจัดการและเตรียมให้บริการโดยพื้นฐาน เช่น ที่พัก อาจจะเป็นที่พักอิงธรรมชาติ หรือแบบโฮมสเตย์ ที่มีการจัดการโดยชุมชน ยังมีด้านอาหารและเครื่องดื่มที่สามารถใช้วัตถุดิบในชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวตาม

^๖ อ่างแก้ว มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา, หน้า ๙๕.

^๗ นายทิล บังเมฆ ผู้ใหญ่บ้านโป่งคำ ตำบลคูพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน.

สถานที่ต่างๆตามพื้นที่บริบทชุมชน สิ่งที่กำลังมาทั้งหมดนั้น ล้วนมีต้นทุนและวัตถุดิบอยู่ในชุมชนอยู่แล้ว การส่งเสริมให้คนในชุมชนเป็นผู้จัดการด้านการท่องเที่ยวเป็นอีกหนึ่งหนทางที่ทำให้ชุมชนมีรายได้ และสามารถนำรายได้ไปพัฒนาต่อยอดกิจกรรมของตนเองได้ เป็นพึ่งพาตนเองให้เกิดความยั่งยืน ตรงกับการให้ข้อมูลของนางศรึนา สิทธิพัฒน์^๔

“ในฐานะที่เกษตรกรเป็นผู้ผลิตอาหารมีความกลัว ในเรื่องของความเชื่อด้านสุขภาพ ถึงการใช้สารเคมีและมีพฤติกรรมทางการเกษตรที่ไม่ปลอดภัย ที่สำคัญผู้ที่บริโภคผักจาก พฤติกรรมการผลิตที่ไม่ปลอดภัยในภาคการเกษตรก็จะเกิดโรคเนื่องจากสารตกค้าง สุดท้าย ผลกระทบก็จะย้อนกลับมาสู่ตัวผู้ผลิต จากแนวคิดบวกกับจิตสำนึกที่คิดถึงผู้อื่น จึงเป็น จุดเริ่มต้นของการทำเกษตรแบบปลอดภัยขึ้น ทำให้ตัวผู้ผลิตเองสบายใจมีความสุข สามารถ รับประทานผักที่ตนเองผลิตขึ้นได้อย่างสบายใจ และไม่ต้องโกหกเมื่อจำหน่ายผักที่ตนปลูก ให้กับผู้บริโภค จึงไม่ทำให้ตนรู้สึกเสียดายแถมใจเพราะผักที่ผลิตมั่นใจได้ว่าผลผลิตมีความ ปลอดภัยต่อผู้บริโภคจริงๆ และไม่ปล่อยของเสียอันเกิดจากกระบวนการผลิตทางการเกษตร ลงไปทำลายสิ่งแวดล้อม”

๔. ลักษณะการเกษตรแบบค้าขาย การนำเสนอของดีในชุมชนผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็น ช่องทางของการสร้างอาชีพที่นำรายได้กลับมาสู่ชุมชน ต้องยอมรับว่าสื่อออนไลน์นั้นเข้าไปอยู่ใน ชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ทุกคนรู้จักที่จะใช้สื่อ ในการติดต่อสื่อสาร และการนำเสนอเรื่องราวของ ตนเองให้คนอื่นได้รับรู้ สื่อออนไลน์ที่ถูกนำมาใช้มากที่สุดในเวลานี้ก็คือ ไลน์ และ เฟซบุ๊ก รายได้จำนวน ไม่น้อยได้มาจากการขายสินค้าและบริการของคนในชุมชนผ่านช่องทางนี้ การที่ชุมชนได้นำเสนอสินค้า ผ่านสื่อ ทำให้ตลาดและฐานลูกค้ากว้างขึ้นมากจากเมื่อก่อน และมีต้นทุนเรื่องการโฆษณาอย่างมากถึงไม่มี เลย ทำให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เพราะคนในปัจจุบันเสพความรู้สึกซึ่งเฟซบุ๊กกับไลน์ก็ขาย ความรู้สึก การมองเห็นโอกาส เชื่อว่ามีโอกาสอยู่ทุกที่ เป็นคุณสมบัติของเกษตรกรคนรุ่นใหม่ ในอดีตเรื่อง การเข้าถึงโอกาส เป็นปัญหาหนึ่งของชุมชนที่ยังไม่ได้ถูกพัฒนาในสมัยก่อนนั้นคือการมองหาโอกาสไม่เห็น มีการมองโลกในแง่ลบ เห็นทุกเรื่องเป็นปัญหาไปหมด มุ่งความสนใจเป็นแต่ปัญหาที่เกิด ไม่ได้พยายามอง หาโอกาสที่มากับปัญหา แต่สภาพปัญหาที่กำลังมาในชุมชนปัจจุบันที่ถูกพัฒนาในระดับหนึ่งแล้ว รู้จัก วิเคราะห์ชุมชนของตนเองจึงทำให้เห็นทั้งปัญหาและโอกาสของชุมชน นำไปสู่การคิดและการลงมือปฏิบัติ เพื่อจะแก้ปัญหาดังกล่าวและสร้างโอกาสในการพัฒนาไปพร้อมๆกัน จึงทำให้เปลี่ยนทัศนคติจากการที่คิด

^๔ สัมภาษณ์นางศรึนา สิทธิพัฒน์, บ้านดงป่าสักตำบลฝายแก้ว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดน่าน, ๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ลกับทุกเรื่องเปลี่ยนมาเป็นการเริ่มคิดบวกเพราะมองเห็นโอกาสในการทำการเกษตรแบบค้าขายได้ในพื้นที่ของตนเอง

๒. การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพ

๑. กระบวนการกระตุ้นให้ตระหนักถึงสภาพปัญหาของตนเอง จะมี ๒ กลุ่มได้แก่ (๑) กลุ่มที่มีการเรียนรู้ถึงสภาพปัญหาของชุมชนตั้งแต่เด็ก การประกอบอาชีพการเกษตร มีสนใจการเกษตรตั้งแต่อายุยังน้อย มีการสังเกต จดจำ ทำตามพ่อแม่และคนอื่นๆ ในชุมชน เมื่อโตขึ้นด้วยสภาพแวดล้อม และปัจจัยที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพการเกษตรจึงส่งผลให้ตัดสินใจประกอบอาชีพเกษตรและอาชีพที่มีในท้องถิ่น มีการทำกิจกรรมการเกษตรและอาชีพเสริมที่มีในชุมชน เช่นการเพาะปลูก การทอผ้า การเป็นช่างฝีมือต่างๆ เมื่อทำแล้วเกิดปัญหาขึ้นก็จะนำปัญหาดังกล่าวไปปรึกษาผู้รู้ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็น พ่อ แม่ ญาติ หรือแม้แต่หน่วยงานของรัฐ จนเกิดเป็นการจัดตั้งเป็นกลุ่มต่างๆที่ทำกิจกรรมในชุมชน มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาของกลุ่มที่ประกอบอาชีพเดียวกัน ผ่านการพูดคุย สนทนา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง บนความพอเพียง (๒) คือกลุ่มที่ต้องได้รับการพัฒนาเนื่องจากจะไม่มี ความชอบในอาชีพการเกษตรตั้งแต่ยังเด็กจึงทำให้ขาดความสนใจที่จะเรียนรู้และพัฒนา แม้แต่การมองสภาพปัญหาก็มีความต่างจากกลุ่มแรก จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาทัศนคติในการแก้ไขปัญหาของบุคคลดังกล่าวให้เกิดการเรียนรู้และตระหนักถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัว นักพัฒนาจำเป็นต้องใส่กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการตระหนักถึงสภาพปัญหาให้เกิดการเรียนรู้ ตลอดชีวิต ซึ่งมีกระบวนการ ที่จะเข้าไปเปลี่ยนแปลงความคิดของใครสักคนได้นั้นไม่ได้เกิดขึ้นง่ายๆ การเปิดใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงต้องมีปัจจัยหลายอย่างเข้ามาประกอบกัน สิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัวต้องเอื้อต่อการเรียนรู้ กระตุ้นความอยากรู้ อยากเปลี่ยนแปลงของบุคคล และคนใจชุมชน จึงจะทำให้เกิดการเป็นชุมชนเรียนรู้ ที่มีการลองผิดลองถูกจนได้ผลลัพธ์เป็นที่น่าพอใจเกิดขึ้น สอดคล้องกับการให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ของนายสวัสดิ์ คำลือ^๙

“จึงได้เริ่มศึกษาการทำเกษตรแนวใหม่ที่เริ่มต้นตั้งแต่การผลิต ไปจนถึงการทำ การตลาดเอง ในระยะเริ่มต้นนี้นายสวัสดิ์ คำลือ ได้ให้ข้อมูลว่า มีความยากลำบากมากใน การจัดการเนื่องจากขาดองค์ความรู้ในการจัดการ ทั้งในเรื่องการผลิต เรื่องของเครือข่าย ทำ ให้ตนเองมีความท้อบ้าง แต่เมื่อทำไปได้สักระยะหนึ่งสินค้าที่ผลิตเริ่มได้รับความรู้จัก และเป็น ที่ต้องการของตลาด เนื่องจากสินค้าที่ผลิตมีคุณภาพและปลอดภัยทำให้ลูกค้าติดใจ ตนเองจึง ได้เริ่มไปชักชวนเพื่อนในกลุ่มหันมาผลิตเพื่อจำหน่าย”

^๙ สัมภาษณ์นายสวัสดิ์ คำลือ, บ้านทุ่งข่า หมู่ ๔ ตำบลบ้านฟ้า อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน.

ลำดับของกระบวนการเกิดชุมชนเรียนรู้ตามแนวคิดที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นนั้น จะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆตามลำดับขั้นตอน เริ่มจากการกระทำเพื่อให้เกิดกิจกรรมเกิดขึ้นไม่ว่าจะมีเป้าหมายไปในทิศทางใดก็ตาม สิ่งที่มาของกิจกรรมนั้นก็จะเป็นหน้าที่ภารกิจของแต่ละบุคคลที่จะกระทำต่อกิจกรรมนั้น จนนำไปสู่ความร่วมมือกับบุคคลอื่นเพื่อให้กิจกรรมนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์ ในการทำภารกิจย่อมมีความผิดพลาดเกิดขึ้นย่อมมีการปรับปรุงแก้ไขตามความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล จนต่างฝ่ายต่างเรียนรู้การแก้ปัญหาพร้อมกัน จนนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต ปัญหาที่เข้ามาคือความท้าทายเป็นสิ่งเร้าชั้นเยี่ยม ที่มีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ร่วมกัน

๒. กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาของตนเอง กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่นำไปสู่การพูดคุยและการร่วมกันแก้ไขปัญหา ทำให้เกิดกติกาสหประชาชาติ เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพเป็นอย่างมากเป็นกติกาสหประชาชาติที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการบัญญัติขึ้นจากสภาพปัญหาที่มีอยู่จริงในชุมชน จึงเป็นการแก้ปัญหาที่ตรงจุด การนำข้อดีเปรียบเสียเปรียบในการบังคับใช้กติกาสหประชาชาติ มาวิเคราะห์และร่วมกันพิจารณาทำให้ลดข้อเสียเปรียบมาตรฐานในชุมชนลงได้ กติกาสหประชาชาติเป็นระเบียบที่ช่วยป้องกันทรัพยากรของชุมชนให้ตกไปเป็นของคนใดคนหนึ่ง การมีกติกาสหประชาชาติลดปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนได้ในระดับหนึ่ง กระบวนการตั้งกติกาสหประชาชาตินั้นอาจจะไม่เป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการก็ได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และเรื่องที่จะตั้งเป็นกติกาไว้ กติกาสหประชาชาติอย่างเป็นทางการจะเริ่มจากการนำปัญหาในชุมชนมาร่วมกันวิเคราะห์ถึงข้อดีข้อเสียต่างๆที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนและหาทางป้องกันเพื่อไม่ให้เกิดซ้ำแล้วขอมติในที่ประชุมเป็นกติกาที่ใช้ร่วมกันในชุมชน ส่วนกติกาที่ไม่เป็นทางการอาจจะทำในระดับกลุ่มเล็กๆที่ไม่ได้กระทบกับคนหมู่มากเป็นการตกลงกันภายในกลุ่มแล้วนำไปใช้เป็นกติกาสหประชาชาติ อาศัยความเห็นอกเห็นใจกันเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในกลุ่มนั้น กติกาสหประชาชาติถูกตั้งขึ้นด้วยพื้นฐานของจิตใจที่มีคุณธรรม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง สอดคล้องกับนางอรทัย ไชยเขียว^{๑๐} ได้กล่าวว่า

“เครือข่ายในที่นี้คือการร่วมคิดร่วมทำ การแบ่งปันข่าวสาร ข้อมูลให้กันและกัน ช่วยกันขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนา มีการจัดทำเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเครือข่าย ถึงสภาพปัญหา และโอกาสในแต่ละพื้นที่ การร่วมมือกับเครือข่ายภายนอกพื้นที่ จังหวัดน่าน มีหลายหน่วยงานที่ยินดีและพร้อมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาด้านเครือข่ายความร่วมมือให้เกิดขึ้นในพื้นที่”

๓. กระบวนการส่งเสริมจากภาครัฐ ถือเป็นเครื่องมือที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับกว้าง การที่หน่วยงานของรัฐ ได้พัฒนาส่งเสริมอาชีพและมอบอำนาจตามหน้าที่ให้ในการดูแลจัดการ รักษาผลประโยชน์ ขององค์กร จึงทำให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นไป ตลอดจนตัดสินใจได้ในการดำเนินการในการรักษาผลประโยชน์ แต่ยังคงอยู่ในขอบเขต กติกา ที่ตั้งไว้เพื่อกำกับการใช้

^{๑๐} สัมภาษณ์นางอรทัย ไชยเขียว, หมู่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน.

อำนาจนั้น การที่จะนำชุมชน สังคมไปสู่การพัฒนาที่ทำให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น การให้อำนาจในการคิด การตัดสินใจ โดยปัจจัยพื้นฐานขององค์ประกอบที่มีในพื้นที่ ที่บวกกับศรัทธาของคนในชุมชนจะเป็นตัวผลักดันให้การปฏิบัติงานในด้านต่างๆนั้นเป็นไปด้วยความราบรื่น อาจจะมีอุปสรรคบ้างแต่จะได้รับการแก้ไขในที่สุด เพราะปัจจัยในเรื่องของ ศรัทธา ความไว้วางใจ การรักและห่วงใยในถิ่นเกิดของตนเอง การที่คนในพื้นที่โตมากับปัญหา ย่อมรู้จักปัญหาดีกว่า บุคคลที่อยู่นอกพื้นที่ การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน จากกระบวนการส่งเสริมจากภาครัฐ จะนำไปสู่เครือข่ายใหม่ๆที่หน่วยงานเข้ามาส่งเสริมจนนำไปสู่การได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายต่างๆ ที่ร่วมกันพัฒนาส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืน ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในข้างต้น จนนำองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชนพื้นที่เป้าหมายไปปรับใช้และพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนได้

“นางปุ๋ย กองกณะ^{๑๑} ได้กล่าวว่าจากแนวทางการส่งเสริมภาครัฐที่มุ่งเน้นการเพิ่มพื้นที่ทางการตลาดผนวกกับวิถีชุมชนเพื่อเป็นจุดขายภายในจังหวัดน่าน จึงเปิดโอกาสให้สินค้าจากชุมชนได้มีโอกาสที่มีช่องทางในการจำหน่ายมากยิ่งขึ้นและนำรายได้กลับมายังชุมชน ทำให้มีกำลังใจในการผลิตสินค้าทางการเกษตรกรอื่นๆที่เกี่ยวข้องเพราะรายได้ที่เข้ามาไม่ได้หักค่าใช้จ่ายอะไรอีกจึงมีรายรับที่เต็มเม็ดเต็มหน่วย”

๓. การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑. การพัฒนาบุคคลต้นแบบ ด้านการพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน พบว่า จะมีเพียงบางคนเท่านั้น ในแต่ละพื้นที่ที่มีความมั่นใจ ถ้าคิดกล้าทำทดลองสิ่งใหม่ ที่คนในพื้นที่ไม่มีใครเคยทดลองทำเลยในพื้นที่ คนกลุ่มนี้จะยอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่น แต่ส่วนมากคนใจชุมชนจะมีลักษณะที่เลือกจะนั่งฟังและทำตามคนอื่น จากสาเหตุที่กล่าวมาเป็นปัจจัยที่ทำให้คนในกลุ่มประสบความสำเร็จที่ต่างกัน ดังนั้นคนกลุ่มนี้เปรียบเสมือนสื่อกลางของคนในชุมชน ที่ให้ความไว้วางใจ เชื่อใจ การนำเสนอแนวคิดของคนกลุ่มนี้จะมีผลกับการปรับทัศนคติของคนภายในกลุ่ม ดังนั้นคนที่คอยเป็นสื่อกลางเชื่อมประสานส่วนมากเป็นคนที่ประสบความสำเร็จในศาสตร์นั้นๆ และมีความสุขจากสิ่งที่ตนเองทำ และอยากแบ่งปันให้คนอื่น บุคคลในพื้นที่ที่เป็นบุคคลต้นแบบเป็นเครื่องมือการสร้างควมไว้วางใจในระดับต้นๆ เพราะเป็นคนที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่

๒. ใช้ความเชื่อเป็นเครื่องในการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการเลือกที่ประกอบอาชีพที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น หมู่บ้านพุทธเกษตร ในจังหวัดน่าน พบว่าคนในชุมชนนั้นเติบโตมากับเรื่องของความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชน ได้มีโอกาสเข้าร่วมและสัมผัสกับกิจกรรม พิธีกรรมต่างๆในชุมชน ซึ่งมีอิทธิพลกับจิตใจเป็นอย่างยิ่งถึงแม้ว่าโลกจะพัฒนาไปด้านเทคโนโลยีไปขนาดไหนแล้วก็ตามในปัจจุบัน แต่สำหรับ

^{๑๑} สัมภาษณ์นางปุ๋ย กองกณะ ๗๓ หมู่ ๑ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน.

เรื่องความเชื่อก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งในวิถีของคนในชุมชน มันไม่ง่ายที่จะเปลี่ยนความคิดของคนใจชุมชนที่จะไม่ให้เชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เขามีประสบการณ์ตรงมาตั้งแต่เด็กเริ่มจำความได้ การใช้จุดแข็งของความเชื่อตรงจุดนี้มาเป็นเครื่องมือในการดูแลชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ด้านทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ และให้ความเชื่อเป็นเครื่องมือคอยควบคุมสังคมไม่ให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน การใช้ความเชื่อเป็นเครื่องมือ นั้นเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ความเชื่อบางอย่างก็ถูกนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น การบวชป่า ที่มีเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้เป็นความเชื่อที่อิงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การเลี้ยงผีขุนน้ำ มีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำและแหล่งน้ำสอนเรื่องความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณคือแหล่งต้นน้ำที่ได้ให้ชีวิตแก่คนในชุมชน ระบบความเชื่อไม่ว่าจะจะเป็นศาสนา พุทธหรือความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อการเลือก ประกอบอาชีพของคนในชุมชน คนในชุมชนเติบโตขึ้นมากับความเชื่อและประสบการณ์ทางด้านความเชื่อที่แตกต่างกัน ความเชื่อนั้นมีผลต่อการตัดสินใจในการประกอบอาชีพเป็นอย่างมาก เช่น คนที่มีศีลธรรมจะหลีกเลี่ยงการประกอบอาชีพที่เอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่น เบียดเบียนผู้อื่น ไม่กล้าที่จะทำร้ายทำลายชีวิต จึงเลือกที่จะประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับความเชื่อของตนเอง เพราะทำแล้วสบายใจ มีความสุขทางใจ ส่งผลต่อกิจกรรมที่ทำให้ออกมามีผลงานที่ดีตามไปด้วย ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นตัวช่วยควบคุมสังคม และการเลือกประกอบอาชีพของคนในชุมชนด้วย

เนื่องจากความเชื่อเป็นสิ่งที่มามีอิทธิพลต่อจิตใจ

การใช้ความเชื่อเพื่อเป็นกฎหมายที่ไม่จำเป็นต้องร่างหรือตราขึ้นมาเพื่อบังคับใช้ เป็นภูมิปัญญาที่ฉลาดของบรรพบุรุษ มีวัตถุประสงค์เพื่อการรักษาทรัพยากรที่มีคุณค่า หรือการช่วยให้สังคมสงบสุข เพราะมนุษย์เราเกิดมากับการถูกปลูกฝังให้เชื่อในเรื่องที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ ไม่สามารถอธิบายได้ ดังนั้นจึงยกให้เป็นหน้าที่ของความลับที่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ เป็นคำตอบและหยุดที่จะจบทุกประเด็นคำถามด้วยการที่บอกว่า หากทำตามนี้จะเจริญรุ่งเรืองหากไม่ทำตามนี้จะประสบแต่ความโชคร้าย ดังนั้นคนที่กลัวก็จะไม่กล้ากระทำผิดหรือลบลู่ จากที่กล่าวมาก็เปรียบเสมือนการใช้ความเชื่อมาเป็นเครื่องมือช่วยทำให้สังคมดีขึ้น เพราะบุคคลจำเป็นต้องมีหลักไว้ยึดเหนี่ยวจิตใจ การรับมือกับกระแสนิยมที่เข้ามาในพื้นที่ จำเป็นต้องมีหลักหรือแนวทางเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อไม่ให้หลงไปตามกระแสมากจนเกินไปจนลืมความเป็นตัวตนของตนเอง การมีหลักไว้คอยยึดเหนี่ยวจิตใจเปรียบเสมือนเกราะที่คอยคุ้มกันชุมชนไม่ให้ตกอยู่ภายใต้กระแสนิยมที่ลึกลับเข้ามา การพัฒนาจากรากเหง้าเป็นการพัฒนาที่มีความมั่นคงและยั่งยืนต่างจากการพัฒนาตามกระแสนิยมที่มาในช่วงเวลาหนึ่งแล้วก็จากไป เมื่อกระแสนิยมที่เข้ามาแล้วจากไปแต่คนในชุมชนยังคงต้องอยู่กับชุมชนรับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงที่มากับกระแสนิยมต่างๆ ดังนั้นการมีสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจจึงมีความจำเป็นต่อคนในชุมชนที่ต้องเข้าใจกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้คนอยู่กับป่าไปอย่างพึ่งพาอาศัย ไม่ให้เกิดผลกระทบที่ส่งผลไปยังคนรุ่นต่อไปที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาถิ่นกำเนิดของตนเอง

๓.พลังเครือข่ายในการพัฒนางาน และต้องมีความจริงใจต่อกัน การพัฒนาเครือข่ายให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามที่ตั้งไว้ การทำงานร่วมกันจำเป็นต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลโดยตรงไปตรงมา มีน้ำใจไมตรีต่อกัน ต้องคิดและสำนึกอยู่เสมอว่าการรับผลประโยชน์ร่วมกันมาจากความ

ร่วมมือหากใครคนใดคนหนึ่งจะเพียงพัว เครือข่ายต้องคอยให้ความช่วยเหลือกัน ความจริงใจต่อกันถือเป็นหัวใจสำคัญในโลกยุคปัจจุบันที่เราจะไม่สามารถทำงานคนเดียวได้ จำเป็นต้องหาหน่วยงาน ภาคีเครือข่ายมาช่วยกันหนุนเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชน

๔. กฎกติกาของรัฐและของชุมชน การสอดประสานให้เกิดประโยชน์กับชุมชนให้ได้มากที่สุด ถือเป็นกุญแจสำคัญของการพัฒนาอาชีพและรายได้ การรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่ายโดยไม่ใช้อคติ เล็งเห็นผลที่เกิดจากการร่วมกันคิดร่วมกันทำ ย่อมนำไปสู่ทางออกของการแก้ปัญหาได้ในที่สุด

จากที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่าการพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ต้องเริ่มจากกระบวนการปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนในชุมชนโดยอาศัยทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นแรงเสริมเพื่อให้เกิดการพัฒนา ดึงความร่วมมือของเครือข่ายเข้ามาทำงานร่วมกันในการพัฒนา เรียนรู้บริบทของชุมชนให้ถ่องแท้ ไม่ควรมองข้ามความเชื่อของชุมชน มีความจริงใจในการร่วมคิดร่วมทำกับภาคีเครือข่าย นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานในการเกื้อหนุนกิจกรรมที่ทำร่วมกัน ผักผ่อนตนเองให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ลดละเลิกอบายมุขที่จะนำพาตนเองและครอบครัวไปสู่ความเสื่อม เปิดใจรับฟังความคิดเห็นของทุกคน ซึ่งจะนำพาให้การพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนและเกิดความเป็นปึกแผ่นผาสุกขึ้นได้ในชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการส่งเสริมนโยบายสาธารณะขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสู่ชุมชนบ้านแซ่แห่ง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้

- ๑) ควรเปิดเวทีภาคประชาชนให้มากขึ้นและนำปัญหาดังกล่าวไปพัฒนา ปรับปรุงแก้ไขอย่างจริงจัง
- ๒) พัฒนาคุณภาพชีวิตทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมให้แก่ท้องถิ่นชนบทบนพื้นฐานของความรู้คู่คุณธรรมด้วยการส่งเสริมระบบการจัดการความรู้ และการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
- ๓) ส่งเสริมการรวมกลุ่ม กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์ และการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน การพัฒนากิจกรรมทางการศึกษา สังคม วัฒนธรรม สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อมเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง
- ๔) พัฒนากิจกรรมทางการศึกษา สังคม วัฒนธรรม สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการวิจัยเพื่อสนับสนุนงานพัฒนาชุมชน
- ๕) นโยบายและแผนจากภาครัฐต้องชัดเจน หวังผลได้และต้องมีการทำตามนโยบายและแผนอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรวิจัยปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากิจกรรมเกษตรในชุมชน

๒) ควรวิจัยในประเด็นการพัฒนาการมีส่วนร่วมของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน

ข้อจำกัดทางการศึกษาและข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

๑) การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะพื้นที่เมื่อมีการศึกษาในครั้งต่อไปควรเป็นการศึกษาที่มีลักษณะ และขอบเขตในการศึกษาที่กว้างขึ้นจะเป็นประการสำคัญในการศึกษาในครั้งต่อไป

๒) ควรมีการศึกษาแนวโน้มของสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลง ด้านพฤติกรรมผู้บริโภคของคนในชุมชนจังหวัดน่านที่มีผลกระทบต่อการประกอบอาชีพที่ยั่งยืน เพื่อกำหนดข้อมูลของการศึกษาไว้เป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป

เอกสารอ้างอิง

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. จิตวิทยาสังคม, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

จินดา ขลิบทอง. แนวทางการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน แบบมีส่วนร่วมของชุมชน จังหวัดนนทบุรี, วารสารการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒. ๒๕๕๙.

ณรัชชอร์ ศรีทอง. แนวคิด หลักการ และการปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, กรุงเทพฯ : โอ.

เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๕๖.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร ดร. (อบอูน) และ เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ. ตัวชี้วัดความสุข กลยุทธ์การสร้าง และการใช้ เพื่อชุมชนเป็นสุข, กรุงเทพฯ : ริชแมกซ์ อินเตอร์พรีนซ์, ๒๕๕๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ๒๕๔๔.

พัชรินทร์ สิริสุนทร. แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์ เพื่อพัฒนาสังคม, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

รัฐนันท์ พงศ์วิริทธิ์ธร และ สุรัชย์ อุดมอ่าง. “รูปแบบการดำเนินชีวิตครัวเรือนของหัวหน้าครอบครัว ต่อการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, วารสารสุนารี. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๕๖.

วิชัย เทียนน้อย และ ประชา อินทร์แก้ว. มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

สมหญิง สุนทรวงษ์. <https://www.recoftc.org/country/thailand/basic>. วันที่สืบค้น ๓๐ มกราคม ๒๕๖๑.

ภาคผนวก ข.

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาอื่น ๆ ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปเสนอทางเลือกในการส่งเสริมการประกอบอาชีพในชุมชนอื่นที่มีความคล้ายคลึงกัน ให้เกิดการเรียนรู้และปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนาโยบายสาธารณะขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสู่ชุมชน

- สามารถพัฒนาและต่อยอดกิจกรรมที่มาจากทุนทางสังคมในท้องถิ่นสู่ชุมชน สามารถมุ่งเน้นให้เป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งภายในและภายนอก โดยเชื่อมโยงกับการเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืน ในชุมชน
- สามารถพัฒนาจัดทำแผน และความต้องการที่มาจากชุมชนเฉพาะพื้นที่ เพื่อให้เกิดการนำไปปฏิบัติเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- สามารถจัดสัมมนาวิชาการโดยการนำเสนอเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาที่ได้เก็บรวบรวม เพื่อเผยแพร่และให้ความรู้เนื้อหาเหล่านั้นซึ่งสะท้อนการสร้างการมีส่วนร่วมในท้องถิ่น ความเชื่อความศรัทธาวิถีชีวิต ตลอดจนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่เป็นปัจจัยนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพในจังหวัดน่านได้อย่างยั่งยืน
- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับทีมงานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย และเข้าใจสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ได้เป็นอย่างดี
- เกิดการแบ่งปันข้อมูลพื้นที่กับเครือข่ายเพื่อการศึกษาในด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา กิจกรรมและสัมมาชีพในจังหวัดน่าน

ภาคผนวก ค.
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	ทำให้
ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ได้ ข้อมูล และ แนวทางที่เกี่ยวข้อง ในการทำการวิจัย	วัตถุประสงค์ข้อ ที่ ๑	สามารถวาง แผนการเก็บ ข้อมูลได้ง่าย และสะดวก
การศึกษาข้อมูลมือ ๒	สามารถเพื่อ เปรียบเทียบหา นัยสำคัญระหว่าง อดีตกับปัจจุบัน	วัตถุประสงค์ข้อ ที่ ๑	ทำให้เข้าใจ สภาพปัญหาที่ ผ่านมาเพื่อ นำมาออกแบบ คำถามการวิจัย
ตั้งคำถามการวิจัย	ได้แนวทางในการ หาคำตอบของ วัตถุประสงค์	วัตถุประสงค์ข้อ ที่ ๑	บรรลุตามตาม วัตถุประสงค์ และได้คำตอบ ข้อค้นพบจาก การวิจัย
ประสานงานกับแกนนำเพื่อนัดหมาย ในการ ดำเนินการลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัย	ทราบเวลานัดหมาย วัน เวลา สถานที่ และข้อมูลเบื้องต้น ของกลุ่มเป้าหมาย	วัตถุประสงค์ข้อ ที่ ๑	การเตรียมตัว ในการลงพื้นที่ ทำได้สะดวก รวดเร็ว ไม่ เสียเวลา
ลงพื้นที่เก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย/ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้มาแต่ ละพื้นที่/ สะท้อนสภาพปัญหา อุปสรรค โอกาส ของพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย กลับคืนให้ กลุ่มเป้าหมาย	ได้ข้อมูลเชิงลึก ทราบถึงสภาพ ปัญหา ผลกระทบ และความคาดหวัง ของกลุ่มเป้าหมาย	วัตถุประสงค์ข้อ ที่ ๑ ข้อที่ ๒ ข้อที่ ๓	ได้ข้อมูลที่เป็น จริงในการทำ การวิจัย
วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ และ นำเสนอทางเลือก จากข้อมูลที่ได้กลับคืนให้กลุ่มเป้าหมายเพื่อ เป็นแนวทางในการพัฒนา	เกิดการตื่นตัว/ เรียนรู้กับปัญหา ของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเป็นแนวทาง	วัตถุประสงค์ข้อ ที่ ๑ ข้อที่ ๒ ข้อที่ ๓	ค้นพบปัญหา ทางเลือก โอกาส เพื่อ นำมาเป็นฐาน

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	ทำให้
	พัฒนากิจกรรมและ การประกอบ สัมมาชีพของ หมู่บ้านพุทธเกษตร		ใน การ วิเคราะห์สภาพ ปัญหานำไปสู่ การส่งเสริมที่ ถูกทาง
ติดตามความก้าวหน้ากับกลุ่มเป้าหมาย	เรียนรู้ ปรับปรุง การแก้ไขปัญหา กิจกรรมและการ ประกอบสัมมาชีพ ของหมู่บ้านพุทธ เกษตร	วัตถุประสงค์ข้อ ที่ ๑ ข้อที่ ๒ ข้อที่ ๓	นำข้อผิดพลาด มาแก้ไขเพื่อ พัฒนาให้ดีขึ้น
สรุปประเด็นปัญหาตามวัตถุประสงค์/ทำ รูปเล่ม	ได้ข้อสรุปในการทำ การวิจัย และ แนวทางให้เป็น ตัวเลือกของชุมชน กลุ่มเป้าหมาย	วัตถุประสงค์ข้อ ที่ ๑ ข้อที่ ๒ ข้อที่ ๓	บรรลุตามแผน ที่วางไว้

เครื่องมือวิจัยแบบสอบถาม / แบบสัมภาษณ์/หนังสือเชิญต่างๆ

ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ - นามสกุล (ผู้ให้สัมภาษณ์)

เพศ.....อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....

เบอร์โทรศัพท์.....

หน่วยงาน/ที่อยู่.....

วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์...../...../..... สถานที่สัมภาษณ์.....

เวลาที่สัมภาษณ์ ตั้งแต่เวลา.....น. ถึงเวลา.....น.

ตอนที่ ๒ บทสัมภาษณ์ การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑) บริบทชุมชนทั่วไป เช่น กิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น ข้อมูลทางกายภาพของชุมชน ที่ตั้ง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ลักษณะพื้นที่ของชุมชน ลมฟ้าอากาศ ประเภทของดิน แหล่งน้ำธรรมชาติ แขนงผังหมู่บ้านเพื่อแสดงการตั้งบ้านเรือนของประชากร โครงสร้างประชากร การย้ายถิ่น จำนวนครัวเรือน อัตราการตายของผู้สูงอายุและทารก เชื้อชาติ ศาสนา การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน การเก็บเงิน การออกแรง โครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคมขนส่งทางเกษตร แหล่งน้ำดื่ม ถนน แหล่งน้ำ ไฟฟ้า การสื่อสาร ด้านการผลิต ระบบชลประทาน โรงงานแปรรูป โรงฆ่าสัตว์ โรงงาน ร้านค้าอาหารสัตว์ ร้านขายปุ๋ยยา ยาสัตว์ ร้านค้าในหมู่บ้าน กลุ่ม สหกรณ์บริการด้านการส่งเสริมการตลาด โครงสร้างทางสังคม ศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ ประชาชนท้องถิ่น

.....

๒) สภาพและสถานการณ์การผลิตพืชในพื้นที่ เช่น ด้านป้องกันกำจัดโรค การส่งเสริมการเกษตร ปลูก ปีละกี่ครั้ง แรงงานที่ใช้ในพื้นที่ แรงงานจ้าง แรงงานในครอบครัว จำนวนชั่วโมง จำนวนวัน อุปกรณ์ที่ใช้ในพื้นที่ และเครื่องมือ แรงงานสัตว์ แทรกเตอร์ เครื่องสูบน้ำ รายได้รายจ่ายในกระบวนการผลิต ชนิดที่ผลิต ประมาณผลผลิต ระดับผลผลิตต่อไร่ รายได้แหล่งที่มาในฟาร์มนอกฟาร์มทั้งที่เป็นพืช

.....

.....

.....

๓) การผลิตสัตว์ในพื้นที่มีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร มีสัตว์อะไรบ้าง จำนวนเท่าใด การให้ลูก การเจริญเติบโต ระยะการให้ลูก สาเหตุการตาย อาหารสัตว์ พื้นที่การปลูก การให้ผลผลิตของหญ้า วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรที่ใช้เป็นอาหารสัตว์ การใช้อาหารสำเร็จรูป การปล่อยเลี้ยง ความพึงพอใจในการรับบริการ เช่นการผสมเทียม รายได้รายจ่ายในการผลิต ชนิดที่ผลิต ประมาณผลผลิต ระดับผลผลิตต่อไร่ รายได้แหล่งที่มาในฟาร์มนอกฟาร์มทั้งที่มาจากสัตว์เลี้ยง

.....

.....

.....

๔) การเป็นสมาชิกองค์กรต่างๆ ได้รับสินเชื่อจากแหล่งใดบ้าง ยืมเพื่อนบ้าน ธนาคารต่างๆ การตลาด วิธีจำหน่าย แหล่งจำหน่าย ช่องทางการตลาด ส่วนเหลือการตลาด มีการรวมตัวกันจำหน่าย แปรรูป การได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐหรือไม่เช่น

.....

.....

.....

๕) การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการวางแผนการผลิต และจำหน่าย ทางไหนบ้าง

.....

.....

.....

๖) โภชนาการและอนามัย การบริโภคอาหาร การเจ็บป่วย การเข้าถึงบริการทางสาธารณสุข

.....

.....

.....

๓) การมีส่วนร่วมในกลุ่มและชุมชน เป็นผู้นำหรือไม่ ความสัมพันธ์กับผู้ให้การสนับสนุนการพัฒนาชุมชน

.....

.....

.....

๔) ความต้องการ การแก้ปัญหาเมื่อเกิดวิกฤต ทักษะติดต่อการประกอบอาชีพเกษตร และต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริม

.....

.....

.....

๕) มีการตั้งความคาดหวังอะไรบ้างเกี่ยวกับอาชีพ เช่น การศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น รายได้สูงขึ้น

.....

.....

.....

๑๐) เรามีป่าชุมชนประมาณกี่ไร่ มีการจัดการป่าชุมชนอย่างไร เราได้อะไรจากป่าชุมชนบ้าง เช่นของป่ามีอะไรบ้าง นำมาปลูกที่บ้านได้หรือไม่ มีความร่วมมือกับชุมชนอื่นหรือไม่ในการดูแลป่าชุมชน รายได้จากป่าชุมชนประมาณเท่าไรต่อปี

.....

.....

.....

๑๑) มีอาชีพอะไรที่สร้างรายได้ที่นอกเหนือจากการทำการเกษตรบ้างในพื้นที่ เช่น หัตถกรรมรับจ้าง ค้าขาย

.....

.....

.....

๑๒) ปัญหาระหว่างการดำเนินการผลิต และจำหน่าย สิ่งที่คุณคิดว่าเป็นปัญหา โอกาสในการพัฒนา และความคาดหวัง ปัจจัยความสำเร็จในช่วงที่ผ่านมา

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ตอบแบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ไว้ ณ โอกาสนี้เป็นอย่างยิ่ง

นายธนวัฒน์ ศรีลา

ทีมงานวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

ที่ ศธ ๖๑๕๒/ว ๕๘

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี
อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐

๔ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายธนวัฒน์ ศรีลา อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน” มีความประสงค์จะขอลงพื้นที่ศึกษาและขอสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลจากท่าน

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เพื่อให้นักวิจัยลงพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยจากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระชยานันท์ทมนี่, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ
ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยพุทธศาสตร์น่าน

ภาคผนวก จ
รูปภาพกิจกรรมดำเนินงานวิจัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล บ้านดงป่าสัก อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

กระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

กระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล บ้านฟ้าสวรรค์ ตำบลบ้านฟ้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดน่าน

กระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

กระบวนการ Focus Group Discussio

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลบ้านโป่งคำ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

กระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

กระบวนการ Focus Group Discussio

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหมู่ ๑ หมู่ ๒ ต.ศิลาเพชร อ.ปัว จ.น่าน

กระบวนการ Focus Group Discussio

กระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

ภาคผนวก ฉ

ประวัตินักวิจัย/แบบสรุปโครงการวิจัย

๑. ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นายธนวัฒน์ ศรีลา
ภูมิลำเนา	ที่อยู่ ๙๗ หมู่ที่ ๑๓ ตำบลออย อำเภอปง จังหวัดพะเยา ๕๖๑๔๐
ปัจจุบัน	ที่อยู่ ๙๗ หมู่ที่ ๑๓ ตำบลออย อำเภอปง จังหวัดพะเยา ๕๖๑๔๐
วัน/เดือน/ปีเกิด	วัน ศุกร์ ที่ ๑๙ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕
ประวัติการศึกษา	พ.ศ.๒๕๔๓ จบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนปงพัฒนวิद्याคม ตำบลลจิม อำเภอปง จังหวัดพะเยา พ.ศ.๒๕๕๑ จบหลักสูตรส่งเสริมวิชาการเกษตรสาขาส่งเสริม การเกษตร เอกส่งเสริมการเกษตร (กษ.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช จังหวัดนนทบุรี พ.ศ. ๒๕๕๗ จบหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา เอกพระพุทธศาสนา (พธ.ม.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
ประวัติการทำงาน	พ.ศ.๒๕๕๔ พนักงานฝ่ายผลิต บริษัทโตโยต้า มอเตอร์ประเทศไทย จำกัด สำโรงใต้ จังหวัดสมุทรปราการพ.ศ.๒๕๕๖ นักวิชาการศึกษา วิทยาลัยชุมชนน่าน จังหวัดน่าน พ.ศ. ๒๕๕๙ อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพฯ รัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ MCU RS 610761131

วิจัย การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

ภายใต้โครงการ หมู่บ้านพุทธเกษตร:รูปแบบการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธสู่ความยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดน่าน

หัวหน้าโครงการ นายธนวัฒน์ ศรีลา และคณะ

คณะพุทธศาสนา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

โทรศัพท์ ๐๘-๔๗๗๐-๙๘๖๐ e-mail: dinnaja๑๙@gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นภูเขาทำให้ยากต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้อย่างสมบูรณ์ แม้จะมีหน่วยงานราชการในพื้นที่พยายามที่จะส่งเสริมผลักดัน ให้เกิดการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมในพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมลดความเหลื่อมล้ำในสังคม เป็น 1 ใน 10 ยุทธศาสตร์การพัฒนามาตามแผนฯ และรัฐบาลได้กำหนดนโยบายการบริหารราชการแผ่นดิน จำนวน 11 ด้าน

ซึ่งมีนโยบายการลดความเหลื่อมล้ำของสังคมและการสร้างโอกาสเข้าถึงบริการของรัฐเป็นหนึ่งในนโยบายสำคัญ ที่มุ่งหวังแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับปากท้องของประชาชนในระดับล่างที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ โดยมีแผนงานที่สำคัญ คือ แผนงานการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งได้มอบให้กระทรวงมหาดไทยที่มีกรมการพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานหลักบูรณาการไปสู่การปฏิบัติ การจัดการเกษตรในชุมชน การทำการเกษตรของประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ในปัจจุบัน ต่างไปจากอดีตในช่วงระยะเวลา ๒๐ ปีที่ผ่านมา รูปแบบการทำการเกษตร และการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก และต้องอาศัยปัจจัยภายนอกในการผลิต ปัจจัยภายนอกยังได้เข้ามามีบทบาทในการเลือกประกอบอาชีพของคนในพื้นที่อีกเป็นจำนวนมาก

การที่จะเข้าไปส่งเสริมและเลือกอาชีพที่เหมาะสมให้กับคนในพื้นที่นั้นยังคงมีปัญหาอีกมากที่เป็นอุปสรรคในการส่งเสริม ให้เกิดความสอดคล้องกับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่นที่อาจแตกต่างกัน แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้สำเร็จด้วยการท่องตามตำรา หากไม่ลงมือปฏิบัติก็ไม่สามารถทำให้เกิดผลสำเร็จได้ เป็นความท้าทายอย่างยิ่งกับวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เพราะปัจจุบันปัญหาของจังหวัดน่านมีการบุก

รุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร เนื่องจากพื้นที่จังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นภูเขา จึงเป็นที่มาของการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวทำให้ชุมชนต่างคนต่างทำไม่มีความตระหนักถึงปัญหาที่ตามมาคือ “แม่น้ำลำคลองไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้” จากที่เคยอุดมสมบูรณ์ทุกหมู่บ้านทุกชุมชนเคยใช้ประโยชน์จากป่าและน้ำในพื้นที่ เนื่องจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ป่านั้น มีสัตว์น้ำเป็นแหล่งอาหาร เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา พืชพรรณต่างๆ ที่ช่วยเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชาวบ้าน ทำให้ลดรายจ่ายที่ไม่ต้องไปซื้อหาอาหารจากที่อื่น อีกทั้งยังสามารถเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือนจากปัญหาดังกล่าว ทำให้คณะวิจัยได้เล็งเห็นความจำเป็นที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของ หมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อเพิ่มทางเลือกให้แก่ชุมชนในจังหวัดน่าน หากมองตามความเป็นจริงปัญหาการบุกรุกพื้นที่ของป่าเพื่อการประกอบอาชีพนั้นไม่ได้เป็นปัญหาที่เพิ่งเกิดขึ้น แต่เกิดขึ้นมานานเพียงแต่ไม่รุนแรงเท่ากับปัจจุบัน ในอดีตสภาพป่าที่เสื่อมโทรมนั้นมีสาเหตุหลักมากจาก นายทุนที่เข้าบุกรุกป่าทำอุตสาหกรรมป่าไม้ซึ่งประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลประโยชน์ในระดับหนึ่ง แม้จะไม่มากมายแต่ก็เต็มใจที่จะทำ สาเหตุที่เกิดปรากฏการณ์แบบนี้เกิดขึ้นในพื้นที่สมัยอดีตที่ผ่านมาเพราะ ประชาชนในพื้นที่ขาดองค์ความรู้ถูกชี้นำไปในทางที่ผิด การให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับภาคประชาชนนั้นมีการปกปิดข้อมูลที่เป็นจริงจากส่วนงานที่เกี่ยวข้อง จากปัญหาจากอดีตจึงกลายมาเป็นปัญหาระดับชาติในปัจจุบัน แต่แนวโน้มในปัจจุบันเริ่มมีทิศทางไปในทางที่ดีเนื่องจากมี องค์กร หน่วยงาน เครือข่ายในภาคส่วนต่างๆ ช่วยเหลือกันทำงานในการ ให้ความรู้ อนุรักษ์ พื้นฟู ส่งเสริม แต่มีบางประเด็นในพื้นที่ ยังคงต้องใช้ระยะเวลาในการทำความเข้าใจของสภาพปัญหาในพื้นที่

ปัจจุบันการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ ส่งผลกระทบอย่างมากกับความเสื่อมโทรมของป่าไม้ การที่มีอาชีพที่เหมาะสมของประชาชนในพื้นที่จะช่วยลดปัญหาการบุกรุก และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดได้ระดับหนึ่ง

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อศึกษาลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึงพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน
๒. เพื่อพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน
๓. เพื่อวิเคราะห์การประกอบอาชีพกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

ผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า ลักษณะและกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัด ลักษณะการประกอบอาชีพทั้ง ๔ ลักษณะ อันได้แก่ (๑)ลักษณะแบบดั้งเดิม (๒)ลักษณะการทำเกษตรแบบผสมผสานแนวใหม่ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (๓)ลักษณะการเกษตร

ที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (๔)ลักษณะการเกษตรแบบค้าขาย การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่านนั้น แบ่งได้ ๓ ประเด็น ได้แก่

๑. กระบวนการกระตุ้นให้ตระหนักรู้ถึงสภาพปัญหาของตนเอง
๒. กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาของตนเอง
๓. กระบวนการส่งเสริมจากภาครัฐ

การประกอบอาชีพของหมู่บ้านพุทธเกษตรจึงต้องอยู่บนพื้นฐานกติกากิจกรรมที่ชุมชนนั้นๆได้ตั้งขึ้น การประกอบอาชีพในชุมชนนั้นจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปลูกฝังเด็กและเยาวชนให้ภูมิใจในอาชีพของพ่อแม่ของตนเองเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีค่าในพื้นที่เกิดการใช้ประโยชน์ยั่งยืนโดยจะมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัจจัยสำคัญหลักๆอยู่ ๓ อย่างได้แก่

๑. ทรัพยากรน้ำ การจัดสรรน้ำให้เพียงพอต่อการเพาะปลูกในฤดูกาลเพาะปลูกจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการ ซึ่งในพื้นที่นั้นมีกระบวนการจัดการเป็นแบบกลุ่มผู้ใช้น้ำ ซึ่งสมาชิกกลุ่มจะมีหน้าที่ ดูแลเส้นทางเดินของน้ำไม่ให้มีสิ่งกีดขวางไปตลอดจนถึงพื้นที่เพาะปลูก การเก็บเงินบำรุงสำหรับจุดที่ต้องมีการดูแล และร่วมกันร่างระเบียบในการใช้น้ำขึ้นมาในพื้นที่ของตนเอง เพื่อให้ผู้ใช้น้ำได้รับประโยชน์สูงสุด

๒. ทรัพยากรป่าไม้ การแบ่งพื้นที่ป่าว่าจุดไหนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้จุดไหนเข้าไปใช้ประโยชน์ไม่ได้ เป็นการควบคุมและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่เป็นแหล่งรายได้ แหล่งอาหารของคนในพื้นที่ ดังนั้นคนในพื้นที่จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการดูแลบริหารจัดการ

๓. ทรัพยากรดิน ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการผลิตอีกอย่างหนึ่งการที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ส่งผลต่อรายได้ของเกษตรกร การใช้ทรัพยากรดินนั้นจะมีกติกากิจกรรมระบุไว้ในการใช้ เกี่ยวกับการใช้สารเคมี การเผาพื้นที่เพาะปลูก ปัญหาเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อผู้อื่นจึงจำเป็นต้องมีการควบคุม ให้อยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมด้วย

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาอื่น ๆ ทั้งในระดับ ปริญญาตรีและปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปเสนอทางเลือกในการส่งเสริมการประกอบอาชีพในชุมชนอื่นที่มีความคล้ายคลึงกัน ให้เกิดการเรียนรู้และปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนาโยบายสาธารณะขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสู่ชุมชน

- สามารถพัฒนาและต่อยอดกิจกรรมที่มาจากทุนทางสังคมในท้องถิ่นสู่ชุมชน สามารถมุ่งเน้นให้เป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งภายในและภายนอก โดยเชื่อมโยงกับการเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืน ในชุมชน
- สามารถพัฒนาจัดทำแผน และความต้องการที่มาจากชุมชนเฉพาะพื้นที่ เพื่อให้เกิดการนำไปปฏิบัติเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- สามารถจัดสัมมนาวิชาการโดยการนำเสนอเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาที่ได้เก็บรวบรวม เพื่อเผยแพร่และให้ความรู้เนื้อหาเหล่านั้นซึ่งสะท้อนการสร้างการมีส่วนร่วมในท้องถิ่น ความเชื่อความศรัทธา วิถีชีวิต ตลอดจนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่เป็นปัจจัยนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมและการประกอบสัมมาชีพ ในจังหวัดน่านได้อย่างยั่งยืน

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับทีมงานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย และเข้าใจสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ได้เป็นอย่างดี

- เกิดการแบ่งปันข้อมูลพื้นที่กับเครือข่ายเพื่อการศึกษาในด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา กิจกรรมและสัมมาชีพในจังหวัดน่าน

การประชาสัมพันธ์

๑) การประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) การตีพิมพ์ผลงานวิจัยในเอกสารและวารสารวิชาการ

